T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ TEZİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÇOCUKLARA REHBER DERGİSİ'NİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

(80–173. SAYILAR)

Yüksek Lisans Tezi

FERHAN ÖZTÜRK

İSTANBUL, 2025

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ
ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİ TEZİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÇOCUKLARA REHBER DERGİSİ'NİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

(80–173. SAYILAR)

Yüksek Lisans Tezi

FERHAN ÖZTÜRK

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı : Doç. Dr. Süleyman GÜMRÜKÇÜOĞLU
2. Üye : Prof. Dr. Dursun Ali AYKIT
3. Üye : Prof. Dr. Muhammed Fatih GENÇ

İSTANBUL, 2025

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazımı Yönergelerine uygun olarak hazırladığım çalışmada;

- Verdiğim bilgi, belge ve verileri akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde ettiğimi,

- Çalışmamda kullandığım her kaynağı uygun bir şekilde belirttiğimi,

- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı beyan ederim ve başka herhangi bir durumda tarafıma doğabilecek hak kayıplarını kabul ettiğimi belirtmek isterim.

Ferhan ÖZTÜRK

ÖZET

ÇOCUKLARA REHBER DERGİSİNİN
DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
(80–173. sayılar)

Değerler eğitimi, bireyin toplumsal hayata uyum sağlamasında, ahlaki ve etik ilkeleri benimsemesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çocukluk dönemi, bu değerlerin kazanıldığı ve pekiştirildiği en kritik evrelerden biridir. Ülkemizde çocuklara yönelik çıkarılan dergilerin ilk örneklerini, eski harfli çocuk dergileri oluşturmaktadır. Çocuklara Rehber dergisi de bu yayınlardan biridir. Çocuklara Rehber, 1897–1900 tarihleri arasında, Cumhuriyet öncesi yayınlanan en uzun ömürlü ikinci çocuk dergisidir. Dergi eğitici, eğlendirici ve yönlendirici bazı içerikleriyle birtakım ahlaki değerleri çocuklara kazandırmayı amaçlamıştır.

Araştırmada, Çocuklara Rehber dergisinin 80–173. sayıları incelenmiştir. Derginin son yılı olan dördüncü yılında yayımlanan 3, 5, 12, 13, 16, 17, 18 numaralı yedi sayı kütüphane kataloglarında yer almadığından bu sayılar çalışmaya dâhil edilememiştir. Tezin giriş bölümünde konusu, amacı, kapsamı ve bu dergi ile ilgili yapılan önceki çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde değerler eğitimi ve çocuk dergiciliğine değinilmiştir. İkinci bölümde derginin genel bir incelemesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde incelenen sayılarda ahlaki değerler içeren metinler, ayet ve hadis ışığında değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde bu değerlerin bireysel ve toplumsal faydaları ele alınmış; derginin hangi değerleri öne çıkardığı ve bunları nasıl aktardığı gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Çocuklara Rehber, Değerler Eğitimi, Eski harfli Çocuk Dergileri

ABSTRACT

CHILDREN'S GUIDE MAGAZINE

INVESTIGATION IN TERMS OF VALUES EDUCATION

(Issues 80–173)

Values education plays an important role in the individual's adaptation to social life and in adopting moral and ethical principles. Childhood is one of the most critical periods in which these values are acquired and reinforced. The first examples of magazines published for children in our country are children's magazines with old letters. Children's Guide Magazine is one of these publications. Guide for Children is the second longest-lived children's magazine published before the Republic, between 1897 and 1900. The magazine aims to provide children with some moral values through its educational, entertaining and guiding content.

In the study, issues 80–173 of Çocuklara Rehber magazine were examined. Seven issues numbered 3, 5, 12, 13, 16, 17, 18 published in the fourth year of the journal, which is the the last year, were not included in the library catalogs and therefore could not be included in the study. In the introduction section of the thesis, information about the subject, purpose, scope and previous studies conducted on this magazine was given. In the first section, values education and children's magazine were mentioned. In the second section, a general review of the magazine was made. In the third section, the texts containing moral values in the issues were evaluated in the light of verses and hadiths. In the conclusion section discusses the individual and social benefits of these values; it shows which values the magazine highlights and how it conveys them.

Keywords

Guide for Children, Values Education, Old Lettered Children's Magazines

ÖNSÖZ

19. asrın eski harfli son çocuk dergilerinden olan "Çocuklara Rehber", Türk çocuk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bu tez, "Çocuklara Rehber" dergisinin çocuklara kazandırmak istediği ahlaki değerler üzerine yapılan bir çalışmadır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmakta ve derginin 80–173. sayılarını kapsamaktadır. Birinci bölümde değerler eğitimi ve çocuk dergiciliği, ikinci bölümde Çocuklara Rehber dergisinin incelenmesi, üçüncü bölümde ise Çocuklara Rehber dergisinde ahlaki değerler konusu incelenmiştir.

Tez yazımının her aşamasında bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, sabır ve desteğini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Süleyman Gümrükçüoğlu'na teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca çalışmalarıma değerli katkılarda bulunan Kıymetli Hocam, Prof. Dr. Mehmet Faruk Bayraktar'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu süreci destekleriyle kolaylaştıran Sevgili eşim ile evlatlarım Fatma Neva ve Osman Tuna'ya sabır ve fedakârlıklarından dolayı teşekkür ederim.

Ferhan Öztürk

09.09.2025

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANI ..... **i**
ÖZET ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR ..... **ix**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**

GİRİŞ
1. Araştırma Problemi 1
2. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi 1
3. Araştırmanın Yöntemi 2
4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 3
5. İlgili Literatür 3

BİRİNCİ BÖLÜM: DEĞERLER EĞİTİMİ VE ÇOCUK DERGİCİLİĞİ
1. Değerler Eğitimi 5
1.1. Değer Kavramı ve Değerlerin Kaynağı 5
1.2. Değerlerin Önemi ve İşlevi 6
1.3. Değerler Eğitiminin Önemi ve Amacı 8
1.3.1. Değerler Eğitiminde Ailenin Rolü 10
1.3.2. Değerler Eğitiminde Okul ve Öğretmenin Rolü 12
1.3.3. Değerler Eğitiminde Toplumun Rolü 14
1.3.4. Değerler Eğitiminde Medyanın Rolü 15
1.3.5. Değerler Eğitiminde Çocuk Dergilerinin Rolü 16
2. Çocuk Dergiciliği 17
2.1. Dünya'da Çocuk Dergiciliği 17
2.2. Türkiye'de Çocuk Dergiciliği 19

İKİNCİ BÖLÜM: ÇOCUKLARA REHBER DERGİSİNİN İNCELENMESİ

1. Osmanlı'da Yayıncılığın Gelişimi ve Tarihsel Etkenler 25
2. Çocuklara Rehber Dergisinin Çıkış Amacı 26
3. Derginin Osmanlı Çocuk Dergiciliğindeki Yeri ve Önemi 27
4. Derginin Genel Özellikleri 27
5. Derginin Edebi Tür Bakımından İncelenmesi 28
5.1. Manzume 28
5.2. Hikâye 31
5.3. Anekdot 37
5.4. Fıkra 37
5.5. Biyografi 38
5.6. Gezi 39
5.7. Tiyatro 40
5.8. Musâhabe 50
5.9. Bilmece 50
5.10. Özdeyiş 51
6. Çocuklara Rehber Dergisinde Yöntem 52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇOCUKLARA REHBER DERGİSİNDE AHLAKİ DEĞERLER

1. Çocuklara Rehber Dergisinde Ahlaki Değerler 56
1.1. Aklı Kullanmak 56
1.2. Alay Etmemek 57
1.3. Azimli Olmak 59
1.4. Cömertlik 62
1.5. Çalışkanlık 65
1.6. Dini Değerler 70
1.7. Doğruluk 74
1.8. Dostluk 80
1.9. Fedakârlık 83
1.10. Geçimli Olmak 84
1.11. Güzel Ahlak 89

1.12. Hak ve Adalet 94
1.13. Helal 96
1.14. Hürmet 97
1.15. İlme Önem Vermek 100
1.16. İnfak 105
1.17. İnsanlığa Faydalı Olmak 109
1.18. İyilik 111
1.19. Kanaatkârlık 117
1.20. Kıskanç Olmamak 119
1.21. Kıymet Bilme 122
1.21.1. Anne-Babanın Kıymeti 122
1.21.2. Mektebin Kıymeti 125
1.21.3. Zamanın Kıymeti 131
1.21.4. Arkadaşın Kıymeti 133
1.22. Konuşma Adabı 135
1.22.1. Az Konuşmak 136
1.22.2. Güzel Söz Söylemek 137
1.22.3. Yalan Söylememek 138
1.23. Mahremiyet 144
1.24. Merhamet 147
1.25. Nasihat Dinlemek 151
1.26. Nezaket 154
1.27. Obur Olmamak 156
1.28. Öfkeli Olmamak 159
1.29. Sabır-Sebat 162
1.30. Sadakat 165
1.31. Sevgi 167
1.31.1. Anne-Baba Sevgisi 167
1.31.2. Hayvan Sevgisi 171
1.32. Şükür 174
1.33. Tasarruf 175
1.34. Tedbir 176
1.35. Temizlik 179

1.36. Tertip-Düzen 180
1.37. Tevazu 181
1.38. Uyanık Olmak 185
1.39. Zararlı Alışkanlıklardan Uzak Olmak 186
1.39.1. Hırsızlık Yapmak 187
1.39.2. Kumar Oynamak 190
2. Çocuklara Rehber Dergisindeki Ahlaki Değerlerin İçeriği ve Eğitici Rolü 193
SONUÇ 198
EKLER 200
KAYNAKÇA 202

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhisselam
DKAB	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Hz.	Hazreti
r.a.	Radıyallahu Anh
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
vb.	Ve benzeri
c.	Cilt
çev.	Çeviren
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
TDK	Türk Dil Kurumu
yy.	Yüzyıl
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dünyada Çocuk Dergiciliğinin İlk Örnekleri 17

Tablo 2: 1869'dan 1927'ye Kadar Yayımlanan Eski Harfli Çocuk Dergileri 19

GİRİŞ

1. Araştırma Problemi

Osmanlı'da çocuk dergiciliğinin hız kazandığı 19. yüzyılın sonlarında yayımlanan Çocuklara Rehber (1897–1900), Cumhuriyet öncesi dönemin en uzun soluklu ikinci çocuk dergisi olmasına rağmen; derginin değerler eğitimini (ahlaki, dini ve toplumsal değerler) nasıl kurduğu ve bu değerleri çocuklara hangi metinsel/görsel araçlarla, hangi sıklık ve bağlamlarda aktardığına ilişkin bütüncül ve sistematik bir içerik çözümlemesi bulunmamaktadır.

Bu araştırmanın problemi;

Çocuklara Rehber Dergisi'nin 80–173. sayılarında hangi ahlaki değerler ne şekilde işlenmiştir ve bu değerlerin dönemin çocuk eğitimi ve değerler aktarımı bağlamında işlevi ve önemi nedir?

Hangi değerleri vurguladığını (örneğin: çalışkanlık, doğruluk, sabır, saygı vb.),

Bu değerleri hangi edebî türler aracılığıyla (manzume, hikâye, tiyatro, özdeyiş vb.) aktardığını,

Dönemin sosyo-kültürel ve eğitimsel bağlamında bu değerlerin nasıl bir rol üstlendiğini,

Günümüz değerler eğitimi açısından nasıl bir referans oluşturabileceğini, ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Toplumlar coğrafi, tarihi, kültürel ve sosyal faktörlerin etkisiyle kendine özgü değerler geliştirir. Bu değerler, bir toplumu diğerlerinden ayıran belirgin niteliklerdir. Bunlar; dil, gelenek ve görenekler, sanat ve edebiyat, aile yapısı, eğitim-öğretim, geçim kaynakları, dini inançlar, ahlaki değerler (ve benzeri) vb. olarak sıralanabilir.

Toplumu bir arada tutan en önemli faktörlerden biri değerlerdir. "Bir toplum değerlerinden yoksunlaştırılmışsa, değerleri ile olan bağı kopmuşsa o toplumun ayakta durması zorlaşacaktır."[1]

Çocuk, toplumun geleceğidir. Çocukların topluma uyum sağlaması ve değerlerin yaşamaya devam etmesi için bunların yeni nesillere aktarılması önem arz eder. Ahlaki değerlerin çocuk yaşlarda benimsetilmesi, çocuğun kişilik gelişimine katkı sağlar.

Millî Eğitim Bakanlığı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değerlere verdiği önemi DKAB Öğretim programında şöyle açıklamıştır:

[1] Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000), 10.

"Eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. "Eğitim programı"; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi 3 eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır."[2]

Bu araştırmada, 1897 yılında yayın hayatına başlayan "Çocuklara Rehber" adlı süreli yayının 80–173. sayıları incelenmiştir. Ahlaki değerlerin işlendiği metinler tespit edilmiş ve günümüz Türkçesine uyarlanmıştır. En fazla üzerinde durulan değerler gruplandırılmış ve dergiden metin örnekleri ile desteklenerek değerlendirilmiştir. Böylece çocuklara, bu değerlerin kazandırılması amaçlanmıştır. Bu çalışma ile o dönemin değer yargıları ile ilgili fikir edinilebilir ve günümüzde bu metinlerden bazıları DKAB ders materyali olarak kullanılabilir. Ayrıca eski harfli çocuk dergilerinden olan Çocuklara Rehber dergisinin incelenmesinin; basın, eğitim ve Türk çocuk edebiyatı alanında çalışanlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada metot olarak belge tarama yöntemi[3] kullanılmıştır. Çocuklara Rehber dergisi, toplamda 173 sayı olarak yayımlanmıştır. Her sayı 8 sayfadan oluşmaktadır. Üçüncü yılda dergiye bazı sayfalar, ön ve arka kapaklar eklenerek sayfa sayısı on ikiye çıkarılmıştır. Bu tez çalışmasında özel bir numaralandırma yapılmış, eklenen ön kapağın iç yüzü 9. sayfayla, arka kapağın iç yüzü 10. sayfayla, arka kapak da 11. sayfayla ifade edilmiştir.

Derginin son senesindeki yedi sayı kütüphane kataloglarında bulunamadığından toplamda yaklaşık 800 sayfa taranmıştır. Tezin konusu olan ahlaki değerleri barındıran metinler tespit edilmiştir. Bu metinler önce Lâtinize edilmiş ardından günümüz Türkçesine uyarlanmıştır. Ayrıca sözlük bölümü oluşturulmamış, kolaylık olması için gerektiğinde kelimelerin yanında parantez içinde uygun olan anlamları verilmiştir. Orijinal metinde yazı silindiği için okunamayan kelimeler (Okunamadı) şeklinde

[2] Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), 2018.

[3] Belgesel Tarama Yöntemi: Var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplama; belli bir amaca dönük olarak konuyla ilgili var olan kaynakları tarama, bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemleridir.

belirtilmiştir. Yazının göründüğü fakat okunması konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamayan kelimelerin tahmini okunuş şekli yazılarak yanına (?) işareti konulmuştur. Çalışmada en çok; İBB Atatürk Kitaplığı, Hakkı Tarık Us Dijital Arşivi, Millî Kütüphane ve İSAM kütüphanesi arşivlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmada, değerler eğitimi ve çocuk dergileri konusunda genel bilgiler sunulmuştur. Devamında Çocuklara Rehber dergisi hakkında bilgiler verilmiş ve dergide yer alan edebi türler incelenerek örneklendirilmiştir. Diğer bölümde, dergide işlenen ahlaki değerler üzerinde durulmuştur. Dergideki metinleri, değerler konusunda net çizgilerle ayırmak mümkün olamamıştır. Bir metnin kimi zaman üç, kimi zaman beş değer barındırdığı görülmüştür. Bu sebeple dergide işlenen değerler hakkında bir oran yapmak sağlıklı görülmemiştir. Dergide yer alan değerler açıklanırken anlamlarına, ayet ve hadis örneklerine yer verilmiştir. Ayet mealleri için Diyanet Kur'an Yolu mealinden yararlanılmıştır. Konu ile ilgili dergide yer alan özlü sözler ise metnin sonuna eklenmiştir.

4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada Çocuklara Rehber dergisinin yayımlanan 173 sayısının 80–173. sayıları ele alınmıştır. Belirtilen sayıların dikkate alınmasının sebepleri; derginin çok fazla sayıya sahip olması, araştırmanın sınırlı tutulması, bahse konu nüshalarda değerlere ait daha çok verinin bulunmasıdır. Bu sayılarda geçen ahlaki metinler, değerlerle ilişkilendirilmiş ve yorumlanmıştır. Derginin her cildi tekrar 1'den başlamıştır. Bu sebeple sayıların hangi yıla ait olduğu dipnotlarda belirtilmiştir.

5. İlgili Literatür

Araştırmanın konusu olan Çocuklara Rehber dergisi ile ilgili ortaya konmuş doktora çalışması bulunamamıştır. Dergi özelinde yapılan yüksek lisans tezleri ise şunlardır:

- Ahmet Balcı, Çocuklara Rehber Dergisi'nin Çocuk Eğitimine Katkısı Açısından İncelenmesi[4]

Bu tezde Çocuklara Rehber dergisinin çocuk edebiyatına ve çocuk eğitimine katkısı incelenmiştir. Derginin yayımlanışı, yazar kadrosu, dergide yer alan yazı türleri, ele alınan konular ile derginin çocuk edebiyatına katkıları incelenmiştir.

- Merve Kar, Çocuklara Rehber Mecmuası (İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar)[5]

Tezde derginin bulunan tüm sayılarının incelemesi yapılmış, yazar isimlerine ve konulara göre fihristi çıkarılmıştır. Derginin dönem özelliklerine, çocuk dergisinin tarihçesine, derginin yayım

[4] Ahmet Balcı, *Çocuklara Rehber Dergisi'nin Çocuk Eğitimine Katkısı Açısından İncelenmes*i (Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2002).
[5] Merve Kar, *Çocuklara Rehber Mecmuası (İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar)* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

periyoduna, yazar kadrosuna, şekil ile içerik özelliklerine ve seçmece metinlere yer verilerek derginin önem ve niteliği ortaya konulmuştur.

- Selda Ergül, Çocuklara Rehber Dergisi ve 19. yüzyıl Osmanlı Çocuk Eğitimindeki Yeri[6]

Çocuklara Rehber dergisinin Osmanlı dergiciliğindeki önemi üzerinde durulmuş ve bu konuya dikkat çekilip günümüz eğitim sistemi ile karşılaştırılmıştır. Böylece gelecek neslin bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır.

- Canan Özbey, Political socialization of children during the Hamidian Era: The periodical, Çocuklara Rehber[7]

Bu tezde, II. Abdülhamid döneminde, 1897–1900 yılları arasında yayımlanmış olan Çocuklara Rehber isimli çocuk dergisinin tamamının analizi yapılarak dergide karşılaşılabilecek muhtemel siyasal toplumsallaşma ve endoktrinasyon örnekleri ortaya konulmuştur.

[6] Selda Ergül, *Çocuklara Rehber Dergisi ve 19. yüzyıl Osmanlı Çocuk Eğitimindeki Yeri* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).
[7] Canan Özbey, *Political socialization of children during the Hamidian Era: The periodical, Çocuklara Rehber* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

BİRİNCİ BÖLÜM: DEĞERLER EĞİTİMİ VE ÇOCUK DERGİCİLİĞİ

1. Değerler Eğitimi

1.1. Değer Kavramı ve Değerlerin Kaynağı

Değer kavramı, günlük hayatta sıkça kullandığımız bir kelime olmasına karşın anlamına dair net bir tanım yapmak pek mümkün değildir. Bu kavramı tanımlama gayretini antik dönemlere kadar götürmek mümkündür. Aristo, Platon gibi düşünürler değerin; ne olduğu, kaynağı, nesnel mi öznel mi olduğu, evrensel olup olmadığı gibi meseleleri felsefi açıdan tartışmıştır. Bundan ötürü yüzyıllardır üzerine kafa yorulan bir kavram hakkında çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Öncelikle değeri tek bir açıdan incelememek gerekir. Bunun sosyal, psikolojik, felsefi, ekonomik gibi yönleri mevcuttur.

İnsan var olan canlılar içerisinde en gelişmiş varlık olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bu farklılık insanın diğer canlıların aksine kültürel çalışmalar yapması ve değerler oluşturabilmesidir. Kişilerin birbirleriyle çeşitli iletişim şekilleri oluşturmalarıyla fikirlerinde de bazı değişikliklerin olduğu gözlemlenmiştir. Bunların sonucunda kişiler çeşitli olgular meydana getirmiş ve hayata karşı bir tavır almaya yönelmiştir. Sergilenen bu tavır neticesinde ortaya çıkmış olan davranışlar belirli bir süre sonunda değerlerin oluşmasını sağlamıştır. Kişiler göçebe olarak yaşadıkları hayatları bıraktıktan ve yerleşik olan yaşama geçtikleri günlerden bu yana değişik kişi ve toplumlarla karşılıklı olarak iletişim ve ilişki içerisinde bulunmuşlardır. Bu etkileşim ve iletişim sonucunda da meydana gelen değerler belirli bir sürecin içerisinde gelişme gösterip değerler sistemini oluşturmuştur.[8]

Bilinen ilk hukuksal metinler, Lagaş kralı olan Urukagina yasa kitabıdır (M.Ö. 2050). Bunun sonrasında M.Ö. 1930'da Eşnunna'nın meydana getirmiş olduğu kanun kitabı, daha sonrasında ise M.Ö. 1870'de Lipit-İştar tarafından yayımlanan kanun kitabı ve daha sonrasında oluşturulan Hammurabi kanunları ise M.Ö. 1760 senesinde meydana getirilmiştir. İnsanlar büyük topluluklar biçiminde yaşamazlarken Neolitik dönemle beraber M.Ö. 10.000'li senelerde yerleşik yaşama geçmişlerdir. M.Ö. 10.000'li senelerden başlayıp ilk hukuk metninin gün yüzüne çıkışına ve devamında da günümüz zamanına gelinceye kadar insanlar kendileri tarafından oluşturulan çeşitli olgular üzerinden toplumsal hayatlarında düzenlerini sağlamaya çalışmışlardır. Bu olguların soyut ve uzun zamanlı kişisel ve sosyal olanları değer olarak karşılık bulmuştur.[9]

---

[8] Yavuz Bolat, "Sosyal Değerleri ve Değerler Eğitimini Anlamak", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4 /29, (Ağustos 2016), 328.

[9] Muhammed Esat Altıntaş, "Bireycilik ve Toplumculuk Tartışmaları Bağlamında Değerler Eğitimi Yaklaşımları", *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/24, (Aralık 2012), 38.

Zaman içinde değerin farklı birçok tanımı yapılmıştır. Değer, "Bir şeyin sahip olduğu yüksek vasıf, kıymet, ferdi cemiyet içinde insan olarak yaşatan, toplulukla ve diğer insanlarla uyumunu sağlayan, paylaşılmış, yaygınlaşmış ve netice olarak çoğunlukça benimsenmiş tutumdur[10]. Değerler bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır.[11] Değerler, bireyin kişiliğini geliştirerek onun en iyi yönünü açığa çıkarıp, insani anlamda mükemmelliğe ulaşmasını amaç edinmektedir. Kişinin derin ve zengin bir kişiliğe sahip olması ise ancak sahip olduğu değerlerle ölçülebilir. Bu bakımdan değerler insanı insan yapan kriterlerdir.[12] Bu tanımlardan hareketle değerin, bireye ve topluma bakan bir yönü olduğu söylenebilir. Değerler kişiye iyi olanı tercih etme yönünde davranış oluşturmaya çalışır. Bu yönüyle baktığımızda ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Adem'den beri değer kavramının var olduğunu ifade etmek mümkündür. Zira dinin en önemli amaçlarından biri kişiyi iyi olana yöneltmektir. İnsan toplumsal bir varlıktır ve toplum hayatının devam etmesi için insanların bazı temel değerlere sahip olması gerekir. Değerler benimsendiğinde bireysel ve toplumsal huzur sağlanır. Kişinin davranışları toplum tarafından denetlenirken birlik, vatanseverlik, beraberlik, fedakârlık gibi değerler sayesinde toplumlar devamlılığını sağlar.

1.2. Değerlerin Önemi ve İşlevi

Değer kavramı aileye benzetilebilir. Pek çok kavramı içerisine alan değerler aynı bir aile gibi hem toplumdan etkilenmekte hem de toplumu etkilemektedir. Nasıl ki anne ve babayı aile içerisinde ayrı düşünmek mümkün olmuyorsa; sevgi, saygı, hoşgörü ve yardımseverlik şeklindeki değerleri de birbirinden ayrı olarak ele almak ve düşünmek mümkün olmamaktadır. Herhangi bir ailenin günlük yaşamı gibi durağan bir yapıya sahip olmayan değer kavramı en az ailenin üyeleri kadar çeşitli değişiklikler göstermektedir. Ailenin yapısında meydana gelen değişimlerin bir anda olamayacağını anlayabilirsek değer kavramının da değişim göstermesinin bir anda değil de zaman içerisinde olabileceğini fark etmiş oluruz. Bir anne ve babanın kalıtsal olarak çocuklarına aktarılan özelliklerinin olduğu kadar kalıtsal olmayan sonradan kazanılan çeşitli özellikleri de bulunmaktadır. Değerler de kalıtımsal değildir ve daha sonraki nesillere toplumsal olan rollerle öğrenilerek aktarılmaktadır. Aileden, çevreden, yazılı olan ve görsel olan araçlardan taklit veya model alma şeklinde öğrenilmektedir. Değerlerin önem sıralaması bireyden bireye değişkenlik gösterebilmektedir.[13]

Değerlerin toplumsal hayat içerisinde önemli olan nitelikleri ve bu niteliklere bağlı bir biçimde yerine getirmiş olduğu çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Değerlerin genel olan özellikleri ve önemi şu

[10] D.Mehmet Doğan, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük 1* (Ankara: Yazar Yayınları, 2020), "Değer", 429.
[11] Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar* (Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, 1993), 18.
[12] Mehmet Zeki Aydın - Şebnem Akyol Gürler, *Okulda Değerler Eğitimi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018), 3.
[13] Ertan Özensel, "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer", *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3, (Temmuz 2003), 231.

şekilde ifade edilebilir: Toplumda değer, esas olan seçici oryantasyonun standart hali olarak isimlendirilmektedir. Yani bu açıdan bakılırsa değerler, bilinçli ve hedefli olan davranışların genel kıstasları olarak ifade edilmektedir. Bu bakımdan değer, toplumsal olarak eylemde bulunan bir bireyin toplumsal olarak kabul edilebilen olgu ve dilekleri için temel atıf noktası işlevine sahip olmaktadır. Değerler, kültürler üstünde yönlendirici etkiler göstermekte ve hatta kültürlerle şekillenmektedir. Hem kültür kavramının hem de değer kavramının ilerleme süreci birlikte olarak ele alınmaktadır. Bu açıdan bakıldığında değerlerin kültürün özünü oluşturduğu ifade edilebilir.[14]

Değerler, kişilerle bütünleşmiş bir haldedir. Yani toplumsallaşma süreci içerisinde değerler, bireyler tarafından öğrenilmekte ve kabul edilmektedir. Bundan dolayı değerler kişilerin karakterlerinin birer parçası şeklinde görülmektedir. Değerler, toplumsal bir yapıya sahiptirler. Başka bir ifadeyle değerler gerek bilişsel gerekse duygusal boyuta sahiptir. Değerler, bireylerin toplumsal değerinin yargılanmalarında hazır olan birer araç görevi görmektedir. Kademeli bir biçimde tabakalaşma sistemini olanaklı kılmaktadır. Kişilerin çevresinde bulunanların kendi açısından hangi konumda bulunduğunu belirlemesine yardımcı olmaktadır. Değerler, bireylerin dikkatlerini istenebilir, faydalı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesneleri üzerine odaklamaktadır. Bu değerli olarak görülen nesne, her zaman kişiler ya da gruplar için istenilen en iyi özellikte olmayabilir ancak ilgili nesne için çaba harcanmasını sağladığı da başka bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hemen hemen her toplum içerisinde ideal olan düşünme ve davranış yollarına belirlenen değerler tarafından işaret edilmektedir. Toplumsal olarak kabul edilebilir olan davranışın adeta bir şeması çizilmektedir. Bu şekilde kişiler de hareketlerini ve düşüncelerini en iyi ne şekilde gösterebileceklerini öğrenebilirler. Değerler, toplumsal rollerin seçilmesinde ve yerine getirilmesinde rehber konumunda olmaktadır. İlgi alanlarımızın oluşturulmasında bizlere cesaret vermekte ve bizlere yol gösterici olmaktadır. Bu şekilde bireyler kendilerine verilen rollerinin gerekli olduğunu amaçları orantısında gerçekleştirmiş olmaktadırlar. Sosyal olan farklılaşma yönlerinden birini meydana getiren değerler bizlere hayat içerisinde değişik roller vermekte ya da ilgili rolleri zamanla bizim oluşturmamızı sağlamaktadır. Kimi zaman farkında olarak kimi zaman ise farkında olmayarak çeşitli değerler kazanırız. Bir anlamda bizim üstümüzde bir kontrol ya da baskı aracı olarak yer alan değerler; gelenek ve görenek ya da töre gibi yaşamlarımızda pek çok kavrama uyum gösterilmesinde yüreklendirici olarak yer alan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumca kabul edilemeyen ya da onaylanamayan davranışların yapılmamasını sağlarken, olma ihtimali olan utanç ya da suçluluk gibi duygularının da kolay bir biçimde isimlendirilmesine imkân vermektedir. Sosyal anlamda değerler dayanışmanın temel olan yapı taşı gibi görevler üstlenmektedir.[15]

Değerler incelendiğinde farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülür. Bunlardan bazıları şunlardır:

[14] Kubilay Yazıcı, "Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış", *Türklük Bilimi Araştırmaları* 19, (Şubat 2006), 509.
[15] Ahmet Çağlayan, *Ahlak Pusulası-Ahlak ve Değerler Eğitimi* (İstanbul: DEM Yayınları, 2005), 22.

Değerlerle ilgili ilk kez test uygulamasını psikoloji alanında Spranger yapmıştır. Değerleri altı temel kategoriye ayıran Spranger'in bu kategorileri estetik, iktisadi, teorik (bilimsel), siyasi, sosyal ve dini değerlerdir. Bu gruplandırma bireylerin hayatının temel noktalarına göre ortaya çıkmıştır. Yaşamın her aşamasında bireyler bu değerlere bir şekilde önem vermektedir.[16]

Güngör, Spranger yaptığı değer sınıflandırmasına ahlaki değerleri de ilave ederek yedi değer olarak ele almıştır.

Rokeach, değer sınıflandırılmasında değerleri Amaç ve Araç Değerler olarak ikiye ayrılmıştır. Amaç Değerler yaşamın temel gayesini, Araç Değerler ise ona ulaşmada kullanılacak davranış şekillerini oluşturur.

Schwartz'ın değerleri Bireysel ve kültürel olarak sınıflandırmıştır.

Nelson'a göre ise değerler üç başlık altında toplanır. Bunlar: Bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerlerdir.

Hilmi Ziya Ülken, değerleri içkin, aşkın ve normatif değerler olarak üç başlıkta ele alır. İçkin değerler, inanmaktan çok bilme ve keşfetmenin öneminin işlendiği değerlerdir. Aşkın değerler, kişiler arası ilişkilerden meydana gelir. Normatif değerler ise kişinin söz ve davranışlarının birbiriyle olan değişim ve etkileşimiyle oluşan değerlerdir.[17]

1.3. Değerler Eğitiminin Önemi ve Amacı

Değerler eğitimi terimi, geriye dönüp bakıldığında yalnızca değerlerin çürümeye başladığı günümüz içerisinde gündeme alınan bir kavram olarak görülmemelidir. Günümüzde yapılan çalışmalarda popülerliğini sürdüren ve sıklıkla önemi üzerinde durulan, gittikçe daha çok önemsenip gündeme alınmaya çalışılan değerler eğitimi üstünde ciddi araştırmaların yapıldığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. 1890'lı yıllardan sonra toplum eleştirmenleri, veliler, dini olan liderler, siyasi partilerin birçoğu yeniden geleneksel olan değerlere dönüş yapmış ve bunların sonucunda da saygı, sorumluluk, öz disiplin, aile, vatanseverlik gibi çeşitli değerler ön plana çıkmıştır.[18] 1960 yılından sonra geleneksel olan rol ve değerlerin sorgulaması yapılmıştır. 1960 ve 1970'li seneler arasındaki değerler eğitimi ile ilgili olan çeşitli gelişmeler popüler bir slogan olan insanın gücü olarak nitelendirilmiştir. İlgili dönemde değerlerin öğretilmesi ve değer öğretiminin model olunmasının yerine öğrencinin kendisinin sahip olduğu değerlerini açıklamaya, cesaretlendirmeye, ahlaki olarak muhakemede bulunmaya ve değer analizi becerilerini geliştirmeye yönelik olarak çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

[16] Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar* (İstanbul: Ötüken Neşriyat 2010), 61.
[17] Hilmi Ziya Ülken, *Bilgi ve Değer* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2022), 364-366.
[18] Nazmi Avcı, *Toplumsal Değerler ve Gençlik* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007), 24.

1990'lı senelerde hem ahlak ve hem de değer eğitiminin metot ve hedefleri üstünde çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Hızlı bir biçimde değişimin yaşandığı dünyamız üzerinde başka toplumlarla beraber toplumumuzda ilgili değişimle birlikte toplumsal birliği yani biz olma bilincini yitirerek ilgili kavramın yerine ben değeri kabul görmeye başlamıştır. İsteklerin ve arzuların gerçekleşmesini isteyen her bir nesil, isteklerin gerçekleşmemesi durumunda ilgili değerlerden uzaklaşma yaşayarak isteklerini elde etme çabası içerisinde olmaktadırlar. Bütün toplumların her birinde gözlemlenmesi mümkün olabilecek olan ilgili davranışlar, eğitim sistemlerinin yapısında çeşitli yeniliklerin yapılmasına sebebiyet vermiştir. Değerler eğitimi terimi daha önceki zamanlarda yalnızca belirli birkaç derste bulunurken günümüzde artık her bir dersin içeriğinde kendisine yer edinmiştir. Toplumun yaşamını devam ettirebilmesi hedefiyle geçmiş zamandan günümüze aktarılan sahip olunan değerlerin korunması ve ilerletilmesine gerek duyulmaktadır. Ortak olan değerlerin kaybolması durumunda toplumun varlığından da söz edilememektedir. Toplumlar değerlerine ne oranda sahip çıkabilirlerse birlik ve beraberliklerini de ilgili oranda korumakta ve bu biçimde toplumsal olarak yozlaşmanın önüne geçmektedirler. Değerlerini koruyamayanlar varlıklarını da yeterince sürdüremeyeceklerdir. Toplumları, toplumların geleceklerini koruyabilmek ve kurtarabilmek için çeşitli değerlere sahip çıkmak ve onları gelecek olan yeni nesillere doğru bir biçimde aktarmak gerekmektedir. Sağlıklı olan nesillerin yetişebilmesi için esas olan görev eğitime düşmektedir.[19]

Bireyin yetenek ve potansiyeline uygun bir şekilde, bir amaç doğrultusunda bireyi yetiştirip geliştirmek olarak tanımlanan eğitim, bireyin bilgi, inanç, duygu, tutum, alışkanlık ve becerilerinde bu amaca uygun değişiklik meydana getirme sürecidir. Değerler eğitimi ise bireyin ahlaki davranışlarında değişiklik oluşturma sürecidir.[20] Eğitim, irademizi düzene sokar. Böylece insan; sergilediği davranışları ve faaliyetleri yönetir, kontrol altına alır ve güçlendirmeye çalışır. Eğitim ve öğretim arasındaki münasebette bu iki kavramın birbirinin tamamlayıcısı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bilgisiz faaliyet insanı yanlışa sürükleyebilir. Yine aksiyonsuz hareket de kişiyi tembelliğe sevk eder. Yani asıl gereken hem bilmek hem de yapmaktır.[21]

Değerler eğitiminde birey verilmek istenen değeri davranışa dönüştürdüğü takdirde amaca ulaşılmış sayılır. Bu nedenle kişilere değer kavramlarının öğretilmesi kadar onu içselleştirmeleri ve davranışlara yansıtıları da oldukça önemlidir.[22]

---

[19] Aydın - Gürler, *Okulda Değerler Eğitimi,* 23.
[20] Mehmet Zeki Aydın, *Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011), 56.
[21] Mehmet Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2010), 21.
[22]Umut Kaya, "Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilâtı: Ahîlik", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 42.

Bireylerin sağlıklı gelişebilmesi, toplumdaki değerlerin sarsılmadan ve yozlaşmadan varlığını sürdürmesine bağlıdır. Ne amaçla yaşadığını bilmeyen, neden var olduğunun bilincinde olmayan ya da varlığına bir anlam yükleyemeyen bireyler, hayatlarını sürekli stres, sıkıntı, huzursuzluk içinde yaşayabilmekte ve bunların da etkisiyle kişilerde ruhsal sorunlar ortaya çıkmaya başlamaktadır. Değerler eğitimi ise, bu noktada bireylerin iç huzuru, mutluluğu ve onlardan meydana gelen toplumun da barışı için gerekli bir eğitimdir.[23]

1.3.1. Değerler Eğitiminde Ailenin Rolü

Aile, biyolojik olan ilişki sonucunda insan türünün süreklilik göstermesini sağlayan, belli olan kurallarla çeşitli ilişkilerin belirlendiği ve toplumsallaşma sürecinin ilk kez ortaya çıktığı ilk güne kadar toplumda maddi ve manevi özellikleri nesilden nesle iletilmesini sağlayan biyolojik, sosyal, ekonomik, psikolojik ve hukuksal tarafları bulunan sosyal birimdir. Aile, çocuğun doğumundan bu yana kendisini içerisinde bulduğu, gereken bütün bakım ve gereksinimlerin karşılık olmadan yerine getirildiği, aralarında güçlü bir derecede sevgi ilişkisinin olduğu, bütün eğitimi için birincil derecede çevre görevi gören ve toplumun en küçük yapı birimi şeklinde adlandırılmaktadır.[24]

Aile, değerler eğitiminin çıkış noktasıdır. Çocuklar ilk olarak değerler eğitimini ailelerinden almaktadır. Bu alınan eğitim, kişilik oluşumunun, değer oluşumunun ve sosyalleşmenin temellerinin atılmış olduğu en kritik döneme karşılık gelmektedir. Değerleri kapsayan kültürün iletilmesinde öncelikli görevi alan aile iken, sonrasında planlı bir biçimde eğitim veren eğitim kurumları, daha sonrasında ise yakın ve uzak çevre gelmektedir. Çocuklar dünyaya geldiklerinde, kendilerinin yanında ne dinsel ne ahlaksal ne estetiksel ne dilsel ne ekonomik ne de mantıksal açıdan bir vicdansal bir yönleri bulunmaktadır. İlgili konulardaki vicdani durumları çocuğa, içerisinde yaşadığı milleti ve kendi milletinin kültürü vermektedir. Bu kavramların en temelinin atıldığı yer ise aile olduğu açık bir biçimde gözükmektedir. Aile yaşamı çocuk için bir eğitim merkezi olarak ifade edilebilir. Davranışları kazanmalarında ve ilgili davranışları içselleştirmelerinde en esas unsur çocukların aileleri olmaktadır. Bundan kaynaklı olarak ailelerin bilinçli ve sağlıklı olmaları, gelecek olan kuşaklar için çok büyük önem arz etmektedir.[25]

Çocukluk dönemi, gelişim açısından insan hayatının en önemli zaman dilimidir. Dinamik bir zaman dilimi olan bu süreçte, gençlik ve yetişkinlik döneminin dini inanç, tutum ve davranışlarının temeli atılmaktadır.[26] Çocuğun ilk muhatap olacağı ortam ailedir. Aile çocuğun fiziksel ve biyolojik

[23] Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi* (İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi, 2020), 34-35.
[24] Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2020), 46.
[25] Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar,* 58.
[26] Süleyman Gümrükçüoğlu, "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü*", KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi* 3/1 (Haziran 2017), 39.

gereksinimlerinden doğan ihtiyaçlarını karşılamanın ötesinde sevgi, saygı ve güven gibi duyuşsal ihtiyaçlarının da giderildiği bir ortamdır. Aileler evlatlarını yetiştirirken tutumlarıyla çocuğun kişiliği üzerinde etki sahibidirler.[27]

Fizik, kimya, matematik, edebiyat gibi derslerin öğretiminde okul, aileden daha avantajlı bir konumdadır. Aileler bu tür akademik bilgilerin öğretiminde yeterli donanıma sahip değilken okullarda her dersin uzmanı bir öğretmen tarafından bu dersler verimli bir şekilde aktarılmaktadır. Fakat değerler eğitimi söz konusu olduğunda ailelerin okuldan daha üstün bir konumda olduğu görülmektedir. Ülkemizde ve dünyada birçok eğitimci, değerlerin en etkili bir şekilde aktarılabileceği kurum olarak aileyi görmektedir. İnsanın kişiliğinin temellerinin atıldığı ilk altı yılda ailenin, sevgi-saygı çerçevesinde ve gönüllülük esasına dayalı ve uzun yıllar sürmesi gibi etkenler aileye değerler eğitimi konusunda önemli bir rol kazandırmaktadır.[28]

Değerler eğitimi alanında yapılan araştırmalar çocuklarda dini ve ahlaki değerlerin teşekkül etmesinde ilk olarak ailenin, ikinci olarak bireysel düşüncenin ve son olarak okulun rol aldığını ortaya koymaktadır.[29] Çocuklar açısından aile, dünyanın en harika okulu, ebeveyn ise en büyük eğitmenlerdir.[30] Ailenin etkisini bu kadar artıran sebeplerden biri çocuğun, aile ile uzun süreli ve doğal bir süreç içinde bu öğrenmelerini gerçekleştirmesidir.

Lickona[31]'a göre etkili bir değerler eğitimi ve kişilik gelişiminde ailenin etkisini olumlu yönde arttıracak mesuliyetler ve davranış kalıpları şu şekildedir:

1. Ebeveynlerin çocuklara iyi model olabilmesi önemlidir. Çünkü çocuklar gözlem yaparak ve model alarak öğrenmeye çalışırlar.

2. Aileler, çocuklara değerlerle ilgili görüşlerini söylemelidirler ve değerler eğitimine karşı tutumlarını açık ve sade bir şekilde net olarak anlatmalıdırlar.

3. Aileler, çocuklara vakit ayırarak onları dinlemeli ve onları anlamaya çalıştıklarını ifade etmelidirler.

4. Ebeveynler gereken durumlarda zorda kalmadıkça çocukların onurlarını zedelemeyerek ama onları da disipline edecek yaptırımlarda bulunmaktan kaçınmamalıdırlar. Ancak verilen yaptırımın da nedenini çocuğa açıklamalıdırlar.

5. Aileler evlatlarının sosyal yönlerini takibe almalı ve onların eğitim kurumlarındaki yaşantılarını kontrol etmelidirler. Öğretmenlerle ve çocuğun arkadaşlarıyla yakın iletişim içinde olmalıdırlar.

---

[27] Ertuğrul Yaman, *Değerler Eğitimi Eğitimde Yeni Ufuklar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2014), 83
[28] Bilal Yorulmaz, *Ailede Değerler Eğitimi* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2017), 5.
[29] Yorulmaz, *Ailede Değerler Eğitimi,*103.
[30] Yaman, *Değerler Eğitimi Eğitimde Yeni Ufuklar,* 81.
[31] Lickona, T. (1992). Educating for character (How our schools can teach respect and resposibility. New York: Bantam Books., akt. Barış Uzun, *Değerler Eğitimi Yaklaşımlarının Değerler Eğitiminde Rolü Olan Paydaşlar Bağlamında İncelenmesi* (Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 95

Ebeveynlerin çocuklarına model olmaları büyük önem taşır. Çocukların kendilerini ifade edebilecekleri bir aile ortamı sağlandığı takdirde çocuk, aile değerlerine katkı sağlayabilecektir.

1.3.2. Değerler Eğitiminde Okul ve Öğretmenin Rolü

Okullar, insan yaşamında hem disiplinli olma açısından hem de yerinin doldurulamaz olması açısından kıymetli bir öneme sahip olan, insanın merkezi konumda olduğu yaşam alanlarıdır. Eğitim kurumları, okul öncesi dönemden itibaren gençlik döneminin sonlarına kadar eğitim-öğretim faaliyetlerinin sistemli bir şekilde uygulandığı tek kurumlardır. Okulların "bireysel ihtiyaçları ve toplumsal ihtiyaçları" karşılamak gibi işlevleri vardır.[32]

Değerler eğitimi, ilk olarak aile içerisinde başlayan ve ailenin çocuklarına kazandırmış oldukları en kıymetli kavram olarak ifade edilmektedir. Çocukların, örgün olan eğitimle birlikte başladıkları okul yaşamları ile beraber sahip olmuş oldukları değerler de okul yaşamlarında pekişmekte ve yaşamlarına geçirilmektedir. Eğitim ailede başlamakta, çevrede ve okulda devam etmektedir. Okul, örgün bir biçimde ve resmî olan yollardan bilgi aktarımında bulunmaktadır. Fakat çevre ve ailenin kişilere aktarmış oldukları birikimler ve davranışlar okul içerisinde öğrenmiş oldukları ile çelişki içerisinde olmamalıdır. Aile içerisinde başlayan değerler eğitimi, okul ortamında planlı ve programlı olan bir süreç içerisinde yapılmaktadır. Bu nitelikli olan sürecin ilerlemesini sağlayan en önemli kurum olarak da okul görülmektedir. Temel hedefi nitelikli yurttaşlar yetiştirmek olan okullarda değerler eğitimi süreci aslına bakılırsa yurttaşların nasıl olmaları gerektiği sorusuna verilen yanıt olmaktadır. Okullar varlığını devam ettirdiği sürece değerler eğitimi de varlığını sürdürecektir. Çünkü okullar, bilginin değerini öğreterek cehaletin olumsuzluklarını gidermeyi hedefler. [33]

Genellikle toplumlar, mensubu olan bireylerin gelişimi ve toplumun geleceği için değerlerini sonraki kuşaklara eğitim yolu ile işlevli ve planlı etkinliklerle kazandırmaya çalışır. Ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığı toplumda değerlerin bireysel ve toplumsal açıdan haiz oldukları önemin son yıllarda daha yoğun biçimde hissedilmiş olmasının bir sonucu olarak, 2003 yılından itibaren öğretim programlarında değerlere açıktan ve daha sistemli bir şekilde yer vermeye başlamış, değerleri programların temel öğelerinden birisi olarak konumlandırmıştır. Böylece Türkiye'de ilk olarak Hayat Bilgisi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Sosyal Bilgiler gibi derslerin programlarına değerler eğitimi çalışmaları dâhil olmuştur.[34]

---

[32] Şükrü Ada-Durdağı Akan, "Değişim Sürecinde Etkili Okullar", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 16 (2010), 348.
[33] Kadir Ulusoy, *Karakter, Değerler ve Ahlak Eğitimi (*Ankara:Pegem Akademi Yayıncılık, 2021), 36.
[34] Kaymakcan ve Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi,* 215-216.

2010 yılında yapılan 18. Millî Eğitim Şurası'nda değerler eğitimi, okulların görevlerinden biri olarak kabul edilmiş ve bu konuda hem öğretmenlerin yeterliliklerinin geliştirilmesi hem de materyal geliştirme çabalarının artırılmasına yönelik tavsiyelerde bulunulmuştur. Konu; ilköğretim bağlamında ele alındığında, çocukların, mensup oldukları aile altyapısı ve okul öncesi deneyimlerinden kaynaklanan etkiler sonucu farklı değerlerle okula başladıkları bilinmektedir. Burada okulun iki farklı rolü öne çıkmaktadır. Çocuklarda var olan değerleri işleyerek bunların üzerine yeni değerler inşa etmek ve toplumsal değerlerin kazandırılmasını desteklemektedir.[35]

Değerler eğitimine dair birçok çalışma, program ve projeler üretilmiştir. Örneğin; Millî Eğitim Bakanlığı'nın ders müfredatlarında yaptığı yenilikler, sosyal sorumluluk projeleri, bu alanda yazılan eserler, değerler eğitimi alanında yapılan oyun temelli projeler vb. bu proje ve çalışmalarda kişiden hedeflenen davranışlara ulaşması ve içinde bulunduğu toplumun değerlerini benimseyerek karşılaştığı olayların çözümlenmesinde bu değerleri kullanması olmuştur.[36]

Değerler eğitiminde öğretmenin rolü büyük önem taşır. Tyree ve Vence'ye göre öğretmenler değer eğitimi verirken şunları uygulamadır:[37]

1. Model olmalı
2. Sınıf içinde ortak bir sosyal doku oluşturmalı
3. Her öğrenciye sorumluluk verip, onların ahlaki gelişimlerine katkıda bulunmalı
4. Öğrencileri cesaretlendirilip veya cezalandırılarak değer empoze edilmeli,
5. Öğrencilere karar verme olanağı tanımalı
6. Paylaşım fırsatı vermeli
7. Ortaklaşa çalışmaya teşvik etmeli
8. Tartışma ve paylaşma zemini oluşturmalıdır.

Karakter, değer ve ahlak eğitiminde öğretmenler için önemli olan bazı noktalar kısaca şu şekilde ifade edilebilir: Öğretmenler, öğrencileri için sıcak olan, duygusal olarak onları destekleyen bir ortam meydana getirmelidir. Öğrencilerin kabul edilme ve sevilme hissine ihtiyaçları bulunmaktadır. Sevgi ve kabul gerçekleşirse çocuklar değerlerimizi benimseme noktasında daha istekli ve yatkın hale gelebileceklerdir. Öğretmenler öğrencileri için yüksek derece bir beklenti içerisinde olmamalı ve bu durumu devam ettirmemelidirler. İlgili beklentiler öğrencilerin; zihinsel, akademik ve duygusal olan yönlerine uygun bir biçimde olmalıdır. Öğrencilere kendilerinden neler beklendikleri ve beklentiler sonucunda oluşabilecek yaptırımların nedenlerini duyabilmeleri için çeşitli fırsatlar sunulmalıdır. Bu

[35] Burhan Akpınar-Faysal Özdaş, "İlköğretimde Değer Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Nitel Bir Analiz*", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/2 (2013), 106.
[36] Remzi Yavaş Kıncal, *Vatandaşlık Bilgisi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2007), 26.
[37] Tyree, C.- Vence, M. "Teaching Values To Promote A More Caring World", Journal For, A Just-Caring Education, 1997, Vol:3-2.; akt. Bülent Dilmaç, *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1999), 23.

durum öğrencilerin davranışları ve davranışlarının diğer kişiler üzerindeki etkisini anlamlandırmalarına yardımcı olmaktadır. Bu durum ahlaki muhakemenin yüksek düzeylerine çıkabilmek açısından önemli görülmektedir. Dersler ve okul, çocuklara değerlerin öğretilmesinde ve anlaşılmasında yardımcı olacak ve çeşitli fırsatlar oluşmasına imkan verebilecek ölçüde oluşturulmalıdır.[38]

Öğretmenler çocukların davranışlarını rol model olma liderlik yapma yoluyla şekillendirir.[39] Öğretmenler sadece programlara dair öğretileri öğrencilere aktarmakla kalmaz, aynı zamanda onlara iyi ve doğru olanın ne olduğunu ve neyin erdemli olduğunu öğretir. Bunu yaparken öğretmen örnekliği ve karakteri ile öğrencilerin karşısına çıkar. Bu nedenle öğretmen işini hem aklı hem de kalbi ile yapmalıdır.[40]

1.3.3. Değerler Eğitiminde Toplumun Rolü

İnsan, toplumsal bir varlıktır ve çevresiyle etkileşim içindedir. Etkileşim, öğrenmeyi beraberinde getirir. Bu bakımdan değerler eğitiminde toplumun rolü büyüktür.

Sosyal öğrenme, bireylerin başkalarını gözlemleyerek, taklit ederek ve model alarak davranışlarını ve bilgi düzeylerini değiştirdikleri bir öğrenme sürecidir. Arkadaş çevresi, sivil toplum kuruluşları ve çeşitli dini gruplar değerlerin yaşayarak örnek olunması açısından önemli bir yer tutar. Bunlar doğru seçildiği takdirde bireylerin toplumsal değerlere uygun davranışlar geliştirmelerine katkı sağlanır. Toplumun tarihi ve kültürel mirası, değerler eğitiminde önemli bir kaynaktır. Bunun yanında gelenekler, görenekler, sanat eserleri ve tarihsel olaylar, bireylere değerler bakımından örnek olurken değerlerin aktarılmasında önemli bir araçtır.

Değerler eğitimi, kişilerin sosyal ve etik olan değerlere yönelik farkındalık oluşturmalarını sağlamak hedefiyle gerçekleştirilen bir süreç olarak isimlendirilmektedir. Bu açından toplumun rolü oldukça önemli olarak görülmektedir. Toplumun değerler eğitiminde çeşitli rolleri bulunmaktadır. Toplum, kişilere davranışları ve tutumlarıyla çeşitli örnekler oluşturmaktadır. Olumlu olan değerlerin desteklenmesi, kişilerin ilgili değerlere yönelmelerinde etkili olmaktadır. Toplum kişilere aktarmak için hangi değerlerin öncelikli değerler olduğunu tespit ederek kişilerin ilgili değerlere yönelmelerinde yardımcı olmaktadırlar. Kültürel olan normlar, gelenekler ve sosyal kurallar değerlerin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Toplum, çeşitli eğitim kurumları ve toplumsal olan çeşitli organizasyonlar aracılığıyla değerlerin öğretilebilmesi ve pekiştirilebilmesi amacıyla değişik tarzda programlar geliştirebilir. Değer eğitimi sürecinde toplum tarafından sunulan destek, kişilerin ilgili değerlere sahip çıkmalarını teşvik etmektedir. Toplumsal olan onay ve ödül mekanizmaları sayesinde kişileri olumlu olan davranışlara

[38] Avcı, *Toplumsal Değerler ve Gençlik*, 43.
[39] Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985), 25.
[40] Oktay Akbaş, *Türk Millî Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim İkinci Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi/Yayınlanmamış, 2004), 91.

yönlendirilebilmektedir. Toplum, kişilerin değişik bakış açılarını öğrenebilmelerine ve kişisel değerlerini sorgulamalarına olanak tanımaktadır. İlgili bu durum kişilerin daha geniş bir açıdan değerler üzerinde düşünmelerini sağlamaktadır. Bunun yanında toplum içerisinde oluşturulan sosyal normlar, değerlerin ne şekilde içselleştirilebileceği hususunda kişilere rehberlik etmektedir. İlgili normlar, kişilerin davranışlarının şekillenmesini sağlarken bunun yanında da sosyal düzenin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.[41]

Doğumuyla birlikte ailede başlayan bir eğitimle değerler çerçevesinde yoğrulan birey, aile dışında da bu değerlere uyması konusunda baskıyla karşılaşmaktadır. İçinde yaşanılan böyle bir toplumda huzurlu ve mutlu olmanın yolu toplumun uyulmasını istediği bu değerlere uygun hareket etmekte yatmaktadır.[42] Bu bakımdan çocuk davranışlarına çevreden aldığı tepkilere göre çekidüzen vererek yani ayna benlik oluşturarak değer eğilimli sosyalleşmesini sürdürür."[43]

1.3.4. Değerler Eğitiminde Medyanın Rolü

Medya; "yazı, ses ya da görüntü aracılığıyla iletişim kurmayı sağlayan yazılı (gazete ve dergi) ve elektronik basın (radyo, televizyon, sinema ve film), internet, hypermedia, bilgisayar, video, haberleşme uydusu, frekans dağılımı, kitap, slayt, multivizyon, faks, tele-foto, radyo-foto, lifaks, telefon vb. gibi kitle iletişim araçlarının tümüne" denilmektedir.[44]

Medya araçları, gündemi belirleyerek toplumu etkilemek, insanları yönlendirmeyi başararak güç sahibi olmak istemektedir. İnsanların ve toplumların düşünce, kanaat ve değer yapılarını etkilemede etkin güç olan medya, toplumdaki insanların davranışlarını hem denetlemekte hem de yönlendirmektedir.[45]

Medya, toplumda beğenilen, eve örnek alınan davranışların sergilenmesini sağlayarak kişilere model olmaktadır. Bu durum özellikle televizyon dizileri, filmler ve de sosyal medyayla sağlanmaktadır. Medya, sosyal problemlere ve değerlerin önemine vurguda bulunarak çeşitli farkındalıkların oluşmasına yardımcı olmaktadır. Belgeseller, haber programları ve toplumsal kampanyalar değerlerin eğitimi açısından kritik öneme sahip olan önemli konular olarak görülmektedir. Medya, değişik kültürlerden getirilen değerlerin tanıtımını yaparak kişilerin hoşgörü ve empati yeteneklerinin artmasını sağlayabilmektedir. Değişik olan bakış açıları sunan içerikler, kişilerin fikir dünyalarının genişlemesini sağlayabilmektedir. Medya, kişilerin olaylara ve de durumlara eleştirel bir gözle bakmalarına yardımcı

[41] Güngör, *Değer Psikolojisi*, 26.
[42] Recep Özkan, "Toplumsal Yapı, Değerler ve Eğitim İlişkisi", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 19/1 (Ocak 2011), 335.
[43] Ali Murat Daryal, *Dini Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1994), 94.
[44] Asuman Tuncer, *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Medya Okur-Yazarlık Düzeyleri (İzmir Örneklemi)* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013) 8.
[45] Tuncer, *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Medya Okur-Yazarlık Düzeyleri (İzmir Örneklemi),* 15.

olmaktadır. Değişik medya içeriklerinin analiz edilmesi kişilerin değerleri sorgulamalarına ve kendi düşüncelerini oluşturmalarına olanak tanımaktadır.[46]

Sonuç olarak, medya, değerler eğitiminin önemli bir parçasıdır ve hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabilir. Bu nedenle, medya içeriklerinin dikkatli bir şekilde seçilmesi ve medya okuryazarlığının teşvik edilmesi büyük önem taşır.

1.3.5. Değerler Eğitiminde Çocuk Dergilerinin Rolü

Çocukların bilgi ve görgülerini, genel kültürlerini, toplumsal olaylara olan bakış açılarını, çevresel sorunları ele alan ve çocukların bu alanlarda bilinçlenmesini sağlayan yayınlara genel olarak çocuk gazete ve dergileri denir.[47]

Dergiler, gazetelerden sonra ortaya çıkmıştır. Batı'da 17. yüzyılda bilimin ilerlemesi ve özellikle bilim adamları arasında iletişimi sağlamak üzere ortaya çıkan dergiler, 18. yüzyılda en parlak dönemini yaşamıştır. Dergiler çıktığı dönemdeki siyasi ve sosyal durumlardan etkilendiğinden, bizlere o dönem hakkında ipucu vermektedir. Çocuk dergilerinin ise 18. yüzyılın sonlarında ilk örneklerini verdiğini, zamanla geliştiğini söyleyebiliriz.

Çocuk dergileri, değerler eğitimin yapılabilmesi için çeşitli konuları eğlenceli ve daha anlaşılır bir biçimde sunmaktadır. Ahlaki olan değerler, toplumsal sorumluluk, dostluk, empati vb. değerler dergiler içerisinde hikâyeler, makaleler ve hazırlanan çeşitli etkinliklerle işlenmektedir. Çocuk dergileri, çocukların hayal dünyalarını geliştirme konusunda onlara yardımcı olmaktadır. Hikâyeler ve karakterler sayesinde değerlerin uygulamaya geçirilmesi desteklenmektedir. Çocuk dergileri, okuma alışkanlığı kazanılması konusunda da çocukları teşvik etmektedir. Okuma, çocukların dil gelişimi hususunda destekte bulunurken bunun yanında değerlerle ilgili çeşitli bilgiler elde etme noktasında da yardımcı olmaktadır. Çocuk dergileri, değişik çalışmalar, yarışmalar ve çeşitli sorularla çocukların değer aktarılmasına aktif bir biçimde katılım göstermelerini sağlamaktadır. Bu durum değerlerin daha iyi bir biçimde pekiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Çocuk dergileri, ailelere çocuklarıyla beraber okuma yapma ve tartışmada bulunma fırsatı sunmaktadır. Bu durum, ailelere içerisinde değerlerin konuşulmasına, paylaşılmasına ve paylaşımda bulunulmasına olanak tanımaktadır. Çocuk dergilerinde bulunan karakterlerin yaşamış oldukları durumlar, çocuklara değerleri görebilme imkânı sunmaktadır. İlgili karakterler doğru olan davranışların ve de değerlerin ne şekilde uygulanabileceği noktasında çeşitli örnekler sunmaktadır.[48]

---

[46] Güngör, *Değer Psikolojisi,* 51.

[47] Mihalis Kuyucu, "Çocuk Dergileri ve Reklam: Türkiye'de Yayınlanan Çocuk Dergilerinde Kullanılan Reklamlara Yönelik Bir İnceleme", *Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (Eylül 2016), 149.

[48] Büşra Güler, *Çocuk Dergilerinde Değerler Aktarımının İlköğretim Programları İle İlişkilendirilmesi Üzerine Bir Araştırma* (Niğde: Ömer Halis Demir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 36.

Çocuk dergileri, çocukların öğrenme ve öğrendiklerini hayata geçirme arzusunu diri tutmakta, çocukların hayatını düzene koyma, kendine fikrine düşüncelerine göre bir gruba dâhil olma, kendine özgü ürün ve eserler oluşturarak tüketici konumdan üretici konuma da geçmelerini sağlama gibi yararlı kazanımlar edinmelerini sağlamaktadır.[49] Ayrıca çocuk dergileri bilimsel gelişmelerden ilham alarak çocukların yaratıcılıklarına katkı sağlayan, farklı sporları, yaşam biçimlerini, teknolojiyi, hayvanları veya coğrafi temaları ele alarak çocuklara farklı bakış açıları kazandıran süreli yayınlardır.[50] Süreli yayınlar eğitsel açıdan incelendiğinde çocukları eğlendirmenin yanı sıra aile ve okul yaşamında öğrenilenlere ek olarak tamamlayıcı bilgiler vermek açısından zengin uyarıcılara sahiptir. Özellikle medya çağında olduğumuz bu dönemde evrensel, ulusal, toplumsal değerlerin farkında olan küresel farkındalığa sahip dünya vatandaşları yetiştirmenin amaçlandığı eğitim sisteminde çocuk dergileri eğitime tamamlayıcı ve yardımcı olan önemli bir araçtır.[51]

2. Çocuk Dergiciliği

2.1. Dünya'da Çocuk Dergiciliği

Basın sözlükte; "gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan basmaların hepsi"[52] olarak tanımlanır. Kitle iletişim araçlarından olan basının, fikirlerin aktarılması, insanları eğitmek, eğlendirmek ve onların sorunlarını dile getirmek gibi işlevlerinden söz edilebilir. Dergiler de basının önemli bir parçasıdır.

Basının dünyada 17. yüzyılda ortaya çıktığı söylenebilir. Çocuk dergiciliğinin temellerinin 18. yüzyıl içerisinde atılmaya başlandığı görülmektedir. İlgili dönemde çocuklar için özel bir biçimde hazırlanmış olan ilk yayınlar, eğitici ve ahlaki açıdan çeşitli derslerin verilmesi hedefiyle çıkarılmış olan kitaplardan ve çeşitli dergilerden oluşmaktaydı. 1722 yılında Leipzig'de yayımlanan *"Leipziger Wochenblatt für Kinder"* çocuk dergiciliğinin ilk örneği olarak kabul edilir. Bu ilk derginin içeriğini hikâyeler, fabllar, tabiat bilgisi konuları, mektuplar ve birtakım temsiller oluşturmaktaydı. Yine aynı yıl bu dergiye rakip olarak *"Niedersächsisches Wochenblatt für Kinder"* adıyla ikinci çocuk dergisi yayımlanmıştır. Önemli bir okuyucu kitlesi bulan bu derginin içeriği de benzer konulardan oluşmaktaydı.[53] 1787 yılında Almanya'da yayımlanan *"Der Kinderfreund"* (Çocuk Arkadaşı) bu tarz dergilerin ilk ve en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. Sanayi Devrimi sonrası kitlesel üretim ve eğitimdeki değişiklikler, çocuk dergiciliğini de etkilemiştir. İlgili dönemde özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve İngiltere'de pek çok dergi yayımlanmaya başlamıştır. *"Young Folks"* (1853)

[49] Gökçe Demiryürek, "TRT Çocuk Dergisi'nin Yapısal Özellikler Bakımından Değerlendirilmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 20/3 (2012), 1017.
[50] Erol Duran- İncinur Dolaylar Özkul, "Türk Çocuk Dergileri ile İlgili Öğrenci Görüşlerinin Belirlenmesi", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2018), 468.
[51] Güler, *Çocuk Dergilerinde Değerler Aktarımının İlköğretim Programları İle İlişkilendirilmesi Üzerine Bir Araştırma,* 38.
[52], Türkçe Sözlük, "Basın" (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981), 93.
[53] Hüseyin Şimşek**,** "XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine", *Millî Eğitim Dergisi* 151 (Temmuz, Ağustos, Eylül 2001), 1.

ve *"St. Nicholas Magazine"* (1873) gibi çeşitli dergiler, çocuklar için çeşitli ve zengin içerikler sunmuştur. Eğlenceli olan hikâyeler, bilgilendirici olan makaleler ve çeşitli resimler bu dönemdeki çocuk dergileri için önemli olarak sayılabilecek içeriklerdendi.

Çocuk dergiciliği 20. yüzyıl içerisinde büyük bir gelişme göstermiştir. Özellikle 1920'li ve 1930'lu yıllarda farklı yaş gruplarına ve değişik ilgi alanlarına yönelik içerikler sunan çeşitli dergiler yayımlanmaya başlamıştır. *'Disney'* gibi popüler olan kültürel unsurlar, çocuk dergilerinin içerisinde kendisine yer edinmiştir.[54]

21. yüzyılın başlarından itibaren internetin yaygınlık kazanması çocuk dergiciliğine de etki etmiştir. Dijital olan dergiler, interaktif olan içerikler ve uygulamalar, çocukların ilgilerini çekebilmek hedefiyle kullanılmaya başlanmıştır. PDF şeklinde ve uygulamaya yönelik olan dergiler çocukların dergilere olan erişimlerini kolaylaştırmıştır.

Çağımızda çocuk dergilerinin hem eğitici hem de eğlendirici tarzda içerikler sunarak çocukların gelişimlerine katkıda bulunmayı hedef alan STEM temalı gibi çeşitli dergiler çocukların farklı alanlara olan ilgilerinin artmasını amaçlamaktadır. Günümüzde çocuk dergileri, daha kapsayıcı ve çeşitli içerikler sunmaktadır. Değişik kültürleri, ırkları ve toplumsal sorunları ele alan yazılar çocukların empati yeteneklerinin ve hoşgörülerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Son zamanlarda çevre bilincinin gelişme göstermesiyle beraber çocuklara yönelik olan dergilerde sürdürülebilirlik ve ekolojik temalı olan dergilerin ön plana çıkması sağlanmıştır. Bu tarz konular çocukların çevrelerinde bulunan dünyayı anlamlandırmalarına da olanak sağlamaktadır.[55]

Dünya'da çocuk dergiciliğinin ilk örnekleri şu şekildedir:

Tablo 1: Dünya'da Çocuk Dergiciliğinin İlk Örnekleri

	Dergi Adı	**Yayın Tarihi**		**Dergi Adı**	**Yayın Tarihi**
İNGİLTERE	*Lilliputian Magazine*	1751	**ALMANYA**	*Leipziger Wochenblatt für Kinder*	1722
	Juvenile Magazine	1788		*Niedersächsisches Wochenblatt für Kinder.*	1722
	The Children's Magazine	1799		*Moralische Wochenschrift*	1724

[54] Başak Gezmen, "Bir Eğitim Aracı Olarak Çocuk Dergileri: ''Mavi Kırlangıç'' Çocuk Dergisi", *Erciyes İletişim Dergisi* 6/2 (Ocak 2019), 61.
[55] Gezmen, "Bir Eğitim Aracı Olarak Çocuk Dergileri: ''Mavi Kırlangıç'' Çocuk Dergisi", 63.

	Children's Friends	1852–1854		*Patriot*	1724–1726
	Infant's Magazine	1852–1854		*Vernünftiger Tadlerin*	1725
	The Charm	1852–1854		*Wochenblatt zum Besten der Kinder*	1759–1763
	The Boy's Own Magazine	1855–1874		*Wochenschrift zum Besten der Erziehung der Jugend*	1771
ABD	*The Children's Magazine*	1826		*Kinderfreund*	1775
	The Riverside Magazine	1867		*Kinderakademie*	1784
	Our Young Folks	1867			
	St. Nicholas Magazine	1873			
	Harper's Young People	1879			

Kaynak: Mihalis Kuyucu, "Çocuk Dergilerinde İçerik Çeşitliliği: Trt Çocuk Dergisi Örneği", Proceedings Of Adved 2016 2nd International Conference On Advances İn Education And Social Sciences, İstanbul: ADVED, 10–12 October 2016, 152.

2.2. Türkiye'de Çocuk Dergiciliği

Basın, dünyada 17. yüzyılda ortaya çıkmış olsa da Osmanlı'ya gelişi 19. yüzyılı bulmuştur. Süreli yayınlar, Tanzimat'la beraber resmi olarak başlayan Avrupalılaşma/Batılılaşma çabalarının göstergelerinden, uzantılarından biridir.[56]

Osmanlı'da modernleşme dönemi itibariyle çocukların farklı bir dünyaya sahip oldukları algısı ile hareket edilmeye başlanmış ve eğitim sisteminin de bu dünyanın gereklerine göre düzenlenmesi önemsenir hale gelmiştir. Çocukların "birey" olarak da sosyal yaşamda bir yer bulmaya başladıkları bu dönemde çocuk hastanelerinin, okullarının, mağazalarının ve dergilerinin mevcudiyeti de bu algının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.[57] Osmanlı Devleti'nde neşredilen ilk çocuk dergisi yayın hayatına 1869'da başlayan Mümeyyiz'dir. Bu tarihten itibaren yaklaşık altmış yılda 50 çocuk dergisi çıkmıştır. Aralarında en uzun ömürlü olanı 1869 ile 1908 tarihleri arasında yayımlanan Çocuklara

[56] Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, 16.
[57] Ergül, *Çocuklara Rehber Dergisi ve 19. yüzyıl Osmanlı Çocuk Eğitimindeki Yeri*, 1.

Mahsus Gazete olmuştur.[58] Bu dergiyi, Nisan 1897'de yayın hayatına başlayıp 1900 senesinin Ağustos ayına kadar her hafta yayımlanan Çocuklara Rehber takip etmiştir.

Ülkemizde çocuk edebiyatı, uzun bir süre boyunca tekerleme, bilmece, halk hikâyesi ve masal vb. gibi çoğunlukla sözlü olan eserlerle sınırlı olarak kalmıştır. Ülkemizde çocuk edebiyatının ilerleme sürecinde çocuklara yönelik olarak yazılı olan edebi çalışmalardan önce tarihsel olan süreç içerisinde masal, mâni, atasözü, özdeyiş, Karagöz ve Hacivat, anı gibi edebi türler ön plana çıkmıştır. Enver Naci Gökşen'e göre, çocuk edebiyatına yönelik olarak yazılan eserler ilk olarak 1850'li yıllardan itibaren yazılmaya başlanmıştır. Toplumsal ve siyasal manada toplumun modernleşmesini de kapsayan Tanzimat dönemi ile birlikte toplum içerisinde her alanda çeşitli gelişmeler yaşanırken çocuk edebiyatı alanında yazarlar Batı'ya yönelmeye başlamıştır. Bazı kaynaklar Kayserili Doktor Şükrü tarafından 1859 yılında yazılan eseri 'Nuhbet-ül Etfal'i Türk çocuk edebiyatının başlangıç noktası olarak kabul etmektedir. Çocukların özel olan ilgileri ve okumaya yönelik kabiliyetleri dikkate alınarak çocuklarla ilgili çalışmaların hazırlanmasına ancak Tanzimat'tan sonra başlanabilmiştir. Dünya çocuk klasiklerinin sayıca az da olsa Türkçe' ye çevirisinin yapılmasının da ilgili dönemde başlamasıyla birlikte çocuk edebiyatının gelişmesi açısından çeşitli önemli gelişmeler yaşanmıştır.[59]

Ülkemizin ilk çocuk dergisi 1869 senesinde Sıtkı Efendi tarafından kaleme alınan, Mümeyyiz gazetesinin yanında haftada bir çocuklar için aynı isimle neşrettiği gazete ekidir. 49 sayı şeklinde yayınlanan ilgili dergi çocuk dergileri içerisinde en çok beğenilenlerden biri olmuştur. Bu gazeteden sonra 1875 yılında yayımlanan çocuklara özel Sadakat dergisi de günlük gazetenin haftalık ekidir. Bu dergi 6 sayı çıktıktan sonra 4 Haziran 1875'te Etfal adıyla müstakil bir çocuk dergisi olarak yayımını sürdürmüştür.[60] Bu dönemde çocuklara yönelik yayınlar genellikle gazete, dergi, ceride ve risale isimleri altında, haftalık ya da iki haftalık veya aylık olarak yayımlanmıştır. Bunun yanında diğer dergilerde olduğu gibi çocuk dergilerinde de Fransız edebiyatına ait olan tür ve konulara ağırlık verilse de Dede Korkut, Ferhat ile Şirin, Karagöz ve Hacivat, Nasreddin Hoca gibi halk edebiyatına özgü ürünlere de yer verilmiştir. En uzun ömürlü olan çocuk dergilerinden biri olan Çocuklara Mahsus Gazete; kız ve erkek tüm çocukların daha iyi ahlaka sahip ve daha bilgili bir duruma getirilmesine hizmet vermek amacıyla 1896 yılında yayın hayatına başlamış ve hikâyelere, masallara, şiirlere, toplum ve insan sağlığıyla ilgili çeşitli yazılar kaleme alınmıştır.[61]

Cüneyd Okay, 1869–1927'e kadar yayınlanan eski harfli çocuk dergilerini kronolojik olarak şöyle belirtmiştir:

---

[58] Kar, *Çocuklara Rehber Mecmuası (İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar),* 2.
[59] Elvan Başaran Taş, *Türkiye'de Çocuk Dergilerinin Çocuk Eğitimine Katkısı ve Milliyet Kardeş Dergisi,* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 21.
[60] Öztürk Emiroğlu, *Tanzimat'tan 1928'e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi/Yayınlanmamış,1992), 19-30.
[61] Şeyma Gençel, *"Çocuk Dergileri", Türkiye'de Dergiler, Ansiklopediler (1849-1984),* (İstanbul: Gelişim Yayınları, 1984), 197.

Tablo 2: 1869'dan 1927'ye Kadar Yayımlanan Eski Harfli Çocuk Dergileri[62]

Çıkış Tarihi	Dergi Adı	Sayı	Kapanış Tarihi
1869	Mümeyyiz	49	1869–1870
1873	Hazine-i Etfal	1	1873
1875	Sadakat	6	1875
1875	Etfal	16	1875
1875	Ayine	41	1875–1876
1876	Arkadaş	13	1876–1877
1880	Tercüman-ı Hakikat	16	1880
1880	Aile	3	1880
1880	Bahçe	40	1880–1881
1881	Mecmua-i Nevresidegan	4	1881
1881	Çocuklara Arkadaş	12	1881
1881	Çocuklara Kıraat	18	1881–1882
1882	Vasıta-i Terakki	4	1882
1886	Etfal	23	1886
1887	Numune-i Terakki	9	1887–1888
1887	Debistan-ı Hıred	1	1887
1887	Çocuklara Talim	9	1887–1888
1896	Çocuklara Mahsus Gazete	626	1896–1908
1897	Çocuklara Rehber	166	1897–1901
1905	Çocuk Bahçesi	43	1905

[62] Cüneyd Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, 216-217.

1909	Musavver Küçük Osmanlı	3	1909
1910	Mekteblilere Arkadaş	14	1910
1913	Çocuk Dünyası	94	1913–1918
1913	Ciddi Karagöz	3	1913
1913	Çocuk Yurdu	7	1913
1913	Mektebli	19	1913
1913	Talebe Defteri	68	1913–1918
1913	Çocuk Duygusu	61	1913–1914
1913	Türk Yavrusu	2	1913
1913	Çocuklar Âlemi	10	1913
1913	Kırlangıç	3	1913
1914	Çocuk Bahçesi	21	1914
1914	Çocuk Dostu	13	1914
1914	Mini Mini	7	1914
1918	Küçükler Gazetesi	8	1918
1918	Hür Çocuk	3	1918
1919	Haftalık Çocuk Gazetesi	8	1919
1919	Lane	3	1919–1920
1920	Hacıyatmaz	1	1920
1922	Bizim Mecmua	74	1922–1927
1923	Yeni Yol	113	1923–1926
1923	Musavver Çocuk Postası	18	1923
1923	Çıtı Pıtı	4	1923

1924	Haftalık Resimli Gazetemiz	7	1924
1924	Resimli Dünya	21	1924–1925
1925	Sevimli Mecmua	13	1925
1925	Mektepliler Âlemi	6	1925
1926	Türk Çocuğu	24	1926–1928
1926	Çocuk Dünyası	30	1926–1927
1927	Çocuk Yıldızı	10	1927

Yeni harflerin kabul edilmesiyle birlikte çocukların okullaşma seviyelerinde yükselmeler yaşanmış ve Cumhuriyet döneminde çocuk gazete ve dergilerinin sayısında artışlar yaşansa da daha önceki yıllarda olduğu gibi yayın yaşamını uzun ve kesintisiz bir biçimde devam ettirebilen dergiler az sayıda olmuştur. 1950–1970 seneleri arasında çocuk dergilerinde Amerikan kökenli olan çizgi romanların git gide kendisine daha çok yer buldukları görülmektedir. 1960 yılı ve sonrasında bütün içeriği çizgi roman şeklinde olan çocuk dergilerinin popülerlik kazanması tartışılamayacak boyutlara ulaşmıştır. Konuları, kahramanları ve isimleri bile yabancı olan dergilerin yayıncılarını da kısa zaman içerisinde ticari yönden başarıya ulaştırdıkları söylenebilmektedir. Ofset türü baskının getirmiş olduğu kolaylık ve ucuzluk bu çeşit yayınların piyasaya çıkarılmasını imkânlı kılmıştır.[63]

Çizgi roman belirli bir tür olarak düşünüldüğünde okumanın hızlandırılabilmesi açısından oldukça yararlı bir biçimde değerlendirilebilmektedir fakat ilgili türün içeriğinin ve dilinin tespit edilmesinde çok fazla dikkatli olunması gerekmektedir. Basit olan ve argo olarak ağırlıklı olan bir dille kaleme alınarak yazılan, çeşitli şiddet davranışlarını kapsayan çizgi romanların, çocukların ruh sağlıklarına zarar verme tehlikeleri bulunmaktadır. Eğitimcilerin önemli bir şekilde dile getirdikleri çeşitli sakıncalar ekseninde değerlendirildiğinde 1950–1970 senelerindeki çizgi roman dergilerinin pek çoğunda şiddet ve abartılmış olan olay örgülerinin çocuklar için oldukça zararlı sayılabilecek özellikte olduğu belirtilmektedir. Daha önceki zamanlarda yazıların ağırlıklı olduğu dergiler, çocuklar için önemli birer araç olan televizyonun yaygınlık kazanmasıyla beraber bu durumdan doğrudan bir biçimde etkilenme göstermiş ve görüntü ve magazin ağırlıklı bir yayımcılık benimsenmek durumunda kalınmıştır. Çizgi roman ve magazine daha fazla yer verilerek dergilerin tirajları yükseltilmeye çalışılmıştır. [64]

[63] Başaran Taş, *Türkiye'de Çocuk Dergilerinin Çocuk Eğitimine Katkısı ve Milliyet Kardeş Dergisi,* 26.
[64] Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. yüzyıla Basım Tarihi* (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006), 28.

Çocuk dergiciliğinde sıçrama 1975–1980 yılları arasında yaşanmıştır. Hem nicelik ve hem de niteliksel açıdan kendini göstermeye başlamıştır. İlgili dönemde ön plana çıkan çocuk dergilerinin içerisinde Türk edebiyatının önemli olarak ifade edilebilecek kişilerin öykülerine yer verilen yayın politikalarıyla Milliyet Çocuk Dergisi, Tercüman ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan Yavrutürk dergileri önemli olarak sayılabilecek çocuk dergileri arasında gösterilebilir. Günümüzde çocuk dergilerinin birçoğunda bulunan çeşitli karakterler ve bunlarla ilgili öyküler ve reklamlar çocuklar için tüketicilik teşvik edilerek ve Batı'nın sahip olduğu ideolojik değerler birer aktarım amacı olarak kullanılmaktadır.[65]

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nde neşredilen ilk çocuk dergisi yayın hayatına 1869'da başlayan Mümeyyiz'dir. Bu tarihten itibaren yaklaşık altmış yılda 50 çocuk dergisi çıkmıştır. Aralarında en uzun ömürlü olanı 1869 ile 1908 tarihleri arasında yayımlanan Çocuklara Mahsus Gazete olmuştur. Onu, 1897 yılının Nisan ayından 1900 senesinin Ağustos ayına kadar her hafta yayımlanan Çocuklara Rehber takip etmiştir.

[65] Gençel, "*Çocuk Dergileri", Türkiye'de Dergiler, Ansiklopediler (1849-1984)*, 42.

İKİNCİ BÖLÜM: ÇOCUKLARA REHBER DERGİSİNİN İNCELENMESİ

1. Osmanlı'da Yayıncılığın Gelişimi ve Tarihsel Etkenler

Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılda önemli dönüşümler geçirmiş ve çok fazla zorluğa göğüs germiştir. Bu dönemde padişahlar, merkezi otoriteyi güçlendirmek ve modernleşmeyi sağlamak amacıyla Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) gibi reform hareketlerini başlatmışlardır. Bu reformlar hukuk, eğitim, ordu ve yönetim alanında önemli değişiklikler getirmiştir. II. Abdülhamit, 23 Aralık 1876 yılında, Osmanlı döneminin ilk ve son anayasası olan Kanun-i Esasi'yi ve Birinci Meşrutiyeti ilan etmiştir. Anayasaya göre padişah, yürütme yetkisini kullanmaya devam etmiş ancak kanun yapma yetkisini meclis ile paylaşmıştır. Meşrutiyet dönemi çok uzun sürmemiştir. II. Abdülhamit,1878'de meclisi kapatmış ve anayasayı askıya alarak önceki yönetim biçimine dönmüştür. Ayrıca 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde toprak kayıplarının yaşandığı ve kaybedilen topraklarda bağımsız ülkelerin kurulduğu bir dönemdir.

Bu dönemde pozitif bilimlerle donatılmış modern okullar, meslek liseleri ve üniversiteler açılmıştır. Mekteb-i Mülkiye ve batılı anlamdaki ilk yüksek öğretim kurumu niteliği taşıyan Darülfünun (1846), dönemin önemli eğitim kurumlarındandır. 19. yüzyıla kadar erkek çocuklar kızlara göre daha üst seviyede eğitim kurumlarında okuma fırsatı bulmuştur. Kız çocukları ise genellikle bazı eğitimli ve bilgili kadınların evlerinde ders almışlardır. Bu evlerde özellikle Kur'an-ı Kerim öğretilmiş ve dini bilgiler verilmiştir. Zengin ailelerin çoğu, çocuklarına özel öğretmenler tutarak yetişmelerini sağlamışlardır. Tanzimat döneminde, kız çocuklarının da okuyabilmesi için meclise teklifler getirilmiştir. Bu konuda en önemli gelişmeler 1869'dan itibaren gerçekleşmiştir ve kız rüştiyesi, kız

sanayi mektebi açılmıştır. Bir yıl sonra bayan öğretmen yetiştirmek için Dârü'l-Muallimât açılmıştır.[66] 1880 yılında ise ilk kız idadisi faaliyete geçmiştir. Daha sonraki yıllarda kızlara yüksekokul düzeyinde eğitim verilerek kızların eğitim alanında aktif olması sağlanmıştır. Ancak kız çocuklarına eğitim aldırma istenilen düzeye ulaşamamıştır.[67]

Osmanlı aile yapısı 19. yüzyıla gelinceye kadar benzer bir yapı göstermiştir. Fakat bu dönemde modernleşmeyle birlikte batı toplumlarında kadının çalışma hayatında görülmesi, zamanla Türk kadınına da yansımıştır. Böylece kadın-erkek ilişkileri eski hayat biçiminden uzaklaşmıştır. Yeni aile yapısıyla beraber yaşlılar için 1895'te Dârülaceze kurulmuştur.[68]

Osmanlı'nın Avrupa'daki gelişmelerden faydalandığı alanlardan biri posta ve telgraftır. Avrupa'da yaygın olarak kullanılmaya başlanan bu yenilikler, Osmanlı'nın da kısa sürede bunlarla ilgili adım atmasını beraberinde getirir. Bu dönemde posta teşkilatının kurulması, telgrafın alınması ve gazetelerin çıkarılmaya başlanması ile haberleşmede önemli bir noktaya gelinir.[69] Tanzimat yazarları, 19. yüzyılda Osmanlı'nın Batılılaşma sürecinde gerek eserleriyle gerek fikirleriyle önemli roller oynar. Tanzimat döneminde gazeteye büyük önem verilir. Zamanla halkın okur-yazarlığında önemli gelişmeler olur. Tanzimat gazetelerinde özellikle, hürriyet, eşitlik, aile hayatı, meşrutiyet, basın hakları, devlet yönetimi vb. konular ağırlıklı olarak işlenir.[70] Hayatın her alanına yansıyan bu dönüşümde çocuklar da ihmal edilmemiştir. Ağaç yaşken eğilir düsturuyla hareket edilerek çocuklara tüm bu yenilikler aktarılmaya çalışılmıştır. Bunun için de süreli çocuk dergileri yayımlanmaya başlanmıştır. Çocuklara Rehber dergisi ise bu yayımların en önemlilerinden biridir.

2. Çocuklara Rehber Dergisinin Çıkış Amacı

Derginin ilk amacı, daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı Devleti'nde yaşanan yeniliklere çocukları adapte edebilmektir. Çocukların üzerinde etkili olma maksadıyla da eğlenerek öğretme ilkesinin ön planda olduğu görülmektedir. Derginin yayımlanma amacı ilk sayıda: "Riyâzet-i bedeniyyeye ait oyunlardan nâfi'eğlencelerden sizi men edecek değiliz; bilakis onları tervîc edeceğiz. Şu kadar ki vaktinizi hüsn-i isti'mâl etmeyi, daima fâideli eğlenceler bulmayı bilemezseniz, biz bu hususta size rehberlik edeceğiz. Risalemize 'Çocuklara Rehber' nâmını bunun için verdik."[71] şeklinde ifade edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere aslında dergi, çocuklara faydalı eğlenceler bulmaları için rehberlik etmeyi hedeflemektedir.

---

[66] Abdullah Saydam, *Yenileşme Döneminde Osmanlı Toplumu.* Genel Türk Tarihi 7. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 578.
[67] Mustafa Karabulut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (Aralık 2016), 10.
[68] Karabulut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum", 14.
[69] Karabulut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum", 15.
[70] Karabulut, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum", 4.
[71] İmzasız, TakdimYazısı, *Çocuklara Rehber Dergisi,* 1/1 (1897), 1.

Çocuklara Rehber'in belirtilen amacı yerine getirmeye yönelik; hikâyeler, oyunlar, bilmeceler, ahlaki manzumeler, fıkralar, güzel ve hikmetli sözler, gezi yazıları, hatıralar, bilmeceler vb. türlerin kullanıldığı görülmüştür. Böylece çocukların eğlenerek öğrenmeleri ve ahlaki dersler çıkarmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Tüm bunların dışında Selanik ve civarı hakkındaki yazılarla çocukların, yaşadıkları coğrafya hakkında daha fazla malumat sahibi olması için çaba gösterilmiştir. Böylelikle küçük yaşta hem vatan bilincinin hem de yerelden genele doğru ilerleyen bir bilgi kanalının oluşturulması amaçlanmıştır. Yurt dışından aktarılan güncel haberlerle dünyada meydana gelen gelişmelerden çocukların haberdar olması sağlanmıştır.[72] Derginin nihai hedefi: "Bu sûretle eğlendire eğlendire ahlakınızın tezhîbine, ma'lûmâtınızın tevsi'ine, idrâk ü isti'dâdınızın küşâyişine hizmet edeceğiz."[73] şeklinde ifade edilmiştir. Buradan da Çocuklara Rehber'in, çevresine ve dünyaya duyarlı nesiller yetiştirmeyi hedeflediği anlaşılabilir. Diğer taraftan derginin künyesinde yer alan: "Etfâl-i zükûr ve inâsın tezhîb-i ahlak ve tevsi'-i ma'lûmâtına hâdim haftalık risaledir" beyanı derginin, özellikle çocukların terbiye ve ahlaki gelişimlerini önemsediğini gösterir. Zihin açıcı, bilgilerinin ziyadeleşmesine vesile olacak metinlerin, çocukların seviyesine uygun bir şekilde verilmesine gayret edilmiştir.

3. Derginin Osmanlı Çocuk Dergiciliğindeki Yeri ve Önemi

Cumhuriyet öncesi dönemde yaklaşık üç buçuk yıl yayımcılık faaliyetine aralıksız devam eden "Çocuklara Rehber" dergisi, 173 sayıyla "Çocuklara Mahsus Gazete"den (1869-1908) sonra yayın hayatı en uzun süren ikinci Osmanlı çocuk dergisidir. Bu yüzden Cumhuriyet öncesi çocuk dergiciliği için önemli bir konumdadır. Ahmet Mithat Efendi tarafından Selanik'te yayımlanmıştır. Eski harflerle basılmış ve çoğu zaman sade bir dil kullanarak çocukları eğitme amacı gütmüştür. Çocuk dergileri üzerine önemli çalışmalarıyla bilinen Cüneyd Okay'ın bu yayım hakkındaki değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Okay, Çocuklara Rehber'den; aktüalite haberleri ve çeşitli türlerde yayımlanan yazıları ile çocukların hem eğlenmesini hem öğrenmesini sağlayan başarılı bir dergi olarak bahsetmiştir. Hatta dergiyi, "Avrupa standartlarına yaklaşan bir dergi" olarak nitelendirmiş ve Meşrutiyetle beraber iyice şekillenecek ve zemin bulacak olan çocuk edebiyatının en önemli temelinin Çocuklara Rehber dergisinin takip ettiği yayın politikasıyla onun sayfalarında atıldığını belirtmiştir.[74] Bu alanda bir diğer önemli isim olan Öztürk Emiroğlu, Çocuklara Rehber dergisinin ulaşabildiği 163 sayısını incelemiş ve genel hatlarıyla tanıtarak çocuklara yönelik yayımlarda içinde çocuk tiyatrosu olan ilk dergi olduğuna dikkat çekmiştir.[75]

---

[72] Kar, *Çocuklara Rehber Mecmuası (İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar),* 16.
[73] İmzasız, TakdimYazısı, *Çocuklara Rehber Dergisi*, 1/1 (1897), 2.
[74] Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, 93-94.
[75] Emiroğlu, *Tanzimat'tan 1928'e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme*, 105-120.

4. Derginin Genel Özellikleri

Çocuklara Rehber dergisi haftalık olarak yayımlanmıştır. 10 Nisan 1313 (22 Nisan 1897)'te yayım hayatına başlamış ve 10 Ağustos 1316 (23 Ağustos 1900)'da yayım hayatı sona ermiştir. Bu yıllar arasında toplamda 173 sayı yayımlanmıştır. Birinci sene (1897) 52, ikinci sene (1898) 52, üçüncü sene (1899) 50 ve dördüncü sene (1900) 19 sayı yayımlanmıştır. Dördüncü senenin 3, 5, 12, 13, 16, 17, 18 numaralı yedi sayısı kütüphane kataloglarında yer almadığı için 166 sayısı mevcuttur.

Çocuklara Rehber, Selanik'te yalnızca çocuklara yönelik olarak çıkan ilk dergidir.[76] Çocuklara Rehber dergisinin sahibi ve başyazarı Muallim Ahmed Mithat'tır. Çocuklara Rehber'in en önemli özelliği eğitim ile iç içe olmasıdır. Bunda, derginin imtiyaz sahibi Ahmet Mithat'ın "muallim" oluşunun payı büyüktür.[77] Başmuharrir Ahmed Mithat'ın yanı sıra derginin yazar kadrosunda memleketin en iyi muallimleri yer almıştır. Emine Semiye Önasya, İsmâil Safâ, Mehmed Esad İleri, Mehmed Nâzım Özgünay, Musacalızâde Mehmed Said, Avanzâde Mehmed Süleyman, Necip Necati Özören, Osman Nuri, Leskovikli Rauf, Recaizade Mahmud Ekrem, Selanikli Tevfik gibi bilinen isimlerine ek olarak önemli mevkilerdeki birçok zatın ve muhtelif okullardan öğrencilerin gönderdikleri yazılar da dergide yayımlanmıştır.[78] Dergide ahlaki konular hakkında en çok yazı yazan yazarın Siroz'dan Sa'di olduğu söylenebilir.

20 x 27 cm boyutunda olan dergiye kimi zaman yenilikler yapılıp ön ve arka kapak eklenmiş olsa da genel olarak 8 sayfa olarak yayımlanmıştır. II. Abdülhamit'in cülûsuyla ilgili bilgi ve manzumelerin olduğu sayfalar hariç her sayfa ortadan ayrılmış iki sütun olarak düzenlenmiştir. Dergi her yıl numaralandırılmaya 1. sayıdan başlamıştır. Yazıların büyüklükleri, satır aralıkları yazıyı kolay okuyacak şekilde tasarlanmıştır. Çocuklara Rehber'in birinci sene nüshalarında dil, diğer yıllara nispeten daha güç anlaşılır ve ağdalıdır. Bu durum Ahmed Mithat Efendi'nin Selanik civarındaki mahalleri gezip buralardaki mekteplerin durumunu tetkik etmesiyle ve özellikle taşra mekteplerindeki öğrencilerin seviyelerini öğrenmesiyle ikinci sene itibarıyla değişmiştir. Dergideki yazılarda ifadelerin mümkün mertebe sadeleştirilmesi istenmiştir.[79] Bu yönde bazı çalışmalar yapılmıştır. Öyle ki dergiye yazı gönderen bazı yazarlardan, yazılarını daha açık bir ifade ile yazmaları rica edilmiştir. Sadeliğin ve anlaşılır olmanın genel yayın profili olduğu vurgulanmıştır. Fakat dildeki bu sadeleşme bütün yazarlar tarafından savunulmadığından ve derginin farklı yaş gruplarına hitap etmesinden, yazıların kimisi kolay anlaşılır ve Türkçe kelimelerle yazılırken kimisi yabancı sözcükler barındıran ağdalı bir üslup ile yazılmıştır. Özellikle bazı manzumelerin dilinin ağırlığı dikkat çekicidir.

[76] Kar, *Çocuklara Rehber Mecmuası (İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar),* 2.
[77] Balcı, *Çocuklara Rehber Dergisinin Çocuk Eğitimine Katkısı Açısından İncelenmesi*, 26.
[78] Kar, *Çocuklara Rehber Mecmuası (İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar),* 2.
[79] Kar, *Çocuklara Rehber Mecmuası (İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar),* 17.

5. Derginin Edebi Tür Bakımından İncelenmesi

Çocuklara Rehber'de; manzume, hikâye, anekdot, fıkra, biyografi, gezi, tiyatro, musâhabe, bilmece ve özlü sözler gibi edebi türler kullanılmıştır. Asıl amacı ahlaki mesajlar vermek olan yazılarda en sık türler kullanılan türler ise manzume, hikâye, anekdot ve özlü sözlerdir.

5.1. Manzume

Duygu, düşünce, hayal ve istekleri ölçülü ve uyaklı olarak dizelerle anlatma yoluna nazım denir. Manzum**,** "nazımla yazılmış, şiir biçiminde" anlamına gelir. Manzum eser dendiğinde, nazımla yazılmış eser anlaşılır. Nazım yoluyla yazılmış esere manzume denir.[80] Dergide öğreticilik yönü ağır basan birçok manzume bulunur. Bu manzum eserlerin büyük çoğunluğunu da manzum hikâyeler oluşturur. Dili ağır olan manzum eserler olsa da genel olarak anlaşılabilir basit bir dil kullanılmıştır. Özellikle daha küçük yaş gruplarına hitap eden "Valide Sınıfına Mahsus" bölümündeki manzumelerde dil, en basit haliyle kullanılmıştır.

Dergide yer alan bazı manzum eser örnekleri şöyledir:

DERSE DİKKAT Mİ LAZIM, GAYRET Mİ?
…
Neyi tahsil edersen ilm ve fenden
Kolay öğrenmenin vardır usûlu
Nedir? Dersen bu arzunun husûlu
Muallim dersi takrîr ettiği dem
Onu dikkatle dinle, nûr- u dîdem!
Bütün iş bundadır takrîre dikkat
Bu dikkatle çekilmez bir meşakkat.
Eğer takrîre dikkat eylemezsen
O dersi, ders içinde bellemezsen
Emin ol ki çekersin çok su'ûbet (*Zorluk)
Yorarsın zihnini beyhude külfet
Çalışmak, bellemek, ezberlemek hep
Esasen anlamaktır bu mücerreb (*Tecrübe edilmiş)
Sual et! Anlamazsan bir meali
Değildir ayıp, tekrar et suali
Muallim sanma eyler onda hiddet
Ki sormak dikkate eyler delalet
Senin bu dikkatin gördükçe üstad
Seni eyler mükafat ile dilşâd…[81]

OKUYUP GEÇME
Ele aldın mı bir kitabı hemân
Hasr-ı fikr ve nazar gerek o zaman
Okuyup geçme bir makâlı (*Söz) düşün!

[80] https://www.turkedebiyati.org/manzume-ve-siir/
[81] Sirozdan Sadi, "Derse Dikkat mi Lazım, Gayret mi?", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/37 (1898), 3.

Orada toplanan meali düşün!
Sen geçersen o da geçer senden
Dinle yavrum! Bu sözleri benden
Okumaktan arz nedir acaba?
İstifade değil mi? Etme hebâ
İstifade olur mu ol sözden
Ki geçer gâfilâne bir gözden
Göz ki gafleti alıştırma
Kendini beyhude çalıştırma
Anla bir bak! Ne söylüyor hükemâ
Ne demek istiyor sana üdebâ
Kimi pend eyliyor, kimi ta'lîm
Sana lazım değil mi fikr-i selîm?
Okuyup geçme, yorma gözlerini
Bunların cidden anla sözlerini
Eyle ciddiyeti sana âdet
Olmalı her işinde ciddiyet
İyice anlaşılmadan maksad
Ne kabul et onu ne cerh ile red.[82]

Olayların manzum olarak anlatıldığı metinlere bir örnek şöyledir:

MUALLİMLERDE NAZAR
(Mektep Manzumelerinden)
Okunurken arabî dersi o esnada Recep
Neyle meşgul idi ki oldu mücâzâta (*Ceza) sebep
Bir Fransızca kitap açmış idi bir arabî
Çalışırdı ne güzel, gördü muallim Recebi
Gözü meyyal idi soldan sağa bir etti nazar
Anladı, bildi muallim, Recep etmezdi hazer (*Çekinme)
Çünkü etmişti mahâret ile o vaz' kitap
Çalışırdı neden olsundu ona bîm-i (*Korku) it'âb?(*Azarlama)
Gelmemişti Recep'in hatırına sağı, solu
Nereden anlayacak derdi muallim bu yolu
Onu bilmezdi ki bîçare çocuk: üstattan
Böyle her şeyi görür, anlar o âlî nazaran (*Yüksek görüşlü)
Gözlerinden olamaz gizli küçük bir hareket
Bakmıyormuş gibi hep öyle ederler dikkat
Bir de üstad-ı mükerrem dedi ol dem şöyle
"Arabî dersine bak tersine bakma öyle
Sofrada çorba çatalla yenilir mi? Zevzek!
Hangi dersi okuyorsan o kitap onda gerek
Ne vazifeyle muvazzıfsan o saatte hemân
Onu îfâya çalış! Çünkü onundur o zaman
Yoksa aksi hareket maksada nâil etmez
Reh (*Yol) nârefte (*Gitmemiş) demektir buna âkil gitmez"
Şerminâk oldu, şaşırdı, başını eğdi Recep
Yine kendince diyordu nereden bildi aceb?
Öyle bir derste iki türlü kitaba çalışır

[82] Sirozdan Sadi, "Okuyup Geçme", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/21 (1899), 1.

İki karpuz nice bir koltuğa bilmem sığışır?
Recep'in haline cesbân (*Uygun olmak) değil mi şu mesele
Ye's ve hacletle (*Utanma) ceza aldı o gün sa'ye bedel
Böyledir nâ-be-mahal (*Yerinde olmayan) sarf-ı mesai boştur
Sa'y ü gayrette zamanında, yerinde hoştur
Bak! Muallim de nüfûz-u nazarı yâd ile
Celb-i hüsn-i nazar hazret-i üstat ile[83]

Küçük yaş grubu olan "Valide Sınıfına Mahsus" manzumelere ise örnek şöyledir:

Valide Sınıfına:
SORMADAN YEMEYİNİZ
Bir gün bir küçük çocuk
Bakmış evde kimse yok
Dolabı karıştırmış
Bulmuş bir tatlı yemiş
Tatlı sanmış ilacı
Sonra tutar bir sancı
Kıvrım kıvrım kıvranır
Yüreciği doğranır
Sanki bir ateş yakar
Gözlerinden yaş akar
Karnı ağrır bağırır
Anne diye çağırır
Koşar gelir annesi
Ne bilsin neyin nesi
Neyse hekim yetişir
Sancı biraz yatışır
Annesi ağlardı çok
Gözünü açtı çocuk
Dedi ben ne aldandım
İlacı tatlı sandım
Az daha ölecektim
Toprağa girecektim
Bilmediğiniz yemek
Böyle acıdır demek
Tatlıdır demeyiniz
Sormadan yemeyiniz.[84]

5.2. Hikâye

Hikâye, yaşanmış veya yaşanması muhtemel olayları belirli bir biçim ve kurgu içinde anlatan metinlerdir.[85] Hikâye kısa olduğu için kolay okunan ve sevilen bir türdür. Daha çok hareketten hoşlanan insanlara hitap eder. Hikâyenin en önemli malzemesi insandır. İnsanın olduğu her yerde hikâye vardır. İnsanî olan her şey hikâye konusu olabilir.[86] Çocuklara Rehber dergisinde hikâye türünün ahlaki mesaj

[83] Sirozdan Sadi, "Muallimlerde Nazar", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/49 (1899), 1.
[84] Sirozdan Sadi, "Sormadan Yemeyiniz", Çocuklara Rehber Dergisi, 3/38 (1900), 1.
[85] Muhsin Macit - Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgisi ve Teorileri El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2019), 150.
[86] Macit ve Soldan, *Edebiyat Bilgisi ve Teorileri El Kitabı,* 151.

vermek için sıkça tercih edildiği görülür. Bu mesajlar, kimi zaman tek değer etrafında toplanırken kimi zaman daha fazlasını içinde barındırır. Bazı hikâyeler merak uyandırmak için devamı diğer sayılarda olacak şekilde kaleme alınırken bazı hikâyeler sadece o sayıya özgüdür. Dergideki bir hikâye örneği aşağıdaki gibidir:

BİR MERKEBİN SERGÜZEŞTİ

Kendi Lisanından

Ben bir merkep yavrusu idim; bir zenginin ahırında dünyaya gelmiş sevimli bir sıpa. Ömrümün ilk günleri pek tatlı geçiyordu. Validem, beyaz tüylü, benim için şefkatli idi. Daima beni yalar, emzirir, sever ve merkep lisanıyla ‘ sevgili evladım!’ der idi. Bu dikkatler sayesinde ben epeyce seçilmiştim. Bir defa validem bana bakıp imrendirecek bir lisan ile pederime dedi ki:

- Bak ihtiyar, ne güzel sevimli evlat! Şen, dilber!

- Eşekliğinden henüz haberi olmayan bir budala demek istemiyorsun. Ben bu sözleri iyi anlayamadım fakat herhalde hoşuma gitmedi. Validem de dargın dargın :

-Niçin böyle söylüyorsun dedi. Pederim ciddi bir tavır takındı, acı bir kayıtsızlıkla:

-Bırak mahiyetini anlasın, bu acı hakikati herhalde öğrenecek değil mi? Eşekliği şimdiden öğrensin, herkesin tahkîr (*Hakaret etme, horlama) ettiği bir budala hayvan olduğunu öğrensin cevabını verdi.

Pederim ne derse desin, ben içinde yaşadığım karanlık ahırı dünyanın hiçbirine değişmezdim. Merhametli bir valide, tatlı bir süt, fena yaşayış değil. Lakin bu saadetim çok sürmedi; biraz canım sıkılmaya başladı. Bir hizmetçi müteverrime (*Veremli) bir kadın için her sabah validemin sütünü sağıyor, tekrar toplanıncaya kadar aç kalmaklığım lazım geliyor idi. Fakat şefkatli validem bana teselli veriyor, mahzun mahzun biraz yumuşak ot toplayarak önüme koyuyor:

- Şimdi bununla biraz karnını doyurmaya bak yavrum, görüyorsun ki sana süt bırakmadılar. Ne çare kanaatkâr ve sabırlı olmaya şimdiden alışmak lazım geliyor diyordu.

Ben bu ot ve saman kırıntılarıyla açlığı bastırmaya mecbur oluyordum. Artık buna alışmıştım. Bir gün yine biraz yiyecek toplamak için pederimin yanına gidecek oldum. Beni derhal dişleriyle boynumdan yakaladı, şiddetli bir ısırıktan sonra arkama bir de çifte yerleştirdi.

Validem buna kızdı, suratını ekşiterek:

- İşte bu eşek şakası? Eşek mualemesi oldu, dedi.

Pederim yine o kayıtsız tavrıyla:

-Bu mualeme ne bir şaka, ne de bir iltifattır. Yavruma lüzumlu bir derstir. Bir eşeğe lazım olan dayak yemeğe alışmak, bir de vurup, ısırmayı öğrenmektir. İşte bunları öğretiyorum; cevabını verdi.

Ne olursa olsun pederimin bu dersinden asla hoşnut kalmamıştım. Malumatı, nasihatleri hoşuma gitmiyordu.

Ben artık koşup yürüyecek hale gelmiştim. Bütün gün validemin ardı sıra bomboş koşar, anamdan ayrılmazdım. Zavallı validemin yükler altında ezildiğini görünce eşekliğin pek fena olduğunu anlıyordum. Lakin o zaman serbest idim ya , ‘Ben belki bu kadar bedbaht olmam’ diye düşünüyordum. Gözü önümdeki bu ders-i ibrete lakaydâne bakar, ilerisi için kengerlikler, yeşillikler içinde geçecek bir ömür tasavvur eder, tatlı hülyalar, yeşil rüyalar görürdüm.

Bir kış günü ebeveynimi arabaya koştular. Değirmene götürüp çuvallarla un yüklediler. Yolda bu yükün altında bunalmış olan zavallılar şaşkınca bir hareketle arabayı bir hendeğe yuvarladılar. Bîçare ebeveynimin zaten yük altında ezilirken bu hal üzerine vücutları pek zedelendi. Pederim artık kımıldamak bile istemiyordu. Şu muamele üzerine arabacı

yüzüne gözüne bütün kuvvetiyle kırbacını indirmeye başladı. Bu şiddetli dayağın acısına pederim tahammül edemedi. Nasılsa kocaca değerli bir çifte yerleştirdi, zâlim herif hemân arabadan yuvarlandı. Ben bunu görünce sevincimden atlayıp sıçramaya başlamıştım; çünkü merhametsiz herif lâyık-ı vech ile bir ceza görmüştü, fakat validem dedi ki:

-Bu kadar sevinme evladım! Pederin bu muameleden dolayı pek fena bir ceza görecektir.

Validem daha sözünü bitirmemişti ki diğer iki arabacı yetişti. Bîçare pederime birbiri ardınca şiddetli kamçı darbeleri indirmeye başladılar. Pederim can acısıyla daha birkaç çifte atmış ise de kırbaçların şiddetini artırmadan başka bir şeye muvaffak olamadı. İster istemez validemle birlikte arabayı hendekten çekip çıkarmaya mecbur oldular.

Bazı defa ahırın bir tarafında bulunan arpa veya yulaftan bir az yemek, daima iştihâmı celb eden bu hububat-ı lezzetle karnımı doyurmak için sandığın yanına yaklaşıyor idim. Fakat derhal ahırda seyis, seyis yamağı her kim bulunursa:

- Tamam, eşekleri de arpa veya yulafla mı besleyeceğiz. Sözüyle başlayarak eline her ne geçerse tarafıma vurulacağını hesap etmeden üzerime saldırır; ben de çaresiz bundan vazgeçmeye mecbur kalırdım. Nihayet birçok dayak yedikten sonra güç hal ile anlayabildim ki yulaf bizim için değil, tayların gıdası imiş.

Bu mahrumiyet, bahusus gördüğüm fena muameleler pek dilgir (*Gücenmiş, kırgın) ediyordu. En ziyade mahzûniyeti mûcib olan ismim, fena bir sıfat gibi, fena bir hareke ile "eşek" diye telaffuz olunması idi. Bir defa pek ziyade canım sıkılarak anneme sordum ki:

-Niçin at, inek, köpek, tavuk, ördek vesaire hayvanât-ı ehliyeye bize ettikleri muameleyi etmezler?

-Eşek olduğumuz için!

Cevabını verdi. İşte anlayamadığım acı bir hakikat!

Epeyce zaman geçti. Yazın en sıcak günlerinden birinde idi. Bahçeyi sulamak için lazım gelen suyu taşımak üzere ebeveynime büyük fıçılar yüklettiler. Bu ağır hizmet güç hal ile bittikten sonra akşama doğru hepimizi otlamak için çayıra salıyordular, akşam serinliğinden, yeşil ve mebzûl yiyecek arasında istediğimiz kadar yiyebilmek üzere bırakılmış idik; bundan pek ziyade keyifleniyorduk.

Zavallı eşeklere böyle bir müsaade ömürlerinin pek az günlerinde tesadüf eder. Pederim bir hazîn-i daimî ile yaşarken bu gün hali başkalaşmıştı. Seviniyor, atlıyor, anırıyor idi.

İhtiyar pederimin kuvvetli bir genç gibi şen ve kayıtsız atlayıp sıçradığına; ilk defa gördüğüm bu haline hayretle bakıyordum. Bir de muhafazamıza memur olan köpek pederimin bu hareketinden nasılsa ürkerek ulumaya başladı. Biraz çekildikten sonra koştu bacaklarına sarılmak istedi, pederimin attığı çiftelerden biri nasılsa biraz ilişerek canı yanınca sadâsını artırdı. Etrafında bulunan köpeklerin hepsi koşup geldiler. Zavallı babacığımın üzerine hep birden saldırmaya başladılar. Bu halde yalnız pederimin değil, umumiyetle keyfimiz kaçtı. Anladım ki bize az bir zaman için bile tam bir sürûr (*Sevinç) yok imiş!

Ben altı aylık olmuştum. Bu zamana kadar validemin sıcak sütünü içer, hazır yiyip içer, oldukça rahat bir ömür sürerdim. Bu sırada bir gün bir mu'tâd (*Alışkanlık) validemin tatlı sütünü emmek için sokulunca annem geriye çekildi. Ben bu muameleyi şakaya hamletmek istedim; çünkü bu hal bana ilk defa vâki'(*Vuku bulan) oluyordu. Tekrar yanına sokularak başımı uzatmak istedim; Bu defa başım bir çifte darbesiyle sersemledi. Derhal bir kenara çekilip mahzun mahzun durdum. Düşüne düşüne anladım ki artık yiyeceğimi kendim aramak zamanı gelmiş.

Lakin düşünce karın doyurmuyor, açlığım gittikçe artıyordu. Nasıl yiyecek tedarik etmeli? Ben bunun acemisi idim. Açlık sevki ile hülyanın ötesinde berisinde serseriyâne dolanıyorken bahçe kapısını açık gördüm, hemen içeriye dalıp girdim. Ebeveynimin iştihâ eylediklerini gördüğüm ayrık otlarına ben hiç iltifat etmezdim. O güzelim çiçeklerden beğendiğimi gövdeye atmaya başladım. Karnım doymuş ise de bir türlü gözüm doymuyordu. Bir takımını ezer, bir takımını yerdim. Bir de bahçıvan her nerede ise çatıp geldi. Beni

görünce büyük bir hiddetle kalın bir sırık yakaladı. Beni o kadar dövdü. O kadar dövdü ki artık kendinin de yorgunluktan takati kesildi. Hele şükür elindeki sırık kırılıp parçalandı da kendisine iki çifte atıp da kaçmaya meydan bulabildim. Kaçarken önüme efendimle zevcesi bir de on bir, on iki yaşlarındaki mahdûmuyla (*Erkek evlat) iki kerîmesi (*Kız evlat) ve hizmetçi kız çıktılar. Bunlar büyük bahçenin bir kenarında geziniyordular. Bahçıvanla olan muamelemizi görmemişlerdi.

Ben bunları görünce mutîâne (*Boyu eğen, itaatkâr) kulaklarımı eğip durdum. Kızlardan biri yanıma yaklaşıp bir elime verdi. Ardı sıra mahdûm bey gelerek beni baştan ayağa kadar bir gözden geçirdi, ba'dehû (*Ondan sonra) pederine dönerek rica etti:

- Rica ederim peder efendi dedi. Bu güzel bârgîrciği (*Beygir) bana hediye ediniz. Gezmeye giderken, mektebe gidip gelirken buna binerim.

Pederi gülümsedi cevâben dedi ki:

-Bu bârgîr değil, bir merkepçiktir. Oğlum, insanda merkebin hiçbir huyu olmamalıdır; Çünkü bu hayvan tembellik, inat ve budalalıkla şöhret almıştır.

Çocuk biraz düşündü, yine evvelki müsterihâne (*Rahat) tavrını aldı;

- Ben yalnız buna binmek isterim. Fena huyları neme lazım? İnsanlar var iken hayvanları mı taklit edeceğim?

-Bazı hayvanların taklit edilecek güzel huyları vardır. Mesela köpeğin sadakati, karacanın yavrusuna gösterdiği muhabbet, kediciğin nezâfeti şâyân-ı taklittir. Yine bu hayvanların bazı fena huyları; mesela kedinin gururu, nankörlüğü sakınılacak bir huydur.

-Bu merkebe binmek mademki senin hoşuna gidiyor. Seyis daha biraz terbiye etsin de binilecek bir hale geldiğini haber verdiği zaman senin rukûbuna (*Binmek) tahsis ederim.

Efendimin bu sözünü müteakip verdiği emir üzerine beni diğer bir ahırda götürüp bağladılar. Seyis ta'lîme başladı. Bu genç seyis bana çok zahmet veriyordu. Fakat efendimin oğlu tarafından daha ziyade sevilmek hevesiyle bunlara tahammül ediyor, seyisin gösterdiği gibi hareket etmeye razı oluyordum.

Bunu itiraf etmeli ki bu verilen zahmetle gördüğüm riâyette (*Saygı, İtibar) evvelkinden çok ziyade idi. Bu ahırda bana başlı başıma bir yasla (*Hayvan yemliği) ayırmışlardı. Her gün doyunca hoşuma gidecek bir yem veriyorlardı. Atların, tayların içtikleri küfe ile ben de su içiyordum.

Bulunduğum ahırda sağ tarafında bir kör bârgîr, solumda da ihtiyar bir kısrak bağlı idi. Bunların her ikisi de güngörmüş, vaktiyle efendime çok hizmetler etmiş olduklarından ihtiyarlıklarına hürmet olunuyordu. Bunlar tavîlenin (*Ahır) bütün tarihini biliyorlardı. Lakin biraz hodbin (*Kibirli) idiler. Bargîr cinsinden mâadâ herhangi hayvana riâyet edilecek, lütf-i muamele gösterilecek olsa çekemezdiler. Bunları şu fena kıskanç tabiatlarını bir gün şu yolda ettikleri bir muhâvereden (*Karşılıklı konuşma) anladım:

- Ahırımıza, ta ortamıza bir merkep bağladık! Bizim için bu ne hakarettir! Âdî bir merkep bizim gördüğümüz riâyeti rahatı görüyor, bizden iyi besleniyor, bakılıyor.

- Evet. Büyük haksızlık! Küçük bey merkebi beğenmiş, bunu rukûbuna tahsîs ettirmiş diye aramızda evlat gibi baktığımız siyah atın yerine getirdiler. Şu ahmak hayvanı bağladılar. Bunun nesini beğenmiş, hiç at var iken eşek beğenilir mi? Söz aramızda kalsın küçük beyde hiç hüsn-i tabiat yok imiş. O da beğendiği merkep kadar ahmak.

Bunlar istedikleri kadar kıskansınlar, bu sözlere hiç ehemmiyet vermiyor, cevap vermeye bile tenezzül etmiyordum. Merkep lisanına yakışsa "hasmın sitemin anlamamak, hasma sitemdir" deyip daima gülüverecek idim. Ben yalnız keyfime bakıyordum. Bârgîr yaslasında bol bol yiyecek, her gün tımar. Oh ne ala yaşayış!

Aradan bir iki gün geçti, bir sabah seyis yanıma yanaşarak okşaya okşaya beni aldattı, başıma yuları, ağzıma gemi geçirdi. Ben ne olacağını anlamıyordum. Şaşkın bir halde dururken ihtiyar kısrağın bıyık altından güldüğünü hissettim.

Ben bu gülmenin sebebini düşünürken bilmem nasıl oldu, genç seyis hemen üzerime atlayıp yerleşti.

Bu yük hoşuma gitmedi, kuvvetli bir at gibi art ayaklarımın üzerine kalkarak delikanlıyı yere vurmak istedim; lakin seyis benim gibi şaşkın değildi; ayaklarını karnıma dolayıp elindeki değneği salladı ve dehşetli bir na'ra urarak çizmelerinde mıhlanmış sivri demir ile (mahmuz) ile karnıma vurmaya, başıma, boynuma, her tarafıma değnek darbeleri indirmeye başladı. Son derece hiddetlendim, can acısıyla son bir gayret sarf ederek şiddetle atlayıp herifi yere düşürmek istedim; ne mümkün! Daha ben kımıldamaya meydan bulmadan niyetimi anlayarak hemân başlığı çekti; bir iki mahmuz darbesiyle takatimi kesti; benim için itaat etmekten başka çare kalmamıştı. Nihâyet pek boş olduğunu, bir seyise karşı bile aciz olduğumu kendi kendime itiraf etmeye mecbur oldum.

İtaat etmeye razı oldum, lakin kan terlere batmış, bunalmış, ne yapacağımı, ne türlü hareket edeceğimi şaşırmış idim. Bir dakika kadar sağa sola dönüp sallandım. Seyis mahmuz darbelerine aralık vermiyor, dizginlerimi çekmekten hali kalmıyordu. Nihayet bütün bütüne muvânezetimi (*Dengede olma durumu) kaybederek yere yuvarlandım. Bu sırada seyisin bir ayağı altımda kalmış ise de çevik delikanlı beni bir itişte ayağını kurtardı. Ve çitten kalın bir sopa yakalayarak beni gaddârâne dövmeye başladı.

Bu birinci ders imiş. Terbiye için muamele edildiğini sonradan anladım.

Bu birinci ders bana pek acı gelmişti, takatsiz, titreye titreye ahıra geldim. Gözlerime toplanan birkaç yaşı dışarıya çıkarmadım. Beni tahkîr eden bunak bârgîrler arasında ağlayıp gülünç olmayı yiğitliğime veremedim.

Fakat bunların istihzâlarından (*Alay etme) yine kurtulamadım.

-Acaba bizim komşunun kulakları niçin bu kadar sarkmış?

-Galiba seyisin iltifatlarından hoşlanmamış da onun için!

Bu sözler seyisten yediğim dayaklardan, çektiğim zahmetten daha acı geldi. Lakin yine sabrettim, sükût etmeyi evlâ gördüm.

Bu acı dersler her gün tekrar ediyordu. Artık epeyce uslanmış, itaatli görünmeye alışmıştım. Şunu da söylemeyi unutmayayım ki benim vücudumda sopa, mahmuz değmemiş bir yer kalmamış ise de seyisin vücudu da mos mor kesilmişti.

Bir gün küçük efendi ahıra girdi. Seyisime öğrenip öğrenmediğimi sordu.

- Oo! En güzel bir bârgîrden daha terbiyeli oldu. Artık binebilirsiniz.

Dedi. Küçük efendim bu söz üzerine memnun kalarak cebinden çıkardığı büyük gümüş paralarla seyisi memnun etti.

Başımda, ayaklarımda, bulunan uzun çirkin tüyler kesilmiş, başıma bârgîr halkalı yakışıklı bir başlık, arkama süslü bir belleme (*Ter keçesi) ile, dilber ve yumuşak bir takım koymuşlar idi.

Seyis takımı vurarak beni süsledikten sonra çimenlik bir mahale çekip çocuğu üzerime bindirdi. Büyük bir itibarda olduğumu anlayarak seviniyor, bu hafif yük altında mağrûrâne koşabileceğimi düşünüyordum. Ben kemâl-i azametle yürümeye başladığım gibi büyük efendimin ayakları yanında yatan köpeğin sadâsını, müteâkiben art ayaklarımdan birinin fena halde sıkıldığını hissettim. Şu kıskanç hayvana layık-ı vech ile bir ceza vermek hevesiyle kuvvetlice iki çifte attım. Çiftenin birini köpeğe yerleştirebilmiş isem de Küçük Efendi'yi de yere vurmuş idim. Ah şu hiddet! Mahlûkata hiç yapacağı hareketin sonunu düşündürmüyor. Hep fena şeyler yaptırıyor!

Ne çare! "Atılan ok geriye dönmez" ; "Son pişmanlık faide vermez." Bir de o korkunç seyis başta olduğu halde birkaç kişinin değneklerle üzerime geldiğini görmeyeyim mi? Artık tabana kuvvet; bütün kuvvetimle kaçmaya başladım. Kuvvetim kesilinceye kadar koştum. Artık takip edenler görünmez olunca durup biraz genişçe soluk aldım. Bulunduğum yer şehrin dışarısında yeşillik bir mahal idi burada rahat rahat yuvarlandım, otladım. Gurûba (*Gün Batımı) doğru karnım doymuş, susuzluk hissetmeye başlamıştım. Yakında gördüğüm bir dereye doğru yürüdüm. Bu sırada iki gürültücü insan sadâsı işittim. Beni takip edenler olmasın fikriyle epeyce korktum. Hele şükür ki değilmiş. Lakin muhâverelerinde beni sahipsiz görünce tutmak istediklerini anladım.

Bu hırsızlara tutulmamak için çok çalıştım ise de beni dere kenarında sıkıştırarak tuttular. Biri yularımdan çekerek, diğeri arkamdan insafsızca vurarak bir saat kadar bunlarla koştuktan sonra bir hana geldik. O gece handa kalarak sabahleyin erkenden yola salındık.

Hain herifler sabahleyin karnımı doyurmadıktan başka handan ayrılır ayrılmaz ikisi birden üzerime yaslandılar. Ellerindeki birer çubuğun sivri tarafıyla muttasıl (*Aralıksız) vurmaya başladılar. Bu gürültücü heriflerin seslerinden sersemlemiş ağırlığıyla bunalmış olduğum halde öğleye doğru üzerimden inerek beni bir çalıya bağladılar. Koyunlarından çıkardıkları ekmeği yemeye başladılar. Bunlar karınlarını doyurup tekrar binmeye hazırlanırken acele ile gelen bir yük arabasının hayvanı yanı başımızdaki hendeğe yuvarlanarak ön ayaklarının kırılmış olduğunu gördük.

Bunun zararı bana da dokundu. Birçok müzâkereden gürültüden sonra beni bârgîrin yerine taktılar. Arabada bulunan iki kişinin zavallı bârgîri öldürerek derisini yüzmeye başladıklarını gördüm. Halime şükür ederek arabayı çekmeye razı oldum.

Hem başka bir budalalık da hevesimi artırmıştı: her ne kadar bu ağır yük altında ezilip bunalacak isem de bir bârgîr yerine koşulmak! Bu mağrûrâne fikrimi müteselli ediyordu.

Akşama kadar çektiğim zahmet beni canımdan usandıracak bir hale getirmişti. Güç hal ile bir hana vardık. Açlıktan ziyade yorgunluk, mecalsizlik ile bir âdî ahırda geceyi geçirdim. Sabaha kadar vücudumun ağrıları bitmemiş idi. Sabahleyin hancının ihsan ettiği bir parça kuru ot, bana en leziz yemlerden daha hoş gelmişti. (Okunamadı) kadarı ihtiyaç halinde takdîr edilebileceğini tasdik ettim.

Ertesi gün ahır kapısı açılarak beni çalan iki adamla bir de şişman kimse içeri girdiler. Bunların sözlerinden tavır ve işretlerinden bu şişman adamın dilsiz olduğunu ve beni satın almak istediğini anladım.

Pazarlık epeyce sürdü. Dilsiz dişlerime bakarak vesâir suretle muayene ederek bir bârgîre mukâbil beni satın aldı. Ben iki cihetle sevinmiş idim: bir bârgîr kadar değerli tutulduğum, bir de bu merhametsiz adamlardan kurtularak bir dilsize mal olduğum için. Bu adam her ne kadar şişman ise de yine bir adam idi; bununla kolay uyuşacak idik; o da benim gibi dilsiz idi, şu kadar ki o merâmını anlatabildiği halde benim halimden anlayan, bana acıyan yok idi!

Ben bu muhâkemeyi bitirmeye meydan bulmadan dilsiz hizmetçilerinden birine işaret etti, beni koyunlarının yanına gönderdi.

Bu dilsiz bir cambaz yani hayvan matrabazı ise de beni beğendiğinden kendi hizmetinde kullanacakmış!

Başlığım, üzerimdeki takım çıkarılarak koyunların arasında serbest bırakıldım. Koyunlarla beraber serbest otlamak, boş boşuna gezmek! Oo! Bu pek hoş!

Sürüde ihtiyarca bir de köpek var idi bununla çarçabuk dost olduk; konuşmaya başladık:

- Bu dilsizin yanında çoktan beri midir bulunuyorsunuz?

- Hayır, pek çok olmadı. Asıl sahibim fakir düştü; bu sebeple beni satmaya mecbur oldu. Ben ondan ayrılmak istemezsem de ne çare! Aç da durulamaz. Şimdi bu adam karnımı doyurduğu için kendisine sadakatle hizmet eyliyorum; koyunlarına nezâret ediyorum. Ya siz merkep efendi nerelisiniz?

Bu sual üzerine sergüzeştimi tamamiyle naklettim. Bunun üzerine dedi ki:

- Bu efendinin yanında kalmak için çalışkan olmak zahmete katlanmak lazımdır. Yoksa bu efendinin de yanında kalmaz, ihtimal ki daha merhametsiz ellere düşersin. Burada zahmet çok ise de sonunda karın doyurmak, rahat eksik değildir. İyi bilmeli ki zahmetsiz rahat olmaz. Böyle konuşa konuşa birçok sığırların bulunduğu bir mahale geldik. Ben sonum ne olacak endişesiyle anırmaya başladım. Dostum köpek men etmek istedi, dedi ki:

- Niçin böyle yüksek sadâ ile ağlarsın? Çalışkan olmayı göze alırsan ağlayacak bir halin kalmaz. Daima haline şükür etmeye alışmalısın; bu sığırların birçoğu bugün kanaraya (*Hayvan kesilen yer) gidecek! Sonra ne olacağı malum! Yine ağlamıyorlar.

Bu nasihatleri pek doğru buldum. Artık halimden şikâyet etmemeye karar verdim. Ertesi günü bir şimendifer mevkîne vardık. Beni diğer arkadaşlarımla birlikte bir vagona bindirdiler. Ömrümde birinci defa olarak insanlar ile beraber böyle araba üzerinde seyahat ediyordum.

Bir müddet sonra bir ormanlık mahale vâsıl olarak orada ikâmet ettik.

İşim tayin olunmuştu: yazda sabah şafakla beraber kalkar, suya giderdim, sonra ameleye öğle ve akşam yiyecek taşırdım. Bazen şimendifer istasyonuna gider, gelen misafiri yüklenerek bâlkânın (*Sarp, ormanla kaplı sıra dağlar) tepesine çıkarır, letâfet-i tabî'îyi temaşâ ettirirdim. Geceleri geç vakte kadar çayırlardan, tarlalardan ot ve demet taşır; gece yarılarına kadar işler idim. Sonra iştihâ ile önüme konulan yemi yer, dinlenirdim. Artık bu hale alışmış, halimden bayağı memnun olmaya başlamıştım.

Ara sıra üzerime bir takım vurarak efendim veya çocukları, yahut diğer kimselerin bindikleri olurdu. Bunları düşürmemeye son derecede dikkat ederdim.

Kışın da işim daha az. Daha zahmetsiz değildi. Fakat bu hayat da canımı sıkmıyordu. Anladım ki çalışmadan, yorulmadan, rahat, dinlenmek, karın doyurmak olmazmış. Anladım ki hayatın lezzeti halîm, sabırlı, itaatli olarak çalışmak ile herkesi memnun etmekte imiş.

Ey sergüzeştimi okumaya rağbet eden küçük kâri ve kârineler! Benim hikâyemden ibret alarak çalışkan, mutî' (*İtaat eden) ve sabırlı olmaya alışınız![87]

5.3. Anekdot

Anekdot, "bir olayın başlı başına bütünlük gösteren parçası"[88] anlamına gelir. Dergide bu türün kullanıldığı görülür.

Yiğitlik ve fedakarlığa dair bir anekdot örneği olan "Bir Numûne-i Şecaat"[89]te 1764'te yapılan bir savaş anlatılır. Harp sırasında düşman gemisini takibe koyulan diğer gemi, torpile çarpar. Gemi fena halde zedelenir. Batmaya başlar. Bu o kadar hızlı bir batıştır ki 120 kişiden 10 kişi canını kurtarmaya muvaffak olur. Torpilin feveran ettiği sırada kumandan, maiyetiyle birlikte dar bir mahalde bulunuyordur ki buradan iki kişinin geçmesi kâbil değildir. Kumandan geçeceği sırada omzuna bir el dokunur ve askerlerden birisi, kumandandan önce kendisinin geçmesine yardım etmesini çünkü evlat ve ailesinin geçiminin kendi vücuduyla kâbil olduğunu, kendisi olmazsa onların yaşayamayacağını söyler. Kumandan bunları duyunca bir dakika bile tereddüt göstermeksizin o kişinin geçmesine müsaade eder. Bir dakika sonra ise kumandan bir daha çıkmamak üzere gemiyle batar.

5.4. Fıkra

Herhangi bir düşünceyi örnek vererek güçlendirmek, dinleyenleri ona inandırmak, herhangi bir durumu açıklamak için anlatılan, içinde nükte, mizah, eleştiri ve hiciv öğeleri bulunan sözlü edebiyat ürünü kısa öyküler[90] olarak tanımlanan fıkra, derginin son sayfalarında "Letâif" başlığı altında sıkça kullanılmıştır. Fıkralar kısa ve yoğun bir anlatım tekniğine dayanır. Ya bir ders verir, bir dünya görüşü

[87] Hüseyin Muhiddin, "Bir Merkebin Sergüzeşti", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/34 (1898), 6-7, 2/36 (1898), 7, 2/37 (1898), 7, 2/38 (1899), 3-4, 2/40 (1899), 4, 2/42 (1899), 2-4.
[88] Doğan, "Anekdot", 82.
[89] İmzasız, "Bir Numûne-i Şecaat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/48 (1900), 4.
[90] Macit - Soldan, *Edebiyat Bilgisi ve Teorileri El Kitabı*, 136.

belirtir ya da insanı güldürür.[91] Eğlenirken düşündüren, ahlaki dersler veren fıkra türüne ait örnekler aşağıdaki gibidir:

LETÂİF
ÇİZMEDEN YUKARI ÇIKMA

> Mâhir ressamın biri bir insan tasvîri tersîm (*Resmetme) ile maharetini göstermek üzere bir meydana asmış. Herkes temâşâsına gelmiş olduğu gibi bir çizmeci de gelip seyrederken "Tasvîrin ayağındaki çizmeler iyi olmamış. Daha şöyle, böyle olsaydı daha iyi olacaktı." der. Ressam işitip hak verir. Ve derhal oralarını tashîh (*Düzeltme) eder. Herif yavaş yavaş çizmeden yukarı olan yerlerine de bahane bulunca ressam (sen necisin) der. Herif de (çizmeciyim) deyince: ressam öyle ise (çizmeden yukarı) çıkma demiştir. [92]

5.5. Biyografi

Biyografi sözlükte, "hâl tercümesi, tercüme-i hâl, hayat hikâyesi, ömür beyanı" anlamlarına gelir.[93] Dergide incelediğimiz sayılarda İngiliz şair John Milton, George Stephenson, Edison, Galilei, Lavoisier gibi bilim insanlarının hayatları ve çalışmaları anlatılarak çocuklara örnek gösterilir. Bu isimlerden George Stephenson'un biyografisi "Küçük Bir Devr-i Alem"[94] başlığında beş sayı boyunca anlatılır. Parçada George Stephenson'ın medeniyete bahşettiği hizmette, büyük başarılar göstermesinde kendisinin ne derece sebât ve metânet sahibi biri olduğu söylenerek giriş yapılır. İngiltere'de Newcastle yakınlarındaki Wylam kasabasında ailesinin altıncı evladı olarak 1781 tarihinde doğar. Ailesi fakirdir ve bir kulübede yaşarlar. Babası bir kömür madeninde çalışır ve ancak masraflara yetecek kadar para kazanır. George, her ne kadar fakir bir ailede yaşasa da mutlu bir yuvaları vardır ve aile efrâdının karınca gibi çalışkan olduklarını görerek büyür. Sekiz sene sonra yaşadıkları yerdeki kömür madeni sona gelince başka bir yere gitmeye mecbur olurlar. George, burada pederine bir parça para yardımında bulunmak niyetiyle bir çobanın yanına girer. Hayvanları bütün gün otlatarak dört-beş metelik yevmiye kazanır. Fakat bir müddet sonra zekâ ve fetânetine hayran olan maden müdürü kendisini günde beş altı kuruş bir bedelle madene, pederinin maiyetinde istihdam eder. George böylece sevmediği çobanlık mesleğinden meslek değiştirir. Madene başladığında henüz on dört on beş yaşlarında bir mektep çocuğudur. Az müddet sonra burada da iş kalmadığından başka bir madene giderler ve burada bütün aile efradı çalışır. George'un kalbinde iyi bir makinist olmak arzusu vardır. Vazifesine dikkatini gören müdürü, haftalığını arttırır. George gündüzleri makinelerin işleyişini izler ve düşünür, geceleri ise arkadaşlarının kunduralarını tamir eder. On sekiz yaşına geldiğinde hala okuma yazma bilmez. Çünkü ailesine yardım etmek için çalışmak zorundadır. Vakit buldukça köyün hocasına gidip okumaya çalışır. Zamanını boş

[91] Macit - Soldan, *Edebiyat Bilgisi ve Teorileri El Kitabı,* 136.
[92] Sadık," Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 8.
[93] Doğan, "Biyografi", 242.
[94] H.(Ha) A. (Ayn), "Küçük Bir Devr-i Alem", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/8 (1899), 8, 3/9 (1899), 4-6, 3/10 (1899), 5, 3/11 (1899), 3-4, 3/12 (1899), 5-6.

yere harcadığı görülmez. İşte buna büyük bir gayret denir. Bir gün evlerinde yangın çıkar ve bütün eşyaları mahvolur. Sadece bir çalar saati kurtarabilirler. George'nin işine dakikası dakikasına yetişmesi için bu saat çok önemlidir. Fakat para verip tamir ettirmeye de gönlü razı olmaz. Büyük bir dikkatle saati açar ve tamir eder. Saatin çalıştığını görünce ayakkabı tamirciliğine bir de saat tamirciliği eklendiği için çok sevinir. Bundan sonra akraba ve komşuların saatlerini tamir ederek kazancını artırır. Bu arada evlenir, çocuğu olur fakat eşi bir süre sonra vefat eder. İskoçya'ya makine tamirine gider. Döndüğünde bir miktar parası vardır. Babasının yanına uğrar. Babasının gözü, bir makinenin fırlattığı demir çubuk yüzünden görmemektedir. Hem onun borçlarını kapatır hem de babasını kendi yanına nakleder. George Stephenson bir müddet selâfete dûçar olsa da gayretle çalışmaya devam eder. Bir süre sonra madene tayin olur. Burada hesap ilmini bilmesi gerektiğinden çok kısa bir sürede bunu öğrenir. Oğlu Newcastle'da mektebe gider. Akşamları baba-oğul dersleri tekrar ederler. Bu sayede merakı olan fen bilimlerini de öğrenme fırsatı bulur. George'nin bir arzusu vardır. Maden kömürlerinin ağırlığı altında kalan hayvanları kurtarmak, vagonları buhar kuvvetiyle yürütmek düşüncesidir. Böylece bir müddet vagonlara yelken koymayı ve rüzgârın yardımıyla hareket ettirmeyi dener. Bu, başarı vaat eder. On senelik bir gayretin neticesinden çok ateş yakıldığında vagonların harekete başladığı, ateş azaldığında durduğu, ateşi tekrar çoğaltınca yeniden harekete geçtiği hale getirir. Stephenson'a târizler yapılsa da o gayretle devam eder ve düşüncesinde muvaffak olur. George bir maden sahibi tarafından 1723 senesinde bir şimendifer hattı inşasına nezâret etmekle görevlendirilir. Yine bu sene lokomotif imâl eden bir fabrika açar ki birkaç sene içinde gelişerek ürünlerini dünyanın her bir tarafına sevke başlar. Stephenson çalışmalarını ilerletir. Oğlu Rober, yirmi beş yaşlarına geldiğinde işleri ona devreder. Rober de babasından aldığı işleri geliştirir, ilerletir. George artık bir çiftlikte yaşamaya başlar. Birkaç sene refah içinde yaşar. Yanında çalışanlara daima iyiliği ve çalışmayı tembih eden nasihatler verir ve 1848 senesi 12 ağustos tarihinde vefat eder. Vefat ettiği gün ahâli dükkanlarını kapatır ve matem tutarlar. Oğlu Rober, bu parlak mesleği devam ettirir. 1857 senesinde Londra Mühendisler cemiyeti reisliğine getirilir. 1859 yılında vefat eder. Pederinin namuskârâne (*Nâmuskâr olan kimseye yakışır tarzda) bir gayretle iktisat ettiği o büyük servetin büyük kısmını umûr-u hayriyyeye sarf eder. Jorj (George) Stephenson ameleye tembihâtı arasında şu sözleri söylemeyi i'tiyâd eder: "Benim takip ettiğim tarîkte ilerleyiniz ve sabır ediniz. Tarîk-i hayatta tesadüf edeceğiniz müşkilâtı iktihâm (*Göğüs germe) eylemeye gayret ediniz. Muvaffakiyet her halde yüz gösterir."

5.6. Gezi

Gezi, "yurt içi ya da yurt dışına yapılan seyahatlerde edinilen izlenim ve bilgileri anlatan yazı ve eserlerin türüdür."[95] Gezi edebiyatı, insanların çok eski çağlardan beri merakla izledikleri bir türdür. Uygarlıkların anlaşılmasında, bir ülkede yaşayan insanların diğer ülkeleri tanımasında büyük rol oynar.[96]

Çocuklara Rehber'de gerçekten yapılmış bir gezinin izlenimlerinin aktarıldığı yazılar yer almaz. Ya bir seyyahın gezisini konu alan makaleler ya da hayal edilmiş gezi örnekleri yayınlanır.[97] "Mektep Âleminde Tenezzüh Yahut Bir Hatıra"[98] okul gezilerinin önemini, doğa içinde vakit geçirmenin insan üzerindeki etkilerini gösteren bir metindir.[99]

5.7. Tiyatro

Bir edebiyat türü olarak tiyatro, oyuncular tarafından seyircilerin önünde temsil edilmek amacıyla yazılmış veya tasarlanmış eserlerdir.[100] Dergide tiyatro, birden çok ahlaki mesajı iletmede kullanılan bir türdür. Tiyatrolar genellikle "Mektep Tiyatrosu" veya "Mektep Manzaralarından" başlıkları altında dergide yer alır. Tiyatro türüne dair örnek aşağıdaki gibidir.

MEKTEP MANZARALARINDAN
NETİCE-İ GAFLET

Huzzâr
Fikri Bey……..... Mektepli bir çocuk
Rasim ……. Fikri Bey'in mektep arkadaşlarından
Sıdıka Hanım ……..... Fikri Bey'in validesi
Akil Bey ……..... Fikri Bey'in pederi
Pertev Bey ……. Fikri Bey'in akrabasından
Muharrem Efendi ….. Fikri Bey'in sınıf arkadaşlarından

BİRİNCİ MANZARA

(Dâhil-i hanede vuku bulur)
Fikri Bey (elinde kitap olduğu halde)
(Yalnız)

Gönlüm ne kadar da çalışmak istemiyor. Mektebe gidiyorum fakat Bey babamın ibrâmıyla (*Zorlama, üsteleme) insanda heves olmayınca hiçbir şey yapamıyor! Evet.. Ben de mektebe gidiyorum lakin bir şey öğrendiğim yok muallimler de rahat bırakmıyorlar, daima ta'rîz, tekdîr ediyorlar. Bu da başka bir bela! Bazı günler oluyor ki derse çalıştığım halde yine kendimi mücâzâta dûçar olmaktan kurtaramıyorum.! Evet, mahzan (*Yalnız, sırf, özellikle) muallimlerin tekdîr ve tahkîrlerini işitmemek için ihtiyâr-ı zahmet ederek çalışıyorum, çalışıyorum da yine muallimin bana karşı gösterdiği abûs (*Asık suratlı, somurtkan)

[95] Komisyon, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü,* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004), 63.
[96] Macit - Soldan, *Edebiyat Bilgisi ve Teorileri El Kitabı*, 190.
[97] Balcı, *Çocuklara Rehber Dergisinin Çocuk Eğitimine Katkısı Açısından İncelenmesi,* 72.
[98] M.Ziyâeddin, "Mektep Aleminde Tenezzüh Yahut Bir Hatıra", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/9 (1899), 9-10.
[99] Kar, *Çocuklara Rehber Mecmuası (İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar),*336.
[100] Macit - Soldan, *Edebiyat Bilgisi ve Teorileri El Kitabı*, 171.

çehreden tahta başına kalkınca bir şey yazamıyorum.. Bir sual îrâd olununca havf ve telaşımdan ne söyleyeceğimi bilmiyorum!

Muallimlerden sarf-ı nazar (?), arkadaşlarımın ekserisi bile bana o kadar buğz ve adâvet (*Düşmanlık) bağlamışlar, o derece rûy-u (*Yüz, üstünde) nefret gösteriyorlar ki yanlarına yaklaşmamı bile istemiyorlar!

Bilmem, ben kendimde o kadar mûcib-i hazer (*Kaçınma, sakınma) kusur görmüyorum! Mektebe bütün günümü kendi fikrimi muvâfık bulduğum Rasim ile geçiriyorum. Fakat yalnız bir kişi ile iş biter mi ya?

Benden kaçan arkadaşlarıma o kadar hiddet ediyorum ki kendi kendime: Bir daha mektebe gelmeyeyim, diyorum.

Akşam olup da eve gidince daha belasına tesadüf ediliyor! Pederim beni karşısına çekip, pek büyük bir kabahat etmişim gibi hadîdâne yüzüme bakarak: (Fikri! Kitabını al da şurada dersine çalış) diyor.

Eğer pederimi mütebessim, şâtır bir halde görürsem ihtimal ki kendisine mektepteki halden şikayet eder, buradan halâsımı rica eylerim! Anneme de birkaç defa söyledim. Bari o muâvenet etsin diye fikrimi ona bildirdim. Ne münasebet! Bana sert sert çehre ile mukâbele etti! En nihayet benim tasdî'âtımdan (*Baş ağrıtmalar, rahatsız etmeler) kurtulamayarak istirhâmâtımı Bey babama söylemiş.

O gece Bey babam beni karşısına alarak epeyce tehdit etti, nasihatlerde bulundu.

Lakin ne yapayım? Kitap elimde olduğu halde pederimin karşısında, evet ta karşısında oturuyorum. Gözlerim kitaba ma'tûf (*Yönelik,çevrili) fakat fikrim başka yerlerde cevelân ediyor.!

Şimdiye kadar adama zorla çalıştırıldığını işitmemiştim. Bunu da bende tecrübe ediyorlar.

Mektepte işitiyorum ki herkes pederinin merhametli, validesinin gayet şefkatli olduğunu söylüyorlar.

Demekki benim peder ve mâderim insaf, merhamet gibi fezâil-i insaniyeden mahrum kalmışlar.

Hayır, hayır! Munsaf (*İnsaflı), müşfiktirler, ben de itiraf ederim. Fakat bana karşı değil.

Ah! Hiçbir türlü çalışamıyorum. Yine mektep vakti tekarrüb etti. Benim ise hiçbir şeye çalıştığım yok!

Sevgili dostum hemfikrim olan Rasim de şimdi gelir.

Mektebe beraber gitmek için buraya gelmesini söylemiştim.

Bari erken gelse de biraz konuşsak!

Her çocuk sabahleyin yatağından kalkınca peder ve mâderinin nüvâzişleri, (*Okşama) iltifatları ile taltîf olunuyor. Ben biçare ise gözümü açar açmaz çalışmaya sevk ediliyorum.!

Ekser günler erken uyanıyorum! Fakat yataktan kalkamıyorum. Kalkmayacak olursam babam Azrail pençesi gibi yakama yapışıyor.

İKİNCİ MANZARA

Fikri Bey- Rasim

Rasim (Kapıdan Girerek)

-Fikri Bey! Biraz geç kaldım. Affınızı dilerim!

Fikri Bey

-Gel birader, gel benim bugün bir kasvetli günüme rast gelmiş. Çok düşünüyorum, düşündükçe aklıma veleh (*Şaşkınlık, afallama) gelecek zannediyorum, deminden beri seni bekleyip duruyorum!

Rasim

-Aman Beyim! Sizin için kasvetli gün nasıl olabilir? Ne düşünüyorsunuz? Eğleniniz, zevk ediniz biraderim.

Fikri Bey
-Öyle fakat bırakmıyorlar ki?
Rasim
-Kim bırakmıyor? Kim mâni' oluyor? Ah pederiniz ömürlü etsin, her istediğinize nâil oluyorsunuz, öyle değil mi?
Fikri Bey
-Öyle değil. Deminden beri benim de düşündüğüm şu! Pederimden bir şey istesem (haydi çalış, sana eğlence yazıp okumaktır.) diyerek azarlıyorlar!
İşte mektebe gitmek vakti de geldi. Şimdi ne yapacağız?
Rasim
-Burada oturur, güzel güzel konuşuruz.!
Fikri Bey
-Şüphe yok, öyle yapacağız fakat Bey babam gelip görmesin diye korkuyorum.
Rasim
-Aman a Beyim! Sizdeki bu telaş ne? Mektebe zorla gönderemezler ya?
Fikri Bey
- Ah.. Gönderiyorlar Rasim! Gönderiyorlar hiç benim arzumu yaparlar mı?
Rasim
- Niçin yapmasınlar Beyim? Siz memleketin beyzâdelerinden bulunuyorsunuz! Ben sizin yerinizde olsam mektebi bi'l-küllîye terk ederdim. Öyle ya! Malın, mülkün var. Beyhûde zihin yorgunluğu neye yarar.
Fikri Bey
- Söylediklerin pek doğrudur. Fakat kime anlatmalı?
Rasim
- E bugün burada mahpus gibi mi oturacağız? Benim canım sıkılır. Çıkıp gezelim, eğlenelim!
Fikri Bey
-Şimdi gideriz. Mektebi bugün tatil ettik değil mi?
Bana mektep ismi anıldı mı? Hatırıma dâr-ı mihnet geliyor. Tek mektebe gitmeyeyim de ne olursa olsun!

ÜÇÜNCÜ MANZARA

Evvelkiler- Sıdıka Hanım
(Sıdıka Hanım)
(İçeri girerek)
-Oğlum, Fikri! Hadi mektep vakti geldi. Daha ne duruyorsunuz? Kahvaltını yedin ya?
Fikri Bey
-Yedim anneciğim.
Sıdıka Hanım
-Derslerini öğrendin mi? Hadi oğlum mektepte uslu otur. Muallimlerinin nasihatleriyle amel et. Arkadaşlarınla güzelce geçin.
Fikri Bey
- Peki anneciğim peki..
Sıdıka Hanım
- Bu küçük efendi de sizin sınıfta mı okuyor?
Fikri Bey
- Evet annem. Mektebe beraber gitmek için bize gelmesini söyledim idi.
Sıdıka Hanım
- Pekala kuzum! Hadi çabuk ol ki uşak kapıda bekliyor.
Fikri Bey (Kendi kendine)
- Yine kurtulmak olmayacak..!

(Validesine:)
-Lakin anneciğim! Müsaade buyurursan bir şey söyleyeceğim.
Sıdıka Hanım
- Söyle yavrum. Para mı istiyorsun, kitabın mı yok?
Fikri Bey
- Hayır annem, hayır! Söylemek istediğim şey mektebe gitmemeye müsaade talep eylemektir.
Sıdıka Hanım
(Mütehâlekâne: (*Olanca hızıyla))
- Ne? Bu hiçbir vakit olamaz! Mektebe gitmemeyi sana kim öğretti? Şu arkadaşın mı?
(Rasime Hitaben)
-Baksan a küçük efendi! Seni bir daha Fikri Bey ile görmeyeyim. Buradan defol, mektebe git
(Rasim mahcûbâne gider)
Fikri Bey
- Ne yapayım anne? Canım çalışmak istemiyor. Sıkılıyorum.
Sıdıka Hanım:
- Oğlum! Bir daha senin ağzından şöyle bir söz işitmeyeyim. Çalışmak istemiyorsun değil mi? Ya tembel oturmaktan sıkılmıyor musun?

Herkes vesâit-i tahsîliyyeyi taharrî ediyor. Senin için mâni'-i tahsil hiçbir şey tasavvur olunamazken şöyle söyleyişin pek ziyade hiddetlendirdi.
Fikri Bey
- Ya, annem benim çalışmaya ne ihtiyacım var? Akşam yiyeceğini tedarikten âciz kalan fakirler çalışsınlar! Biz fakir değiliz ki te'mîn-i mâ'işet için çalışmaya ihtiyaç mess etsin! Ne beyhude fikrimi yorayım, vücudumu dûçar-ı zahmet edeyim.
Sıdıka Hanım
- Yok yavrum senin zannettiğin gibi değil. Çalışmayı beyhude mi sanıyorsun? Bu kadar vakitten beri mektebe devam ediyorsun. Faidesini daha mı anlayamadın? Bilmez misin ki çalışan her yerde şerefyâb olur. Herkese tekaddüm eder. Çalışmakla evet ancak çalışmakla izâle-i cehl olunabilir. Senin gibi servet-i mevcûdasına mağrur olup da şibâbında tahsilden mahrum kalan bilâhire dûçar-ı harâbiyet ve perişan olur. Servet ve sâmân mahvolabilir. Fakat ilim sahibiyle ölünceye dek beraber bulunur.
Fikri Bey
- İyi fakat Rasim'i buradan niçin kovdun? Zavallı başını önüne eğerek çıkıp gitti. Mektepte enîs-i refikim birisi var ise o da Rasim idi. Herkes benden kaçıyor! Şimdi beni Rasim'den de ayırdın!
Sıdıka Hanım
- Ha, onu da söyleyecektim. İnsan her şeyden evvel ahlak-ı hamîde sahibi olmaya gayret etmelidir. Zira ahlak-ı mezmûm ve makdûh olan kimseden herkes nefret-i ictinâb eder. Hüsn-i ahlak ne ile iktisâb edilebiliyor? Evet, görüşüp konuştuğun kimselerin ahlak-ı hasene sahibi olmalarıyla.

Eğer refikin güzel huylu ise şüphe yok ki sen de ona mütâba'at edersin.

Fakat hudânekerde (*Allah göstermesin) muhibbin ahlak seyyi'e ashabından ise tabiat-ı beşeriye fenalığa daha ziyade meyyal olduğundan pek kolayca onun tabiatıyla mütehallik olursun.

Oğlum! Sana en birinci nasihatim iyi tabiatlı arkadaşlarla görüşmen ve fenalardan ibret alarak onlardan ictinâb etmektir. Büyükler demişlerdir ki : (Kişinin aslını sorma, ahbaptan bellidir.) Her hususta evvel-be-evvel (*Her şeyden önce, ilk olarak) hüsn-i ahlak matlûbdur.

Sahib-i ahlak olmayan, velev alim olsa ilminden istifade edilemeyeceği cihetle herkesçe merdûddur.

İşte bundan böyle senin sadık dost zannettiğin Rasim ile görüşmemeni tekrâren söylüyorum.
Fikri Bey

- Ne yapayım anne! Başka kimse benimle gelmiyor. Benden çekiniyorlar.
Sıdıka Hanım
- Bu senin kabahatindir; evet yalnız senin kabahatindir. Bak görüyorsun ya fenalardan herkes kaçınır!
Fikri Bey
- Ya, ben fena mıyım? Kimseye bir fenalık istediğim yok anne.
Sıdıka Hanım
- Fena olmasan herkes senden, sohbetinden mütelezziz olurdu. Vâkıan kimseye fenalık etmiyorsun fakat tembellik ettiğin, çalışmadığın için kendi nefsine îrâs-ı mazarrat eylediğinden herkes senden korkuyor. Peder ve muallimlerinin verdikleri nasihat mûcibince senden tevakkî ediyorlar.

Çocuğum! Derslerine çalış, muallimlerinin nesâyihiyle amel et. Daima iyi arkadaşlarla görüş ki herkes seni sevsin.
Fikri Bey
- Demek ki bundan sonra Rasim'le görüşmeyeyim, öyle mi emrediyorsun anne?
Sıdıka Hanım
-Öyle ya!
Fikri Bey
-Peki anneciğim, peki! Ben henüz anladım ki pek fena fikir de etmişim, ba'demâ derslerime çalışacağım. Arkadaşlarımla beraber çalışacağım. Muallimlerimin hüsn-i teveccühlerini celb etmeye gayret eyleyeceğim.
Sıdıka Hanım
- Aferin oğlum! Böyle ya yapmalı! Bir çocuk ebeveyn ve muallimlerinin nasihatlerini dinler, hayr dualarını alırsa müşerref ve kâmyâb olur. Haydi yavrum haydi! Haydi kitaplarını al da mektebe git.
Fikri Bey
- Peki anneciğim! Gidiyorum. Hem pek büyük bir sevinçle gidiyorum.
(Validesinin elini öper, gider.)

İKİNCİ MANZARA

(Mektepte cereyân eder)

BİRİNCİ MECLİS

Pertev Bey-Muharrem Efendi
Pertev Bey (Muharrem Efendi'ye):
-Birader, dersinizi yaptınız mı?
Muharrem Efendi:
-Evet kardeşim yaptım. Muallim Efendi tarafından verilen mesele güç ise de bütün gece uğraştım. En nihayet matlûbuma (*İstek) nâil olabildim.
Pertev Bey:
-Evet, her şeyi ikdâm ve sebâtla husûlpezîr (*Meydana gelen) olur. Ben de sabahleyin kalkar kalkmaz ilk işim vazifeyi yapmak oldu.
(Karşıdan Rasim'in gelmekte olduğu görülür.)
Muharem Efendi:
-Şu Rasim'den de ne kadar nefret ettiğimi bilseniz.
Pertev Bey:
-Şüphe yok. Ben de onunla görüşmek bile istemem. Çünkü pek terbiyesizdir.
Muharrem Efendi :
-Evet, hem terbiyesiz hem de tembeldir. Bütün gününü eğlence ile geçirir. Büsbütün cahil kalacağından kendisinden ziyade, ebeveyninin sarf etmekte oldukları emeğe acıyorum.
Pertev Bey:
-Benim ise en ziyade teessüf ettiğim şey akrabamızdan Fikri Bey'in şu bed ahlak çocukla hem fikir bulunmasıdır.

Muharrem Efendi:
-Evet, ben de kendisine birkaç defa gidip nasihat ettimse de hiçbir semere-i hasenesini göremedim.
Pertev Bey:
-Zavallı ebeveyninin; çocuğun tahsîl-i ilm ve edep eylemesi için ettikleri fedakârlığı görseniz.
Muharrem Efendi:
-Bari siz Fikri Bey'i Rasim ile görüşmekten men' ediniz.
Onunla gezeceğine gelsin bizimle otursun. Hem ahlakına sirâyet etmesi tabî'i olan seyyi'etten kurtulur. Hem de derslerine çalışarak, birbirimizle müzâkere ederek müstefîd oluruz. Öyle değil mi?
Pertev Bey:
-Öyle fakat kime anlatırsın?
(Rasim yanlarından geçer)

İKİNCİ MECLİS

Evvelkiler-Rasim
Muharrem Efendi (Rasim'e):
-Gel birader, dersimizi ezber edelim. Verilen meseleleri beraber öğrenelim.
Rasim:
-Teşekkür ederim, bugün biraz nâmizâc (*Hasta) olduğumdan derse bakamayacağım!
Pertev Bey:
-Sen bilirsin, biz müracaat edenlere elimizden gelen iyiliği îfâda kusur etmeyiz.
Rasim:
-Biliyorum! Fakat cidden bugün keyifsizim. Benim azîz zannettiğim dostum Fikri Bey'e pek ziyade hiddet etmiştim. Sebebini sormayınız.
(İkisinden ayrılarak yolunda devam eder)
Muharrem Efendi (Pertev Bey'e):
-Rasim'in verdiği haberden ben pek memnun oldum. Demekki aralarındaki râbıta-i münâsebet i bozdular.
Pertev Bey:
-Oh ne âlâ! Fikri Bey kusurunu anlamış da bu ahlaksızdan kat'-ı irtibât etmiş. Buna inanacağım gelmiyor.
Deminden beri bakıyorum. Rasim'in yalnız bulunduğuna ta'accüb ediyorum.
Muharrem Efendi:
-Evet, Fikri Bey meydanda yok. Buraya gelsin de kendisine nasihat edelim.
Pertev Bey:
-İşte, işte geliyor. Hem de bize doğru geliyor.
Muharrem Efendi:
-Hem de adeta hilâfında olarak, gülerek geliyor. Bunun mutlak bir memnûniyeti olmalıdır.
Pertev Bey:
-Fikri Bey! Buraya gelsen a birader!

ÜÇÜNCÜ MECLİS

Fikri Bey- Muharrem Efendi- Pertev Bey
Fikri Bey:
- Geliyorum efendim. (Gelir, selam vererek oturur.)
(İkisi de selamını alır)
Muharrem Efendi (Beşûşâne:) (*Güler yüzlü)
- Biraz geç geldiniz, nerede kaldınız böyle?
Fikri Bey:

- Ah sormayın! Şu Rasim'i görüyorsunuz ya! Onun fena bir çocuk olduğunu henüz anladım. Bununla beraber ben kendisini nerede görsem ona ikram teşekkür etmeden geçemeyeceğim. Çünkü fena bir yola sapmış idim. Beni tarîk-i hidâyet ve saadete eriştirmeye şu çocuk vesile oldu!

Pertev Bey:

- Garip şey! Bu nasıl?

Fikri Bey:

- Evet pek yanlış fikirlere zâhib olmuştum. Benim sadık zannettiğim bu refîkim bu zihâbımı tahsîn ve takdir ve hatta takviye ediyordu!

Bu sabah erken kalktım. Rasim de bize geldi. Biraz konuştuk. Nihayet mektebe gitmemeye karar verdik. Validem geldi. Ondan izin istedim. Hiç kâbil mi?

Rasim'i evden çıkardı! Bana da pek çok nasihat etti. (İnsana her ne fenalık gelirse arkadaşından gelir) dedi. Daima iyi arkadaşlarla görüşmemi tembih etti. Siz de bendenizi cemiyetinize kabul buyurursanız pek büyük iyilikte bulunmuş olursunuz. Benden ziyade peder ve validemi mesrûr etmiş olursunuz.

Pertev Bey:

-Memnuniyetle.

Muharrem Efendi:

- Bu babtaki memnuniyetimin derecesini tarif edemem.

Pertev Bey:

-Ba'demâ âkılâne hareket edeceğiz. Evet, âkılâne hareket etmeyen bir kimsenin hayvandan ne farkı olabilir? İnsan akl ve idâresi sayesinde her arzusuna nâil olabiliyor, denizlerde, göklerde, bulutlarla beraber uçuyor!

Muharrem Efendi:

- İnsan âciz olarak yaratılıştır. Fakat yine bu acziyle beraber Cenâb-ı Hakk'ın bahşetmiş olduğu zeka ve ikdâm sayesinde pek çok âsâr vücuda getiriyor.

Fikri Bey:

- Anladım kardeşciğim; anladım. Onlar bizim gibi küçük iken çalışmışlar, gayreti elden bırakmamışlar da malumatlarını ileri götürmüşler.

Muharrem Efendi:

- Şüphe yok, sa'y ve gayretle asla ahlakı için ne mertebe çalıştıysa biz de ahlakımıza, kendimizi hayırla yâd ettirecek derecede bir yâdigar-ı gayret bırakmalıyız.

Fikri Bey:

-Muharrem Efendi! Bu vecîbe ile gerek zengin gerek fakir mukayyeddir değil mi?

Muharrem Efendi:

-Evet kardeşciğim! Herkes elinden gelen iyiliği îfâ ile mükelleftir.

Pertev Bey:

- Şu kadar var ki zenginler sâirlerine nisbetle daha ziyade vezâif ve tekâlif ile memurdurlar. Öyle ya! Kendileri kudret-i maliye ve sâire ile diğerlerinden nasıl tefrîk olunmuşlarsa umûr-u me'murîleriyle de bilnisbe temyîz edilmek daha âdilânedir.

Muharrem Efendi:

- Zaten esas dünya adl ve hakkaniyetle vaz' olunmuştur.

Fikri Bey:

-Öyle ise biz de şu evsâf-ı cemîle ile muttasıf olmaya çalışalım her halimize şükredelim.

Pertev Bey:

- Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak Hazretleri bize o kadar nimet ihsan buyurmuştur ki zerre-i teşekkürünü edâdan âciziz.

Muharrem Efendi:

- Hâlık Teâla hazretlerine olan ubûdiyetimizi ne ile ispat ederiz? Kulluğa layık ef'âl ve a'mâlda bulunmak, o evâmirini (*Emirler) icrâ, nevâhîsinden (*Yasaklanmış şeyler) ictinâb etmekle.

Pertev Bey:

-İbâdâtın hâiz-i ehemmiyet olanlardan biri de ebeveyne hürmet ve muhabbettir. Ana-baba, oğlunun bâis-i vücudu olduğu için onların her bir emrine ittibâ' eylemek lazımdır.
Fikri Bey:
- Ben de sabahleyin valideciğimin rızasını, hayır duasını tahsil ederek buraya geldim. Şüphe yok ki iyi bir harekette bulundum siz de beğenirsiniz, değil mi kardeşlerim?
Pertev Bey:
- Fikri Bey daima bizimle beraber bulunacak mısınız?
Fikri Bey:
-Ah biraderlerim! Memnuniyetimin derecesini tarif edemem. Siz beni istemezseniz bile yine her ikinizden de ayrılmak kâbil değildir. Derse beraber çalışsak olmaz mı?
Muharrem Efendi:
-Nasıl olmaz?
Pertev Bey:
- Şimdi müzakere zamanıdır. Haydin dershaneye gidip vazifelerimizle meşgul olalım.
Fikri Bey:
(Hepsinden evvel kalkarak:)
Haydi

ÜÇÜNCÜ MANZARA

(Âkil Bey'in hanesinde cereyan eder.)
Birinci meclis
Âkil Bey- Sıdıka Hanım
Âkil Bey:
-Bu günlerde Fikri'yi pek hevesli görüyorum. Evvelki haliyle şimdiki gayretinin mukayese ediyorum da arada büyük, pek büyük bir fark buluyorum.
Sıdıka Hanım:
- Evet; birkaç günden beri derslerine iyi çalışıyor. Evvelce yanından ayrılsak dersini, vazifesini terk eder, eğlenmek üzere dışarıya kaçardı. Şimdi ise başı ucunda bir âmir olmadığı halde daima vazifeleriyle iştigâl ediyor.
Âkil Bey:
- Öyle olacak ki bugün muallimleri tarafından hakkında beyan-ı memnuniyeti mutazammın (*İçeren) bir tezkire aldım Fikri Bey'in evvelki tembelliği ile ma'kûsen mütenâsib olacak surette derslerine bir hâhiş-i tâm ile ikdâm eylediğini tebşîr ediyordu.

Tezkireyi okuduktan sonra hâsıl olan memnuniyetimi tarif edemem.

Sıdıka Hanım:
- Evet, herkes mahsûl-u hayatı evladıyla, evladının sa'y-ü ikdâmıyla iftihâr eder.
Âkil Bey:
- Bilmezsiniz ki muhabbeti kalbinde ne derece teâli etti?
Sıdıka Hanım:
- Vazifesini, tekâsül (*Tembellik) etmeyerek, hüsn-i îfâ eden adamı herkes sever.
Âkil Bey:
-Fakat bunun birdenbire sebebi-i terakkîsi ne olabilir?
Sıdıka Hanım:
- Ne mi? Ha! Bir sabah mektebe gitmek istemiyordu. Benden rica etti. Asıl müşevvik (*Teşvik eden) olan kendi arkadaşı idi. O da burada bulunuyordu. Ba'demâ görüşmemek üzere yekdiğerinden ayırdım.

Fikri Bey'e uzun uzadıya bahisler açarak nasihatte bulundum. İşte o neş'e-i sâikasıyla mektebe memnunen gitti.

Şimdi kendisinde meşhûd olan âsâr-ı sa'y ü gayret-i mukaddimesi sabahel hayr idi.
(Bu esnada kapıdan Fikri ve Pertev Beyler girer.)

İKİNCİ MECLİS

Evvelkiler-Fikri Bey- Pertev Bey
(Pertev ve Fikri Beyler Akil Bey'le Sıdıka Hanım'ın ellerini öperler)
Akil Bey:
- Oh! Oğullarım! Yaşayınız var olun.
Sıdıka Hanım:
(Çocukların ellerindeki mükâfatları görerek)
-Fikri onlar ne?
Pertev Bey: (Sabırsızlıkla)
- Akşam üzeri eve gelirken elimize birer mükâfat verdiler.
Fikri Bey:
- Arkadaşlar arasında böyle bir takdir ve taltife nail olmak ne büyük şeref imiş.
Akil Bey:
- Hani, aldığınız mükâfat varakalarını göreyim.
(Fikri Bey ikisininkini de götürür).
Sıdıka Hanım:
- Bak oğlum! Görüyorsun ya! Sa'y ve gayret müntic-i saadet değil mi imiş?
Akil Bey:
(Nihayet derecede mesrûrâne)
-Aferin her ikinize! (Hüsn-i ahlaktan ve derslerine olan devam ve gayretinden) diye yazılı. Bundan böyle şu mevkiinizi muhafazaya ve belki terakkiye çalışınız.
Sıdıka Hanım:
- Fikri! Artık Rasim'i terk ettin. Onunla görüşmüyorsun ya?
Fikri Bey:
-Evet anneciğim! Bütün gün Pertev Bey ve bir de Muharrem Efendi ile beraber bulunur ve derslerimize çalışıyoruz.
Akil Bey:
- Çalışmalı ya! Mektebe niçin gidilir?
Oğullarım! İnsanın mâbel iftiharı kendi ahlak-ı hasenesidir. Ahlaksız olandan herkes dûr (*Uzak) ve baîd olur.

Ahlak kitaplarından okuduğunuz bahisleri zihninize yerleştirmeden dûr ve derâz düşünmeden geçmeyiniz. Okuduğunuzu mevkii fiile îsâle çalışınız.

Bir de hariçte göreceğiniz eşhâsın edep ve terbiyelerine dikkat etmeli, terbiyeli iseler onlarla konuşmalı, istifadeye şitâb etmelidir.
Pertev Bey:
- Evet Efendim, öyledir.
Fikri Bey:
- Pertev Bey bu akşam bizde kalırsa beni pek çok memnun etmiş olur. Derslerimizi çalışırız, vaktimizi böyle hoşça geçiririz.
Sıdıka Hanım:
- Zaten gitmek istese ben salıvermem. Burada birlikte eğlenin.
Pertev Bey:
- Emir sizindir efendim; fakat eve haber gönderelim. Beni beklemesinler.
Sıdıka Hanım:
- İşte adam gönderiyorum. Sen rahatına bak.
(Akil Bey ve Sıdıka Hanım çıkarlar)
(Pertev ve Fikri Beyler de ders odasına girerler.)
Pertev Bey:
- Fikri Bey kütüphanen pek karışık.. Kitapları tanzim ettikten sonra derslere çalışırsak fena olmayacak. (Kitapları düzenlemeye başlarlar)
Fikri Bey:

- Evvela bu “Rehber” gazetelerini bir araya getirelim. Çünkü Bey babam bunlardan bir cilt yaptıracağını vaat etti.
Pertev Bey:
- Fakat bunlardan bir cilt yapmak kâbil değil. Çünkü yedinci nüshadan başlıyor. Altı nüsha noksan.
Fikri Bey:
- Bu yedinci nüshadaki manzume ne kadar güzel, rica ederim evvela gel şunu okuyalım da sonra diğer işlere bakarız.
(Yüksek sesle okur:)
Fakir işçiler lisanından:

FUKARA İŞÇİLER LİSANINDAN

Dünyada zaruret ki belâ-yı sermezdir
Ol derde deva sa’y-i safâ perverimizdir
Sermayemiz Allah’ımızın verdiği kuvvet
Nakdîne-i evkât ise sîn ve zerimizdir.
Pamal olur ikdamımıza ceyş-ü sefalet
Esbab-ı zafer cünbiş bâzûlarımızdır
Bizden birimiz yüz suyu dökmez dökülürse
Esnâ-yı mesâîde zaruri terimizdir.
Bulduk kolayın kat’-ı mesâfât hayatın
Kanun-u mesai rehmez-i rehberimizdir.
Erbab-ı gına bizleri derhatır eder mi
Sözde bütün efrad-ı beşer dâderimizdir.
Say ve amele kesbe ibadet demiş Allah
Tebşîr eden ol veche Peygamberimizdir.
Zincir-i mesai ki minel mehdi ilel lahdi
Dolab-ı hayat onda döner mihverimizdir.
Ya Rab amele kullarınız hep fukarayız
Sevindirme ki nur görmek ihtirâmızdır.
Nev’i beşerin sa’yıdır imar eden arzı
Köhne görmek serveti tâb ve ferimizdir.
Biz seyyâd ederiz say ile emvâctan inci
Elmas ile mercan dahi dest-i âverimizdir.
Erbab-ı mesâiye musahhar olur alem
Biz alemin oğlu o bizim çâkerimizdir.
Ey zengin ey işten ila mahrum birader
Sen ben kuluz Allah bizim dâverimiz
Bir sofra kurup etmiş ona bizleri davet
Davet-i mütesâvi mütevâfid yerimizdir.
Yekdiğeri gel ümidi birader sevelim gel!
Gel gel ki muhabbet ezeli cevherimizdir.
Hilkatte biriz, mayada bir, aynı hamuruz
Tâ ki bu arz-ı mâni’ yekdiğerimizdir.
Tesmîm-i saadet eden ol kibir, bu kindir
Güya ki tabiatlarımız ejderimizdir
Gel olduralım ejderi yek cân olalım gel
Ah bu maksatta bizim mâderimizdir
El birliği, dil birliği, can birliği lazım
Vahdetle uhuvvet serimiz efserimizdir
Misyan edelim bazı uduvvatla şikakı
Nefret yaramaz düşman-ı bed manzaramızdır

Girmiş idi güya iki can aynı vücuda
Yek can olalım taki cihan besterimizdir
Cem' olsa bu kuvvetle o şefkat doğar ondan
Ferzend-i semavi ki saadetlerimizdir.

Pertev:
- Ne kadar güzel yazılmış!
Fikri:
- Şimdi şu kitapları düzeltmek bitsin de yorulmaksızın çalışmaya başlayalım. Çünkü ben artık son kararımı verdim. Bu kararı hiçbir şey bozamaz. [101]

5.8. Musâhabe

Musâhebe, "konuşmak"[102] demektir. Günümüzde musâhabe yerine aynı manaya gelen sohbet veya söyleşi de kullanılmaktadır. Fikir yazısı olarak sohbet (söyleşi), konuşma havası içinde daha samimi bir üslupla, okuyucuyla karşılık konuşma havasında kaleme alınan yazı türüdür. Sohbet bir fikri geliştiren, okuyucuya bu fikri açıklayan yazı biçimidir.[103]

Çocuklara Rehber dergisinde musâhabe başlığında; kulak sağlığı, yer fareleri, şeker üretimi, Franklin'in paratoneri icadı, kuyruklu yıldızlar ve ay, maddenin halleri, Pasteur'un kuduz aşını bulması gibi birçok konu sohbet havasında samimi bir dille anlatılır.

Bu konuya bir örnek şöyledir: Musâhabe[104] başlığında sırtlan hayvanı görünüş itibarı ile tasvir edilir. Nerelerde yaşadığı hakkında bilgi verir. Yiyeceğinin lâşe (*Leş) olduğu, lâkin sırtlanın bu mekruh fiiliyle sağlığı korumaya büyük bir yardımda bulunduğu anlatılır. Çünkü sıcak yerlerde çürümüş etin maazallah müthiş çeşitli hastalıklar zuhûruna sebebiyet verdiği söylenir. İşte bu da ispat eder ki Cenabı Hak faidesiz hiçbir şey yaratmamıştır, denir. Bu tarz metinlerle çocukların yakın arkadaşıymış gibi onlarla iletişim kurmaya çalışılır.

5.9. Bilmece

Bilmece, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nevinden mücerret kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.[105] Dergide bilmeceler genellikle son sayfalarda ya da ek sayfalarında yer alır. Cevaplarına ise bir sonraki sayıda yer verilir.

Dergide yer alan bazı bilmece örnekleri şöyledir:

---

[101] İmzasız, "Netîce-i Gaflet", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/32 (1899), 3-4, 3/33 (1899), 4-6, 3/34 (1899), 3-4, 3/35 (1899), 4-5, 3/36 (1899), 6, 3/37 (1899), 3-5, 3/38 (1900), 3-5.
[102] Türkçe Sözlük, "Musahabe", 582.
[103] Mustafa Durmuş (ed.), *Üniversiteler için Türk Dili El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2010), 441.
[104] İmzasız, "Musahabe", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/52 (1899), 2-3.
[105] Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986), 607.

EĞLENCELİ SUALLER

Hangi şeydir ki onu i'mâl eden ona ihtiyacı olmasını arzu etmez, onu satın alan kendisi için almaz. Kendisi için iştirâ olunan bundan hiç haberi yoktur? [106] Cevap: Tabut

BİLMECE

Beş harfli bir isim bulunuz ki bir vakt-i mübârekî bildirsin ki onu vurûdu cümle müslimîni handan eder. [107] Cevap: Ramazan

BİLMECE

Bilmecem bir zaman-ı gayri muayyen ve bir vakt-i adaleti îmâ eden beş harfli bir kelimedir.[108] Cevap: Kıyamet

Çocuklara hitap eden bir dergide tabut ve kıyamet gibi kelimelerin kullanılması, onların bu gibi konularla, günümüzdeki çocuklardan daha erken bir dönemde tanıştıklarını göstermektedir.

5.10. Özdeyiş

Özdeyiş, "doğru ve güzel bir fikri çok kısa olarak ifade eden söz, vecize, aforizmadır."[109] Çocuklara Rehber dergisinde özdeyişlere sıklıkla yer verilmiştir. İşledikleri konular birbirinden farklı olduğu gibi birbiriyle bütünlük sağlayan hikmetli sözler şeklinde de kullanılmıştır. Genellikle güzel sözler, akvâl-ı hikemiyye, cümel-i hikemiyye başlıklarında yer verilen özdeyişlere örnekler şu şekildedir:

AKVAL-I HİKEMİYYE

* Damlaya damlaya göl olur düşman gözü kör olur.
* İş işten geçtikten sonra.
* Saman altından su yürütür.
* Zahmetsiz bal yenmez, zahmetsiz bir şey olmaz.
* Huy canın altındadır, can çıkmayınca huy çıkmaz.
* Kelâmından olur malum kişinin kendi miktarı.
* Körün yanına varırsan sen de bir gözünü kapa.
* Gözden ırak olan gönülden dahi ırak olur. [110]

GÜZEL SÖZLER

* İnsanın yüzü kalbinin aynasıdır. Kalbin hüsn-i çehrede mün'akis bulunur.
* Sabrın kıymetini takdir, ancak sabır ile hâsıl olur.
* Doğruluk fecr gibidir. Ardı sıra şems-i hakikat tulû' (*Doğma) eder.
* Hakikat güneş gibi münevver, kizb gece gibi karanlıktır.
* Fenalık ne kadar az olsa kalpte bir yanık iz bırakır.
* İyilik bahara, fenalık hazana benzer, biri gonçe-i kalbi inkişâf ettirir, sevindirir. Diğeri onu soldurur, mahzûn eder. [111]

[106] İmzasız, "Eğlenceli Sualler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/30 (1899), 9.
[107] İmzasız , "Bilmece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 9.
[108] İmzasız , "Bilmece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/46 (1900), 9.
[109] Doğan, "Özdeyiş", 1833.
[110] İmzasız , "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/21 (1899), 6-7.
[111] Âtıf Mağmûmî,"Güzel Sözler*", Çocuklara Rehber Dergisi,* 2/29 (1898), 8.

GÜZEL SÖZLER

* Mülâyemet ekseriyâ şiddetten ziyâde iş görür.
* Diyojen'e dünyaya sıklet bahş olan kimdir diye sormuşlar. Cahil adamlardır demiş.
* Evvela kendinizi, sonra da halkı tanımaya çalışınız.
* Her ne yaparsanız iyi olmasına gayret ediniz.
* İyi bir baş, yüz kolun îfâ edebileceği işi görebilir.
* İyi bir kalbe mâlik olunuz.
* Hasîsliğin ifrâtı ekseriyâ felakete sebebiyet verir.
* Gurur, liyâkati lekedâr eder.
* İstikâmet, cesaret bahş eder. [112]

GÜZEL SÖZLER

* Güzel bir nasihat için bahâ (*Paha) takdîr-i muhâldir.
* Eğlenceyi tahsilde arayınız.
* Hulûs niyetle başlanılan işlerde muvaffakiyet vardır.
* Yalancılar menfûr (*Nefret edilen) ve medhûldurlar. (*Ayıplanan)
* İyilik ediniz, mehdini halka bırakınız.
* Kendiniz için bile ciddi olunuz.
* Sevilmekte bile kanaatkâr olalım.
* Müdâhinlere (*Dalkavuk) asla emniyet câiz değildir.
* Fakirlik bir nâkisa (*Eksiklik) değildir.
* Kabahatliler her şeyden havf ve ihtirâz (*Çekinme) ederler.
* Gurur, kalbi ifsâd eder. [113]

6. Çocuklara Rehber Dergisinde Yöntem

Çocuklara Rehber dergisi çoğunlukla didaktik bir yöntem benimsemiş, yani çocuklara doğrudan öğüt veren, rehberlik eden ve bazen de onların ders çıkarmasını amaçlayan metinler kullanmıştır. Dergide şu yöntemler öne çıkmaktadır:

Öyküleme (Hikâye ve Manzum Hikâyeler)[114]: Çocuklara aktarılan ahlaki mesajlar, anlatımı tek düzelikten çıkarmak için bazen hikâyelerle sunulmuştur. İnsan beyni, hikâyeleri düz bilgiden daha iyi hatırlar ve soyut kavramlar hikâyelerle somutlaştırılarak daha kolay öğrenilir. Hikâyeler, empati oluşturur ve okuyucu, anlatılan kişiyle duygusal bağ kurar. Bu da anlatılanın daha etkileyici ve ikna

[112] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/51 (1899), 4.
[113] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 4.
[114] Sirozdan Sadi, "Muallimlerde Nazar", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/49 (1899), 1.
İsmet,"Küçük Sadıka", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/43 (1899), 4.
Hüseyin Muhiddin, "Bir Merkebin Sergüzeşti", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/34 (1898), 6-7, 2/36 (1898), 7, 2/37 (1898), 7, 2/38 (1899), 3-4, 2/40 (1899), 4, 2/42 (1899), 2-4.
Celâlet, "İstifâdeli Bir Müsâferet", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/14 (1899), 4-6.
Leman, "Yabani Elma Ağacı", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 3-4.
Musa Kâzım, "Küçük Hikâye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/13 (1899), 9-10.
Necmiye, "Yaramazlık", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/2 (1899), 9.
Ömer Fevzi, "Bir Fakirin Sergüzeşti", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/20 (1899), 9-10.
İmzasız, "Bayramın İlk Kahvaltısı", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/42 (1900), 3-5.

edici olmasını sağlar. Hikâyeler, kimi zaman deneyim aktardığı için bireylerde başarı konusunda motivyon sağlayabilir. Olaylara farklı bakış açıları geliştirmeyi destekler. Hikâyeler ile toplumsal değerler, gelenekler ve ahlaki normlar kuşaktan kuşağa aktarılabilir. Bu yöntem ile ilgili örneğin dergide "A'mâ İşçi" başlıklı hikâyede çocuklara, azim ve gayret ile birçok zorluğun üstesinden gelebilecekleri anlatılmaktadır.

Özlü Sözler[115] ve Anekdotlar[116]: Özlü sözler, kısa bir cümleyle uzun bir düşünceyi özetler ve derin anlamlar içerdiği için düşündürüp farkındalık yaratabilir. Kısa cümleler olduğu için akılda kalıcılığı artar. Dergide özlü sözlerle çocuklara önemli değerler ve toplumsal tecrübeler aktarılmaya çalışılmıştır. Anekdotlar ise anlatımın sıkıcılığını kırar ve anlatımı zenginleştirir. Bu da iletişimi güçlendirir. Örneğin dergide "Alay Etmemek" başlığı altında çocukların birbirine saygılı olması gerektiği anlatılmıştır.

Şiir ve Manzumeler[117]: Şiir ve manzumeler, insanın duygu dünyasına hitap eder. Estetik algıyı ve güzel konuşma/yazma becerilerini geliştirir. Mecazlar, betimlemeler ve imgeler, şiir ve manzumelerin anlam derinliğini arttırır. Yazıların ölçü ve kafiyeli olması aynı zamanda akılda kalıcı olmasını sağlar. Dergide, edebi ve sanatsal bir anlatımla değerler öğretilmeye çalışılmıştır. Örneğin "Derse Dikkat mi Lazım, Gayret mi?" adlı manzume, öğrencilerin derslerinde başarılı olmaları için çaba göstermeleri gerektiğini anlatmaktadır.

---

[115] Ahmed, "Fazîlet-i İlim", *Çocuklara Rehber Dergisi*,2/37 (1898), 4.
Ali Galib, "Akval-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/11 (1899), 5-6, 3/12 (1899), 4, 3/15 (1899), 8, 3/20 (1899), 7, 3/27 (1899), 7-8, 3/28 (1899), 7, 3/31 (1899), 6, 3/32 (1899), 5-6, 3/49 (1900), 4, 3/50 (1900), 6-7.
Âtıf Mağmumî, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 7-8.
Âtıfe, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/34 (1898), 8.
Es'ad, "Kelâmü'l-Kibâr Kibârü'l-Kelâm", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/4 (1900), 5, 4/6 (1900), 5, 4/15 (1900), 5-6.
Fâtımatü'z-Zehrâ, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/6 (1900), 5-6, 4/9 (1900), 3-4, 4/10 (1900), 5-6.
Hüseyin Hilmi, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/31 (1898), 6-7, 2/51 (1899), 4, 3/1 (1899), 4.
İbrahim İhsan, "Mülâhazat-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 5-6.
Mehmed Es'ad, "Hazreti Lokman'ın Hikemiyat-ı Âliyelerinden", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 7.
Sadi, "Atalar Sözü", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/15 (1899), 7.

[116] İmzasız, "Bir Numûne-i Şecaat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/48 (1900), 4.
E.Fazıl, "Nasıl Tahkîr Arzu Edersiniz!", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/45 (1900), 6.
Hüseyin Muhiddin, "Bir Âmânın Sergüzeşti", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/11 (1900), 5-6.
Hüseyin Ziya, "Bir Kedinin İntikamı", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/29 (1899), 9.
Leman, "Sâî ve Sebat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/33 (1898), 5-6.
Rafet, "Genç Tâcir", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/14 (1900), 3-4, 4/15 (1900), 4-5, 4/19 (1900), 6-7.
İmzasız, "Ahlaki", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/29 (1899), 1-2.

[117] Sirozdan Sadi, "Okuyup Geçme", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/21 (1899), 1.
Sirozdan Sadi, "Sormadan yemeyiniz", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/38 (1900), 1.
A.(Ayn) A.(Ayn), "Bir Çocuğun Tefekkürâtı", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/6 (1899), 1.
A.(Ayn) A.(Ayn), "Dere", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 6-7.
A.(Ayn) Sena, "Feyzi Sıbyan Mektebinde", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/25 (1899), 1-2.
Ahmed Galib, "Nasihat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/33 (1899), 7.
Celal Hâverî, "Gül İle Karanfil", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 1.
Cûdî, "Fukara İşçiler Lisanından", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/7 (1899), 1-2.
Hamdi, "Çalışkan Refikime", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/39 (1899), 1-2.
İsmail Safâ, "Mekteb-i Talebeye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/9 (1900), 1-2.
Necip Vecdi, "Kelebek ile Lahana", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/5 (1899), 1.
Tevfik Mesar, "Tuhfe-i Tahsiliyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/15 (1899), 7.

Biyografik Metinler[118]**:** Biyografik metinlerde başarı ya da örnek kişilerin hayatları kaleme alındığı için, okuyuculara pozitif rol modeller sunar ve ilham olabilirler. Gerçek yaşam öyküleri, değerlerin hayattaki karşılığını gösterir. Okuyucuların direnç ve azmini arttırır. Başarının sadece yetenek değil, emek ve kararlılıkla mümkün olduğunu gösterir. Böylece kişilerin kendi hayatlarıyla kıyaslayarak hedeflerini gözden geçirmesini sağlar. Örneğin George Stephenson, dergide biyografisi anlatılan önemli bir kişidir.

Fıkra[119] **ve Bilmeceler**[120]**:** Fıkra ve bilmeceler dikkat çekici ve düşündürücü metinlerdir. Bireylerin muhakeme ve problem çözme yeteneklerini arttırır. Eğlence ile öğrenme bir arada olduğu için çocuklar bu yöntemi çoğu zaman benimserler.

Musâhabe[121]**:** Bu yöntemde anlatılanlar sohbet havasında olduğu için, resmî ve baskıcı değildir. Sevgi, saygı ve güvenin oluşturduğu samimi bir ortamın olması, okuyucunun öğrenmeyi içselleştirmesini sağlar. Bu durum, özellikle manevi gelişim ve kişisel rehberlik açısından önemlidir. Dergide, kulak sağlığından şeker üretimine, Franklin'in paratoneri icadından, kuyruklu yıldızlara kadar birçok bilginin sohbet havasında samimi bir dille anlatıldığı görülür.

---

[118] H.(Ha) A. (Ayn), "Küçük Bir Devr-i Alem", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/8 (1899), 8, 3/9 (1899), 4-6, 3/10 (1899), 5, 3/11 (1899), 3-4, 3/12 (1899), 5-6.
Emine Cemal, "Milton", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 5-6.
Ziya, "Edison", *Çocuklara Rehber Dergisi*,3/36 (1899), 7, 3/37 (1899), 5-6.
Ziya, "Galilei", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/39 (1900), 5-7.
İmzasız, "Lavoisier", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/14 (1900), 2-3, 4/15 (1900), 2-3.

[119] A.(Ayn) A.(Ayn), "Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/12 (1899), 9-10.
Eyüp Sabri, "Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/47 (1900), 7-8.
Firdevs, "Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 9.
Halil Şehabî, "Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/13 (1899), 8, 4/14 (1900), 8.
İbrahim İhsan, "Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/36 (1899), 8
Osman Şevki, "Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/50 (1899), 4.
Sirozdan Sadi, "Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/43 (1899), 8.

[120] Sirozdan Sadi, "Bilmece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/12 (1899), 10.
Abdullah, "Bilmece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/31 (1898), 8.
Abdullah Hilmi, "Bilmece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/50 (1899), 8.
Ahmed Halid, "Bilmece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/47 (1900), 9.
Cemil, "Bilmece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/34 (1899), 9.
E.(Elif) Niğar, "Bilmece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/30 (1899), 9.
Hafize, "Bilmecelerimiz", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/39 (1900), 9.

[121] H.(Ha) A.(Ayn), "Yer Fareleri", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/49 (1899), 2-3.
H.(Ha) A.(Ayn), "Franklin ve Siperisâika", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 3-4.
H.(Ha) A.(Ayn), "Kuyruklu Yıldız", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/24 (1899), 2-3.
H. (Ha), "Kehribar", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/45 (1899), 1-2.
Hüseyin Muhiddin, "Sis", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/41 (1899), 2-3.
Hüseyin Muhiddin, "Kaplumbağalar", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/44 (1899), 2-3.
İbrahim Zühdü, "Telgraf", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/46 (1899), 1-2.
İmzasız, "Serap", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/30 (1898), 2-3.
İmzasız, "Pasteur", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/2 (1899), 2-3.
İmzasız, "Musâhabe", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/4 (1900), 2-3.

Gezi[122] ve Tiyatro[123] : Gezi yazıları, kişilerde keşfetme ve merak duygusunu ortaya çıkaran bir yöntemdir. Özellikle tarihi mekânlar, müze, anıtlar gibi yerlerin gezilmesi anlatılması kimlik ve aidiyet duygusunu geliştirir. Doğa gezi yazıları ise çevre hakkında farkındalık ve duyarlılık oluşturmayı sağlar.

Tiyatro yönteminin kullanılması ise empati ve duygusal bağ kurumunu sağlayarak anlatının etkisini arttırır. Okuyucu, karekterlerin davranışlarını, düşüncelerini, iç çatışmalarını analiz etmeyi öğrenir ve bu da eleştirel düşünme ve çözümleme yeteneğini güçlendirir. Dergide, okulda ve aile ile ilgili yaşanan problemlerin tiyatral eserlerle en güzel şekilde nasıl çözüme ulaştığı gösterilir.

Dini Kaynaklar (Ayet ve Hadisler)[124]: Kur'an-ı Kerim ayetleri ve hadisler aracılığıyla ahlaki öğretiler desteklenmiştir. Özellikle "Güzel Ahlak" başlıklı bölümlerde Hz. Peygamber'in ahlaki vasıflarına ve hadis-i şeriflere vurgu yapılmıştır.

Dergi, ahlaki değerleri çocukların yaşına uygun anlatım teknikleriyle sunmaya özen göstermiştir. Çocukların kolay anlayabileceği dilde yazılar kullanılmış, ancak bazı metinlerde dil ağır ve edebi olduğu için çocukların anlamakta zorluk çekebileceği belirtilmiştir.

Derginin, döneminin pedagojik anlayışıyla uyumlu olduğu, ancak doğrudan öğretici bir üsluba sahip olduğu görülmektedir. Çocukların öğrenmeyi içselleştirmesi için etkileşimli ve oyunlaştırılmış içeriklerin nispeten az olduğu söylenebilir.

Genel olarak Çocuklara Rehber, Osmanlı çocuk edebiyatının ve ahlaki eğitim anlayışının şekillenmesinde önemli bir yer tutan, kapsamlı ve dikkatle hazırlanmış bir yayın olarak değerlendirilebilir.

---

[122] M.Ziyâeddin, " Mektep Âleminde Tenezzüh Yahut bir Hatıra", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/9 (1899), 9-10.
Mihail, "Mayıs İçinde Bir Tenezzüh", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 6-7.
İmzasız, "Andre", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/35 (1898), 1-4.
İmzasız, "Musâhabe-i Fenniyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/39 (1900), 3-4.

[123] Aliye, "Küçük Valide", *Çocuklara Rehber Dergisi,* 2/29 (1898), 4-5.
E.E. "Oburluk", *Çocuklara Rehber Dergisi*,3/21 (1899), 1-2, 3/22 (1899), 4-5, 3/23 (1899), 4-5, 3/24 (1899), 7, 3/25 (1899), 6-7.
Eyüp Sabri, "Netîce-i Gaflet", *Çocuklara Rehber Dergisi,* 3/32 (1899), 3-4, 3/33 (1899), 4-6, 3/34 (1899), 3-4, 3/35 (1899), 4-5, 3/36 (1899), 6, 3/37 (1899), 3-5, 3/38 (1900), 3-5.
H.(Ha) A.(Ayn), "Mektep Manzaralarından: Zahire Aldanmayınız", *Çocuklara Rehber Dergisi,* 3/13 (1899), 4-5, 3/14 (1899), 3-4, 3/16 (1899), 3-4, 3/17 (1899), 4-5, 3/18 (1899), 4-5, 3/19 (1899), 2-3, 3/20 (1899), 4-5.

[124] Mehmed Akif, "Bir Muallimin Lisanından", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/49 (1900), 1.
İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", Çocuklara Rehber Dergisi, 3/48 (1900), 7.
İbrahim İhsan, "Akvâl Alâ Kerrem Allah Veche", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/11 (1900), 5
İbrahim İhsan, "Akvâl Alâ Kerrem Allah Veche", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/11 (1900), 5.

ÜÇÜNCÜBÖLÜM: ÇOCUKLARA REHBER DERGİSİNDE AHLAKİ DEĞERLER

1. Çocuklara Rehber Dergisinde Ahlaki Değerler

1.1. Aklı Kullanmak

Akıl, insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerdendir. Akıl ve irade sahibi olmak beraberinde belirli sorumluluklar getirir. İslam'da akla büyük önem verilir. İbadetlerden sorumlu olma şartlarından biri akıllı olmaktır. Allah, insana verdiği bu aklın doğru yönde kullanılmasını emreder. Bir ayette: *"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda aklıselim sahipleri için elbette ibretler vardır."*[125] buyrulur. Peygamber Efendimiz de "*Kendisine akıl bahşedilen kimse, kurtuluşa ermiştir."*[126] buyurarak insanın akıl sayesinde hikmetleri kavrayıp Allah'ın rızasına ulaşabileceğini vurgular.

Çocuklara Rehber dergisinde akıllı kişilerden övgüyle söz edilir. Aklın bir hazine ve Allah'ın verdiği kıymetli bir lütuf olduğu belirtilir. Âkilin yanında cahil kavramına da yer verilir. Cahil, hem akıllı hem de ilim sahibi kişilerin zıddı olarak kullanılır. Aklı kullanmanın önemi en ziyade özlü sözlerde işlendiği görülür. Bunlardan bazıları şunlardır:

> * Bir akıllı baş yüz elin işini görebilir.[127]
> * Diyojen'e dünyaya sıklet bahş olan kimdir diye sormuşlar. Cahil adamlardır demiş.[128]
> * İyi bir baş, yüz kolun îfâ edebileceği işi görebilir.[129]

[125] el-Âl-i İmrân 3/190.
[126] Beyhâkî, Şuabu'l- İman, 4/159.
[127] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/31 (1898), 6.
[128] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/51 (1899), 4.
[129] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/51 (1899), 4.

* Akıl ve tedbir fena bulmaz bir hazinedir.[130]
* Âkilin düşmanlığı cahilin dostluğundan hayırlıdır.[131]
* Âkil işinde ikdâm eyler, cahil ise emeline itimat ile sa'y eylemez.[132]
* Cahil taleb-i mal, âkil kesb-i kemal eyler.[133]
* Mevâhib-i İlahiyyenin en hayırlısı akl, mesâib-i kevniyyenin de en şerlisi cehldir.[134]
* Âkilin zannı cahilin yakîninden daha hayırlıdır.[135]
* Ahmak ile musâhebet (*Konuşma) kalbe ızdırap ve mihnet verir. Âkil ile müsâhebet ise ruh-u bahş-ı hayat taze eyler.[136]
* Akıllı düşman akılsız dosttan yeğdir.[137]

Dergide aklını yeteri kadar kullanamayan kişilerin durumu fıkralarda şu şekilde resmedilir:

LETAİF

İspanya- Amerika muharebesinde Amerikan Kuvayi Bahriyesinin (OKUNAMADI) ettiğini gören İspanyol bahriye zâbıtı topçu neferine der ki :

- Bak Amerikanlar yaklaşıyor ateş al.

- Aman Efendim daha uzak. Merminin hedefe isabet etmesi için Amerikanlar bu mesafenin hiç olmazsa daha nısfını (*Yarı) kat etmelilerdir.

Zâbit hiddetle gülerek:

-Haydi budala! İki nısf bir tam etmez mi? Öyle ise sen de iki mermi sıkıla matlub hasıl olur.

Nasıl kumandanı beğendiniz mi?[138]

LETÂİF

Safdil bir çocuğa, biraderi dünyaya geldiği müjde etmişlerdi. Bu haberden fevkalade memnun olan çocuk:

- Acaba validem biliyor mu? Eğer bilmiyorsa kendisine müjde etmek isterim demiştir. [139]

Dergide, akıllı bir kişinin birçok kişinin yapabileceği işin üstesinden tek başına gelebileceği, âkil kişilerin ruha iyi geldiği ve akıllı düşmanın akılsız düşmandan iyi olduğu gibi konulara değinilirken aklını yeterince kullanmayanların düştükleri komik durumlar ise fıkralarla betimlenmiştir. Böylece aklı kullanmanın önemi vurgulanmıştır. Çocuk yaşta bu değeri edinmek bireyde, doğru karar verme, sorun çözme, özgüvenli olma ve hayatlarını bilinçli şekilde yönlendirmesini sağlar. Böylece hem kendi hayatında başarılı olur hem de topluma faydalı bir birey haline gelir. Mantıklı düşünen çocuklar arkadaşlarıyla ve aileleriyle sağlıklı ilişki kurarlar. Duygu ve düşüncelerini daha iyi ifade ederler. Doğru ve yanlışı ayırabilirler.

[130] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/51 (1899), 4.
[131] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/46 (1900), 7.
[132] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/48 (1900), 5.
[133] Ali Galib,"Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/11 (1899), 6.
[134] Ali Galib,"Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/12 (1899), 4.
[135] Ali Galib,"Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/12 (1899), 4.
[136] Ali Galib,"Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/32 (1899), 6.
[137] Mehmed Es'ad, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/14 (1899), 8.
[138] Mecdi Nazmi, "Letaif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 9.
[139] İmzasız,"Letaif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/30 (1899), 8.

1.2. Alay Etmemek

Alay, "bir kimsenin, bir şeyin, bir durumun, gülünç, kusurlu, eksik vb. yönlerini küçümseyerek eğlence konusu yapma"[140] demektir.

İslam, insanların birbiriyle alay etmesini yasaklamıştır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler…"*[141] buyrulmuştur. Yine Kur'an-ı Kerim'de başka bir ayette *"İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay haline!"*[142] denilerek alay edenler uyarılmıştır. Hz. Aişe'nin naklettiğine göre Rasulullah (s.a.v.) *"Karşılığında bana dünyayı verseler bile kimsenin taklidini yapmam; bundan asla hoşlanmam."*[143] buyurmuştur.

Dergide, alay etmenin yanlışlığı hikâye ve özlü sözlerle işlenerek çocukların bu kötü huydan uzak durmaları istenmiştir. Konunun hikâyelerle işlenmesinin, çocukların karakterlerle bağ kurarak alay edilenlerle empati kurdurma gayreti isabetli olmuştur. Bunlardan biri "Zâhire Aldanmayınız"[144] başlığı altında sekiz sayı devam eden bir hikâyedir. Hikâyede Fitnat Hanım, Naifa, Ülfet mektep arkadaşlarıdır. Müzeyyen ise mektebe yeni gelmiş bir köylü kızıdır. Üç arkadaş Müzeyyen ile fiziki görünüşü, kıyafeti, yürüyüşü, saçı, manevi değeri olduğu için taktığı yüzüğü, kunduraları, maddi durumları ve babasının mesleği hakkında alay edip lakap takarlar. En sonunda durumu fark eden Muallime hanım onları uyarır. Müzeyyen'in güzel ahlak sahibi ve başarılı bir talebe olduğunu söyler. Yanlışlarından vazgeçmeleri konusunda nasihat eder. Fitnat Hanım, Nafia ve Ülfet, Müzeyyen'den söyledikleri için pişmanlık duyup ondan af dilerler.

Dergide, yer alan "Nasıl Tahkîr Arzu Edersiniz!" adlı parçada alay ederken düşülecek olumsuz durum şu şekilde anlatılmıştır:

> Bir gün riyâziyâta fevkalade iştiyakla çalışan bir çocuk lokantada pederiyle yemek yemekte idi.
>
> Diğer iki herif yemek esnasında: "Bu çocuk fevkalade hesap biliyormuş. Acaba bir mesele sorsak cevap verebilir mi?" diye kendisiyle istihzâ ediyorlardı.
>
> Çocuk hiddetle: "Söyleyiniz halledeyim!"
>
> Herifler, "İki kere dört kaç eder?" diye sordular.
>
> Çocuk kendisiyle eğlendiklerine zâhib olarak onlarla daha iyi bir istihzâ etmek niyetiyle cevaben "İki kere dört sekiz yüz eder" dedi.
>
> Herifler, "Görüyor musunuz nasıl bilmez? Acaba ispat edebilir mi?"
>
> "Çocuk iki kere dört sekiz, sıfır da sizin için (çünkü sıfır makamındasınız) sekiz yüz eder." Bu suretle adamları fevkalade mahcup eder. Nasıl tahkîri beğendiniz mi?

---

[140] *Güncel Türkçe Sözlük*, "Alay" (Erişim 29 Ağustos 2024).
[141] el-Hucurât 49/11.
[142] el-Hümeze 104/1.
[143] Tirmizî, Sıfatü'l Kıyâme, 51.
[144] H.(Ha) A.(Ayn),"Zahire Aldanmayınız", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/13 (1899), 4-5, 3/14 (1899), 3-4, 3/16 (1899), 3-4, 3/17 (1899), 4-5, 3/18 (1899), 4-5, 3/19 (1899), 2-3, 3/20 (1899), 4-5.

İnsan, kimse ile istihzaya teşebbüs etmemelidir. Zira kendisinde olan kusurları ta'dâda cesaret ederse ol zaman kendi kendine mahcup olur.[145]

Dergide alay konusunda herkesin bir eksiği, kusuru olabileceği bu sebeple kimseyi küçümseyip alay etmemek gerektiği vurgulanmıştır. Alay etmenin sebebi olarak ise "İstihza, ekseriya hıffet akıldan ileri gelir."[146] ve yine "İstihza, noksan akıldan ileri gelir."[147] denilerek bu davranışın akıllı kişilerce yapılmayacak kötü bir şey olduğu ifade edilir. Günümüzde de görüldüğü gibi çocukların kendi aralarında şaka maksadıyla birbirleriyle alay etmeleri sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bazen çok acımasız olabilen ve çocukların psikolojilerini olumsuz yönde etkileyen bu davranışlara karşı dikkatli olmak gerekir. Alay stres, kaygı ve depresyona sebep olabilir. İnsanlar arasında güven ve saygıyı azaltarak ilişkilerin bozulmasına neden olabilir. Bu tür davranışlar toplumda ayrışma ve gruplaşmalara yol açarak birlik ve beraberliği zedeler. Çocukları eğitme gibi bir gayesi olan bu dergide de alay konusuna ehemmiyet verilmesi önemlidir.

1.3. Azimli Olmak

Azim sözlükte, "kesin karar, yola çıkma, gayret"[148] olarak tanımlanır. Hedeflerimize ulaşmak için azim ile devam etmek gerekir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lokman oğluna öğüt verirken azimli olmak konusunda şu ifadelere yer verir : *"Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir."*[149] Hz. Aişe'nin Peygamberimize "Allah katında amellerin en sevimlisi hangisidir?"diye sorulduğunda *"Az da olsa devamlı olanıdır"*[150] buyurduğu görülür.

Dergide azimli olmak, başarılı olmanın en önemli şartı olarak ifade edilir. Azimli olanların hedeflerine ulaşılacağı belirtilir. Kişinin hangi konuda yeteneği varsa onun üzerinde sebat etmesi vurgusu yapılır. Yapılan birçok icadın sebat sayesinde hâsıl olduğu anlatılır. Konuyla ilgili "Sa'y ü Sebat" adlı parçanın giriş kısmı şöyledir:

SA'Y Ü SEBÂT

Sa'y ü sebât, muvaffakiyât-ı külliyenin bir şehrâh-ı müstakîmidir. Sa'y ü sebât, ef'âl-i umûmiyenin helali, ulûm ve kemâlâtın miftâhıdır.
Her amel ve kârında sebât gösterenler şüphesiz nâil-i âmâl olurlar.
Emr-i tahsîl ve ta'lîmde sa'y ü sebâtın fevkalade bir tesîri vardır. Gabî (*Anlayışı kıt) olmakla beraber sâhib-i sebât olan bir şâkird zeki fakat her cây-ı meşreb bulunan şakirdâna daima tefavvuk (*Üstün gelme) etmiştir.

"Mânend-i şecer nâbit olur sebât olanlar
Her hangi işin ehli isen onda sebât et."

---

[145] E.Fazıl, "Nasıl Tahkîr Arzu Edersiniz!", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/45 (1900), 6.
[146] İmzasız, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 5.
[147] İbrahim İhsan, "Mülâhazât-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 5-6.
[148] Doğan, "Azim", 146.
[149] el-Lokmân 31/17.
[150] Müslim, Müsâfirîn, 216.

Nasihat-i hükmiyyesiyle Ziya Paşa merhum sebâtın derece-i lüzûmunu ne güzel tasvîr eylemiştir! Her işte lüzûmu derkâr olan sa'y ü sebât, tâlibîn-i funûn ve ulûm için elzemdir.

Sa'y ü gayretle birleşen sebâtın karşısında hiçbir arıza, hiçbir güçlük sebât gösteremez. Sa'y ü sebât denizlerin, dağların hatta her harikanın hâkimîdir. Şimendiferler, deniz vapurları, telefonlar, canlı fotoğraflar veleh-resân-ı ukûl olan diğer muhtere'ât (*İcatlar) hep sa'y ü sebât ile hâsıl olmuştur…[151]

Azimli bir çalışma ile imkânsız görünen şeylerin yapılabileceği "A'ma İşçi" adlı hikâyede anlatılmıştır. Gözleri görmemesine rağmen her nev' âlât-ı musikiye, çalar saatler, manifatura eşyası, bilhassa mükemmel saz ve keman imâli ile şöhret alan âmânın geçimini sağlama hikâyesi şöyledir:

A'MA İŞÇİ

(Küçük Hikâye)

"Her hikâyeden bir netice-i ahlakiye, bir hisse-i istifade çıkarmak için okuduktan sonra düşünmek, muhakeme etmek lazımdır.

Azm-i kat'i ile çalışarak imkânsız görülen şeyler bile husûl bulur. Dikkat ve idman ile yani bir şey üzerine fikir ve amel-i hasr eylemekle harikalar gösterilir. İşte bu hikâyemiz başlıca bunu ispat edecek, şâyân-ı imtisâl bir hüsn-i ahlak numûnesi gösterecektir.

Bir a'mâ işçi! İhtimal ki bu serlevha bir garâbet görüyorsunuz; bir a'mâ kuvve-i basardan mahrum bir zavallı nasıl işçi olabilir? Görmeden işlemek, işe yarayacak bir iş çıkarmak! Bu olabilir bir şey mi?

Evet, mümkün imiş. Vak'a göz, aza-yı bedeniyenin en mühimi, en kıymettarı en nâzikidir. Bunun ziyâ-ı acı bir mahrumiyet. Büyük bir noksan his ve idrak için pek büyük bir zarardır. Bir zulmet-i ebediyyeye mahkumiyet hayat için bir merâret-i (*Acılık) daimedir; lakin sa'y-ü ikdam im'ân ve idman bu noksanı bir dereceye kadar cebredebilir. Bu acılığı tadîl edecek lezâiz ihzâr eder. İşte misali;

İrlanda'da Armagh Kasabasında işinde gösterdiği maharetle bütün kasabada halkın nazar-ı takdîrini celbetmiş bir a'mâ var idi. Bu zat her nev' âlât-ı musikiye, çalar saatler, manifatura eşyası, bilhassa mükemmel saz ve keman imâliye şöhret almıştı.

Şimdi daha ziyade teaccüb ediyorsunuz adi bir işçi olmasına ihtimal vermezken maharetli bir sanatkâr böyle güç, nazik, karışık işleri yapıp herkese beğenilecek bir ehl-i hüner olmasına belki inanmayacak derecede şaşırıyorsunuz değil mi. Lakin inanınız tercüme-i halini kendi lisanından tercüme ediyoruz. Diyor ki;

Mahall-i tevellüdüm Armagh civarında bir köydür. Doğduğum zaman pek güzel gördüm. Hüsn-i basardan ancak beş yaşında iken mahrum kaldım. Bu mahrumiyetin büyüklüğünü, derece ehemmiyetini takdir için senem henüz pek küçük idi. O vakte kadar bana benzeyen insanların içinde nazar-ı dikkat ve merakımı celbeden binlerce eşya arasında beni eğlendiren bin türlü bedâyi (*Güzel ve eder şeyler, yeni) karşısında yaşamış idim. Şimdi ise ansızın pek yalnız kaldım. Pâyânsız (*Sonsuz) bir boşluk derin bir zulmet içinde kalmış bulunuyordum. Lakin git gide benim için bir boş ıssız kalmış olan dünya kalabalık peyda etmeye başladı. O zamana kadar muhîtâtımı (*Çevreler) nazarımda seçer tanırdım bundan böyle lems (*Dokunmak, el ile tutmak) ile sâmia (*Duyma melekesi) ile fark etmeye anlamaya başladım. Senem ilerledikçe bu dokunup işitmek vasıtasıyla tefrîk ve teşhîsi terrakî ettirmeye ne kadar muhtaç

[151] Şerif Necmi, "Sa'y ü Sebat", *Çocuklara Rehber Dergisi,* 2/33 (1898), 5-6.

olduğumu anlıyordum. Baid (*Uzak) mesafeyi sadâ ile tayin etmeye, eşyanın cinsi ve keyfiyetini el ile yoklayarak ayırmaya, kendimi alıştırmaya hasr-ı dikkat eyliyordum. Bu idman ve iştigal, can sıkıntısını def etmek için de bir lüzûm-u zarûri idi. Eğer bir gecenizi uykusuz zulmetle geçirdiğiniz var ise böylelikle geçen zaman ne kadar uzun göründüğünü insanın karanlıklar içerisinde ne kadar büyük bir can sıkıntısına mübtelâ olduğunu bilirsiniz. İşte böyle bir geceyi tasvîr ediniz fakat öyle bir geceki bir daha sabahı olmayacak ebediyen, açılmayacağı da malum. İşte benim acıklı karanlık ve sıkıntılı hayatım.

Vakit geçirmek için birkaç oyuncağım da var idi. Bunlarla kendimi aldatmaya, felaketimi bir dakikalık olsun unutmaya çalışıyordum. Fakat bu neticesiz oyunlar beni eğlendirmezdi. Oyuncaklarımı derhal terk etmeye mecbur olurdum. Bununla beraber ebeveynimin felaket halime bakarak Cenab-ı Hakkın kendilerine böyle sikletbahş bir yük tahmîl ettiği için şikâyetlendiklerini işitirdim. Bu acınmak yüreğimi eziyordu; sebeb-i hayatım olan kimseleri daima müteellim etmek, kendilerine daima bir bâr fâka (*Yoksulluk) olup kalmak istemiyordum. Lakin ne çare! Bu halimle ne yapabilirdim. Onlara ne fâidem dokunabilirdi? Böyle bir acze teslimiyetle zaten fakr-ı hâl ile dûçâr-ı mezâyıka bulunan ebeveynime ağır bir yük olup kalmak nankörlük ve alçaklık değil midir? Bütün bu düşünceler zihnimi sarmış, kalbimi eziyor idi. Nihayet her türlü müşkilâta göğüs germeye, bana daire-i imkânda her ne kalmışsa iftihâm için bütün kuvvet ve hissimi mevkı' fi'le koymaya karar verdim. Bu azm-i kat' üzerine bana verilen oyuncakları tekmîl-i kuvvâ-yı hissiyemi düşürerek ayrı ayrı elden geçirdim. O kadar iyi tedkîk ettim ki nihayet yenilerini yapmaya başladım; işte ilk mamûlâtım bunlar oldu.

Artık arzularımı istihsâle muvaffak olacağıma kesb-i itmi'nân etmiş idim. Îfâ-yı vazife hissiyâtının verdiği şevk ve gayretle istediğimi yapabilecektim. Hususi bir meslek sahibi olmak, sanatımda teferrüd (*Yalnız olma, eşsiz) etmek arzusuyla musiki ile iştigâle başladım. Ebeveynimin bir şey yapabildiğimi, işlerimde günden güne büyük terakki gösterdiğimi görünce beni Armah'a gönderdiler. Burada az zamanda kemancılığı öğrendim. Lakin yalnız bununla iktifâ etmedim. Biliyordum ki dünyada birçok ma'işet çareleri keşf ve tahsîl etmek lazımdır. Bu sebeple iştigâlâtımı yalnız bir şeye hasretmek caiz değildi.

Her zuhûr eden fırsatı kaçırmıyordum; tâli'de (*Baht) bana yardım ediyordu. Bir halıcının hanesinde ikamet ediyordum. Tatil zamanlarımda boş yere vakit geçirecek yerde muhtelif eşya dokumakla eğleniyordum.

Kemençeciliğe bir de dokumacılık sanatını ilave etmiş bulunuyordum. Sa'y ve sanatımla ihtiyacımdan ziyade kazanmaya başladım. Bu sırada peder ve validem ihtiyarlamış ve bittabi' kazançları azalmıştı. Bir derecede ki artık tedâik-i ma'işet edemez olmuşlar, benim muâvenetime arz-ı ihtiyaç etmişlerdi. Bu günler hayatımın en mes'ûd eyyâmı oldu. Ben; zavallı a'mâ çocuk cesaret, sebat ve gayretle ebeveynimin boyunlarına bâr olup kalacakken bugün onlara bir medâr-ı istinâd, bir istinâdkâh-ı ma'işet olmuştum! O zaman bir vazife-i mukaddisenin îfâsı ne kadar kuvvet ve saadet bahşeylediğini öğrendim.

Bununla beraber çalışmayı, tecrübeyi de gevşetmemiş idim: İsti'mâlden kalmış birkaç İrlanda saz ve kemençesi satın alarak bunların teşkılâtını, âlâtının terkibâtını muayene ettim. Birçok zahmetle sûret-i i'mâlini de öğrenmeye muvaffak oldum; dokuz ay iştigâlden sonra icat ettiğim bir kemençenin pek ziyade hüsn-i kabul ve rağbete mazhariyetini işitmekle memnun kaldım.

Köyümüzde çalar saat i'mâl eden bir sanatkâr var idi. Bu zatın musikiye pek ziyade merakı olup öğrenmeyi arzu ediyordu. Kendisine ders vermekliğim için bana müracaat etti. Bu teklifi evde bana saatçiliği ta'lîm etmek şartıyla kabul ettim. Böylece muhtelif sanayi', ve en karlı işlerle uğraşarak ailemi müreffehan geçindirmeye başladım. İşte bu zamanda idi ki pederimi kaybetmek felaketine dûçâr oldum. Az

> sonra validem de vefat etti. Bu ziyâ-i elemi daima bana ihtâr eden karyemde oturmak istemeyerek Armah'a nakl-i mekân ettim. Burada izdivaç ile müzâyekâ-i ma'işetten âzâde olarak birçok senelerdir ki mes'ûdâne bir hayat geçiriyorum. Şimdi Cenab-ı Haktan yalnız bir sıhhat temenni ederim: Çünkü iktisâb-ı servet için iktidâ eden sebât-ı şevk gayreti bana ihsan etmiştir. [152]

Görüldüğü gibi dergide, yapılan işlerde azmedilirse imkânsız gibi görünen şeylerin bile husûle geldiği belirtilerek çocukların da bu güzel değeri hem derslerinde hem de hayatlarında örnek almaları öğütlenir. Özellikle çocukluk yıllarında dikkat dağıtıcı oyun, arkadaş vb. çok fazla etkenin olması çocuklarda azmin önüne geçebilir. Bu yüzden azimli bir birey yetiştirmek için azmin faydalarını aktarmanın çocuklar üzerinde faydalı olabileceği düşünülür.

1.4. Cömertlik

Cömertlik, "eldeki imkânları meşru ölçüler içinde gönüllü olarak ve karşılık beklemeden başkalarının yararına sunma eğilimi" demektir. Bu kavram, İslâm literatüründe genellikle sehâ, sehâvet ve cûd terimleriyle ifade edilir.[153]

İslam'da cömertlik, Allah'ın özelliklerinden biri olarak bildirilir. Esmâ'ül Hüsna'dan olan Kerîm ismi, cömert olma anlamı taşır. Kur'an-ı Kerim'de, Allah yolunda ve O'nun rızası için yapılan harcamaların karşılığının verileceği ve boşa gitmeyeceği ayrıca O'nun bunlardan haberdar olduğu bildirilir. Bir ayette "*...Hayır için yaptığınız her harcama kendiniz içindir. Verdiklerinizi ancak Allah rızası için verirsiniz. Hayır için yaptığınız her harcamanın karşılığını da hiçbir haksızlığa uğramaksızın tam olarak alacaksınız."*[154] buyrulur.

Peygamber Efendimiz de ümmetini cömertliğe teşvik etmiştir. Bir Hadis-i şerifinde *"Cömert; Allah'a yakın, cennete yakın, insanlara yakın, ama cehennemden uzaktır. Cimri ise Allah'tan uzak, cennetten uzak, insanlardan uzak, ama cehenneme yakındır. Cömert cahil, Yüce Allah katında cimri âbidden daha sevimlidir."*[155] buyurur.

Dergide cömertlik, iman sahibi kişinin sahip olduğu güzel bir huy olarak belirtilir ve kişiye şeref verdiği söylenir. Cömertlik daha çok zıttı olan cimrilik ile işlenir. Cimriliğin sakınılması gereken bir davranış ve sonunun pişmanlık olduğu vurgulanır. Yayımın "Ahlak" ile ilgili bölümünden alınan "Hasîsin Encâmı" adlı cimrilik ile ilgili manzum eser aşağıdaki gibidir:

HASÎSİN ENCÂMI

---

[152] İmzasız, "A'ma İşçi", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/35 (1898), 7-8, 2/36 (1898), 3-4.
[153] Mustafa Çağrıcı, "Cömertlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 5 Mayıs 2024).
[154] el-Bakara 2/272.
[155] Tirmizî, Birr, 40.

Çekme hasetle zahm-ı beyhûde
Ni’am-ı hakkı hüsn-i isti'mâl
Ederek şükrünü edâ eyle
Sana lazım bir ömr-ü âsûde
Râhat-ı bâl eyle saâdet-i hâl
Kesbine nakdini feda eyle
Bezl-i (*Bol bol verme) cûd (*Cömertlik) eyle, herkese dâd (*Adalet) et
İki dünyanı böyle âbâd et

İşte bir ebleh-i tama’-perver
Nice yıl türlü hırs ve zahmetle
Çalışır, cem’-i nakd eder, gizler
Yaşayıp fakr ile, mezelletle
İzzet-i nefsine ezâ eyler
Geçirir ömrünü sefâletle

Çoğalır parasıyla evhâmı
Böyledir her hasîsin encâmı

Vehm olur başka renc-ü işkence
Şimdi mahrûm-u hâb (*Uyku) ve rahattır

-Yerini öğrenirse evladı…
Zevcesi el sürerse bu gence! (*Hazine)
Bu hasîse büyük felakettir;
Mahv ü berbâdına olur bâdî.
Ey esir-i nukûd olan ahmak
Sana layık değil bu ni’met-i Hakk
Yüklenir bir gece hazinesini
Götürür, tarlasında gizli gömer
Çekilir. Hırsızın biri ammâ
Aşırır şevk ile definesini
Sabah olmazdan evvel aldı haber;
Vehm ile döndü geldi o zira.
Bin meşakkatle toplanan servet
Oldu nâmerde âkıbet-i kısmet
Ye's ü dehşetle koptu bir feryâd
Saç, sakal, hep yolundu hiddetle
Sevgili paracıklarım, eyvah
Gitti! Der, ağlar, eyler istimdâd..
Koştu bir yolcu geldi, hayretle
Acıyıp sordu, istedi istiknâh (*Bir şeyin hakikatini araştırma)
Akıbet döndü ihtiyara dedi:
“Paranın sence nef’î var mı idi?
Olamaz çünkü menfaat-bahşâ
Toprak altında gizlenen servet,
Hâcete sarf olunmayan para…”
Çekilip gitti yolcu bî pervâ
Çıkarıp bir netîce-i ibret
Bulmadı derdine bunun çare

Anlama iktisâdı sen hısset (*Cimrilik)

Hırs ile saklamak fena âdet. [156]

Manzum eserde iktisat ile cimriliğin birbirine karıştırılmaması vurgusu yapılmıştır. Hırs ile para toplayan ve kimseyle paylaşmayan hatta kendi ihtiyaçları için bile kullanmayan kişinin sefaletle yaşadığı, onu kaybetme korkusundan uykusunda bile rahat olmadığı belirtilir.

Kur'an-ı Kerim'de cimrilerle ilgili *"Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah'ın, lütfûndan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."*[157] buyrulur.

Dergide cimriliğin insanı düşürdüğü zor durum mizahi olarak "Letâif" bölümünde şöyle anlatılmaktadır:

> "Fukarâya iâne (*Yardım) cem' eden bir hanım ile diğer hasîs kadın arasında;
> Hanım:
> - (Elindeki kîseyi uzatarak) Efendim siz de lütfen iştirâk buyurur musunuz?
> - Param yok!
> Hanım:
> - Öyle ise bir miktar alınız! Bu para zaten fukarâ içindir."[158]

"Köpek Mukallidi" adlı hikâyede bir adada olanlar anlatılmaktadır. Adada hırsızlık artınca bu durumdan kurtulmak isteyen ada sakinleri, hırsızları korkutmak için birer köpek alırlar. Ada sakinlerinden biri cimridir ve köpek için para vermeye gönlü bir türlü razı olmaz. Bunun yerine kendisi köpek taklidi yapma çözümünü bulur. Bu konuda o kadar ileri gider ki herkes bu köpeği görmeden onun dehşetinden bahsederler ve bu köpeği almak isteyenler olur. Devamı şöyledir:

> …Adanın ashâb-ı servetinden birçokları ahvâle matla' olduklarından merkûma müracaat ederek büyük bir fiyat ile iştirâ (*Satın almak) etmeye talip olduklarını söylerler. Fakat köpek nerde? Merkûm cereyân-ı ahvâlden yine kimseyi haberdar etmeyerek köpeği her ne fiyatla olursa olsun satamayacağını arz ederek vâki' olan taleplerini reddeder. Garîbi şu ki bu şâyân-ı hayret köpeği kimse görmediği halde görmek için kimseler mürâcâtta bulunmaz.
>
> Bir gece hem köpeği görmek hem de sirkat etmek fikriyle adanın en kahramanları akd-ı ittifâk ederler. Birçok âlât ile evin duvarlarını aşarlar. Cümlesi birden av ave etmekte olan köpeğin üzerine hücum ile dört tarafından etrafını sararlar. Bir de ne görsünler. Merkûm köpeğin vazifesini bizzat icrâ ediyor. İşte garip olduğu kadar ibret âmiz bir hikâye.[159]

Dergide özlü sözlerin bulunduğu bölümlerde cimriler ile cömertlerin karşılaştırılması yapılır. Cömertliğin imanın üçte biri olduğu bilgisi verilir. Cimriliğin ise kimseye fayda vermediği sonunun felakete sebep olacağı hatırlatılır.

---

[156] Necip Vecdi, "Hasîsin Encâmı", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/30 (1898), 1-2.
[157] en-Nisâ 4/37.
[158] Osman Şevki, "Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/3 (1899),11.
[159] İmzasız, "Köpek Mukallidi", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/21 (1899), 9.

* Hasîsler kavak ağacı gibidir. Ne sâyesinde ârâm ne de meyvesinden istifade edilir.[160]
* Hasîsliğin ifrâtı ekseriyâ felakete sebebiyet verir.[161]
* Şeref ve siyâdet (*Efendilik) cûd (*Cömertlik) ve semâhatle (*Cömertlik) olur.[162]
* İmanın sülüsü (*Üçte biri) haya, sülüsü zeka sülüsü de sehâdır.[163](*Cömertlik)

Dergi içeriğindeki manzum, hikâye, fıkra, özlü sözler gibi parçalar incelendiğinde cömertliğin övüldüğü, cimriliğin yerildiği ve sonunun pişmanlık olduğu farklı şekillerle anlatılmaya çalışılır. Çünkü gönlü bol olmak veya eli sıkı olmak küçük yaşta elde edilen alışkanlıklardan biridir. Eğer çocukken cömertlik gibi bir davranış benimsetilmezse ileride bunun kazanılması zor olabilir. Cömertlik, başkalarına yardım etmenin iç huzurunu yaşatır. Toplumda sevgi, saygı, yardımlaşma, dayanışma bağlarını güçlendirerek hem bağlarını güçlendirerek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli faydalar sağlar.

1.5. Çalışkanlık

Çalışmak, insanın mutlu bir şekilde yaşaması için gerekli olan önemli bir değerdir. Çalışan, üreten, çevresine fayda sağlayan kişiler toplum tarafından kabul görür. İslam, çalışkan olmayı emreder. Bir ayette *"Allah'ın sana verdiğinden âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma!"*[164] buyrularak hem dünya hem de ahiret için çalışmanın gerekliliği vurgulanır. Peygamber Efendimizin yaptığı bir duada, tembellikten Allah'a sığındığı bildirilir. O, *"Allah"ım! Âcizlikten, tembellikten, cimrilikten, korkaklıktan, ihtiyarlıktan, kabir azabından sana sığınırım... "*[165] diye dua eder.

Çocuklara Rehber dergisinde; çalışmak ve çalışkan olmak en temel değerlerden biri olarak karşımıza çıkar. Çalışmanın mutlu bir hayat için gerekli olduğu vurgulanır. "Küçük Bir Devr-i Âlem" adlı parçada yolculuk yapan hoca ile talebesinin konuşmasında köylülerin, çok çalıştıkları için şehirlilerden daha mesut bir hayat yaşadıklarının anlatıldığı bölüm şöyledir:

KÜÇÜK BİR DEVR-İ ALEM

…

"İhsan pencereye yaslandı. Bir fa'aliyyet-i mütamâdiye ile harmanlarını sürmekte olan çiftçileri nazar-ı takdîr ve merhametle temâşâ eylemeye koyuldu. Birden bire bir sadâ-yı hayret çıkararak içeriye girdi.

- Aman Hoca Efendi, burada kadınlar da çalışıyor, harman sürüyorlar.

- Evet; bunu bilmiyordun! Sen bu kadınları şehir hanımlarıyla mukayese eyleyerek hayret eyliyorsun fakat düşün ki zevcene, evlatlarına bir erkek gibi

[160] Âtıf, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/34 (1899), 8.
[161] Hüseyin Muhiddin,"Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/51 (1899), 4.
[162] Ali Galib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/27 (1899), 7.
[163] İbrahim İhsan,"Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/1 (1900), 5.
[164] el-Kasas 28/77.
[165] Müslim, Zikir, 73.

muâvenet eyleyen bu kuvvetli, sağlam vücutlar narin ve zayıf değildir. Hastalık bunların kapılarına ender olarak ayağını sokar. Bundan mâ'adâ meşakkate alıştırılan bir vücuttan her türlü iş beklenebilir.

Şehirli erkekler ehemmiyetsiz bir yorgunluk neticesi olarak vücutlarında büyük bir rahatsızlık hisseyledikleri halde hanelerine yorgun bir çehre, düşünceli bir fikirle avdet ederler. Burada ise yakıcı güneşin kızgın harâreti altında bütün gün, bilâ fâsıla çalışan, akşamları her türlü düşünceden âzâde, saf ve nermin bir havayı teneffüs ederek, güneşin son perde şuâ'âtın (*Işınlar) bu vâsi'(*Geniş) ovalarda terk eylediği latif manzara ile kulübelerine avdet eden bu çalışkan adamlar bizden daha rahat daha mes'ûd bir hayat sürmüyorlar mı? Geceleri herkes çatısı altında çekilir, birbirine güzel güzel hikâyeler nakleder, gülüşür, oynaşırlar. Nihayet ertesi günü yine erkenci kalkıp çalışmak, bu yeknesak muttarid (*Hiç değişmeden birbiri ardınca olan) hayatın dalgaları arasında yuvarlanmak üzere yataklarına çekilirler. Hiç kimse ehibbâ ve akrabasına, çâr ve mülâsıkına (*Bitişik) fenalık eylemek düşüncesinde bulunmaz bir parça yavan ekmek tedarik eylediler mi, her türlü saadet hazırlanır.

Bendeniz ancak iâşelerini pek güçlükle te'mîn edebilen bu gayûr ailelere karşı kalbimde bir hiss-i takdîr ve merhamet besliyorum. Hemân Cenab-ı Hakk sa'ylerini meşkûr (*Övülmüş) eylesin…"[166]

Bu metin, köylü çocuklara yönelik olumlu mesajlar içeren bir metin olarak yorumlanabilir.

Dergide çalışmak en büyük servet ve diğer servetlerin de kaynağı olarak tarif edilir. Her gelişmenin temelinde çalışmanın olduğu vurgulanır. "Yirmi Dokuzuncu Muhabbet" adlı parçanın bir kısmında bu konu ile ilgili şunlar belirtilir:

"Âdem, hükümdâr-ı âlemdir. Sa'y-ü beşer, her türlü servetin menba'ıdır. İnsan çalışmasa idi taş kömürü yer altında kalacak, en ziyade işe yarayan nebâtât, vahşi halde neşvünümâ bulacak velhasıl ne demir ne demir ocakları, ne maden kuyuları ne demir yolları ne de iskeleler ne de gemi ve vapurlar bulunacak idi... [167]

Dergide "Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc" adlı manzumede seksen yaşındaki bir adamın okuyuculara verdiği nasihatlerde çalışmak ile ilgili şunları söylediği görülür:

…
Hala çalışır kesb-i nukûd eylerim işte
İşsiz duramam rahat ruhum benim işte
İş kalbime revnak (*Parlaklık, güzellik) veriyor cismime kuvvet
İştir bana lezzet yine iştir bana servet…"[168]

Dergide çalışkanlığın, zıddı olan tembellik ile çokça işlendiği görülür. Bu alanlardan biri fabl manzum hikâyelerdir. Çalışkan ve tembel hayvanların konuşturulduğu hikâyelerden biri şöyledir:

KÖPEK İLE AV KÖPEĞİ
-Sokak Köpeği-
Baksan a ey tasmalı, ey hânegî ! (*Evde yaşayan)
İtlerin oldun sanıyorsun teki

[166] H.(Ha) A.(Ayn), "Küçük Bir Devr-i Alem", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/16 (1899), 4-5.
[167] Ali Saib, "Yirmi Dokuzuncu Muhabbet", Çocuklara Rehber Dergisi, 3/4 (1899), 4.
[168] Sirozdan Sadi, "Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/10 (1900), 2.

Semtimize uğramıyorsun hele
Olsa da bin av'ave; bin velvele
İplemez oldun bizi bilmem neden?
Hep kaçınırsın şu bizim fırkadan
Yok mu tenezzül bize yaklaşmaya
Ar ediyorsun gibi koklaşmaya
Böyle tebâ'üd (*Uzaklaşma) sana lâyık mıdır?
İtliğe bilmem bu muvâfakat (*Uygunluk) mıdır?
Dinlemedin mi? Atadan bu sözü
Tasma ile bir köpek olmaz kuzu
Kibri bırak! Aslına gel hürmet et
Sen yine bizdensin a it oğlu it!

-Av Köpeği-
Aslım inkâr edemem ben köpek oğlu köpeğim
Şu köpeklikte fakat ben size nispetle tekim
Değilim öyle sokaklar köpeğinden ma'dûd (*Sayılamak)
Hırpalaşmam hele yok bende o kavga-yı hudûd
Bir kemik parçasına av'avezenlik edemem
Neler olsa. Şu sizin mesleğinizde gidemem
Sende kuyruk acısı olmalıdır. Yoksa senin
Basmadım kuyruğuna etmedim âzürde (*İncinmiş) tenin
Neden îcap ediyor böyle taarruz söyle!
Beni kendin gibi alçak mı sanıyorsun öyle
Ar edersem yeri yok mu size yaklaşmaya ben
Farkımız yok mudur? Ey yan kesici Ey rehzen (*Yol kesici)
Ben sadâkat ile âresteyim (*Süslü) pâk ve zarif
Tiz (*Çabuk, tez) fehmim, koşarım sürat ile sayf (*Yaz) ve harîf (*Sonbahar)
Sahibim fâidemend olmazsa benden mesela
Bu gümüş tasmayı layık mı görürdü acaba
Hanesinde beni besler mi idi pür i'zâz (*Ağırlama)
Uğraşır mıydı benimle bu kadar dûr u dirâz (*Uzun uzadıya)
Bir meziyet taşırım sayd ü şikâra (*Avlama) giderim
Koşarım, kuş tutarım tuttuğumu hıfz ederim
Evde, avda ne bulursam yemem asla onu ben
Ne verirlerse yerim şükür ederim gönlüm şen
Bu meziyetle bana öyle konaklar yakışır
Bu atâletle sana böyle sokaklar yakışır
Kaldırımlarda kalırsın sana bakmaz kimse
Boynuna tasma değil, ip bile takmaz kimse
Bî-huzur etti sizin av'aveniz halkı hemân
Bütün etfâl elinizden ediyor dâdüfigan (*Feryat figan)
Farkımız bunlar olur ben yerim et, sen cîfe (*Leş)
Bu meziyetle mi kalktın beni de tezyîfe (*Aşağılama)
Neslimizden kimi hizmetçi, kimi oldu uşâk
Kimi bekçi, kimi cambaz, kimi esnafa çırak
Her biri haline nispet ile iş buldu bütün
Şu sizin sanatınız ne? Bakalım söyle bu gün
Çünkü yok sanatınız müjde! Sizindir zillet!
Kaşının bol bol uyuzluk sizin olsun illet
Soydan (Okumamadı) Soydan olan cinsime hürmet ederim
Severim gayreti dâvâ-yı asalet ederim

***
İtler itişir adam olanlar alır ibret
Haylazlara, âtıllara bir hoşça nasihat[169]

Çocuklara Rehber'de atâletin yani tembelliğin iyi bir şey olmadığı, bir talihsizlik ve zillet olduğu, erteleme huyunu terk etmenin öğütlendiği manzum eser şöyledir:

YARIN
Yarın; evet. Yarın artık çocukluk etmeyeceğim
Yavuzluk etmeyeceğim, her zaman dikiş dikeceğim;
Yarın fakat bugün olmaz.. Daha bugün mühlet
Yarın beni görecekler.. Ne olmuşum âfet!
Yarın bütün bu evi kendi sa'y-i destimle
Temizleyim de görün gayretimle say'imle
Bu gün daha geçiversin, yarın sabah erken
Bu işleri yaparım sâ'iyâne (*Çaba gösterenler). Yalnız ben

Valide
Canım niçin bu yarın şimdi başla tashîhe (*Düzeltme)
Bütün kabâyıh (*Kabahatler) tâ ki zararlı olmasın
Betâeti (*Yavaşlık, ağırlık) bırak artık "Düşünüp de takbîhe (*Ayıplama)
Kederli olmayasın
Yarın demek ebediyen bekâ-yı nikbettir, (*Talihsizlik)
Yarın demek ebediyen bekâ-yı zillettir.
Güzel çocuk sakınıp sen yarın deyip ihmâl
Eder ise kusurlar eder seni pâmâl! [170]

Dergide çocuklara ders çalışılması birçok parçada tembih edilir. Ders çalışmanın faydaları anlatılırken dersine çalışmayanların nasıl pişman oldukları hikâyeleştirilir. Bu hikâyelerin sonunda genellikle pişman olan öğrenciler artık derslerine çalışan çalışkan birer öğrenci olurlar. Bu konuyla ilgili bir örnek metin şöyledir:

SINIFTA İBKÂ
(Mektep Manzumelerinden)
Acep şu mektep içinde neden bizim Tayfur?
Bütün çocuklara karşı muhakkir (*Aşağılayan) ve menfûr (*Nefret edilen)
Niçin Muallim Efendi ona eder gazâbı?
Neden durur evde me'yûs, olmalı sebebi
Nedir kabâhati bilmem? Şunu bir anlayalım
O ye's içindeki Tayfur'u biz de dinleyelim!

Tayfur mağdurane gelerek:
Efendim ben bütün yıl gayret ettim
Çalıştım, gezmedim, boş derse gittim
Nasılsa derse bir gün gitmemiştim

[169] Sirozdan Sadi, "Köpek ile Av Köpeği", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/32 (1899), 1-2.
[170] Celal Hâverî, "Yarın", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/30 (1899), 1.

O dersi dinleyip fehmetmemiştim
Tesadüf etti ol ders imtihanda
Soruldu ben sıkıldım, kaldım onda
Muallim etti hiddetle bir tekdîr
Mümeyyizlerde noksan etti takdîr
Bana ders için bunca hakâret
Şaşırdım, ben de var mı bir kabâhat?
Bu haylazdır, devamsızdır demişler
Beni sınıfta ibkâ' eylemişler
Umarken imtihanda bir mükâfât
Bana lâyık mıdır şimdi mücâzât?
Bu sırada Tayfur'un sözlerini kapı arkasından dinlemiş olan Müdür Efendi içeri girerek Tayfur'a hitaben:
Aferin! Tayfur gayûr, müdâvim aferin!
Sen nasıl oldun bu vasıfla mücâzâta karîn (*Bir durumla nitelenen)
Mektebe, derse devam ve gayretin ki var imiş
Böyle hakkın ketmedenler doğrusu gaddar imiş
Hasm imiş bildim muallimler, mümeyyizler sana!
Hâsıl ettirdin kanaat sözlerinle sen bana
Aç kitabı göster ol yerden ki ol gün gelmedin
Bit-tesâdüf imtihanda sordular bilmedin
İşte ondan sorulmamak şartıyla ver bir imtihan
Sen de emsâlin gibi terfî'-i sınıf eyle hemân
Hem mükâfâtın sana ben va'd ve te'mîn eylerim
Hem seni mektepte alkışlarla tahsîn eylerim.
Tayfur kitabı açtı heyhat
Davasını neyle etsin ispat
Gözden geçirdi kitabı hayret
Hayret buna etmemişti gayret
Göstermek için o dersi Tayfur
Baktı o sahifeler ki mastûr (*Yazılmış, çizilmiş)
Hep bir nazarında, hep müsâvî
Dersler ki bütün kitabı hâvî (*İçine alan)
Hep gelmediği güne tesâdüf
Etmekte idi ma'teessüf
Gelmişse de gayret etmemişti
Dersler sırasınca gitmemişti
Müşkül idi imtihan müşkül
Tayfur nedâmet etti hâsıl
Bir hayli düşündü kaldı öyle
İkrâr-ı kabâhat etti şöyle

Tayfur mahcûbâne:
Efendim anladım şimdi hatamı
Atâlet etmişim buldum cezamı
Sanırdım imtihânı bir kolay iş
Bugün bildim ki bu âsân (*Kolay) değilmiş.
Muallimler, mümeyyizler bahane
Benim yok iktidârım imtihâna
Atâlet olmasaydı bende hakkan
Beni sınıfımda etmezlerdi ibkâ'
Hatamı afv için şimdi yüzüm yok

Kabâhat bende gayri bir sözüm yok

Müdür Efendi Tayfur'un bu ikrâr-ı kabâhat ve izhâr-ı nedâmetine karşı afv ile muamele ve teşvik-âmîz sözlerle mukâbele buyurdular.

Tayfur ise şu acı tecrübeden fevkalâde müteessir olarak sa'y ü devama başlamış, imtihânlarda hakikaten cümlesinin nazar-ı tahsîn ve takdîrini celb eylemiş idi.

Fakat izâ'a (*Zâyi etmek) etmiş olduğu şu bir senelik ömür için de daima acır, daima beyân-ı teessüf ederdi. [171]

Özlü sözlerde çalışmanın bir ibadet olduğu, Allah'ın ve insanların sevgisini kazandırıp mutlu edeceğini anlatan ve tembellikle ilgili cümlelerden bir kısmı şunlardır:

* Yuvarlanan taş yosun tutmaz.[172]
* Çalışmayan yemeğe utanmalıdır.[173]
* Kendin yapabildiğin bir şeyi diğerine havale etme.[174]
* Tembeller dilencilerin biraderidir.[175]
* Sa'y ibadettir.[176]
* İnsanları mesut kılan sevda-yı sa'y ü ameldir.[177]
* Çalışanları evvela Cenab-ı Hak sonra hemcinsi sever.[178]
* Tembeller kanun-u tabî'atı pâymâl eden serserilerdir.[179]
* Zahmetsiz bal yenmez zahmetsiz bir şey olmaz.[180]
* İnsanları çalışmaya cebr ediniz. Onların ashâb-ı nâmustan olmalarına vâsıta olursunuz.[181] (Voltaire)
* Zahmetsiz uzağa gidilmez.[182]
* Çalışmak, te'mîn-i istikbal demektir.[183]

Verilen örnek metinlerden de görüleceği gibi çalışmak, derginin üzerinde önemle durduğu bir değerdir. Çalışmanın ibadet sayıldığı, Allah'ın ve insanların sevgisini kazandırdığı, insanı saadete ulaştıracak bir hazine olduğu aktarılır. Zıttı olan ataletin ise ancak nedamete sebebiyet vereceği benimsetilmeye çalışılır. Çalışkanlık hem bireysel başarı hem de toplumsal refah için vazgeçilmez bir değerdir.

1.6. Dini Değerler

[171] Sirozdan Sadi, "Sınıfta İbkâ", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/43 (1899), 1-2.
[172] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 8.
[173] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 8
[174] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 8
[175] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 8
[176]İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", Çocuklara Rehber Dergisi, 3/48 (1900), 7.
[177] Hüseyin Hilmi,"Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/4 (1899), 8.
[178]. Hüseyin Hilmi,"Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/4 (1899), 8.
[179] Hüseyin Hilmi,"Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/4 (1899), 8.
[180] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/21 (1899), 7.
[181] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 5.
[182] Hüseyin Muhiddin, "Emsâl-i Hakikat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 8.
[183] İbrahim İhsan, "Mülâhazât-I Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 5.

Çocuklara Rehber dergisinde dini değerlerin kullanıldığını sıkça görürüz. Bazı parçalar tamamen dini değerleri anlatırken bazılarında bunlar parçaların içerisinde yer alır. Dini değerlerden en çok işlenen konu Allah'ın varlığı, birliği, kudreti ve büyüklüğüdür. Bununla ilgili bir münacat eseri şöyledir:

> **-TÜRKÇE BİR ŞİİRİM YAHUT-**
> **MÜNÂCÂT**
> Taparım, yalvarırım Tanrıma ben
> O beni çünkü yarattı yoktan
> Yok benim Tanrıma bir benzeyecek
> Pek büyüktür bilirim ben gerçek
> Kokulu, süslü, güzel türlü çiçek
> Yeşil ot, türlü küçük süslü böcek
> Ovalar, dağlar, ağaçlar, taşlar
> Dereler, bunca denizler kuşlar
> Ulu Tanrıyı bana bildiriyor
> Yüreğimden karayı sildiriyor
> Yok benim Tanrıma bir benzeyecek
> Pek büyüktür bilirim ben gerçek
> Yere yüzler sürerim yalvararak
> Açarım el ona ben ağlayarak
> Gün, gece durmayarak çağlaması
> Suların, Tanrıyadır ağlaması
> Tanrıya doğru ağaçlar baş açar
> Yalnız ben değil onlar da tapar. [184]

Dergide, Allah'a inanmanın yüreğe ferahlık verdiği belirtilir. Allah'ın tek olduğu, yaratıcı olduğu ve ne kadar güçlü olduğunu işlenir. Sadece insanların değil yaratılan varlıkların da Allah'a taptıkları söylenir.

"Küçük Bir Devri Âlem" aldı metinde gökyüzündeki yıldızlara bakılarak Allah'ın azameti şu şeklide anlatılır:

> …İhsan ile Zihdi Efendi yolculuk yaparken Zihdi Efendi yıldızları göstererek Büyükayı ve Küçükayı takımyıldızları hakkında sohbet ederler. Sohbetin sonuna doğru Zihdi Efendi şöyle der: "En uzakta olan bir yıldızı Cenab-ı Hak söndürecek olsa biz onun ziyasını daha senelerce müşahede edebiliyoruz. Oğlum, azamet ve kudreti ilahiyyeye insan hayran olur. Bu intizam bu mükemmeliyet nerede görülmüştür? Akıllara durgunluk veren hâlâte kat'an bir sebep bulamayız. Esbâb-ı mucîbesine onun zât-ı kibriyası vakıftır…[185]

İşlenen dini değerlerden biri duadır. Dua ile Allah'a yalvarma, aczini itiraf etme ve şükretmek konusuna değinilir. Bununla ilgili bir parça şöyledir:

> **ŞAKİRDÂNIN MAHSÛLÂTI KALEMİYYESİNDEN**
> **(DUA ETMEYİ UNUTMAYINIZ)**

[184] F.Mağmûmî, "Türkçe Bir Şiirim", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/28 (1899), 9.
[185] H.(Ha) A.(Ayn), "Küçük Bir Devri Âlem", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/26 (1899), 7.

Küçük şâkir her sabah erken kalkıp yüzünü, ellerini temizledikten, üstünü başını süpürdükten sonra mini mini ellerini semt-i semaya ref' ederek mu'tâdı olan şu duayı okur:

Ey azamet ve celal olan Allah'ım! Senin vermiş olduğun nimetlerin zerre-i teşekkürünü idâd (*Saymak) en âciz kalan şu kuluna merhamet et. Zira muhtaç-ı lütuf ve keremindir. Anne-babamın rızalarını tahsîle, hayır dualarını almaya çalışıyorum. Onların her emrini icra ediyorum. Kendilerini gücendirecek şeylerden ihtirâz eyliyorum. Ey Allah'ım! Sen çok büyüksün, senin büyüklüğünü anlamak için o kadar büyük delil aramaya kalkışmak icap etmez. En küçük olan karıncayı bir kere düşünelim. Onu bile vücuda getirmekten aciziz. Sen ne kadar büyük isen biz de o nispette küçüğüz. Elimizden bir şey gelmez. Çünkü acz ile muttasıfız. Sen büyük, Kâdir bir ilahsın. Senin için hiçbir şeyde güçlük tasavvur olunamaz. En küçük olan karıncadan bizce en büyük görünen arzın ve semâvâta ve bunca avâlim-i ulviyyeye gelinceye kadar her ne müşahede olunur, her ne tasavvur edilirse Hâlik'i sensin. Her şeyi bilir, görür, işitirsin. Ya Rabbi!

Karınca hayvan olduğu halde yine sa'yi elden bırakmıyor. Ya ben nasıl olur ki devam ve ikdâm da kusur edeyim. Çalışacağım Ya Rabbi! Sen de çalışan kimseleri seversin. Hiçbir şeyden mahrum etmezsin değil mi? Çalışana da muvaffakiyet ihsan buyurursun.

Tekmîl eyledikten sonra bir iki saat dersini çalışmak, Muallim Efendileri tarafından verilen vazifeleri yazmakla meşgul olur. Sabah kahvaltısını yedikten sonra gidip peder ve mâderinin ellerini, ebeveyni de onun gözlerini öper. Mesrûrâne evden çıkıp mektebe gider.

Nasıl, küçük şâkiri beğendiniz tabi! Bari bir ders-i misal teşkil etse idi. [186]

Şeytanın insanları yoldan çıkarmak için oğluna öğrettiği nasihatlerin işlendiği manzum eserin sonunda çocuklar, okunacak olan dualar ile şeytanların bu işlerinin boşa çıkarılacağını şöyle belirtilir:

ŞEYTANIN OĞLUNA NASİHATLERİ

…

Çocukların Cevabı

Ey laîn! Oğlun değil kavm ü kabilelerin gelse hep
Fitneler yağdırsa icat etse yüz bin velvele
Bulmadan iğfâle yol onlar kaçar bâ (*İle, sahip) avn-i Rab
Bizde varken sûre-i tîn ile eûzu besmele.[187]

Dini değerler arasında dergide, Kur'an-ı Kerim'in de işlendiği görülür. Kur'an'ın kalplere şifa olduğu Hz. Ali'nin bir sözü ile desteklenir. O şöyle buyurmuştur:

* Tilâvet-i Kur'an azimüş-şân kalplerin emrâzına devâdır.[188]

Güzel sözlerden biri şöyledir:

* Allah'ın kelamı kalbin deva-yı âcilidir.[189]

[186] İmzasız, "Şakirdânın Mahsûlât-ı Kalemiyyesinden", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/13 (1899), 6.
[187] Sirozdan Sadi, "Şeytanın Oğluna Nasihatleri", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/28 (1899), 2.
[188] İmzasız, "Kelâm-u Ali (r.a) Gazetemize Lutfen İhdâ Buyrulmuştur", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 7.
[189] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/1 (1900), 6.

Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın gönderdiği hak kitap olduğu ve Allah'ın birliğinin anlatıldığı manzum eserin bir kısmı şöyledir:

TAHMÎD- BÂRÎ
Birdir Cenab-ı Hak bir haşa taaddüd (*Birden fazla) etmez
Hâlık taaddüd etse alem temehhüd (*Serilme) etmez
Kur'an kelamı haktır, Hakk'ın kelamı haktır…[190]

"Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc"[191] adlı manzum eserde namazın sıhhate dair faydası ile ilgili şunlar söylenir:

…
Beş vakti cemaatle eda eylerim el-yevm
Gündüz uyumam şuglüme (* İş, uğraşı) galip gelemez nevm
Muhtac-ı tabip olmadı ömrümde vücudum
Terk eylemedim ben ne kıyâmım ne sucûdum

Dergide işlenen dini değerlerden zekatın malın bereketine vesile olacağı şöyle ifade edilir:

* Mal, edâ-yı zekatla bereket bulur.[192]

Yukarıda belirtilen değerlerin yanında Razaman Ayı, iman, kıyamet, Allah'ın rızıklara kefil olması, Allah korkusu, tevekkül vb. konuları şu özlü sözler ve bilmecelerde görürüz:

* Allah her mahalde âmâde, her umûra muttali' dir. (*Haberdar, bilgilenmiş)[193]
* Allah'a asi olursan mahvolursun.[194]
* Mâlik-ül Mülk vesaire Allah'tır.[195]
* Emr-i ilahi sâdır olursa her umûr ve merâm hasıl olur.[196]
* Cenâb-ı Rabbi Adîl herkesin rızkına kâfidir.[197]
* Dâr- sermedde (*Ebedi) ehl-i İslam'a Rasulullah medetkârdır.[198]
* Son kelam ehl-i İslam "Lâ ilâhe İllallah Muhammedun Rasûlullah"dır.[199]
* Allah'a tevekkül et. Nâil-i inâyet olursun.[200]
* Meziyet-i insaniye derece-i imana göre takdir olunur.[201]
* Allah'tan kork. Başkasından emin olursun. [202]
* Allah korkusu kalbi cilalandırır. [203]
* Malın hayırlısı Hüdâ yolunda bezl olunandır.[204]

[190] Sirozdan Sadi, "Tahmid Bârî", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/2 (1900), 1.
[191] Sirozdan Sadi, "Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/10 (1900), 1.
[192] İbrahim İhsan, "Akvâl Alâ Kerrem Allah Veche", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/11 (1900), 5.
[193] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/33 (1899), 6.
[194] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/33 (1899), 6.
[195] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/33 (1899), 6.
[196] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/29 (1899), 7.
[197] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/17 (1899), 7
[198] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/29 (1899), 8.
[199] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/30 (1899), 5.
[200] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/1 (1900), 5.
[201] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/1 (1900), 6.
[202] İbrahim İhsan, "Akvâl Alâ Kerrem Allah Veche", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/11 (1900), 5.
[203] İbrahim İhsan, "Akvâl Alâ Kerrem Allah Veche", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/11 (1900), 5
[204] İbrahim İhsan, "Akvâl Alâ Kerrem Allah Veche", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/11 (1900), 5

* Kalbin devası, kaza ve kadere rıza iledir. [205]
* Kelâmullâh (*Kur'ân) mâdâme (*Değil mi ki) dehre (*Dünya) hükümdardır.[206]
* Server-i (*Önder) âlem Rasul-u Ekremdir.[207]
* Her emirde Allah'a hâmid (*Allah'a şükreden) olursan vâsıl-ı âmâl (*Emeller) olursun.[208]
* La ilahe illallah Kelamullahdır.[209]

Dergide işlenen dini değerlerden Allah'ın büyüklüğü, Allah'a itaat, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) son peygamber olması, namaz, zekât, dua, Kur'an-ı Kerim vb. konularda hem öğretici hem de nasihat edici bir üslup kullanılır. Dini değerlerin önemi, gerekliliği ve faydaları üzerinde durulduğu görülür. Çünkü dini değerler çocuklara yaşamları boyunca rehberlik edecektemel ilk ve davranış kalıplarını sunar. Osmanlı'nın son dönemlerinde artan modernleşme çabalarının seküler yaşam tarzını da getirdiği bir gerçektir. Çocuklara Rehber de gelecek nesillerin bu seküler yaşainm tarzından nasibini almaması için manevi değerleri ön plana çıkarmış olabilir. Niyeti ne olursa olsun böyle bir dönemde dini değerlerin küçük yaştan benimsetilmeye çalışılması dikkate değer bir durumdur.

1.7. Doğruluk

Sözlükte, "niyette dürüstlük, söz ve davranışların doğru ve gerçeğe uygun olması anlamında bir ahlak terimi."[210] olarak tanımlanan doğruluk, içinde birçok değeri barındıran bir kavramdır. Bu kavram içinde; dürüstlük, yalan konuşmamak, adalet, güvenirlilik ve sadakat gibi değerleri ihtiva eder. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette, inananların dosdoğru olmaları emredilir. Örneğin Hud suresinde: *"Senin yanında hak yola dönenlerle birlikte, sana buyurulduğu gibi dosdoğru ol..."*[211] ayetiyle bu durum vurgulanır. Doğruluğun yani istikamet sahibi olmanın önemi açıklanırken buna nasıl sahip olunacağı da belirtilir. Bununla ilgili bir ayette: *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun."*[212] buyrulur. Doğru olmak için doğrularla beraber olmanın altı çizilir.

Rasulullah (s.a.v.) hayatı boyunca doğruluk konusunda bizlere örneklik teşkil etmiştir. Söz ve davranışlarında doğruluktan ayrılmamıştır. Gençliğinde "Muhammed'ül Emin" lakabını almıştır ve O, şöyle buyurmuştur: *"Doğruluktan ayrılmayın. Çünkü doğruluk (insanı) iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi devamlı doğru söyler ve doğruluktan ayrılmazsa Allah katında "doğru/sıddîk" olarak tescillenir. Yalandan sakının! Çünkü yalan (insanı) kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Kişi devamlı yalan söyler, yalan peşinde koşarsa Allah katında "yalancı/kezzâb" olarak tescillenir."*[213]

---

[205] İbrahim İhsan, "Akvâl Alâ Kerrem Allah Veche", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/11 (1900), 5
[206] Mehmed Nâzım, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 6.
[207] Mehmed Nâzım, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 6.
[208] Mehmed Nâzım, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 6.
[209] Mehmed Nâzım, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 6.
[210] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Doğruluk".
[211] el-Hud 11/112.
[212] et-Tevbe 9/119.
[213] Müslim, Birr, 105.

Çocuklara Rehber dergisinde doğruluk, çocuklara kazandırılmak istenen önemli bir değer olarak karşımıza çıkar. Doğruluğun, hayatın her alanında sahip olunması gereken önemli bir haslet olduğu vurgulanır. Doğrulukla ilgili yazılan hikâyelerin sonunda doğruların kazandığı mükâfatlar anlatılarak bu değer teşvik edilir. Doğruluk üzere istikamet sahibi bir gencin, kaybedilen eşyanın sahibini bulmasını konu eden bir hikâye şöyledir:

KÜÇÜK HİKÂYE
(AHLAKİ)

Üç yüz altı senesi Selanik ve civarında bulunan birçok çiftçilerce unutulmaz bir yıldır: Şiddetli bir kuraklık birçok fakir aileleri aç bırakacak hale getirmişti. Bir hayli karye (*Köy) ahalisine, hatta oldukça zengin çiftlik sahiplerine bile hükümet-i seniyye (*Yüce) cânibinden tohumluk yemeklik olarak iâne edilmemiş olsaydı: birçok cömert köy ağaları; ambarlarında birikmiş fazla zahîresi bulunan bu âlîcenap adamlar köylerinde, hatta civar köylerdeki muhtâcına yardım etmeyeydiler, pek çok haneler kapanmış, birçok ocaklar sönmüş olacaktı.

Fakat hükümet-i seniyye imdâda yetişti; onları bu büyük harâbiyetten kurtardı. Bütün kalpler âb-ı müşfikimiz olan Padişah-ı Merâhimperver (*Merhamatli) Efendimiz Hazretlerine yeniden büyük bir hatıra-i şükran ile doldu.

O kaba, saba gördüğümüz köylülerin hissi merhamet, yek diğere muâvenet (*Yardım) hususunda umûmiyet-i i'tibar ile şehrenîlere fâik (*Üstün) olduklarını teslim etmeliyiz.

Bir İslam köyüne gidiniz; bir fakir köylüye misafir olunuz. Görürsünüz ki, varlığının büyük bir kısmını pek büyük bir memnuniyetle size sarf ediyor. Misafirperverlik bunların en memdûh hasâilindendir (*Huylar), hasâil-i mu'tâdelerindendir.(*Adet haline gelmiş)

Köylerinde kimseyi muhtaç bırakmazlar. Kazançlarından, mahsullerinden fakirlerini, dullarını; gözetmek, beslemek için en hasîsinde bile bir hiss-i hamiyet görülür.

Yolda giderken nasılsa ekmeksiz kaldınız, eğer yakında bir İslam köyü var ise hemen gidiniz. Bilâ tereddüt rast gele bir kapıyı vurunuz. Size derhal ekmek, yiyecek verirler. Îcap ederse kendi yiyeceklerinden çıkarıp size ikram etmekte en aziz misafirlere gösterilen riâyeti fedakârlığı ibrâz eylemekte tereddüt göstermezler. Mert adamlar! Bunu İslamiyet'in, Türklüğün, Osmanlılığın îcâbı olduğunu bilirler. Bu meziyetlerinden dolayı temeddüh (*Böbürlenme) etmek hâtırlarına bile gelmez.

***

Kasabadan uzak bir mahalle yükserek (?) kurulu yer tepenin eteğinde; pek küçük bir ovaya yekdiğerinden ayrı, seyrek olarak serpilmiş yirmi; yirmi beş fâkirâne kulübeden müteşekkil bir köyceğiz tasavvur ediniz. Memiş Ağa'nın kulübesi köy başından bunların en küçüğü, en sefilidir.

Ağaç dallarıyla örülmüş yüksekçe bir çit üzerine çamurdan bir sıva örünüz, işte kulübenin manzara-i hâriciyyesi! Memiş Ağa'nın kulübesini böyle çitten dört duvar teşkil ediyor. Taksîmât-ı dahiliyesi de böyle sadedir: bir küçük kapı, daha doğrusu, delik ile kulübenin ahırına girilir. Burada bir yasla da bulunuyor ise de Memiş Ağa yegâne merkebini çoktan beri satmıştır. Şimdi burası hem zâhire ambarı, hem odun deposudur. Kulübenin ortasında yine bir çit duvar ile ayrılmış iki oda vardır. Biri hem sandık hem de çocukların yatak odasıdır. Pek az olan levâzım-ı beytiyye de bu odadadır. Memiş Ağa ile ihtiyar zevcesi en iç odada yatarlar. Her birinin çavdar samanından örülmüş birer hasırı vardır. Örtü için birer kilimleri, kalın bezler içine doldurulmuş pek eski yün döşekleriyle birer saman dolusu yastıkları da mevcuttur. Bu

kilimlerle bezler çocukların odasında bulunan bir destgâh da kendi eser-i mahâretleri olarak dokunmuştur. Yünler ise Memiş Ağa'nın eski varlığından kalmadır.

Kulübenin üzeri umûmiyetle çavdar saplarıyla mâhirâne örtülmüştür. Olur olmaz şiddetli yağmur kulübe dâhiline süzülüp akmaz. Sakfa (*Çatı, tavan) yakın açılmış birer delik pencere hizmetini görür. Yerde döşeme olarak kerpiç gibi kurutulmuş bir çamur sıvası var. Bu sıva ara sıra tecdîd edilir. Her gün silinip süpürüldüğü için pek o kadar toz da olmaz.

Kışta ısınmak için birer de ocakları vardır. Fakat bizim bildiğimiz ocaklara hiç benzemez, pek sade, yerde kazılmış bir kuyudan ibaret, bu ocağın etrafına dizilip ayaklarını ocağa uzatırlar. Yatmış iken duman kendilerini muzdarip etmez. Lakin ayakta çok durmaya, hatta pek o kadar oturmaya bile gelmez.

Bu sene toprak bu fakir aileye pek fena bir muâmelede bulunmuştu. Dişlerinden artırdıkları tahammüllüğü (?) dört beş dönümden ibaret tarlaları çürütüp mahvetmişti.

Bütün ümitleri bu tarlada idi. Oğlu, kızı hatta ihtiyar zevcesi kendisiyle birlikte bu tarla üzerinde ne kadar ümit sarf etmişlerdi!

Bu hasis ve nankör tarla bu kadar emeğe mukâbil hiçbir şey vermemişti. Ara sıra kurudan keserek, köylülerin en zengini Hüsnü Ağa'nın hamiyeten verdiği iki merkebinden birine yükledüb on sekiz saatlik bir yol meşakkati üzerine sattığı odunlardan ellerine kalan iki üçer kuruştan biriken akçalar bu tarla uğruna feda olup gitmişti.

Hüsnü Ağa'nın; bu hamiyetli köylü, Memiş Ağa ailesini daha ziyade gözetmeye başladı. Merkebini odun satışı için her gün veriyordu. Merkeb kirası olarak kendisine getirilen altmışlar parayı da bunlara terk ediyordu.

Memiş Ağa ailesi de bu iyiliğe bilâ mukâbele kabul etmek istemiyorlar. Hüsnü Ağa'nın hanesinde bütün gün ellerinden gelen hizmetini görüyor, odun taşıyor, çamaşır yıkıyorlardı.

Fakat kış vakitsiz gelmişti. Memiş Ağa'nın ekseriya kasabaya odun götüren oğlu Ali de hasta olmuştu. Kar yolları kapatmış, odunculuk da artık pek güçleşmişti. Bir aralık ihtiyar hiç işe çıkmaz oldu. Hüsnü Ağa'nın da bunları tamamiyle besleyecek hali kalmamıştı. Çünkü köyün daha birçok fakirine bu gibi ianelerde bulunmuştu.

Bir gece Memiş Ağa'nın hanesine ma'hûd (*Bilinen, adı geçen, mâlûm) ocağın etrafında bütün aile dizilmişti. Ali hastalık ateşiyle kıvranıp duruyor, dalgın dalgın inliyordu. Kız açlık ızdırâbıyla rahatsız bir uyku çekiyor, Memiş Ağa hazin hazin düşünüyor, zevcesi gürültüsüzce ağlıyordu. Metin yürekli ihtiyar zevcesini teselli etmek lüzumu hissetti:

- Sen pek yüreksizsin Eminem. Çocuğun bu hali iyiliğe alamettir. Baksana ne kadar kızarmış; iyice bir ter dökse çabuk iyileşir. Bugün kendisini yağlamadın mı?

- Yağladım, hem bütün yağı bitirdim. Hatta çocuk yağı bitmesin diye bırakmak istemedi de kendisini razı edinceye kadar çok zahmet çektim.

Yine derin bir sükût… Yalnız dışarıda esen soğuk bir rüzgâr kulübenin içerisini büyük bir uğultu ile dolduruyordu. Bu sükûtları bir saat kadar devam etti. Birden bire kadın dedi ki:

- Ben çok düşündüm. Başka bir çare kalmadı. Böyle hepimiz açlıktan öleceğiz. Bunu Ayşeciğimin çeyizine saklıyordum.

Epeyce tereddütten sonra çaresiz karar verdi. Kadının cihâzında (*Çeyiz) getirdiği altın dizisi on kadar rub'a altını bu hazine-i serveti bozdurup yiyecek tedarik olunacaktı.

Kadın yastığını söktü; samanlar arasında bir eski çıkın çıkardı. Bir vakit gerdanını tezyîn eden altın dizisi çıkın içinde idi. Sabahın vürûduna intizar olunuyordu. Kış geceleri ne kadar uzundur! Fakat artık saatler ümit ile geçiyordu.

İhtiyar, kasabaya boş gitmemek için Hüsnü Ağa'dan merkebini istedi. Güçlü, kuvvetli genç bir adamın bile yola çıkmaya cesaret edemediği böyle bir zamanda Hüsnü Ağa kendisini fikrinden döndürmeye boş yere çalışıyordu.

- Sabret, dedi. Çocuk iyileşinceye kadar evine ben bakarım.

Sözünü dinletemedi. Bu ihtiyar dostuyla bozuşmamak için merkebini verdi.

Merkep, odunla yükledi. İhtiyar merkep önde, kendi arkada yaya olarak yola düzüldü. Kar yolları kapatmıştı. Merkep yolda bir hendeğe yuvarlandı. İhtiyar bu soğuk havada odunları indirip eşeği kurtardıktan sonra tekrar yükleyip yola düzülmek için epey zahmet çekti. Bu sebeple kasabaya geç vakit dâhil olabildi. Kış münasebetiyle odun epeyce kıymet bulduğu için yükten on kuruş kadar para aldı.

İhtiyar han kirasını ma'a fazla çıkarmış idi. Bir âdî han odasına çekilerek üstünü kurutmak için bir mangal getirdi. Biraz kurunduktan, rahat ettikten sonra altınlarını yokladı. Bir sadâ-yı me'yûsiyyet! Çıkın kuşağı arasından düşmüş, kaybolmuştu! Metin kalp ihtiyar kendisini bu sırada topladı:

Merkebin yuvarlandığı yerde düşmüş olmalıdır. Belki bu havada benden sonra kimse geçmemiştir dedi.

Artık duramazdı. Ayın on dördü hava epeyce açık, ihtiyar tekrar yola çıktı.

Kaybolan son ümidini aramaya gidiyordu. Bütün kuvvetini toplamış, ihtiyarlığıyla beraber epeyce sağlam vücutlu idi. Şimdi merkep de boş idi. Bazı düz yollarda kendisini taşıyabiliyordu. Fakat ikisi de yorgun idi. Ancak ertesi sabah o mevki bulabildi. Çıkın yerine başka bir iz, dehşetli bir iz var! Başka biri de buradan geçmiş. Hazinesini kaldırıp götürmüş idi.

Zavallı köylü büyük bir dermansızlık, pek büyük bir ümitsizlikle ancak öğleye doğru köyüne varabilmişti. Bu fena haber bütün ev halkını me'yûs etti. Yalnız hasta çocuktan gizlendi. Fakat kazaya rızadan başka çare olmadığını bilen metin kalpli köylüler Memiş Ağa'nın verdiği teselli, ettiği mu'âvenet ile bu hale de alıştılar. Cenâb-ı Hak'tan ümitlerini kesmediler:

***

Fena haberler pek çabuk duyulur. Memiş Ağa'nın uğradığı kaza haberi etraf köylere derhal yayıldı. Beş gün sonra fakir bir köylü on sekiz yaşlarında saf çehreli bir delikanlı köyde Memiş Ağa'nın kulübesini arıyordu. Aradığını derhal buldu. Çünkü böyle bir köydeki adamı bulmaktan kolay bir şey yoktu.

- Al ihtiyar, dedi. Bu çıkın senindir. Kasabaya odun götürürken yolda buldum. Dün akşam senin böyle bir çıkın kaybettiğini bizim köyde öğrendim. Bu sabah işe çıkacak yerde buraya gelmeye mecbur oldum.

İhtiyar, çocuğu kucakladı. Gözyaşlarıyla teşekkür etti. Hasan Ağa da bu mert delikanlıya pekmezli irmik tatlısıyla bir ziyafet çekti. Hangi köyden olduğunu da öğrendi. Memiş Ağa kendisine kaybettiği gündeliğini de vermek istedi ise de delikanlıya kabul ettiremedi.

İki gün sonra köylüye taraf-ı hükümetten verilen yemeklik ve tohumluk gelmişti. Ali de iyileşti. Artık Memiş Ağa kimseye muhtaç değildi.

***

Üç yüz yedi senesi bereket senesidir. Büyük musibeti ekseriya refah ve saadet ta'kib eder. Cenab-ı Hak bir derdin yanında devasını da halk eder. Bu sene Memiş Ağa epeyce mahsul aldı. Üç dört sene içinde gayretiyle yine ağalığını muhafaza edecek hale geldi. Geçen sene kerpiç duvarlı, döşemeli dört odalı muntazam bir evceğiz de yaptırdı. Altınlara da daha birkaç tane ilave edildi.

Bu geçen harmandan sonra köyde büyük bir düğün icra edildi. O fakir mert delikanlı, kendi yiyeceği güç hal ile tedarik edebilen bu namuslu adam Ayşeciği alıyor. Ka'im pederi o evi en ziyade kızıyla damadı için yaptırdı. Kendi de bu haneye

yerleşti. Damadın validesiyle ihtiyar pederine kulübesini bahşetti. İşte mes'ud bir aile…

Delikanlı namuskârlığının mükâfâtını gördü. Ali ile birlikte yeni aldıkları tarlaları idare ediyorlardı.[214]

Dergide, istikamet sahibi olmak ile ilgili günlük hayatta karşılaşılan durumlar örneklendirilerek nasıl davranılması gerektiği öğretilir. Sokakta bulunan paranın ne yapılması gerektiğine dair bir örnek hikâye şöyledir:

AHLAK

Sokakta bulduğumuz eşya bize ait değildir kanun-u ahlakın bize talim ettiği dersler arasında bir tane vardır ki bu en ziyade mer'î (*Gözetmek) olmak icap eder istikamet! Ahlak bizi çalışmaya yekdiğerimize hizmet ve muavenete, büyüklerimize hürmet ve muhabbete davet eylediği gibi hukuk-u umûmiyyeye riayeti de tavsiyeden geri durmaz. Mesela sokakta bir şey bulursak onu temellük etmek bizim hakkımız değildir. Bu yolda bir muameleden vicdanımız bizi men eder.

Fakat ya sahibini bulmak bizce kâbil değilse ne yapalım? Bu pek kolay! Bu husus için devâir-i hükümet (*Hükümet daireleri), gazete idareleri daima küşâttır. Müracaat ederseniz gazete ile kendinizde sokakta bulunmuş bir eşya mevcut olduğunu ve şayet biri onu kayıp etmişse müracaat etmesini ilan edersiniz. Münâdiler (*Tellal) vasıtasıyla da umûma ihbar-ı keyfiyet edersiniz, uzun bir müddet geçer de bir sahip zuhûr etmezse o zaman onu daire-i belediyeye götürüsünüz. Belediye idaresi lazım gelen muameleyi icra eder.

İşte bu babta güzel bir hikâye:

Küçük Sabiha Cuma günü teyzesi Saibe Hanımı misafir giderken yolda bir cüzdan buldu. Cüzdanı açıp baktığında derûnunda bir takım resimli kâğıtlarla bir takım evrak.. Bunu derhal teyzesine götürdü.

Saibe Hanım cüzdan dâhilindeki evrakı muayene ettiğinde bir takım bank kaimesi olduğunu gördü. Sahibini bulmak üzere cüzdan derûnundaki evrakı okumuşsa da hiçbir şey bulamadı. O gün Saibe Hanımın iki oğlu da hasta. Zevci çoktan vefat etmiş olduğundan belediyenin kendilerine tahsis ettiği cüzi maaş da ayın ibtidasından sarf edilmiş, çocuklara tayyib muâcele tedariki için parası yok, bunları temellük etmeyi düşündü. Fakat vicdanından yükselen bir sada-yı i'tâb onu bu fiil-i hatadan men ediyordu.

Bir müddet düşündü sonra bu kadar bed-endîş olduğundan utanarak cüzdanın sahibini bulmaya karar verdi. O gün hep mütefekkir idi. O geceyi son derece ızdırapla geçirdi. Kendi kendisine:

"Burada mademki bu kadar bank kaimesi mevcuttur. Tabi bu bir zengini malıdır. Bunu muhafaza etmekte ne mahsur var? İşte benim için büyük bir servet, hayır bu fikirden vazgeçmeli. Herkes benim gibi düşünürse hal ne kadar fena olacak; diğerlerinin mesâisinin semeresinden benim hisseyâb olmaya ne hakkım var? Âhirin hukuku her vakit âhire aittir işte o kadar".

Ertesi gün cüzdanı teslim etmek üzere Sabiha'nın pederi Feyzi Efendi daire-i belediyeye gitmekte idi ki bir gün evvel Sabiha'nın cüzdanı bulduğu yere yakın bir şahsın kendisini kaybetmiş bir halde aranıp durduğunu gördü.

Bir hissi kablel vuku' cüzdan sahibinin bu şahıs olabileceğini kendisine ehsâs (*Hisler) etti. Merkûma yakınlaşarak ne aradığını sual edince zavallı şahıs artık son ümidi mahvolduğunu, saadet-i hal ve istikbalini paymâl edildiğini beyan etti.

[214] İmzasız, "Küçük Hikâye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/45 (1899), 2-3, 2/46 (1899), 7-8, 2/47 (1899), 2-3.

- Nasıl! Saadetiniz paymâl oldu. Öyle mi? Fakat rica ederim bana tevdi'-i esrar ediniz. İhtimal ki cerîhanızı tedaviye muktedir olurum. Çünkü ben sizin zannettiğinizden ziyade size fâideli olacağımı ümit ediyorum.

Bu söz üzerine merkûm başını kaldırdı. Derin bir ah sürdü müteakip felaketini nakletmeye başladı:

"Ben zengin bir tüccarın yanında katibim. Ustam bana civarda bulunan …….. birine teslim edilmek üzere mühim bir meblağ vermiş idi. Bank kaimesinden ibaret olan akçeyi cüzdanıma vaz' etmiş idim. Rüfekâdan birine bir takım evrak vermek üzere cebimden cüzdanı çıkardığımda düşürmüşüm. Şimdi bana bir hain nazarıyla bakılarak mevki'mden tard edildim."

Burada biçarenin ağlamakta olduğunu görünce Feyzi Efendi hâmili bulunduğu cüzdanını muhatabına teslim ederek biçarenin kalp mecrûhuna devasâz olmuştur. [215]

Doğruluk, kötü iş ve davranışlardan uzak durmaktır. Bu kötü davranışlardan biri de hırsızlıktır. Yalan söylemek gibi aldatmak ve hırsızlık yapmak kişinin istikametini bozar. İnsanların güvenlerini zedeler. Güvenilir olmak ile ilgili anlatılan bir hikâye şöyledir:

AHLAK

İffet ve istikâmet müvellid (*Meydana getiren) saadettir.

Geçen nüshânın ahlak sütûnunu küçük nakîsaların mûcib olduğu büyük felaketleri tarife hasr etmiş idik. Küçük nakîsaların bâdî olduğu seyyiât mukâbilinde küçük faziletler bâ'is-i muhassenâttır. (*Hayırlı işler)

Mesela daha küçük iken yalan söylemeye, beni nev'imize hizmet etmeye, her hususta fazîletin icâbâtına (*Gerekler, gereklilikler) etbâ'(*Uyanlar) etmeye alışırşak bilâhire sahib-i hüsn-i ahlak bir âdem oluruz. Hem de hasenât ashâbı ekseriyâ mazhar-ı mükâfât olurlar.

İşte size hasenâta alışmanın nâil-i ecr olduğuna dair bir hikâye naklediyorum:

Eski hükümdarlardan biri ekseriyâ hazînedarları tarafından iğfâl (*Aldatma, kandırma) edilip serveti sirkat olunuyordu. Hazine memurlarını birçok defalar tebdîl ederse de sirkat ve adem-i sadakat artık bir kâide-i umûmiye hükmünü almış olduğu cihetle bu maraz-ı sâriyenin önünü almak kâbil olmaz. Bunlar cür'etlerini o kadar ileriye götürürler ki hükümdarın mâlik olduğu nukûdun kısmı a'zamı me'mûrînin elinde kalır. Nihayet buna bir çare bulmak üzere memleketin ashâb-ı kiyâsetten (*Uyanık) birinin re'yine müracaat eder. Hakîme hitâben:

Siz o kadar sahib-i vukûfsunuz bana ihânet etmeyecek bir hazinedar bulabilir misiniz? der. Hakîm asla tereddüt etmeksizin cevab-ı muvâfakat verir. Bu cevap üzerine cidden memnun olan hükümdar hakîmi der-ağûş ederek ne gibi vesâitle bunu icrâya muvaffak olacağını sual eder.

Muşârun ileyh bunun pek sade bir imtihandan ibaret olup taraf-ı hükümdarından verilecek bir ziyafette birçok ricâl hazır bulunacak ve bu ziyafetle icrâ edilecek raksta en ziyade maharetle sıçrayabilen şâyân-ı emniyet olacaktır deyince bu cevap bir kat daha hayretini celb ile hükümdar muhâtabının kendisiyle istihzâ ettiğine zâhib olmak ister. Bunu hisseden hakîm şüphesini izâle için ziyafetin hemân icrâ olunmasını teklif eyler. Ziyafet tertip ve ihzâr olunarak keyfiyet-i münâdîler vasıtasıyla da umûma tebliğ olunur. Yalnız bu ziyafete daha doğrusu bu mahal-ı imtihana girecek olanlar ince ipekten ma'mûl libâslar giyeceği meşrût (*Şartlı) olur.

Yevm-i muayyende ricalden birçokları mahal-ı mahsûsa gelirler.

Raks için tahsis edilen mahal iki daireden ibaret bulunur. Raks odasına girilmezden evvel herkes pek karanlık bir daireden birer birer geçmeye mecbur olur

[215] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/39 (1900), 1-3.

ki bu dairede hükümdarın cümle nukûdu ve zî kıymet eşyası bulunur. Ve her biri birkaç dakika burada durduktan sonra diğer odaya geçebilir.

Umûm salonda hazırlanır hazırlanmaz hükümdar icrayı raks olunmasını emreder. Fakat herkeste bir betâet-i (*Yavaşlık) hareket, bir hevessizlik oyunda bir neşesizlik görünür. Rakkaslar arasında yalnız bir tanesi hüsn-i sûretle hareket edebilip, diğerlerinin kolları cisimlerine merbût (*Bağlı) kalmış gibi hareket etmeye iktidarları bulunmaz.

Padişah bunda bir sırr-ı garîb olduğuna hükmederek cereyân-ı vukû'âta mütehayyirâne (*Şaşırmış) bakar. Bir müddet sonra hakîm kendi yanına tekarrub ederek ve oyuncular arasında kemâl-i mahâretle hareket eden birini göstererek hazinesini emniyete layık yalnız o olduğunu söyler. Bunun üzerine hükümdar bir kat daha müte'accib (*Şaşan, hayret eden) olarak sebebini istîzâh (*Açıklama isteme) eyler.

Bunun üzerine müşârun ileyh oyuncuların üstlerinin taharrî olunmasını rica eder. Bir defa ki umûmun üzerleri aranılır. Herkesin birçok eşyayı münetenevvi'a sirkat ettiği ve ipekten ince kumaşın arasında onları muhafaza edebilmek için zahmet çektiği anlaşılır.

Ustalıkla hareket edenin bir şey almadığı görülür ve umûm-u hazine kendisine emniyet olunmakla beraber diğerleri dûçar-ı mücâzât olurlar.[216]

Doğruluk ile ilgili dergide yer alan bazı özlü sözler şunlardır:

* Hakikat güneş gibi münevver, kizb gece gibi karanlıktır.[217]
* Doğruluk fecr gibidir. Ardı sıra şems-i hakikat tulû' eder. [218]
* Esas ahkâm-ı (*Hükümler) İslamiyet iltizâm (*Gerekli görme) sıdk ve istikamettir.[219]
* Sâlik-i hakikat olan nail-i murat olur.[220]
* Yangın içinde olsan bile sıddîkini muhafaza eyle.[221]

Görüldüğü gibi dergide doğruluk birçok açıdan özellikle hikâyelerle işlenmiştir. Doğruluğun mutluluğu beraberinde getirdiği, hiçbir vaziyette doğruluktan ayrılmamak gerektiği belirtilir. Doğruluğun güzel ahlakın vazgeçilmez bir unsuru olduğu dergide aktarılmaya çalışılır. Çünkü bu, çocuğun karakter gelişimi ve toplumsal uyum açısından büyük bir öneme sahiptir. Güvenilir bireyler olarak yetişen çocuklar, kendileriyle barışık ve huzurlu olurlar. Hatalarını kabul etmeyi ve sorumluluk almayı öğrenirler. Bu da toplumda güven ortamını güçlendirir.

1.8. Dostluk

[216] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 2-3.
[217] Âtıf Mağmûmî, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 8.
[218] Âtıf Mağmûmî, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 8.
[219] Ali Gâlib, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/31 (1899), 6.
[220] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/46 (1900), 8.
[221] Fâtımatü'z-Zehrâ, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/9 (1900), 4.

Farsça'da "seven, sevgili, yâr" anlamındaki dôst kelimesinden gelen dostluk, İslâmî literatürde sadâkat, uhuvvet, meveddet, sohbet gibi değişik kelimelerle ifade edilmiş, ayrıca velî ve refîk kelimeleri başka anlamları yanında "dost" mânasında da kullanılmıştır.[222]

Dergide, dostluk ve arkadaşlık üzerinde çokça durulur. Dostun tanımı yapılarak önemi hakkında bilgi verilir. İyi bir dosta sahip olmanın en büyük servetten biri olduğu anlatılır. Dostlarda bulunması ve bulunmaması gereken ahlaki özellikler açıklanır. "Dostluk" adlı parçada dostluk hakkında söylenenlerin bir kısmı şöyledir:

> "Ahbabının yahut tanıdığı bir ferdin bir hatasını ifşâ etmek, onu zemm (*Yermek, ayıplamak) ve takbîh (*Kınama) eylemek şan ve şerefine halel verecek bir surette aleyhine idâre-i kelamda bulunmak, muâvenet ve siyânette (*Korumak) zühûl (*Atlama, geciktirme) göstermek haline nazar-ı hırs ve tam' atf etmek, gördüğü ikram ve in'âmı unutmak, afv-ı hatayı şâyeste (*Layık, uygun) görmemek, mu'terif olduğu kusur ve kabahatinin irâ'e ettiği mazeretinin kabulüne temerrüd (*İnat, karşı koyma) ne dostluğa ve ne de ahlaka yakışacaktır.
>
> Dost; vücudun bir kısmıdır. İnsan ekdâr (*Kederler) ve âlâmında, saadet ve mahzûzâtına müşterek kılacak bir kalp arar. Dost keder zamanında insanı teselli eylediği gibi meserret o anında münşerih eyler. Fakat dost sadık ve vefakâr olmalıdır. Yüze gülüp de arkadan onun gayb ve zemmini eylemekte muvâfık değildir.
>
> İyi kalpli vefakâr bir dosta mâlik olanlar ne kadar mesutturlar." [223]

Dostlukta affedici olmanın önemi vurgulanır. Bu konu ile ilgili bir bölüm şöyledir:

> **DOSTLUK HAKKINDA NASİHAT**
> Dostunun sudûr-u kusuru vaktinde onu terk etme.
> Zira kerim ve güzel huylu olanlar dostlarının kusurunu affederler.
> Ve gadaplı olduğun zamanda hiçbir kimseye fena söz söyleme.
> Zira fena söz mezmûmdur.
> Zira muhabbetin en ziyade makbul ve memdûhu devam edenidir.
> En ziyade mezmûm (*Aşağılanmış) ve mahdûh (*Beğenilmemiş) devam etmeyendir.[224]

Dostluğun zorluk günlerinde belli olduğu özlü sözlerde şu şekilde işlenmiştir:

> * Dostluk, mazâyık zamanında belli olur.[225]
> * İyi dost kara günde belli olur.[226]
> * Güzelce tecrübe etmeden dostuna itimat ve emniyet etme.[227]
> * Kardeşin, vakt-i meşakkatinde imdadına yetişendir.[228]

[222] Çağrıcı, "Dostluk".
[223] Hüseyin Ziya, "Dostluk", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/34 (1899), 7.
[224] Mehmed Es'ad, "Dostluk Hakkında Nasihat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/43 (1900), 7.
[225] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/31 (1898), 6.
[226] Mehmed Es'ad, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/14 (1899), 8.
[227] Ali Gâlib, "Ahval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/50 (1900), 7.
[228] Fâtımatü'z-Zehrâ, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/9 (1900), 3.

Arkadaş seçerken güzel ahlaklı kişilerden seçmek gerekir. Bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) *"İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın!"*[229] buyurur.

Dergide kötü kişilerle arkadaşlık yapanların pişmanlıklarla dolu sonları hikâye edilir. "Fena arkadaşlar" adlı hikâye üç sayı sürmüştür. Parçanın girişinde babanın, çocuğun eğitimi üzerindeki önemi vurgulanmıştır. Hikâyeye göre on üç- on dört yaşlarında babasını kaybeden Nedim isminde bir çocuk vardır. Annesi kahvehaneye gitmesini kesinlikle yasaklamıştır. Çünkü buraya ahlakı bozulmuş birçok çocuk gelmektedir. Nedim annesinin tembihini bir süre dinlese de sonunda kahvehaneye gider ve orada kötü arkadaşlar edinir. Önce annesine yalan söyleyerek okula gitmemeye başlar. Kumara bulaşır. Kötü sözler öğrenir. Sonra kumar sebebiyle borçlandığı için kötü arkadaşının etkisiyle hırsızlık yapar. Çok pişman olur. Ama olan olmuştur. Araştırmalar sonucu polis Nedim'i yakalar ve ceza alır. Hikâyenin sonunda şöyle bir nasihat verilir:

> "Kiminle konuştuğunu bana söylersen senin kim olduğunu sana söylerim." derler. Pek doğru değil mi? Nedim'i bu kadar belalara dûçâr eyleyen fena refîki olmadı mı?
>
> Çocuklar! Refîklerinizi hüsn-i intihâb ediniz, fena bir arkadaş en terbiyeli bir çocuğu derke-i mezellet ve hakârete indirebilir."[230]

Dostun zıddı olan düşman ile ilgili bölümlerde düşmana karşı her zaman dikkatli olmak gerektiği, düşmandan yardım beklenmemesi ve düşmana bel bağlamanın yanlışlığı vurgulanır. Bu konularla ilgili bazı metin örnekleri şunlardır:

DÜŞMANDAN YARDIM BEKLENİLMEZ
Bir sinek bir örümceğin gitti
Ağını seyr için.. merâk etti
Çarçabuk koştu oldu ağına karîb (*Yakın)
"Ne maharet! Hakikaten ne garîb (*Tuhaf)!
Şunu komşu bizim- dedi- örmüş
Böyle san'at cihânda kim görmüş?"
Böyle derken dokundu pâyı (*Ayak) ağa.
Ansızın ol zamanda tuzağa
Tutuldu kaldı, koptu vâveylâ.
"Aman Allah! Ne korkulu bu belâ.
Ankebûd arkadaş beni kurtar.
İşte kaldım bu yerde pek nâçâr"
Diyerek ankebûda sûr şikâr (*Avlanma)
Ağladı etmedi fakat hiç kâr.
"Ağlaman eğlemez bana te'sîr.
Beni etmez felâketin dilgîr.
İki günden beri arardım ben.
Seni, geldin fakat ayağıma sen.

[229] Müslim, Birr, 146.
[230] İmzasız, "Fena Arkadaşlar", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/32 (1898), 5.

Seni salmak benimçün emr-i muhâl
Beni beyhûde eyleme işgâl"
Sineğe ankebûd şöyle dedi,
Tuttu bîçâreyi o demde yedi.
Düşmanın ger tuzağına insan
Tutulsa, dehen küşâ-yı (*Ağız açan) figân.
Olur ol dem sinek gibi, ammâ
Düşman etmez medet ona aslâ
Bunu söyler akıllılar her an:
Okumaz düşman hısmına Kur'an[231]

"Hurûs ile Çakal" adlı parçada çakalın eline düşen bir horoz anlatılır. Ne kadar yalvarsa da çakal onu bırakmaz. Sonunda ise şöyle nasihat verilir:

Düşmanın düşmemeye çare düşün destine sen
Yoksa düştün mü tazarru' seni âzâd etmez
Su uyur derler efendim uyumazmış düşman
Düşman buldu mu! Gaflette seni şâd etmez.[232]

Görüldüğü gibi dergide dostluk konusu farklı türlerde ele alınmış, okuyuculara gerek şiir gerekse hikâye ve özlü sözlerle anlatılmıştır. Dostlukta olması gereken vefa ve affedicilik özelliğine değinilirken dostun bir insan için önemine de vurgu yapılmıştır. İyi arkadaş seçmenin gerekliliği hikâyelerle işlenmiş, düşmanlara karşı ise her zaman dikkatli olmak gerektiği belirtilmiştir. Çünkü dostluk birçok açıdan hayatın önemli bir parçasıdır ve bireyin ruhsal, duygusal ve sosyal sağlığı üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Bireyler arasında sağlanan dostluk toplumun güçlenmesine, dayanışmasına ve huzuruna katkı sağlar.

1.9. Fedakârlık

Fedakârlık, "insanın sahip olduğu şeylerden bir başkası için vazgeçmesidir. Kimi zaman malından, kimi zaman rahatlığından, kimi zaman da canından vazgeçmektir. Bazen yapılan bir hatayı affetmek, bir sıkıntıya sabretmek, bazen daha fazlasına ulaşabilecekken azıyla yetinmek, bazen de kendi hakkından feragat etmektir. Bir annenin çocuklarına olan merhameti ve onların rahatı için yaptıkları göz önüne alındığında fedakârlık duygusunun insanın doğasında var olduğu açıkça görülür. İslâm Dini, bu fıtrî duygunun beslenerek kişide temel bir özellik hâline gelmesini hedefler."[233] Kur'an-ı Kerim'de *"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir."*[234] buyrulur.

[231] Fazlı Mağmûmî, "Düşmandan Yardım Beklenilmez", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/17 (1899), 9.
[232] Sadi, "Hurûs ile Çakal", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/47 (1900), 1.
[233] Mehmet Emin Özafşar vd. (ed.), *Hadislerle İslam* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020) 3/274.
[234] el-Âl-i İmrân 3/92.

Peygamber Efendimizin hayatına baktığımızda fedakârlığın en güzel örneklerini görürüz. Giymesi için kendisine bir hanım sahabî tarafından getirilen bürdeyi giydikten hemen sonra sahabeden bir zat isteyince bürdeyi çıkarıp ona vermiştir.[235]

Dergide fedakârlık, güzel ahlakın bir yansıması olarak anlatılır. Kişinin, sevdikleri için çeşitli fedakârlıklarda bulunması öğütlenir. "Güvercin uçar" adlı parçada kız kardeşi hasta olduğundan onu yalnız bırakmamak için arkadaşlarıyla oynamaya gitmeyen bir abi anlatılır. Parçanın bir kısmı şöyledir:

> **GÜVERCİN UÇAR**
> -Halid Efendi haydi gel. Beş kişi olduk. Cumamızı güzel oyunlarla geçirelim, eğlenelim.
> -Af edersiniz kardeşim, bugün oynamayacağım. Zira hemşîrem biraz hastadır. Onu eğlendirmek için evde yanında bulunmaya mecburum.
> -Hasta mıdır? Eğer validen müsaade eder, hemşîrene de zararı olmazsa kendisini beraberce eğlendirelim.
>
> Halid Efendi validesinden ruhsat aldı. İki arkadaş hastanın yanına çıktılar. Çocuklar bugünkü oyunlarını komşuları küçük Nire (?)'yi eğlendirmek üzere feda etmişlerdi. Akraba ve sevdiklerimiz için bu gibi fedakârlıklarda bulunmak vazifemizdir. İnsaniyet, hüsn-i terbiye bunu îcâb eder…."[236]

Dergide "Fedakârlık"[237] başlığında Almanya'da vuku bulan bir olay anlatılır. Buna göre kolu şiddetle yanmış bir genç kız doktorlar tarafından muayene edilir ve hayatının tehlikede olduğu tek çaresinin kolunun başka bir insan kolunun derisiyle derhal örtülmesi gerektiği kendisine ve biraderine ihtar edilir. On beş yaşlarında bulunan biraderi, kendi kolunun derisinin çıkarılmasına rıza gösterir ve doktorlar derhal ameliyatı gerçekleştirirler. Bir ay nihayetinde kız ve biraderi iyileşirler. Bu vakadan haberi olan dönemin kraliçesi, biraderi huzuruna çağırarak büyük bir meblağı ihtivâ eden bir paket banka kaimesiyle kendi tasvîrini ona ihdâ eyler.

Dergide bu olaya benzer bir hikâye daha anlatılır. "Büyük İnsaniyet"[238] parçasında Almanya'da katran fabrikasında çalışan on beş yaşlarında bir kız vardır. Kız çalışma esnasında kaynayan katran kazanına düşer ve bacağında dehşetli yaralar oluşur. Kızı tedavi eden doktor şayet yanmış etlerin yerine diğer bir sağ adamın etleri aşılanmaz ise kızın vefat edeceğini söyler. Bunun üzerine on altı yaşındaki biraderi tereddüt etmeksizin bu etlerin kendi vücudundan kesilmesini teklif eder. Bunun üzerine doktorlar üç saatlik bir ameliyat ile çocuğun bacağındaki etleri kız kardeşinin vücudu üzerine vaz' ederler. Kız kurtulur. Biraderin bu fedakârlığı kahramanlık, delikanlılık hareket-i insaniyetkârânesi olarak ifade edilir.

---

[235] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ, nşr. Muhammed Fuat Abdülbâkî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 1/268, "Libâs", 18 (No. B005810).
[236] İmzasız, "Güvercin Uçar", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/47 (1899), 7.
[237] İmzasız, "Fedakârlık", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/32 (1899), 7-8.
[238] İmzasız, "Büyük İnsaniyet", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 6.

Fedakarlık, insanların sadece kendi ihtiyaçlarını değil başkalarını da gözeterek hareket etmesini sağlar. Fedakarlık empati, sabır, sevgi, sorumluluk, özveri gibi erdemleri geliştirir, kişisel olgunluğu artırır. Bireysel olarak içsel huzur ve zorluklar karşısında dayanıklılık sağlarken toplumsal ilişkileri güçlendirir. Bu sebeple dergide fedakârlığın insanda bulunan güzel bir değer olduğu işlenmiş ve fedakârlık yapanlar takdir edilmiştir.

1.10. Geçimli Olmak

Sözlükte, "yumuşak ve yararlı olmak, yardım etmek" anlamlarındaki rıfk kelimesi terim olarak "iyi huyluluk, uyumlu, geçimli ve nazik olma, yumuşak davranma" mânalarına gelir. Rıfk kökünden türeyen refîk "yumuşak ve nazik davranan kişi, arkadaş, dost" demektir.[239] Geçimli olmak içinde birçok ahlaki erdemi barındırır. Hilm, affedicilik, merhamet, fedakârlık, güzel sözlü olmak bunlardan bazılarıdır.

İslam'da insanlarla iyi geçinmek mümin olmanın bir işareti görülmüştür. Bir ayette *"...Onlarla iyi geçinin..."*[240] buyrularak aile hayatında geçimli olmak vurgulanır. Peygamber Efendimizin hayatına baktığımızda insanlarla iyi geçindiğini görürlür. O bir hadisinde *"Mümin cana yakındır. (İnsanlarla) yakınlık kurmayan ve kendisiyle yakınlık kurulamayan kimsede hayır yoktur."*[241] buyurur.

Dergide geçimli olmak değeri dört farklı yönden ele alınır. Bunlardan birisi eşler arasındaki geçimdir. Geçimsizliğin sebep olacağı acı sonun anlatıldığı bir fabl şöyledir:

> **AHLAK**
>
> Hüsn-i imtizâc (*Tutarlılık, uygunluk) bâdî-i (*Sebep olan) saâdet, sû'(*Kötü) imtizâc bâ'is-i nikbettir. (*Talihsizlik, felaket)
>
> Bir cemiyet olan insanlar yekdiğerleriyle daima hüsn-i i'tilâf üzere bulunmak bir emr-i tabî'i iken bazen bu kâide-i umumiyyeyi ihlâl edegelmeleri nazar-ı teessüfle görülecek ahvaldendir. Herkesin olduğu gibi birader ve hemşîrelerin dahî hoş geçinmeleri lazım ve belki de elzemdir. Sû'i imtizâc hakkında geçen nüshalarımızın birinde küçük ve fakat ibret âmîz bir hikâye var idi. Bu haftada böyle küçük bir hikâyeyi kâri'inlerimizin inzâr-ı ibretine vaz' eyliyoruz.
>
> Vahşi bir ormanın kuytu bir mahalinde biri erkek diğeri dişi iki köpek kemal-i istirahat ve mesudiyyetiyle imrâr-ı hayat ediyorlardı. Bir zaman birlikte yaşadıktan sonra dünyaya biri erkek diğeri dişi üç mahsûl-u hayat tevlîd ettiler.
>
> Bu mâlikiyyet-i saâdet hâzıralarını dübâlâ (*İki kat) etti. Bütün gün ormanın esvede (*Kara) köşelerinde kah oynayarak eğlenirler kah yiyecek taharrîsi için çalışırlardı. Bu tarz nevin hayattan o kadar memnun idiler ki buna bir gaye tayini müşküldü denilebilir. Fakat haftalarca aylarca devam eden bu yeknesak hayat artık onları bîzâr etmeye başlamıştı.
>
> Şimdi oyunlarında evvelki şetâret (*Şenlik) gülüşmelerinde eski letâfet kalmamıştı. Her halleriyle bu ömrü âsûdeden hoşnut olmadıklarını efhâm ederlerdi. Nihayet bir gün bu müz'ic (*Rahatsız edici) tarz mâişete bir hâtime çekmek başka bir sûret-i iştigâl bulmak için ayrışmaya karar verdiler. Bittabi' sahip oldukları her şey

[239] Çağrıcı, "Rıfk".
[240] en-Nisâ 4/19.
[241] İbn Hanbel, II, 400.

bir vech-i münâsafa (*İki eşit parçaya bölmek) taksîm etmek lazım geliyordu. Zaten onlar bütün bütün neye mâlik idiler? Hepsi üç evlada..

Demek şu üç zâde-i (*Doğmuş) hayatlarını taksim edeceklerdi. Dişi evlatlar kemal-i suhûletle tefrîk olundu. Fakat erkek evlat bir tane.. Bunu nasıl taksim etmeli?

Birçok sürekli münâzaralar neticesinde ormanın en mahûf (*Korkunç) bir mahalinde kemal-i heybetle ikamet etmekte olan kaplana -hal-i münâza'a için- müracaat eylediler.

Vazife-i hakimiyeti deruhte eden kaplan bir takım mütâla'ât (*Okumalar) beyan ettikten sonra evvelce yapıldığı gibi dişilerden birini pedere diğerini valideye verdikten sonra erkeği de ikiye parçalayarak bunların önüne atar.

Ciğerparelerini kanlar içinde olarak vefat ettiğini gören köpekler bir daha kemal-i vifâk ile yaşamaya karar vererek kulübelerine avdet ederler.[242]

Dergide konunun diğer bir yönü olarak kardeşlerin birbirleriyle geçimli olması görülür. "Ahlak" adlı parçada sürekli birbirlerini şikâyet eden kardeşlere, birbirleriyle güzel geçinmeleri için babaları bir hikâye anlatılır:

AHLAK

Çocukların yek diğerinden olur olmaz şeyler için şikayet etmesini hiç çekemem; onların bu hallerini hüsn-i itilaf, hüsn-i imtizac nokta-i nazarından pek geriye görürüm. Çocuklukta bu hale alışanlar büyüdüklerinde hiç kimseyi çekemezler, hiç kimse ile hüsn-i imtizac edemezler. O halde kimse de kendilerini ne çekebilir ne sevebilir.

Her fırsat düştükçe mektepte talebeye bu hallerden ferâgat hususunu nasihatten hali kalmam. Ne çare ki sevmediği bu hale bir müddetten beridir, kendi evimde de musâdıf oluyorum. Akşam kapıdan girince Fatıma mektepten gelirken ablası kendisini hırpalamış, Ayşe ise tığını zayi ettiğinden Fatıma'dan bir tığ ödünç istemiş de vermemiş. Osman dersini öğrenememiş. Yardım etmesini ablalarına rica etmiş, onlar ise kulak bile asmamışlar, daha bilmem ne kadar şikâyetler, iftiralar, küsüler (*Gücenmek) önüme yıkılıverir. Ben de yorgun yorgun bir takım muhakemeler eyler kimini teşvike kimine cezaya mecbur kalırım.

Dün akşam yine bu hal tekrar etti. Nasihatlerim, tekdirlerim kardeşler arasındaki muhasedeyi (*Birbirini kıskanma) muvakkaten (*Geçici olarak) teskin etmiş ise de mahvetmemiş olduğunu gördüm. Çocukların hallerini hayliden hayli tecrübe ettim; yalnız ben mi ya? Bütün muallimlerde tecrübe etmişlerdir. Hikâye tarzındaki nasihatlerden daha ziyade ibret bîn olurlar. Kendilerine dedim ki ; "Fatin namında bir kitap okuyorsunuz, onun asıl müellifi Biruni namından bir zattır, Biruni'nin bir hikâyesi var güzelce dinleyin, bilhassa güzelce belleyip mucibince hareket edin de beni her saat dilgir ve müteessir etmeyin":

İTTİFÂK-I UHUVVETKÂRÂNE

Çorak bir dağın tepesinde üç zeytin ağacı hâsıl olmuş. Gövdeleri dalları o kadar zayıf ki az kuvvetli bir bora yıkabilecek. Bunlardan biri diğer ikisine demiş ki: "Mademki böyle, bora uğrağı, sedsiz bir dağ tepesinde doğduk, her rüzgâr bizi devirebilir. Gelin dallarımızı birbirine çaprazlayalım. El ele, kol kola verelim de şedâid rüzgâra mukâvemet edelim. Fi'lvâki' dedikleri gibi yaparlar. Bugün o kadar müttehid ve kuvvetlidirler ki dikme boralar kımıldatmaya kâdir olamaz! Görenler hepsini bir ağaç zanneder, köklerine bakılınca üç ağaç olduğunu görürler."

[242] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/27 (1899), 3.

İşte çocuklar kardeşliğe lazım gelen ittifâkı, ittihâdı siz de böyle icra ederseniz, sizler bütün gün şikâyet sebepleri tedârikinden, biz de sizinle hem vakt gaib etmek hem de ileride bir alay imtizâcsız çocuklara mâlikiyet korkusundan kurtulmuş oluruz, dedim. Artık ümit ederim ki ba'demâ bu su' imtizâc hane içinde kök tutamayacak.[243]

Konunun başka bir yönü arkadaşlarla iyi geçinmektir. Bu durumu bozacak her türlü davranıştan, öfkeden uzak durulması tembih edilir. Öfkenin sonunun nedamet olduğu belirtilir. Bununla ilgili bir manzum eser şöyledir:

KAVGA NEYE LAZIM?
Nazım ile Cazım bu iki tıfl-ı debistân (*Okul)
Hem sınıf ve sebakhân (*Ders okuyan)
Tahsile olurlar idi birlikte şitâbân
Kardeş gibi her an
Bir gün kalemi kayb idi Nazım aranırdı
Görseydi tanırdı
Cazım bunu yanlışlık ile aldı sanırdı
Sorsun! Utanırdı

Cazım bunu hissetti dedi gel a birader!
Bak işte kalemler
Baktı birini aldı o, vardı ona benzer
Bu oldu mükedder

Döndü dedi bir unf (*sertlik) ile hırsız değilim ben
Ver şu kalemi sen
Çekti kalemi hiddet ile aldı elinden
Bir arbede derken

Yekdiğerinin eyledi ahvalini ta'bîb
Şiddet ile tekzîb
Bir şetmi (*Küfür) hemân sille tokat eyledi takip
Yumruk ile ter'îb (*Korkutma)

Birdenbire soktu çakıyı böğrüne Nazım
Maktul idi Cazım
Katil kaçıyordu yetişip tuttu mülâzım
Kavga neye lazım

Feryad ve figan koptu iki hanede birden
Gözyaşları şuyûn
Bir paraya değmezdi ne çıktı şu kalemden
Mahbes (*Hapishane) ile medfen (*Mezar)[244]

[243] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/23 (1899), 2.
[244] Sadi, "Kavga Neye Lazım?", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/39 (1900), 1.

Son olarak bahsedilen yön ise toplumsal hayatta çevremizdekilerle iyi geçinmektir. İnsanların tıpkı bir vücudun organları gibi birbirine muhtaç olduğu, bu sebeple birbirleriyle iyi geçinmeleri gerektiği söylenir. Parça şöyledir:

AHLAK
MUÂŞERET

Terakkiyât-ı medeniyyenin esasını teşkil
Eden sa'y ve sebât muâşeretsiz bir şey meydana getiremez.

Bu mebhas (*Bölüm, bahis) ahlak üzerine o kadar çok lakırdı söylenmiş o kadar âlî misaller göstermişlerdir ki insan bütün o söylenilen sözleri, bütün o serd edilen mütâlaâtı cem' edip de ondan bir hülâsa, bir ecmel-i (*En güzel) ahlak husûle getirmek isteyince şaşırıyor.

Medeniyetin, maârif mevzû' olduğu esaslar sa'y ve sebat, muâvenet ve muâşerettir. Bu gün nazar-ı takdîr ile gördüğümüz bedâi-yi medeniye sabit bir azm-i kavi ile sarf olunan mesâidir. Fakat bu terakkiyât yalnız bir kişinin, bir cemaatın, bir kavmin mesâisinden iktitâf edilmiş olmayıp belki de hey'et-i mecmua-i beşeriyyenin müştereken vâki' olan gayretleri neticesidir.

Mahlûkât-ı sâireye nisbetle fazla bir şeref ve meziyete nâil olduğu farz ve kıyas edilen insan ihtiyâcât-ı umûmiyyesini hatta levâzım-ı cüziyyesini sa'y zâtiyesiyle tedarik edemez. Her mahluk zî hayat taayyüşüne (*Yaşama) kâfî nafakayı bizzat izhâr edebilir. Fakat beşer, bu âciz mahluk, âdî bir luzûmunu beni nev'inin muâvenet ve hizmetine arz ve iftikâr (*Yoksulluk çekme) etmeksizin hazırlayamaz. Zannetmem ki bu fikre itiraz edecekler bulunsun.

Bu, bir hakikat-ı mahzâdır (*Halis) ki biz lâzıme-i taayyüşümüzün esası olan bir lokma ekmeği yalnızca meydana getiremez. Bir parça ekmek için evvela bir parça toprak isteriz ki bunu tabiat bâd-ı hevâ (*Bedava, boşuna,yararsız) olarak i'tâ eder. Fakat o toprağa ekilecek tohum? Bu lâzımeyi nerede bulmalı, işte beni nev'imize olan ilk iftikâr. Tohum ekildi. Ya onun umûr-u zirâiyyesini icra etmek için iktizâ eden âlât-ı sanâiye nereden bulunacak? İşte bir teselsül (*Zincirleme) ihtiyâcât ki daima tekessür (*Çoğalma) ve tenevvü' ediyor. Nihayet buğdayı elde ederiz. Bunu un haline getirmek de var. O zaman diğer mancınık muâvenetine onu hamur haline ve nihayet pişirip de yenilecek bir hale getirmek üzere diğer bir hemcinse fırıncı ismi verilen bir diğerinin lutfuna intizâr ederiz.

Demek nâ ma'dûd bir takım ellerden geçtikten sonra bir lokma ekmeği yemek kâbil oluyor. İşte yekdiğerinin hizmet ve muâvenetine olan bu ihtiyâcâttandır ki insanları çözülmesi gayr-ı kâbil bir râbıta-i uhuvvet ile yekdiğere rabt eylemiştir.

Luzûm-u cüz'iyyemizden ihtiyâcât-ı umûmiyyemize kadar daima bu nazariyeyi it'bâ' ederiz.

Vucüdumuzdaki âzâlar nasıl ki bir muâmele icrasında yekdiğerinin muâvenetine müftekir (*Muhtaç, beş parasız) ise bir cemiyet, bir vucüd-u cemiyetin âzâsından olan bizler de yekdiğerimize öylece muhtacız. Mesela yemek yemek için dudaklar, dişler vesâir birçok azanın yardımı lazımdır.

Büyükler olduğu gibi küçükler de birbirleriyle hoş geçinmelidirler. Çocuklar arasındaki uygunsuzluk mektepte muallimleri, hanede ebeveyni taciz etmekten geri kalmaz. Saâdet-i aile hüsn-i muâşeretle hâsılıdır. Arada daima bir gayri bulunmaksa o saadeti rahnedâr eder.

Mektepte refîklerimizle iyi geçinmeye de mecburuz. Bugün sizin ya kaleminiz kırılmış ve yâhud mürekkebiniz noksan kalmıştır. Fakat refîkinizde hem fazla bir kalem hem bir şişe fazla mürekkep mevcuttur. Eğer bir kalemle bir şişeye mürekkep tedârik ile vazifelerinizi itmâm etmeyecek olursanız sizin için tekdîr ihtimâline tevkîf olunmak ihtimâli var. Terbiyeli bir mektep şâkirdi için muallimin tekdîr ve hatta

> tevkîfine layık görülmek izâlesi gayr kâbil bir lekedir. Bu cezadan kurtulmak için refîkinizin fazla olarak bulundurduğu kalem ve mürekkebi almak üzere müracaat edersiniz. Hâlbuki siz birgün evvel ona bed muâmelede bulunmuşsanız o bittab' onları vermekten ictinâb eder. Siz de dûçâr-ı mücâzât olursunuz. Birbiriyle karındaş mesabesinde olan mektep şakirdânının hüsn-i imtizâc ve muâşeretleri her cihetle zarûrî ve müstelzemdir.[245]

Dergide insanların birbirine muhtaciyet içinde oldukları bu sebeple beraber yaşamaları gerektiği belirtilir. Bu beraber yaşama sürecinin ise mümkün oldukça sevgi, şefkat, yardımlaşma ve anlaşma temelinde olması gerektiği öğütlenir.

1.11. Güzel Ahlak

Ahlak, Arapça'da "seciye, tabiat, huy" gibi mânalara gelen hulk veya huluk kelimesinin çoğuludur.[246] İslam dinine baktığımızda nihai amaçlardan birinin kişinin güzel ahlaklı olmasını sağlayarak dünya ve ahiret mutluluğunu yakalaması olduğu görülür. Peygamberlerin gönderiliş amaçlarına bakıldığında bunlardan birinin güzel ahlakı uygulayarak insanlara bu konuda örnek olmaları söylenebilir. Nitekim Peygamberimizin ahlakı Kur'an-ı Kerim'de Allah-u Teala tarafından övülmüş ve ***"****Sen elbette üstün bir ahlaka sahipsin."*[247] buyurulmuştur.

Peygamber Efendimizin güzel ahlakını öven birçok hadis-i şerifi bulunur. O bir hadisinde *"Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlak bakımından en güzel olanıdır."*[248] buyurmuştur. Çocukların güzel ahlaklı olmalarını sağlama hususunda anne-babanın sorumluluğu bildirmiş ve güzel ahlakın çocuklara bırakılan en güzel miras olduğu belirtilmiştir.

Çocuklara Rehber dergisinde yer alan ahlaki konular incelendiğinde genel olarak denilebilir ki asıl amaç çocukların güzel ahlaklı olmalarını sağlamaktır. Çocukların güzel ahlak sahibi olmasında terbiyenin, bu terbiyeyi verecek olan ebeveynin önemi vurgulanır. Özellikle kadınların bu konudaki yerine dikkat çeken parçanın bir kısmı şöyledir:

> **HIFZ-I SIHHAT**
> …
> Hüsn-i terbiye görmeye olan ihtiyaçları cihetiyle kadınları erkeklere tercih etmek bir emr-i mecburidir. Bir kadın bir erkekten ziyade terbiyeli olmalıdır. Çünkü cemiyet-i beşeriyeyi terbiye eden ve edecek olan kadınlardır. Nevsâl-i afiyet sahibi Besim Ömer Paşa (Kadın ve hıfz-ı sıhhat) sürnamesi altında yazdığı bir makale-i belîğada şöyle diyor:
> Kadınların terbiye-i bedeniye ve maneviyesine hizmet, hidemât-ı medeniyenin en müstesna, vezâifi vatanperverânenin en mukaddesi, terakkiyât-ı milliyenin en

[245] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/33 (1899), 2-3.
[246] Çağrıcı, "Ahlak".
[247] el-Kalem 68/4.
[248] Tirmizî, Radâ", 11.

ziyade şayan-ı hürmetidir; çünkü kadın beşerin mezrası (*Tarla) aile namındaki rabıta-i mukaddisenin ukdesi (*Düğüm), cemiyet-i beşeriyenin esas metîni, beşer validesi, insaniyet bahçesidir.

Temeddün ve terakkinin birinci ders-i terbiye-i nisvândır. (*Kadınlar) Evladın ilk ve esaslı terbiyesi validelere aittir. İlk terbiye ağuş-u mâderde tahsil ederler. Kadınları terbiye, evlat ve ahfâdı (*Torunlar) ve hatta ensâlı (*Nesiller) cemiyet-i beşeriyeyi terbiyedir.

Etfâlin binaen aleyh cemiyet-i beşeriyenin sıhhati, bünyesi, mizac-ı validelerin tekayyüdâtına merbuttur; Etfâlin ahlakı ve müddet-i hayatlarındaki etvârı (*Tavırlar) ve harekâtı validelerinin verdikleri terbiye neticesidir. İradesiz ve idraksiz dünyaya gelen insan işte o ağuş-u şefkatinde temeddün eylemeye, insanlaşmaya başlar.

Genç bir kızın terbiye-i bedeniye ve maneviyesine hizmet iyi bir valide istihzârına himmettir; çünkü işbu terbiye-i bedeniye ve maneviye yalnız o kızın şahsında kalmayıp valide olmak hasebiyle çocuklarına da intikal edeceği ve ailesini de mesut bırakacağı vâreste-i (*Kurtulmuş) arz-ı beyandır. Aile demek kadın demektir; cemiyet-i beşeriyenin saadeti aile saadetine ve ailelerin saadeti kadınların terbiyesine mütevakkıftır.

İyi bir valide olmak için kızın maddi ve manevi iyi terbiye görmesi lazım olduğu gibi işbu terbiye de müstahsineyi de evlat ve ıyâline (*Eş) vermek için kendisinin malumatlı bulunması muktezîdir (*Gereken). Evlat ve ıyâline verilecek ilk terbiye, terbiye-i bedeniyedir. Çünkü terbiye-i bedeniye maneviyeye, terbiye-i bedeniye sayesinde istihsâl olunur.[249]

Anne-babalar için çocukların terbiyeleri hakkında tavsiye verilen bir metin şöyledir:

MAKALE-İ MAHSÛSA

Çocuklar nasıl terbiye olunur?

Sıhhati yerinde, akıllı, sevimli güzel huylu bir çocuğunuz var, ondan hastalıklı, ahmak, sevimsiz, huysuz bir mahluk-u garîb vücuda getirmek istiyorsanız bundan kolay bir şey olamaz, üç müfredden ibaret reçetesi şudur:

1-Maksadınız çocuğun bir kemal olan sıhhatini ihlal mi? Midesini baklavalarla, şekerlemelerle doldurunuz! Gayet yumuşak bir yatakta yatırıp vücudunu müteaddid yorgan ve battaniyeler içinde boğulacak derecede örtünüz; o yumuşak yatakta istediği kadar yatıp yuvarlanmasına bir şey demeyiniz; koşup oynamak gibi a'sâb ve adâlâtını neşvünemâ ettirecek, devrân-ı demine kuvvet verecek kâffe-i harekâtını men' ediniz; zaman ve mevsime göre güneşe, rüzgâra, yağmura, kara maruz olmasına imkan bırakmayıp limonlukta yetiştirilen nâzenin çiçekler gibi bir takım bahanelerle onu hava-yı safın ve temas-ı hayat bahşından mahrum bırakınız. Emin olunuz ki çok zaman geçmez onun rengi latif sıfatını ihlal ve kendisini zümre-i bedbahtan merzâya idhâl etmiş olursunuz.

2- Çocuğun zekasını mı şikayet ediyorsunuz? Onun her şeyden suhûletle müteessir olan dimağça-i zaîfini tahammülden ziyade yorabilmek üzere vakitsiz ve mütemâdi işler teklif ediniz. Efkârının müzâhirât-ı tabiiyyesine imkan bırakmak için onu şedîd bir usul-u terbiyeye tabi tutup bir safha-i beyzaya benzeyen hafızasını manasız olduğu kadar faidesiz, faidesiz olduğu kadar manasız hurâfât ile doldurunuz. Onu bir şahs-ı mütehassis ve mütefekkir yerine anlamadan hıfz eder, bir makine yapmaya çalışınız. Her şeyi taharrî ve tedkîke olan kabiliyet-i fıtriyesini mahvedebilmek için evvelce yazılmış, hazırlanmış bir yığın ta'rîfâtı ezberlemeye ve bir şair-i hakîmin dediği gibi onu "Âlem-i memât ketebe-i habs" ile başkalarının anlayarak

[249] İmzasız, "Hıfz-ı Sıhhat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/45 (1900), 2.

okuduklarını, anlamadan ahmakâne tekrar eden bir papağan haline tenzîle ve muhât bulduğu eşya ve ahvali bizzat ruiyet ve muhakeme edebilmek zevk ve âdetinden tecrîde gayret ediniz. Yine emin olunuz ki az vakitte karşınızda garâib-i ahvaliyeyle ahmaklara hîr-i ters ve hakikatte mahrum hiss ve heves bir budala görürsünüz. Ezberlediği hurâfât-ı menşûrâ ve manzûmeyi istediğiniz vakit bilâ tevakkuf şakır şakır okur; fakat anlamaya gelince şaşırır kalır; okuduklarını aher beri başka elfâz ile başka tarzda söylese yine bir şey anlayamaz.

3- Artık eser-i himmetiniz olan bu ucube-i zekanın karşısına geçip meziyetine bol bol hayran olmakla beraber her yerde hatta kendi yüzüne bile zerâfet ve letâfetin, zevk-i selîmin, efkâr-ı âliyenin bî bedl bir numûnesini vücuda getirdiğinizi ilandan çekinmeyiniz, yalnız dâye veya lalasına tenbih ediniz ki günün birinde kameri avuçlamak arzusunda bulunursa derhal muvâfakat etmesinler. Hülasa onu kendisini âlî ve mükerrem bir zat ve etrafında gördüğü eşya ve mahlûkâta bir merkez zî hayat tanıtmaktan geri durmayınız. Çok geçmeden görürsünüz ki küçücük şahsına pek büyük bir ehemmiyet vererek nefsini bütün arkadaşlarına hâkim, intizâm-ı aileyi vücuduyla kâim zanneder. [250]

Güzel ahlak için çocukların terbiyelerinin küçük yaşlardan itibaren verilmesinin öneminin anlatıldığı parçanın bir kısmı şöyledir:

"Büyüdükten sonra ahlak-ı seyyi'enin ıslâhı kâbil değildir."

Ekser çocuklar yaptıkları fenalığın istikbâl için hiçbir te'sîri olmadığını zan ve tahmîn ederler. Fakat tecrübe bize her gün bunun aksini ispat ediyor. Görüyoruz ki evân-ı tufûletinde su'-i ahlak sahibi olan bir çocuk hemen hiçbir vakit tashîhine kâdir olamıyor. Fenalık arzusu çocuğun kalbinde onun ile beraber kesb-i kuvvet eder. Nihayet büyüdüğü vakit ahlaksız, fâsid bir adam olur.

Bir çocuğun ahlaksız, fâsid bir fikre mâlik olduğunu gerek çehresinin vaz'iyyetinden, gerek hâricî harekâtından anlaşılır. Gözleri parlak fakat şaşkın, bakış şedîd, tavrı mütekebbir ve mütecâsir idi. Sahte hareketler ile masharalık eder, baş ile hareketler yapar idi. Bağıra bağıra söyler ve dâima güler idi. Münasebetsiz sualler sorar ve sorulan şeylere kapalı bir sûrette cevaplar verir idi. En şiddetli arzûsu felsefede kesb-i şöhret etmek idi. Âdât-ı dîniyyesine tamamiyle dikkat etmez, ilm-i nücûm, hokkabazlık ve i'tikâdât-ı bâtıla ile uğraşıyordu. Bütün bu fena huylar diğer saklayamadığı kusurlarına ilâve olunmuş idi.

Her ne kadar ahlak-ı seyyi'esini gözlemeye gayret ediyor idiyse de denilebilir ki ebeveyni göğüslerinde vahşi bir hayvan besliyorlardı. Aldanmadı. Nihayetinde zannın hakîkat olduğunu gösterdi. Bu çocukta vakti sabâvetinde görülen her türlü ahlak-ı red'iyye şebâbetinde meydâna çıktı. Bedbîn ve hâin bir şahıs oldu, merhamet onun kalbinde yer tutmadı.

Sizin için tehyie olunan istikbâl, mâzîdeki hareketinizin netîcesi olacağından onu hüsn-i isti'mâl etmelisiniz.

Vakt-i şebâbetinizdeki ahlakınız bir fidana benzer ki onunla neşv ve nemâ bulur. Onunla kuvvet olursunuz.

Eğer şimdiden muhibb-i fazîlet olmaya dikkat ederseniz istikbâlde her şeyi ümit edebilirsiniz. Bil'aks kendinizi fenalık ve fesada mağlup ederseniz dalâlette kalır ve bir daha geri dönmeye muktedir olamazsınız. [251]

[250] İmzasız, "Makale-i Mahsusa", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 2-3.
[251] İmzasız, "Şakirdânın Mahsûlât-ı Kalemiyyesinden", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/5 (1899), 9-10.

Dergide güzel ahlakın korunmasının önemi vurgulanır. Bunun için yapılacak en önemli şeylerden birinin kusur ve hataları küçükken yok etmeye çalışmak olduğu söylenir. Çünkü büyük kusurların kaynağının bunlar olduğu ifade edilir. Bununla ilgili metin şöyledir:

AHLAK
UFAK NAKÎSALAR

Ufak şeyler tevessü'ne (*Genişleme) meydan verildiği
Takdirde kesb-i vehâmet ederler.

Vücutlarından hiçbir vecihle mazarrat me'mûl (*Umulan, beklenilen) olmayan bir takım küçük nakisalar vardır ki insan büyüdükçe onlarda büyüyerek müthiş bir renk alırlar.

Mahsûlâtı mahveden, nebâtı tahrip eden ekseriya hayvanât-ı vahşiye değil küçük, ehemmiyetsiz çekirgeler, sûsîler (*Güve, kurtçuk) görülmesi kâbil olmayan böceklerdir.

Eğer asmaları yalnız büyük hırsızlara karşı muhafaza edecek olursak kendi mazarratımıza da hizmet etmekle beraber sineklerin, serçe kuşlarının mahzûziyyetlerini (*Haz alma, hoşlanma) celb etmiş oluruz. Bu hal vücut-u insaniyede de kâbil-i tatbiktir. Eğer yalnız büyük hatalara atf-ı ehemmiyet ile öyle ufak tefek nakîsalara nazar etmezsek onlar bilâhire hatî'at-ı (*Yanlış hata) azîmeden hatırnâk olurlar. Çünkü büyük kusurların menba' nekâyis-i cüz'iyyedir.

Büyük bir influenza tutulmak istemezseniz başınız ağrıdığı anda tedavi ediniz.

Vücudumuzdaki zuhûr eden bir çıban öyle şâyân-ı dikkat bir şey değildir. Fakat yüzünüzde, burnunuzun üzerinde olursa ne kadar çirkin görülür.

Daima vızıldayan muacciz (*Rahatsız edici) bir sineğin refâkatinde imrâr-ı hayat etmeyi kim arzu eder. Tabi hiç kimse. İşte sizin ufak kabahatleriniz ahlak-ı sâireniz arasında muacciz bir sinek gibidir. Onu derhal def' ve tard ediniz ki diğerlerini rahat, lekeden ârî bıraksın.

Bundan mâ'adâ yukarıda dahî söylendiği gibi küçük nakîsalar büyüklerin meydana gelmesine sebeb-i müstakildir. Pederlerinden daha terbiyesiz evlatlar nadir değildir.

Ahlak-ı zemîme kadar tevessüğü kâbil, kolay hiçbir şey tasavvur olunamaz. Küçüklüğünde refiklerinin âdî şeylerini sirkat etmeye alışan ahlaksızların bilâhire birer cânî, kâtil oldukları her gün vâki' olan şeylerdendir.

Eski bir hikâye var:

Çocuğun biri her gün bakkaldan bir yumurta aşırmayı i'tiyâd eder. Bunu validesine getirerek onun da mazhar-ı teşvîki olur. Çocuk cürmünün cezasız kaldığını görerek sâir birçok şeyler çalmaya şurû' eder. Bir haldeki memleketin belli başlı ashab-ı cerâiminden olur. Birçok defalar hapis ve tevkîf edilir. Nihayet icrâ ettiği vahîm bir kabâhatten dolayı salb edilir.

Bunun içindir ki küçük sehvleri henüz doğmadan mahv ve izâle etmek bir emr-i mecbûriyedir.

Diş üzerinde husûle gelen âdî bir leke ihtimal ki sezâ-yı dikkat ve ehemmiyet olamaz. Fakat bu zuhûr eder etmez diş tabibine müracaat olunmayıp tedavi ettirilmezse derhal tevessü' ederek dişi çürütür. Dişin ihrâcı husûsi ihmal edilecek olursa diğer dişleri de çürüterek ağzın lezzet ve intizâmını kâmilen ihlal eyler.

Bir sepet güzel, çürüksüz armut arasına bir fena küflü armut atınız. Birincilerin meziyeti onu tashîh edemez. Zira fazilet kâbil tesevvü' olmayıp seyyi'at-ı müsta'idd terakkidir. Aynı vecihle terbiyeli bir takım mektep şakirdanı arasında bulunan bir ahlaksız talebe diğerlerinin huylarını ifsâd ederse de diğerleri onun tashîh-i ahlakına muktedir olamazlar.

> Küçük bir nakîsa hiçbir vakit yalnız değildir. Onun mutlaka bir ailesi vardır ki onu siz hissetmeden adeta doğar doğmaz teşkil eylemiştir. Bunun içindir ki ondan ihtirâz yalnız vekâiye nefs için değil, bilâhire çoğalıp aldığı dehşet ve vehamet içindir.[252]

Dergide, güzel ahlakın hangi davranışlar olduğuna dair bilgiler verilir. Toplulukta dikkat edilmesi gerekenlerin anlatıldığı manzum eser şöyledir:

ÂDÂBI- I MECLİS
Kendini sevdirmek istersen bütün ihvânına
Dikkat eyle meclisin âdâbına erkânına
Ekşi sûretle oturma verme sıklet bezmesin
Tatlı dilli ol, güler yüz göster, olma dilşiken (*Kalp kıran)
Sözlerin olsun zârîfâne, fakat çok söyleme
Söz kahırdır kadrini bil! Boş yere sarf eyleme
Anlatırken dirseğinle dürtme halkı elhazer (*Sakının)
Zor ile dinletme kendin, olma gayra derd-i ser
Bahse konma kendine ait ise bir iş hele.
Sözde ısrar inad etme, çıkarma velvele
Hüsn-i ta'bîr merâma, bahseyle dikkati
Sen karıştırma mizah ve hezl ile ciddiyeti
Olsa da kâhı latîfe pek latîf olmak gerek
Hâsılı mecliste bir âdem-i zarîf olmak gerek
Tıfl-ı bedhûlar gibi burnun karıştırma sakın
Senden ikrah etmesin huzzâr, âdâbın takın!
Ellerinle oynama, çatlatma sen parmakların
Böyledir deb-i edeb tenhada kes tırnakların
El yanında kurcalar mı dişlerin bir nikhû? (*İyi huylu)
Sümkürüp aksırmaz ol ihvân içinde rûberû!(*Yüzyüze)
Gizli gizli söyleşip îmâ işaret eylemez
Kendi temkînin bilir, izhâr-ı hıffet eylemez
Nikhû ol! Kıl tevazu, görme bir ferdi hakîr
Bak! Senin meddâhın olsun pîr u derviş ve fakîr
Sen mülâkî (*Görüşen) olduğun senden büyükse hürmet et
Laubali olma bak! Senden küçükse şefkat et
Olma nâkil meclisin ahvâlini hariçte sen
Guftegu et hazer, âzâre ser ol fitneden
Yok yere şayan-ı nefret etme, sevdir kendini
Nûr-u aynim! Dinle Sadi'nin bu nush ve pendini[253]

Güzel ahlaka sahip olmak ile ilgili bilmece sorusu şöyledir:

BİLMECE
Bilmecem bir terkîb-i tavsîfidir
Şân-ı insaniyetin tarifidir
Bilmecemden kim ki behre (*Nasip) yâb olur
Cümle halk nezdinde şerefyâb olur.
Cevap : Ahlak-ı hamîde[254]

[252] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/34 (1899), 2-3.
[253] Sadi, "Adab-ı Meclis", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/26 (1899), 1.
[254] İmzasız, "Bilmece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/48 (1900), 9.

Güzel ahlakla ilgili dergide yer alan özlü sözlerden bir kısmı şunlardır:

* Sefâhet (*Eğlencelere düşkünlük) ve aylaklık ahlak-ı hamîdeyi ifsâd eder.[255]
* Sû' ahlak sahibinin maişeti de dar olur.[256]
* İlimden menfaatli, hazine-i edepten faideli bir şey olamaz.[257]
* Edep ve terbiyesi az olan herkesin hedefi levm (*Çekiştirmek) ve teşnî'i (*Başa kalkmak) olur.[258]
* Edebin en güzeli hüsn-i ahlaktır.[259]
* İnsanın edebi, parasından hayırlıdır.[260]
* Çocuklukta tahsil olunan edep, taştaki nakış gibidir.[261]
* Ahlak-ı hasene eşcâr-ı meyvedâr, tabâyi'(*Huylar) seyyi'e (*Kötülük) nebâtât zehr nisârdır. (*Saçma)[262]
* Kendiniz için bile ciddi olunuz.[263]
* Meyve, ağacından uzağa düşmez.[264]
* İnsanın hüsn-i edeb ve terbiyesi servetinden daha hayırlıdır.[265]
* İnsan bir diğerinden daha terbiyeli olabilir; lâkin herkesten daha terbiyeli olamaz.[266]
* Edep, namus ve din sayesinde kâimdir.[267]
* İnsanın mahiyetine sözüyle değil ameliyle hükm olunmalıdır.[268]

Dergide, güzel ahlak sahibi olmak servetten hayırlı görülür. Çocuklukta verilecek olan terbiyenin kişilik gelişiminde rol oynayacağı belirtilir. Güzel ahlak sahibi olmak için yapılacaklar öğretilirken kötü ahlakın sebep olacağı olumsuz durumlar açıklanarak çocukların dikkat etmesi istenir.

1.12. Hak ve Adalet

Hak, "gerçek, doğru, gerçeğe uygunluk, bir iş ve emeğin maddi veya manevi karşılığı"[269] gibi anlamlara gelir. Adalet, "davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, eşit kılmak" gibi manalara gelen bir masdar-isimdir. Kur'an-ı Kerim'e göre adaletin ölçüsü yahut dayanağı hakkaniyettir.[270]

Allah-u Teâlâ'nın güzel isimlerinden birisi Adl'dır. Allah adaletlidir ve insanlara da adaleti emretmiştir. Nisa suresinde, *"Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında*

[255] İmzasız, "Akval-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 5.
[256] Ali Gâlib, "Akval-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/49 (1900), 4.
[257] Ali Gâlib, "Akval-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/49 (1900), 4.
[258] Ali Gâlib, "Akval-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/50 (1900), 7.
[259] Ali Gâlib, "Akval-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/50 (1900), 7.
[260] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/1 (1900), 6.
[261] Fatımâtü'z-Zehrâ, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/6 (1900), 5.
[262] İbrahim İhsan, "Mülâhazât-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 5.
[263] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 4.
[264] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 8.
[265] Ali Gâlib , "Akval-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/15 (1899), 8.
[266] Mehmed Nâzım, "Akval-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/17 (1899), 7.
[267] Hüseyin Hilmi, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/4 (1899), 8.
[268] Hüseyin Hilmi, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/4 (1899), 8.
[269] Ahmet Nedim Serinsu (ed.), *Dini Terimler Sözlüğü* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları), 114.
[270] Çağrıcı, "Adalet".

hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."[271] buyrulur.

Hak ve adalet konusu, dergi içeriğinde de işlenen değerlerden biridir. "Küçük Hikâye" adlı bölüm buna örnektir. Hikâyede son derece fakir bir hamal anlatılır. Bir gün zorlu şartlarda çalışma karşılığı olarak cüz'i bir ücret alır. Paranın ufak bir kısmını ertesi güne ayırır. O gün yirmi para ile geçinmeye mecburdur. Yirmi paraya bakkaldan ekmek alır. O sırada karşıda köşe başında işçinin mangal üzerinde pişirdiği kebabı görür ve kebaptan çıkan dumanlar biçarenin iştahını celb eder. Fakat onu yemeye parası olmadığı için dumanıyla geçinmeye karar verir. Ekmeğini mangalın kenarından dökülen yağların dumanını koklayarak iştahla yemeğe başlar. İşçi latife etmek kastıyla hamalı tutar. Hikâyenin devamı şöyledir:

> "Behey herif! Sen benim kebabımın dumanını yedin. Şimdi bir kuruş ver." deyince zavallı adam ne yapacağını şaşırarak:
>
> -A kuzum! Ben senin ne kebabını yedim ne bir şeyini. Benden ne istiyorsun? Yakamı bıraksana!
>
> -Hayır hayır, mademki sen dumanımı ekmekle bulaştırıp yedin. Herhalde bana borçlusun. Borcunu öde bakalım.
>
> Kebapçı ücretini istemekte hamal dahi reddetmekte daha bir müddet devam eder. Nihayet memleketin meşhur delilerinden birisi hakem tayin olunur. O da bu memuriyetin kendisine tevcîh edilmesinden mütevellit bir hiss-i gurur ile külahını diker. Esvâbını elleriyle tutar ve:
>
> -Ey bakalım! Beni dinleyiniz! Hamal sen keseden beş kuruş çıkarsana!
>
> Hakem Efendinin bu sözü hamala sâika gibi isabet etti. Kurtulmak tasavvur ederken beş kuruş vermek ona pek güç geliyordu. Umûm-u serveti on paradan ibâret olduğundan beş kuruşu nasıl verebilirdi. Çârnaçâr güç hal ile kazandığı ve ertesi güne tefrîk eylediği meblağ-ı cesîmeyi(!) Hakem efendiye verdi. O da ciddi bir hâkim heybetiyle parayı birkaç kere köhne bir sandık üzerine evirdikten sonra huzzâra hitâben:
>
> "İşte şu dumanın bedeli para sadâsıyla ödenilir." diyerek akçayı zavallı hamala iâde ile hissetmekte olduğu ızdırâptan tahlîs eder."[272]

Görüldüğü gibi hikâyede adaletle hüküm vermenin hassasiyetine dikkat çekilmiştir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hak ve adalet konusunda "*Kıyamet gününde tüm haklar sahiplerine kesinlikle verilecektir. Hatta boynuzsuz koyunun boynuzlu koyun!"*[273] buyurmuştur.

Dergide özlü sözlerin yer aldığı "Akvâl-ı Hikemiyye" bölümünde adaletin iyi ahlaktan, adaletin zıddı olan zulmün ise kötü ahlaktan kaynaklandığı şu şekilde belirtilir:

> …Adalet hüsn-i tabiattan neş'et eder. Zira hüsn-i sîret her bir güzelliğe illettir. Cevr (*Zulüm) ise su'-i ahlaktan gelir çünkü çirkin tabiatlı olanlar hadd-ı itidalden çıkıyorlar…[274]

---

[271] en-Nisâ Suresi 4/58.
[272] M.Kâzım, "Küçük Hikâye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/13 (1899), 9-10.
[273] Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 2.
[274] Osman Rıfat, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/25 (1899), 5.

Dergide hakkaniyet ile ilgili "Tuhaf Bir Fıkra" başlığında anlatılanlar dikkate değerdir. Olay şöyledir:

> Her şeyde hakkaniyetin meydana çıkmasına taraftar olan bir Prens evinin kapısına bir çan vaz' etmiş idi. Prensten istid'âsı olan her şahıs evvela çanı çeker sonra huzura celb olunarak istid'â'sı (*Dilekçe, yalvararak isteme) istima' olunurdu. Çanı çekenleri Prensin huzuruna getirmek üzere kapı önünde bir memur mahsus bulunurdu.
>
> Bir gün bir bârgîr (*Beygir) çanı çeker. Memur gidip baktığında bunun ihtiyar bir bârgîr olduğunu görünce ehemmiyet bile vermeyerek içeriye girer. Ve Prense çanı çekeni ihbar eder. Müşarun ileyh bârgîrin huzuruna getirilmesini emreder.
>
> Memur son derece ibrâz-ı hayret etmekle beraber bittab' emre imtisâl ederek hayvanı getirir.
>
> Prens yanındakilere hitâben:
>
> -İçinizde bu hayvanın sahibini tanıyan var mıdır? diye sual eder. Maiyetindeki zabıtândan biri sahibinin etrâf beylerden biri olduğunu söyleyince bey derhâl davet edilip bu bârgîr sahibi olup olmadığı kendisinden sual olunur. Hayvanını tanıyan şahıs filhakîka kendi malı olduğunu ve fakat artık iş göremediği cihetle tard edildiğini söyler.
>
> Bunun üzerine Prens:
>
> - Fakat bu bârgîrin genç ve dinç olduğu zaman size hiçbir hizmette bulunmadı mı?
>
> - Evet Prens, hem birçok hizmetlerde bulundu. Vaktiyle cesur bir muharebe hayvanı idi. Onun sayesinde birkaç defalar ölüm tehlikesinden kurtuldum.
>
> -O halde onun bütün bu hizmetlerine mukâbil bîçâreyi ihtiyarlık zamanında açlıktan ölmeye mecbur bırakmak revâ mıdır? Yalnız insanlara karşı ibrâz-ı hakkaniyet edip de fevâid müteaddidesini gördüğümüz hayvanlara bu suretle muamele hiçbir vakit layık görülmez.
>
> Tarlamızı süren öküzün, sürülerimizi muhafaza eden köpeklerin mukâbeleten tarafımızdan mazhar-ı mükâfat olmaya istihkâkları vardır.
>
> Demek ki bu ihtiyar bu hakîr bu zavallı bârgîrin bana müracatı pek de haksız değilmiş. Eğer hakkımızdaki teveccüh-ü umûmiyyenin bekâsını arzu ediyorsanız bu (mikdar) göze alır, kendisini nihayete kadar hüsn-i muhâfaza edersiniz der.
>
> Prensin bu hususta pek ciddi olduğunu bildiğinden emir hayvana daima hüsn-i muamelede bulunmaktan geri kalmamıştır.[275]

Görüldüğü gibi dergide hak ve adalete önem verilmiş, hak ve adaletin sadece insanlar için değil diğer canlılar için de uygulanması gereken bir değer olduğu ifade edilmiştir. Güzel ahlakın bir sonucu olarak hakkaniyetin ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Adaletin olmadığı ortamda haksızlık, öfke, mutsuzluk vardır. Toplumda bireyler haklarının korunduğunu hissettiklerinde çatışmalar azalır ve toplumsal huzur artar.

1.13. Helal

İslam, insan hayatını çok yönlü olarak düzenleyen bir dindir. Bu alanlardan biri ekonomidir. İslam ekonomisinin ahlaki temellerine bakıldığında en başta gelen ilkenin helal kazanç olduğu görülür.

[275] V.Mecdî, "Tuhaf Bir Fıkra", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 6-7.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, *"Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helâl ve temiz olanlarından yiyin; şeytanın peşinden gitmeyin, çünkü o apaçık düşmanınızdır."*[276] buyrulur. Peygamber Efendimizin söz ve uygulamaları da helal kazancı vurgular. O bir hadis-i şerifinde *"Kesinlikle hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir yemek yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd'da (a.s) kendi elinin emeğini yiyordu."*[277] buyurmuştur.

Çocuklara Rehber dergisinde helal kazanç değerinin diğer değerlere nazaran daha az vurgulandığı görülür. Bunda çocukların henüz para kazanacak yaşta olmamaları etkili olabilir. Dergide alın teriyle elde edilen kazancın kıymetli olduğu belirtilir. "Ramazandan Bir Gece" adlı metinde bir ramazan gecesinde eve gelen misafir, arkadaşları otururken ev sahibinden ikinci defa kahve isterler. Ev sahibi olan Efendi ise kahvenin ne olduğunu, bu hale gelinceye kadar ne gibi aşamalardan geçtiği hakkında bilgi verirlerse ikinci kahveyi ikram edeceğini söyler. Misafirlerden birisi kahvenin özelliklerini anlatır ve ikinci kahveler gelir. Bir yandan kahvesini içer bir yandan da der ki:

> - "İnsana alnın teriyle kazandığı şey ne kadar tatlıdır. Bu kahve gayretimin mükâfatı olduğu için şu sevdiğim baklavalardan daha lezzetli geliyor."[278]

Hz. Ali'nin sözlerinin yer aldığı metinde konuyla ilgili şu cümleye yer verilir:

> -Helalden yemek kalbin ziyâsına dâlldır.[279]

Helal değeri işlenirken zıddı olan haramdan ve onun sebep olacağı olumsuz sonuçlardan bahsedilir. Konuyla ilgili bazı özlü sözler şunlardır:

> * Haydan gelen huya gider. Davuldan gelen zurnaya haramdan gelen harama gider.[280]
> * Haram mal herkese melâldir (*Can sıkıntısı). En son mahvolur.[281]
> * Harama mâil adem gümrâhtır. [282] (*Yoldan çıkmış)
> * Harama mâil olma ki dâr-ı surûra vâsıl olasın.[283]

Dergide çalışarak, hak ederek kazanılan helal kazanç insana fayda sağlarken haram malın can sıkıntısı ve darlığa sebebiyet verdiği belirtilir. Haksız kazanç yolsuzluk ve güvensizliği artırarak toplumu yozlaştırır. Helal kazanç ise toplumsal düzenin korunmasına katkı sağlar.

1.14. Hürmet

[276] el-Bakara 2/168.
[277] Buhârî, Büyû', 15.
[278] H.(Ha) A.(Ayn), "Ramazandan Bir Gece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/41 (1900), 3.
[279] İmzasız, "Kelâm-u Ali (r.a)", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 7.
[280] İmzasız, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/22 (1899), 8.
[281] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/33 (1899), 6.
[282] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/33 (1899), 6.
[283] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/33 (1899), 6.

İslam'da ilme önem verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in ilk emrinin *"Oku"*[284] olması bunu destekler niteliktedir. İlim bu kadar önemli olduğu için o ilmi öğreten öğretmenler de önemli ve kıymetlidir. Peygamberimiz bir hadisinde *"Muhakkak ki ben muallim olarak gönderildim."*[285] buyurmuştur. Bu sebeple hürmete en layık kişilerden biri öğretmenler veya diğer adıyla muallimlerdir.

Hürmet, saygı[286] demektir. Dergide hürmet değeri işlenirken genellikle muallimlere gösterilmesi gereken hürmet anlatılır. Konuyla ilgili olarak "Muallime Hürmet" adlı üç sayı boyunca devam eden hikâyede elli-elli beş yaşlarında düşe kalka yürüyen sefalet içinde fakat vakar sahibi bir adam anlatılır. Yağmurun şiddetli yağdığı bir gün sokaklarda nereye gideceğini bilmeksizin dolaşırken bir zamanlar muallimlik ettiği bir zatın evinin önüne gelir. Tereddüt eder bir vaziyette eve girer. Evin sekiz-dokuz yaşlarındaki küçük oğlu onu görünce ona ne aradığını sorar. Adam, Galip Efendi'yi görmek istediğini söyler. Çocuk, ihtiyara rehberlik eder ve ihtişamlı bir odaya girerler. İhtiyar, bir masanın başında misafirleriyle mübâhase eden eski talebesini görür.

Talebesi gelen misafire kim olduğunu sorsa da cevap alamaz. O esnada adam hocasını tanır. Mualliminin boynuna sarılıp ağlamaya başlar. Sonra hizmetkârlarından ihtiyarın üstünün başının değiştirilmesini emreder. Biraz sonra ihtiyar güzel elbiseler giyinmiş olduğu halde içeriye girip otururlar. Talebesi Muallime neden bu halde olduğunu sorar. O da zamanında evinin önünde bir cinayet vuku' bulduğunu, yalancı bir şahidin şahadeti üzerine tutuklandığını ve beş sene hapis yattığını anlatır. Bu beş yıl zarfında eşi ile çocuğunun vefat ettiğini bunun için bu durumlara düştüğünü dile getirir. Hikâyenin devamı şöyledir:

> "Ev sahibi ihtiyarı teselli etmek için dokuz yaşlarında olan çocuğu ile yedi sekiz yaşlarında olan kızına hitâben:
>
> - Evlatlarım gördüğünüz Muallim Efendinin elini öpünüz dedi ve birkaç nankörün isnâdıyla, hakikat büsbütün zâyi' olmaz. Siz yine bütün tanıyanlarınız nezdinde muhterem ve namuskârsınız, sözünü de ilâve etti.
>
> Ve muallim çocukları öpüp kucaklarken:
>
> -Muhterem muallimim, bizim yanımızda oturmaya rıza gösterecek ve yine nesâyih-ı pederânenizle müstefîd edeceksiniz değil mi?
>
> Sözünü ilâve ettikten sonra elini elektrik düğmesine basarak gelen hizmetkâra ihtiyarın istirâhati temin edilmesini emretti. Ferdâsı gün merhametli talebe sevgili muallimini umûr-u zatiyesi müdüriyetine tayin ederek evlatlarının o iki ciğerparesinin ta'lîm ve terbiyelerini de ihtiyar ve görgülü muallim üzerine terk ve tevdî' eyledi.[287]

Dergide, muallimlere hürmette kusur etmemek gerektiği anlatılır. Gösterilen bu hürmetin faziletli bir meziyet olduğu vurgulanır. Bununla ilgili bir manzum eser şöyledir:

---

[284] el-Alak 96/1.
[285] İbn Mâce, Sünnet, 17.
[286] Çağrıcı, "Saygı".
[287] Hüseyin Muhiddin, "Muallime Hürmet", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/6 (1899), 9, 3/7 (1899), 9, 3/8 (1899), 9.

TA'ZÎM-İ ÜSTÂDAN

Bir müftî-i dânânın nezdinde idim bir gün
Bir pir içeri girdi belli idi pek düşkün
Üstü başı fersûde (*Yıpranmış), fesli abalı bir pir
Müftî-i faziletmend gösterdi heman tevkir
Gayetle edibâne etti onu istikbal
Öptü elini, sadr-ı arz eyledi bil ikbâl
Diz çöktü huzurunda bit tıfl-ı edip asa
Hoş âmedîyi ifa etti evfakâ hetzâ(?)
Hayrette idim zira tazim ona pek çoktu
Bu mertebe-i tazime zahirde sebep yoktu
Zânûzen (*Diz çöken) tazim müftî! Ne demek olsun
Meçhulum olan bu pir allâme gerek olsun
Ya kutb-u cihan-ı ârâ yahut pederi derdim
Kendimce buna böylece üç nev' sıfat verdim
Lakin pederi olsa ol pir keremperver
Olmaz pedere karşı bu resmi tekellüfler
Kutbiyetine pirin zahirde delalet yoktu
Allâme-i asr olsun destâr (*Sarık) ve alamet yok
Bu hayret ile pirin ettim sözüne dikkat
Çünkü sözüdür merdin mahiyetine alet
Cahil diyemezsem de alim de denilmezdi
Kutb ise hakikatte bu nice bilinmezdi
Derviş-i sıfat, hoş-gû bir kimse idi nice
En doğrusu bir hürmet lazım idi sinince
Tazim-i azim ama ol zat bana mübhem
Sohbet uzadı hala hallolmadı bu şüphem
Bilâhire istizah ettim onu müftiden
Müfti dedi olmam mı tazimine zânûzen
Üstadım idi ol Sertaç mübahatim
Kahrıydı mücazatım lütfuydu mükafatım
Mektepte elif-ba'yı öğrenmiş idim ondan
Tedrisime çok himmet etmişti dil-i handan
Pek derse çalışmazdım üstad idi bir hiddet
Kaç kere dayak atmış göstermiş idi şiddet
Haylazlığımı def'a defat ile pend (*Öğüt) etti
Velhasılı tahsile terğip ile bend (*Bağ) etti
Ben ahz-ı ulûm ettim üstadım idi sâik
Bu sayede oldum ben beynel refika faik
Feyz aver ruh olmuş vaktiyle bana ol pir
Sermaye-i feyzimdir çok mu ona bu tevkîr
Müfti edeb-i âmûz bu tarz-ı beyan etti
Keyfiyeti tazimi, ol zatı ayan etti
Hayran-ı kemâlini oldum ederek tecbîl
Bir ders-i edep aldım ettim yedîni takbîl
İzahına hacet yok ol zat muallimmiş
Talim-i durûs etmiş müfti müteallimmiş
Mader doğurur tıflı, besler pederi ama
Ala ediyor ruhu üstad-ı kerempeymâ
Tecbîle (?) demek elyak (*En yaraşır) üstad-ı edep eb den
"Men allemenî harfen, fekad sayyaranî abden"
Yani bana öğretse bir harf biri ben de

Ol zat-ı keremkâra gerçek olurum bende
Ben bendesiyim artık ol zatın kerem-i mu'tad
İster beni bey eyler, isterse eder azad
Damad beni ah Haydar Ebu Talip
Üstadına bu rütbe-i tazimi görür vacip
Üstadımıza böyle icap ediyor tazim
Biz bilmez iken bir şey onlardır eden talim
Üstadımıza hürmet bir fazl-ı meziyettir
Deb-i fuzelâdandır âsâr-ı fazilettir
Var, anla nedir üstat! Hürmette kusur etme
Oğlum! Bu meziyetten sen kendini dûr etme[288]

"Kelâm'ül Kibar Kibâr'ül Kelam" adlı özlü sözlerin yer aldığı bölümde konu ile ilgili şu ifadelere yer verilir:

> * Tâlib-i ilm ve edep olan, muallime afiyet isteyen, tabibe hürmet ve riayet etmelidir. Muallime cefa eden cehaletten, tabibe eza eden emrâzdan (*Hastalıklar) sâlim olamaz.
> * En ziyade ta'zîm ve ihtirâma şâyân, muallimîn-i kirâmdır. Çünkü bunlar insanı kâmil ve mükemmel kılan ilm ve edebin husûlüne sebep ve hâdimdirler. [289]

Dergide kaleme alınan yazılarda çocuklara aşılanmak istenen değerlerden biri de hürmettir. İnsanlara hürmeti olmayan kişi, herhangi bir şeyi önemsemeyeceğinden toplumsal sorunlara yol açabilir. Bu yüzden küçük yaştan hürmet duygusunun aşılanması önemli görülür. Dergide de bu önemli davranış tarzının çocuklara aktarılmasının kuşkusuz ehemmiyeti büyüktür.

1.15. İlme Önem Vermek

İlim, "zaman ve mekân sınırı olmaksızın küçük büyük, gizli âşikâr her şeyi ve her hadiseyi müşahede etmişçesine hakkıyla bilmek" mânasına gelir.[290] "Bilgisizliğin (cehl) karşıtı" biçiminde de tanımlanır. [291] İslam dininde ilme ve ilimle uğraşanlara büyük önem verilir. Bir ayette *"... De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!..."*[292] buyrulur. Peygamberimiz bir hadisinde ise ilmin önemini şu sözlerle vurgulanır: *"İlim öğrenmek, her müslümana farzdır."*[293]

Çocuklara Rehber dergisi incelendiğinde üzerinde en çok durulan değerin ilim değeri olduğunu söylemek mümkündür. İlmin ve ilim sahibi olmanın önemi ile zıddı olan cehalet ve cahil kalmanın kötülüğü sıklıkla karşılaştırılmıştır.

"Fazilet-i İlim" adlı parçanın bir bölümünde Hz. Ali'nin ilmin, maldan yedi cihetle daha efdal olduğuna dair şu veciz sözlerine yer verilir:

---

[288] Sadi, "Ta'zîm-i Üstâdân", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/1 (1900), 2-3.
[289] Müftîzâde Es'ad, "Kelâm'ül Kibar Kibâr'ül Kelam", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/6 (1900), 5.
[290] Yusuf Şevki Yavuz, "İlim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
[291] İlhan Kutluer, "İlim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.
[292] ez-Zümer 39/9.
[293] İbni Mace, Mukaddime, 17.

FAZİLET-İ İLİM

…Cenâb-ı Haydar-ı Kerrar (r.a) hazretleri ilim, maldan yedi cihetle efdaldir buyururlar.

* İlim peygamberlerin, mal ise firavunların mirasıdır.
* İlim vermekle tükenmez belki ziyadeleşir. Mal ise sarf olunmakla biter, tükenir.
* Mal bir gözeticiye muhtaçtır. İlim ise bir gözeticiye muhtaç olmadığı halde sahibini gözetir.
* İnsan öldüğünde malı dünyada kalır. İlim ise sahibiyle beraber gider.
* Mal dünya ehl-i iman ile erbab-ı küfr arasında müşterektir. Fakat ilm-i din ancak Ehl-i iman için hâsıldır.
* Bütün insanlar umûr-u diniyyelerinde ehl-i ilme muhtaçtırlar; Ehl-i ilm ise sahib-i mala muhtaç değildir.
* İlim, sahibinin sıratı geçmesine kuvvettir. Mal ise hesaba muhtaç olduğundan tevkîfine sebep ve murûruna mâni' olur. [294]

"Sa'y ve Amel" adlı şiirde ilmin kişiyi her zaman mümtaz kılacağı, ilimden maksadın ise amel olduğu vurgulanır. Şiir şöyledir:

SA'Y Ü AMEL

Medâr-ı iftihâr ilm ve edeptir
Edep bâdî-i emir mâveceptir (?)
Edep bir kisve-i şan ve şereftir
Edep ki musaddar şevk ve tarabtır
Eder ashabını her yerde izâz
Kılar erbabını dâim ser efrâz
Eden tahsil-i ilme hasr-ı gayret
Bulur her mahalde feyz ve rif'at
İlimdir câlib-i enzâr rağbet
İlimdir dâfi' envâ'i zahmet
İlim erbabını eyler ser efrâz
Eder ashabını her yerde mümtâz
İlimden gâye-i maksat ameldir
Amelsiz bil ki dünya da hederdir.
Amel meyve, ilimse bir şeceredir
Demek sa'y ve amel bir zîb-ü ferdir.
Amel erbabını eyler ser efrâz
Eder ashab ilmi çünkü izâz[295]

"Küçük Bir Devr-i Alem" adlı parçada servetin maddi ve manevi olarak ikiye ayrıldığı, manevi servetin ulûm ve funûndan ibaret olduğu belirtilir. Serveti maneviyeye sahip olan kişinin bileğinde altın bilezik olduğu ve hiçbir gün hiçbir şeye muhtaç olmayacağı vurgulanır. Cahilin ise yaşadığı zorluklar ifade edilir: Metnin bir kısmı şöyledir:

> "Bir memlekette ticaret ne kadar ziyade ise rahat o derece fazladır. Servet biri maddi biri manevi olmak üzere ikiye taksim olunabilir. Manevi servet ulûm ve funûndan ibarettir. Serveti-i manevi sahibi bir adam hiçbir gün hiçbir şeye muhtaç

[294] İmzasız, Fazilet-i İlim, *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/37 (1898), 4.
[295] A.Şevkî, "Sa'y ve Amel", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/47 (1899), 1.

olmaz. Onun ma'lûmâtı elde altın bileziktir. Bunu pazar-ı ma'rifette her gün satabilir. Halbuki cahil bir adamın her gün aç kalmak, nafakasını, maişetini tedarik edememek tehlikesi vardır. Vücudu bin türlü elem ve işkencelere maruz kılmak mecburiyetindedir. Bundan mâ'adâ tembel, malumatsız bir adamın halk nazarında büyük bir çocuktan başka meziyeti yoktur. Gayretli ve malumatlı bir çocuk ise bir adam kadar hâiz-i ehemmiyettir. Serveti-i maneviye dibi görülmez bir hazinedir. İyi tahsil görmüş bir çiftçi toprağını nasıl kazacağını kuvve-i inbâtiyesini nasıl tezyîd edeceğini bilir. Ağaçlarını fenne tatbikan eker, aşılar, budar malumatsız bir çiftçi ise her işinde icra eylediği binlerce hataları derk edemediğinden tarlası harap olduktan ma'ada bütün gün bilâfasıla çalışıp çabalar yine refah yüzü göremez."

"Serveti şahsiyyeyi ve umumiyyeyi hasıl etmek için iktisat ve idare nasıl lazım ise servet-i maneviyyeyi mâlikiyyet için de mektepte rağbet öylece lazımdır."[296]

"Şakirdanın Mahsulât-ı Kalemiyyesinden" adlı şiirde irfan ehlinin nail-i hürmet olduğu, cevher-i asa gibi kıymetli olduğu, cahile ise kimsenin riayet etmeyeceği vurgulanır. Şiir şöyledir:

ŞÂKİRDÂNIN MAHSÛLÂTI KALEMİYYESİNDEN
Bir peder evlâdına:
Pendimi (*Nasihat) kûş eyle evlâdım güzel
Diz çöküp şöyle otur yanımda gel!
Top, çelik eğlence sen artık bırak
Bunlar beyhûde gösterme merâk!
Olma meyyâl sen bu dem (*An, vakit) eğlenceye
Böyle sokma kendini işkenceye
Dâhil oldun sen sa'y ü gayrete
Olma bundan böyle mâil-i (*Hevesli) şirrete (*Kötülük)
Kalma câhil eyle tahsîl-i hüner!
Adamı zîrâ hüner mes'ûd eder.
Ehl-i irfan nâil-i hürmet olur
Cevher-i âsâ (*Gibi) sâhib-i kıymet olur.
Eylemez kimse riâyet câhile
Eylemez kimse itâat âtıla (*Boş, verimsiz, faydasız)
Âlim insan bir diraht-ı (*Ağaç) meyvedâr
Câhil insansa karanlık bir mezâr
Hüsn-i ahlak sâhibi ol bir de sen
Gençliğinde hüsn-i ahlakla bezen
Gezme bedhû (*Kötü huylu) kimselerle hiç sen
Onlar ef'âli (*Eylemler) terbiyet (*Eğitim, yetiştirme, görgü) şiken (*Kırıcı, kıran)
Sapma doğru yoldan aslâ doğru git
Râh-ı sıdkı dâima t'akîb et[297]

"Fazilet-i ilim" adlı parçada ilmin önemine dair özlü sözler yer alır. Bunlar şöyledir:

FAZİLET-İ İLİM
*İlim bitmez ve tükenmez bir hazinedir.
*Ve ilim insana güzel arkadaş olur.

[296] H.(Ha) A.(Ayn), "Küçük Bir Devr-i Alem", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/15 (1899), 2-3.
[297] Fazlı Mağmûmi, "Şakirdanın Mahsulât-ı Kalemiyyesinden", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/18 (1899), 9.

*Bazen insan mal cem' ederek rahat ve servete mâlik olur.
*Ve sonra o malın bitmesiyle mezellet ve hakarete dûçâr olur.
*Ama ilim sahibi olan daima makbul ve muteber tutulup ilim ve marifeti zayi' olmaz
*Ve ilim bir güzel servet ve sermayedir ki dünyada ona müsâvî bir nesne bulunmaz.
*İlim sahibi bir servet ve sermayeye mâliktir ki
*O servete altın serveti muâdil ve müsâvî olamaz.
*İlim sahibine şeref azîmdir.
*Ey talib! Çalış ki funûn, ilim ve edebe vâsıl olasın.[298]

"Ahlak"[299] adlı metinde maddiyatın her zaman maneviyata muhtaç olduğu belirtilir. Kişinin, en mahir hırsız ve yan kesicilerin bile zarar veremeyeceği bir servetinin olması gerektiği, bunun da manevi sermaye olduğu söylenir. Bir âlimin ilminin hiçbir zaman zarar görmeyeceği fakat mallara sahip birinin elindekileri kaybetme durumunun olabileceği ifade edilir. Fazilet sahibi olmanın önemi anlatılır.

"Bir Muallimin Lisanından" adlı manzum eserde cehaletin ne kadar kötü olduğu tasavvur edilir. Şeytanın cahil insanı kolayca iğfal edebileceği söylenir. İlim öğrenmenin önemine dair iki hadis ile desteklenen şiirde çocuklar ilim öğrenmek için teşvik edilir. Şiir şöyledir:

BİR MUALLİMİN LİSANINDAN
Yaşayan cehl ile dünyada, vatan yavruları!
Ona benzer ki karanlıkta gezer yok feneri
Ne kadar korku verir adama müdhiş zulmet
Rahnümânsız saçıyor adama her dem dehşet
Ne beladır bu cehalet ne fenadır ne fena
Size tarif bunu vacip olur şimdi bana
Cahili pek kolay etmez mi şeyâtin iğfal?
Ben eminim edemez alimi asla izlâl
Bir hadis-i nebevi var şu meali söyler
Alimin uykusu cahilin namazından berter
Bir dahi var ne diyor, gitmeyelim tafsîle
Çin'de olsa bile ilmi gidiniz tahsile
Şimdi bir kat dahi meydana hakâyık çıktı
Bu hadiseyn ile meydana dakâyık çıktı
Bakınız! Sâye-i şahanede pek çok mektep
Melekemizde bulunur etmeye tahsil-i edep
Haydi biz de çalışıp cehli izâle edelim
Haydi çirkâbını (*Çirkef) birlikte isâle edelim
Çalışanlar iki alemde olurlar makbul
Ekmeyince veremez çünkü arazi mahsul
Haydi biz de saçalım feyz-i hüner etrafa
Hep çalışmakla tekaddüm edelim eslâfa
Bî nezîr olmak için haylice lazım ikdâm
Sa' ile her şey olur Hak bunu eyler i'lâm
Haydi gayret ederek biz de teâlî edelim

[298] Mehmed Es'ad, "Fazilet-i İlim", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/29 (1899), 6.
[299] Mehmed Akif, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/45 (1900), 5.

Sarf-ı himmet ile tahsili muâlâ (*Yücelikler) edelim[300]

Konuyla ilgili dergide yer alan bazı özlü sözler şunlardır:

* Her işin üstadı vardır.[301]
* İktidarından ziyade yüklenme.[302]
* Cahiller ile musâhabet nişâne-i cehldir.[303]
* Islah-ı nefse sebep olmayan ilim dalâl olduğu gibi temin-i menfaat etmeyen mal dahi vebaldir.[304]
* Cahil ile müşavere eder isen şüphesiz senin için emr-i bâtıl ihtiyar edecektir.[305]
* Cahil kesret malı, âkil ise ilm ve kemâli talep eder.[306]
* Seyf (*Kılıç) ve kalem insaniyetin iki hâmîsidir.[307] (*Koruyucu)
* İlim ve marifet öyle bir nukuddur ki sarf olundukça tezâyüd (*Artma) eyler.[308]
*Küçüklüğünde taallüm (*Öğrenme) etmeyen büyüklüğünde tekaddüm (*Öne geçme) edemez.[309]
* Gücü yetmediği işe başlayan kimse aciz olur.[310]
*İnsan bilmediğinin düşmanıdır.[311]
* İlm satırda değil sudûrdadır.[312]
* Cehl fakrdan daha şedîddir.[313]
* Eğlenceyi tahsilde arayınız.[314]
* Vücudun kuvveti yemek ve içmekle kaim olduğu gibi aklın da kuvveti ilim ve hikmet iledir.[315]
* Gençliğinde tahsil-i ilim ve edep etmeyen büyüklüğünde ihraz-ı şeref tekaddüm edemez.[316]
*Akl zinetin güzeli ilm sermayenin efdalidir.[317]
* İlim sermayenin en büyüğüdür.[318]
*Alim derece-i kadrini bilen, cahil işini bilmeyendir[319]
* Alim sözünü sıhhatine efali (*Fiiller) şehadet eden kimsedir.[320]
* Şeref ve şan kesreti mal ile ve neseble değil fazilet-i ilim ve edepledir.[321]
* İlimlerin hayırlısı senin ıslâh-ı bâ'is olandır.[322]
* Mesut ve bahtiyat olmak isteyen daima ashab-ı ilim ve faziletle hem nişîn (*Oturan) olmalıdır.[323]

---

[300] Mehmed Akif, "Bir Muallimin Lisanından", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/49 (1900), 1.
[301] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/46 (1900), 8.
[302] Hüseyin Muhiddin, "Emsâl-i Hakikat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 8.
[303] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/49 (1900), 4.
[304] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/49 (1900), 4.
[305] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/49 (1900), 4.
[306] Müftîzâde Es'ad, "Kelam'ül Kibar Kibar'ül Kelam", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/4 (1900), 5.
[307] İbrahim İhsan, "Mülâhazât-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 6.
[308] "İbrahim İhsan, "Mülâhazât-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 6.
[309] Müftîzâde Es'ad, "Kelam'ül Kibar Kibar'ül Kelam", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/15 (1900), 5.
[310] Mehmed Es'ad, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/14 (1899), 8.
[311] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/46 (1900), 7.
[312] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/46 (1900), 7.
[313] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/48 (1900), 5.
[314] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 4.
[315] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/11 (1899), 5.
[316] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/11 (1899), 6.
[317] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/12 (1899), 4.
[318] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/20 (1899), 7.
[319] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/20 (1899), 7.
[320] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/20 (1899), 7.
[321] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/27 (1899), 7.
[322] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/27 (1899), 7.
[323] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/27 (1899), 7.

* İlmin hayırlısı sahibine menfaat bahş olandır.[324]
* İlminle âmil olursan memdûh-u ulemâ olursun.[325]
* Nev' beşer için en büyük maraz cehâlettir.[326] (Voltaire)
* Vücudun ta'ayyüşüne (*Yaşama) hâdim olan nafakadır. Ruhun nafakası ise kitaplardır.[327]
* İlimsiz köşeye geçen tezce aşağıya iner.[328]

Çocuklarda ilme saygı gösterme öğretmenlerini dikkate almalarından başlar. Öğretmeninin ilmini dikkate almayan öğrenciler önce okulda sonra toplumsal hayatta sorunlara neden olur. Çünkü doğru ilim kişiye doğru ile yanlışı öğretir. İlmi ve ona sahip olan kişiyi önemsemek toplumdaki düzeni sağlayan etkenlerden biridir. Çocuklara Rehber dergisi de edinilmesi gereken bu değeri küçük yaşta zihinlere zerk etmeye çalışır.

1.16. İnfak

İnfak, terim olarak genellikle "Allah'ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması" demektir. Bu bakımdan infak, farz olan zekâtı ve gönüllü olarak yapılan her çeşit hayrı içermektedir.[329]

Bir ayette, *"Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakıp incitmeyenler için Rablerinin katında özel karşılık vardır. Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir."*[330] buyrularak infak teşvik edilmiş ve infak yaparken dikkat edilmesi gereken husus konusunda bilgi verilmiştir.

Peygamberimizin hayatına baktığımızda infakta bulunduğunu ve çevresindekilere de infağı öğütlediği görülür. O bir hadisinde, *"Yanı başındaki komşusu açken tok yatan kimse, iman etmemiştir."*[331] buyurur. Bu doğrultuda İslam geleneğinde vakıf kültürü oluşmuştur.

Çocuklara Rehber dergisinde infak değeri üzerinde çokça durulur. Bizim nezdimizde önemli olmayan bazı şeylerin, ihtiyacı olanlar için büyük değer taşıdığı bu nedenle infak yapılması gerektiği belirtilir. Bununla ilgili iki metin şöyledir:

MU'ÂVENET
(Hikâye-i Ahlakiye)
Ayağında, ihtimal ki bir beyzâdenin ayağında bulunmakla şereflenmiş ve sonra terahhumen (*Acıyarak) bir fakire verilip bir müddet giyildikten sonra kim bilir nasıl bir ihtiyacın sevkiyle müzâyedeye verilerek satılmış ve bu fakir çocuk tarafından yine

[324] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/27 (1899), 8.
[325] Mehmed Nâzım, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/30 (1899), 5.
[326] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 5.
[327] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 6.
[328] Mehmed Es'ad, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/43 (1900), 7.
[329] Çağrıcı, "İnfak".
[330] el-Bakara 2/262.
[331] İbn Ebû Şeybe, Musannef, Îmân ve Rü'yâ, 6.

kim bilir nasıl bir hizmet mukâbili kazanılan bir paradan bayramlık olarak tefrîk edilen dört buçuk kuruşla alınmış dizleriyle arkası dört yerinden yırtılarak sonradan kendi rengine bile uymayan birkaç türlü kumaşla defaatle yamandığı halde daima yırtılmak istermiş gibi her gün birer tarafı açılan ve vaktiyle epeyce güzel bir kumaş olduğu o yağlar, kirler altında bile hala nazar-ı tedkîkinden kurtulamayan bir pantolon; sırtında kolları omuz başlarından defaatle söküle dikile artık dikilemez bir hale geldiğinden dolayı üzerindeki kalın siyah, iplikleriyle hali üzere bırakılmış; yanları aşına aşına dirseklerine çıkmış, yakası yağdan, terden paçavra kadar kirlenmiş bir palto!

İşte on üç on dört yaşında kadar tahmin olunan bu çocuğun bu kadar soğuk bir havada bütün vücudunu setr eden elbise yalnız şu iki şeyden ibaret idi. Evet; iç elbisesini de saymak lazım gelirse buna kömür amelesi gömleği kadar kirli bir gömlek ilave etmelidir. Başını soğuktan muhafaza edecek fes olmadığı gibi ayaklarına giyecek bir çift kundurası da yoktu. Hayır, kunduraları vardı. Fakat bu çocuk onları her gün giyip de hırpalamak istemez, eyyam-ı resmiyyeye saklardı.

Bir sâhib-i merhametin -artık giyilemeyecek bir hale geldiği için olmalı- geçen kış kendisine bahşettiği, soğuktan ayakları morarmış, kulakları kızarmış olduğu bir sırada oğlunun ayağına bir çift lâbicinle lastik alan bir efendinin (Al çocuk bunları giy dua edersin) deyip de verdiği ökçeleri eğrilmiş, burunları delinmiş bir çift yarım potini vardı.

Va'kıa (*Gerçi) bunlar duaya değer bir şeyler değildi. Fakat bu çocuk pek soğuk havalarda, resmi günlerde onları giydiği zaman o Efendiyi bir türlü unutamıyor (Evet, dua etmeliyim, diyor)du. İhtimal ki bu çocuk şu kunduralara mâlik olduğundan dolayı ne kadar memnun olup da dua ediyorsa bunları taşıya taşıya artık bıkan o Efendinin çocuğu da şu kunduralardan kurtulduğundan dolayı sevinerek dua ediyordu. İşte bir tezâd-ı garip!

Küçük kardeşlerim! Şu küçük fakir hikâyesi size büyük bir ders-i ibret veriyor. Fakir refiklerinize kalem; kağıt; defter gibi ufak tefek hediyelerle iânede bulununuz. Bunlar sizin indinizde ne kadar değersiz şeyler ise bilakis onlar nezdinde gayet kıymetlidir. Böyle küçük hediyeler i'tâsıyla büyük fazilet göstermiş ve onları da sevindirmiş olursunuz. [332]

Kişi yardımda bulunacağı zaman gücü nisbetinde bunu gerçekleştirir. Franklin'e, paraya ihtiyacı olduğu için mektup yazan birine Franklin'in yardımı ve bu yardımın devam etmesi için bulduğu güzel bir yol şöyle anlatılır:

FRANKLİN'İN BİR MEKTUBU

Hükemâ en ufak işlerinde pek büyük âsâr-ı (*İzler) hikmet ibrâz ederler. İhtiyaçta olan şahıs kendisine muâvenette bulunmasıçün hekîm meşhur Franklin'e müracaat etmiş idi. Hekîm müşârun ileyh cevaben yazdığı mektupta demiştir ki:

"İhtiyaçta olduğunuzu yazıyorsunuz. Leffen (*İlişikte) on altın gönderiyorum. Bu gibi a'mâl hasenede bu kadar sarfiyatta bulunmaya kuvve-i mâliyem müsait değilse de fevkalade ihtiyacınıza binaen şu meblağı takdim ediyorum. Bunu hediye ediyorum diyemem. Belki de iâre (*Ödünç verme) ediyorum. İnşallah iyi bir memuriyetle vatanınıza avdet ettiğiniz zaman bu parayı yine ihtiyaçta olan birine iâre edersiniz. Ve kendisine aynıyla bu tavsiyede bulunursunuz. Bundan maksadım az para ile çok iş görmekten ibarettir." [333]

[332] Şerif Necmî, "Mu'âvenet", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/33 (1898), 4-5.
[333] İmzasız, "Franklin'in Mektubu", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 6.

Dergide infak denilince dilenciler konusuna da değinilmiştir. Genel olarak baktığımızda çalışmak yerine tembelliği seçerek dilencilik yapmayı doğru bulmazken "Tasadduk" adlı parçada ihtiyacı olan dilencilere nasıl davranılması gerektiği hakkında bilgi verilir. Parça şöyledir:

TASADDUK

…

Ben fena bir iş işledim. Kendimden memnun değilim. Kânûn-i evvel ayının soğuk bir gününde sokağa çıkmış idim. Rüzgar çelik gibi keskin, yollar ise kupkuru idi. Toprak gelen geçenlerin ayakları altında kem kem ötüyordu.

Yol üzerinde tesadüf edilen adamların yürümekten ziyade kaçmakta oldukları zannolunuyordu. Şiddetli soğukları hiç sevmediğim için te'sîrât-ı havâiyyeden kendimi muhâfaza maksâdıyla daima giyindiğim kalın ceketten ma'ada -o gün- kürklü paltomu da üzerime almış idim. Büyük bir şal ile ağzımı yüzümü sarmış, kürklü eldivenlerle ellerimi iyice setr etmiş idim. Şimdi vücuda bir istihkâm metânetinde olduğundan adeta soğuğa meydan okurcasına tabanlarımı yere vurarak gidiyordum.

Sabri Paşa Caddesinin Tahta Kale'ye mütelâkî olduğu köşede kolları arasında tuttuğu küçük bir çocuğu bağrına basarak duvara dayanmış zavallı bir kadıncağıza tesadüf ettim.

Bîçâre beni görünce hemen elini uzatarak (Allah için bir sadaka inâyet ediniz) dedi.

Lakin vakit geç işim pek müsta'cel olduğundan orada durup eldivenlerimi çıkararak paltomun düğmelerini çözmek, cebimden para çantasını çıkarıp içinden para almak müşkil olacağını düşündüm ve muhâkemede kendimi halkı bularak daha acele yürümeye başladım meğer kadıncağız beni takip ediyormuş.

Bir aralık başımı arkama çevirince yine o el uzandı. Yine o kadın titrek bir sadâ ile (Rica ederim efendi bir sadaka veriniz) dedi. Yırtık elbisesi, sararmış çehresi, zayıf kolları ile el an hayali karşımda duran zavallıyı bir nazar-ı ser'i ile baktım. Sîmâsındaki alâim-i ye's ve fötürü tefrîk ettim. Hele kucağındaki çocuğun hali beni o derece muzdarip etti ki yoluma devam edip etmemek hususunda bir dakika kadar müteredd id kaldım. Ma'mafih ilk fikrim o fikr-i fâsidim galebe ederek yola devam etmeyi tercih eyledim. Zaten kendimi vicdanen mutmain etmek için bu kadının emsâli nadir olmayan sahte fakirlerden, arsız dilencilerden biri olduğuna da hüküm etmiş idim.

Örtülü çarşıya girmiş idim ki içimden gelen bir sadâ bu hareketimin ne kadar çirkin bir muâmele olduğunu bana anlattı. Ben de ne (Ah! Sefîl hata bile nefsime ta'n (*Kınama) ve teşnî' (*Çirkin bulma) etmeye başladım. Bu derece zulmü, kayıtsızlığı ne sûretle icrâ edebildiğimi bir türlü anlayamıyordum. Hemân avdet ederek dilenciyi araştırmaya başladım. Lâkin tekrar Tahta Kale Caddesiyle Sabri Paşa Caddesinin birleştiği noktaya geldiğim zaman artık kadıncağız gözden nihân (*Gözden uzak, gizli) olmuş idi. Pek uzakta olmadığını düşünerek yolda tesâdüf ettiğim bir hamaldan sordum.

Filvâki' dilenci görmüşse de nereye gittiğini bilemediğini söyledi.

Kendi kendime (Onu bulmalıyım, mutlaka bulacağım) diyerek kemâl-i heyecân ile caddeyi boylamaya başladım. Dâima etrafıma bakınıyor lâkin kimseyi görmüyordum. Kimse, kimse kalmamış. Ya Rabbi! Acaba nereye gitti. Ne kadar da tâkatsiz idi. Ayakta pek güçlükle durabiliyordu. Sesi de titriyordu. Ben ise bu şâyân-ı merhamet sadâdan yüz çevirmiş idim. Benden sadaka talebindeki ısrârı boş değilmiş. Evet onu bulmalı. Ya çocuk pejmurde libâslara sarılmış soğuğun şiddetinden masmavi kesilmiş olan o küçük mahlûk dâima döktüğü gözyaşlarından yanakları çukurlaşmış doğduğu yevm-i mıhnetten beri rahat yüzü görmemiş olan o zavallı çocuk. Ciğerpâresini bu derece şiddetli bir havanın te'sirâtına arz eden biçâre vâlidenin hâli

beni titretti. İrtikâb ettiğim cürmün büyüklüğünü düşündükçe gözlerim etrâfımdakileri görmüyor kulaklarım o şedîd rüzgârların hâsıl ettiği tarrâkaları (*Gümbürtü) bile işitmiyordu. Meğer ben ne kadar hâin imişim. Behme (*Behem: Birlikte) hâl sâ'ileyi (*Dilenci) bulmak için tekrar Tahtakale Caddesine doğru gitmeye başladım. Artık her türlü fedâkârlığı göze almış idim. Büyük bir endişe içinde idim. Şüphesiz bütün ümitleri mahv olan zavallı kadın yol üzerinde her rastgeldiği kimseye mürâcaat etmiş hep böyle fenâ muâmeleler görmüştü. Kim bilir biçâre kendi kendine (Son bir tecrübe-i tâli' olmak üzere bu Efendinin de merhametine mürâcaat edeyim) dememiş midir? Bu mütâla'ata (*Okumalar, düşünceler) o derece dalmışım ki nereye gittiğimi bilmiyor muttasıl ilerliyordum. Zavallı sâileyi bulmak hususundaki taharriyâtım (*Aramalar) müntec-i (*Sonuç veren) muvaffakiyet olamadı. Tamâm eve gireceğim dakikada - dalgınlık hâliyle-köşe başında miskinâne (*Miskince) uzanıp yatan bir kelbin ayağına bastım. Hiç beklemediği hâlde bu muâmeleyi dûçâr olan zavallı hayvan can acısıyla pantolonumun paçasına yapıştı.

Evvelki ızdırâba bu korku da munzamm (*Eklenmiş) olunca büsbütün şaşırdım. Hemân bin müşkilât ile paçamı kurtararak eve can attım. Bilmem nasıl bir telâş ile minder üzerine kendimi atmışım. Rüzgârın şiddetini havanın burûdetini (*Soğukluk) hiç hissetmiyordum. Dâima karşımda o kadın ile o çocuk dolaşıyordu. İşte bu müthiş vâkı'adan sonra tövbe sonra bir fakîri boş çevirmiyorum. [334]

"Küçük Bir Devri Âlem" adlı parçanın bir kısmında tasadduk adabının gizli olması gerektiği anlatılır. Konuşma şöyledir:

…

- Hoca Efendi, dedi; Tasadduk nasıl olmalıdır? Herkes şâyân-ı merhamet midir?

İhsan iyi vâsı' bir zemin mübâhase bulduğuna müftehran (*İftihar, kıvanç) kanepe üzerine yaslandı, Büyük bir adam tavrı alarak dedi ki:

- Evet, her gördüğümüz fakire, her zavallı zanneylediğimiz adama acaba bir nazar-ı merhametle bakmalı mıyız?

- Hayır oğlum, bunu sana tarif etmeliyim. İyice dinle:

Sağ elin verdiğini sol el görmesin. Tasadduk eden necat bulur.

Boynunu bükmüş, elini tamamiyle uzatmaya bile cesaret edemeyen yırtık bir elbise içine bürünmüş bir fakir düşün. Metâ'ib-i (*Yorgunluklar) hayatının çehresinden husûle getirdiği buruşuklar bu adamın ne derece sefalet ve azap içinde yuvarlandığını gösterir. Yahut evvelce hal ve vaktini kemalinde iken sonra nasılsa bir darbe hevlnâka (*Korkunç) ki dûçar olarak sefalet içine düşüp de teselli irtikâb edemedikten mâ'adâ hallerini de kimseye söylemeyerek sefil bir halde vakit geçirirler. En ziyade merhamet edilecek en ziyade himayeye şayan olacak bu gibi bîçârelerdir.

Şimdi de tese'ülle (*Dilenme) geçinecek kadar para iktisat edip de dilenciliğe devam eden bir takım yüzsüzleri pîş-i (*Ön, önce, huzur, kat, görüş) te'mile alalım. Her gün gazetelerde okuduğumuz üzere Avrupa'da, Amerika'da, el hasıl bütün dünyada bir çok (dilenci) rubbesi altında saklı fakirler var imiş ki parmakla gösterilecek derecede sahib-i servet ve iktidar imişler. O halde niçin teselli ihtiyar ediyorlar?

Buna kendileri bile bir cevap veremezler. Geçenlerde Fransa'da bir dilenci ölmüş idi. Oturduğu kulübesinde binlerce lira buldular. Uzaklara gitmek ne lazım. Üsküp'te daha geçen sene köprü başına kendisine bir zavallı süsü vererek boynunu bükmüş olduğu halde oturarak mârrîn ve âbirînin (*Gelip geçenler, yoldan geçenler) merhametini celb eyleyen bir dilencinin hîn-i vaktinde vefatında yüzlerce lirası çıkmadı mı?

[334] İmzasız, "Tasadduk", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/17 (1899), 1-2.

> Tasadduk Cenab-ı Hakk'a karşı bir nev'-i ubûdiyettir. Fakat şâyân-ı tasadduk olanları tefrîk etmek de lazımdır.
>
> Bunun için insan hangisinin şâyân-ı merhamet olduğunu bilmediğinden herkese hilm ile muamele etmelidir. Cenab-ı Hakk'ın insanlara bir saffet-i mümtâze olmak üzere bahş eylemiş olduğu nutkumuzu niçin iyi sözlerle hasr etmeyelim? Bir fakir olsun bir dilenci olsun velev âdî bir adam olsun hepsine nezaketle tatlılıkla söz söylersek herkesin merhametini celb etmiş olmaz mıyız?... [335]

İnfak ile ilgili bir özlü söz şöyledir:

> * İzzet-i nefsini aramayan, ihsan ve tasadduk etmeyen ağniyânın, alelekser mücevheriyât taşıdığı halde arpa ve ot ile yaşayan hayvanâttan farkı yoktur.[336]

İnfak, toplumdaki birlik ve beraberliği sağlamak açısından çok önemlidir. İslam'da yardıma muhtaç olanların gözetilmesi emredilmiş ve bunun için zekat, sadaka, fitre, fidye, kurban gibi ibadetler emredilmiştir. İnfak edebilmek küçüklükten elde edilmesi gereken bir alışkanlıktır. Zorda olan birine neden yardım edilmeli veya elimizdekini neden başkasıyla paylaşmalıyız gibi hususlar erken yaşta içselleştirilmesi gereken şeylerdir. Bu yüzden dergideki yazılarda infakın önemine vurgu yapılır. Çocukların bunu erken yaşlardan itibaren zihnine yerleştirmesi hedeflenir.

1.17. İnsanlığa Faydalı Olmak

İnsan, toplumsal bir varlıktır. İnsanın, birlikte yaşadığı kişilere faydalı olması takdir edilecek bir davranıştır. Bu konuda Peygamberimiz şöyle buyurur: *"Hayırlınız, kendisinden hayır beklenilen ve kötülüğünden emin olunandır..."*[337]

Çocuklara Rehber dergisi incelendiğinde insanlığa faydalı olan icatlardan ve bunları yapan mucitlerden söz edildiği görülür. Bu kişilerin yaptıklarının önemi, buluş sırasında yaşadıkları ve insanlık adına sağladıkları katkılar anlatılır. Bu kişilerden biri Pastör'dür. Metin şöyledir:

> **PASTÖR**
>
> Pastör denilince alem-i insaniyete ettiği hizmâtı hasebiyle nam-ı bâ ihtirâmî bir hiss-i muhabbet ve şükran ile yad edilmemek kabil değildir.
>
> Lui Pastör Fransa'nın belki alem-i marifetin mabel iftiharı ve asr-ı hazırı tezyin eden e'âzım ricalinden şöhretgîr cihan olan dehâttan biri, bir kimyagerdir.
>
> Bir kuduz tarafından ısırılıp da bu illeti müdhişeye giriftar olan efrâd-ı beşeri evvelce kızgın demirler ile dağlamaktan başka usul-u tedavi yok idi. Kudurmuş

[335] H.(Ha) A.(Ayn), "Küçük Bir Devri Âlem", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/25 (1899), 7-8.
[336] Müftîzâde Es'ad, "Kelâm'ül Kibar Kibâr'ül Kelam", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/4 (1900), 5.
[337] Tirmizî, Fiten, 76.

hayvanın dişleriyle vücuda dahil olan o zehr-i mehlike kana karışmazdan mukaddim mahvetmeye bir diğer çare-i necat bulunamamış; bu çare de daima hüsn-i netice vermemiş idi.

Pastör taharriyât-ı mütemadiyesi sayesinde kuduza karşı bir aşı usul-u keşf etti. "Masl" yahud "Serum" tabir edilen bir madde-i müstahsalayı et ile deri arasına telkîh etmekle şu müthiş, mehlik illete karşı bir deva-i cedideyi alem-i tabâbet, insaniyete bahş etmekle ne büyük takdir ve şükrana mazhar oldu. [338]

Metnin devamında Miladi 1885 yılında bir çoban anlatılır. Hayvanları otlattığı meranın yüz metre kadar ötesinde sekiz on yaşlarında beş altı çocuğun oyun oynarken köpek saldırısına maruz kaldıklarını ve bu çobanın köpeğin çocuklara zarar vermesin diye aralarına atıldığı yazılır. Köpek kuduzdur ve çoban sol elini köpeğin dişlerine kaptırır. Çoban, bir hamlede orada bulunan kamçı ile köpeğin çenesini bağlar ve köpeği çaya kadar sürükler. Hayvanı boğarak işini bitirir. Oraya getirilen iki cerrah köpeğin kuduz olduğunu muayene ile beyan ederler. Nahiye müdürü de belki tedavi olur ümidi ile çobanı Pastör'e gönderir. Genç çoban Pastör'ün tedavisi ile iyileşir ve bu vaka umûm-u mehâfilde makâl olur. Gazetelerde haber olur. Çobanın cesaret ve fedakârlığı sayesinde Pastör ile namlarının yan yana görmek şerefine mashar olmuştur denilir.

Benzer bir hikâye olarak da Franklin anlatılır. "Musahebe"[339] adlı metinde Franklin'in yıldırım kalkanını buluş öyküsü anlatılır. Bulduğu bu kalkanın evlere uygulamanın yollarını araştırdığı ve sonunda onu bulduğu konu edilir. Böylece birçok zamandan beri âlem-i insaniyeti yıldırımın tahribatından kurtardığı söylenir.

"İbkâ-yı Nîk Nâm" adlı manzum eserde Peygamberimizin sadaka-i cariye hakkında buyurduğu hadis işlenmiştir. İnsanlara faydalı olan Müslümanların, vefat etmiş olsalar da amel defterlerine sevap yazıldığını anlatan şiir şöyledir:

İBKÂ-YI NÎK-İ (*İYİ,GÜZEL) NÂM
Bir hadîs-i nebevî zikr ederek üstadım
Eylemişti bana bir pend (*Öğüt) o kerem-i mu'tâdım (*Alışılmış)
Eser-i üstâda gidip ben de size pend edeyim
Dinle yek nush-u (*Nasihat) güzîne sizi dilbend (*Sevgili) edeyim
Kim ki bu âlem-i fânîden eder kat'-ı (*Kesme) hayat
Kapanır defter a'mâlî (*Ameller) yazılmaz hasenât
Fakat üç kimse için hep yazılır ecr-i cezîl (*Çok sevap, bol ecir)
Hûşdârân cihâna bu olur zikr-i cemîl
Evvelâ mâmelekinden (*Sahip olunan her şey) ayırıp mülk ve nukûd
Vakf ede bir cihet hayra benâm (*Ünlü) Ma'bûd
Nef'(*Fayda) olundukça bu hayrından o zâtın bî şek (*Şüphe)
Kayd eder ecrini ol deftere me'mûr melek
Sâniyen âlem ola eyleye neşr ve te'lîf
Nâmını zinde kıla bir eser-i pak ve latîf

[338] İmzasız, "Pastör", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/2 (1899), 2.
[339] H.(Ha) A.(Ayn), "Musahebe", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 3-4.

Ya olundukça o ilim ve o eser âlemde
Yazılır defterine ecr-i amel ol demde
Sâlisen bir eb (*Baba, ata) müşfik ki kazanmış şerefi
O yetiştirmek ile kendine hayrülhalefi (*Hayırlı evlat, iyi evlat)
Halef pâkî olur ruşene aksâ-yı amel (*Ülkü)
Yazılır defter a'mâline hep hayr-ı amel
Bunda bir nükte-i ra'nâ görünür dânâye (*Bilgili)
Ki yeter bir eseri kendisini ihyâya
İşte terğîb-i (*Rağbet ettirme) ulûma (*İlimler) daha bundan a'lâ
Ne bulur söyleyecek söz hükemâ ve füzelâ
Ey çocuklar! Geliniz sa'y ediniz tahsîle
İlminizdir sizi mazhar edecek tecbîle
Siz de lütf eyleyiniz! Dinleyiniz bu sühanı (*Söz)
Ey olanlar! Bu kadar mülk ile servetle ganî
Nâmınız bir eser-i hayr ile olsun ihyâ
Nef' versin ebediyen size mâl-ı dünya
Ey pederler! Bakınız siz de şu evlatlara
Nîk ve bed vâsıta onlar olacak yâdınıza
Sizi rahmet ile yâd ettirecek esbâba
Sa'y edip, sevk ediniz terbiye ü âdâba
Din ve dünyayı şereflendiriyor işte ulûm
Din ve dünya bize mektepsiz olur mu ma'lûm?
Cahilin canı çıkar nâmı cihandan silinir
Âlimin ruhu uçar zâtı demâdem (*Her an) bilinir
Eser-i hayr bırak! Ecri sana aittir
Âleme geldiğine gittiğine şâhittir.[340]

Dergide insanlığa faydalı olan yabancı kişilerin şeref sahibi oldukları vurgulanırken, Müslümanların sevap kazandığı ifade edilir. Bu anlamda derginin farklı motivasyonlar üzerinde durduğu söylenebilir.

İnsanlara faydalı olabilmeyi hedeflemek bir toplumda olmazsa olmaz şartlardan biridir. Öncelikli hedef topluma zarar veren bireylerin olmamasıdır. Sonraki aşama ise insanlara faydalı olan nesiller yetiştirmektir. Çünkü insanlığa faydalı olmaya çabalayan biri çevresine ve yaşadığı memlekete faydalı işler yapar. Bu kişilerin artması ise kalkınmayı beraberinde getirir. Faydalı olma düşüncesinin erken yaşlarda edinilmesi gerekir. Bu yüzden Çocuklara Rehber dergisinin önemli olan bu konuyu işlenmesi dikkate değerdir.

1.18. İyilik

İyilik, Arapça'da "hayr" olarak kullanılır. İyiliğin zıddı kötülük veya şerr'dir. Allah, iyiliği emreder ve iyilik edenleri seveceğini belirtir. Bir ayette *"Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever."*[341] buyurur.

[340] Sirozdan Sadi, "İbkâ-yı Nîk Nâm", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 1-2.
[341] Bakara 2/195.

Müslümanlara en güzel örnek Peygamber Efendimiz iyiliği şöyle tanımlar: *"İyilik güzel ahlaktır. Kötülük ise vicdanını rahatsız eden ve insanların bilmesini istemediğin şeydir."*[342]

Dergide iyilik kavramının maddi ve manevi yardım olarak ele alındığı görülür. Biz maddi yardımı infak konusunda, manevi yardımı ise iyilik değeri başlığı altında topladık. Çocuklara Rehber'de iyilik anlatılırken insanlık vazifesi denilen karşılık beklemeksizin yardıma ihtiyacı olanlara el uzatmanın önemi vurgulanır.

"Ahlak" bölümünde çeşitli insanlık vazife örneğinin anlatıldığı parça şöyledir:

AHLAK
VAZİFE-İ İNSANİYETKÂR

Şâkirdan azat olmuş mektepten çıkıyorlar. İrili ufaklı çocukların kimisi koşarak kimisi konuşarak, ya düşüne düşüne, yavaş yavaş adımlar atarak semtlerine gidişlerini seyre dalmış idim.

***

Benden hayli uzakta mini mini mektepli, bilmem nasıl oldu yere bir yuvarlanıştır yuvarlandı. O anda koşanlardan biri cirit gibi yanından geçti de dönüp zavallıya bir dest-i imdâd uzatmadı. Koşup kaldırdım vurulan yerlerini ovdum. Gözyaşlarını sildim. Diğer bir refîkini terfîk ederek hanesine gönderdim.

Ertesi günü mektebi ziyarete vardım. Muallim Efendinin verdiği müsâade üzerine talebe ile şu yolda bir musâhabeye giriştim:

***

Efendiler, insanları tehdid ve dûçar-ı ızdırâp eden âfâttan biri nedir bana söyler misiniz?

İçlerinde Ali Efendi nâmında biri dedi ki:

-Yangındır.

-Maazallah bir yangın zuhûrunda etrafta bulunanlar o harîka musâb ve ya harîkin taht-ı tehdidinde muzdarip olanlar hakkında ne yolda hareket ederler? Bana tafsillice bir malumat verin.

-Maazallah öyle bir halin vuku'unda her ne zaman olsa halk işini gücünü, ya tatlı muhabbet ve rahat uykusunu terk edip arz-ı imdâda şitâbân olurlar. Elinden geleni icradan geri durmaz; ömründe eline bir okka yük almamış kibar zevât bile bir sandık, bir dolap bir döşek yüklenerek kaçırmaya; iki büklüm olmuş, bacakları gövdesini taşıyabilmekten âciz ihtiyarlar bir masumcuğu kucaklayıp semt-i selâmete îsâle çalışır.

Güçlü kuvvetli olanlar da ateşi itfaye, tehlikeyi izâleye bezl-i gayret ederler.

Halkı bu muâvenete, bu imdâda mecbur eden kimdir? Kimse değil ancak vazife-i insaniyettir.

***

İçinizde bir çayın, bir ırmağın tuğyân ederek köyleri, ovaları dûçar-ı seylâb ettiğini gören var mıdır? Bu da hevlnâk bir âfettir.

Bu sualime Haydar Efendi namında bir şakird şöylece cevap verdi:

- Bendeniz kara suyun hâl-i tuğyânında civardaki köylerden birinde bulundum. O gün bardaktan dökülürcesine bir rahmet düşmüş idi. Yukarı köylerden silah sadâları işitilmeye başladı. Köylerce bu silah bir tugyanın vuku'ndan aşağı köyleri haberdar etmek için atılır. Herkesi bir telaş bürüdü:

[342] Müslim, Birr, 15.

Hayvanları kaçırırlar, çitleri devirirler, harıkların bendlerini bozarlar. Ambarları tahkîm ederler. Kadınlar, çocuklar tepelere doğru koşuşurlar.

Birden bire nehrin suları kabardı; sürüklediği taşların, kütüklerin homurtusundan tevekler (?) ürperir derken sular her taraftan yolları, tarlaları, evleri doldurdu. Kaçan kaçana!

O sırada çaya daha yakın bulunan kulübemsi bir evin temelleri sökülmeye, çatı bir yanına meyle başladı. Meğer içinde küçük bir çocuk unutulmuş imiş. Zavallı validesi istimdâda. Ah ve figana başladı. Kimse de cesaret yok. Sular gittikçe kabarmakta; tehlike tezayur etmekte; biçare validenin kerih-i sûzişnâk âfâkı tutmakta!

Bir delikanlı sapa bir yoldan köyün üst başına koştu, kendisini suyun cereyanına salıp o suretle eve yanaştı. Çocuğu omuzlayıp yine suya atılır atılmaz, evde kâmilen çöktü. Bir taraftan suların şiddet-i cereyanı diğer taraftan dağılan enkazın delikanlıyı takibi uzamasını, yürümesini her hareketini güçleştiriyordu. Bütün halk buz gibi donakalmış idi. Kimse de ne delikanlıdan ne de çocuktan ümit var idi. Çünkü yolu üzerindeki evler birbirini ta'kiben çökmekte mevti takrîb etmekte idi. Cenab-ı Hakk'ın bir hikmeti oldu ki bin mehlikeden sonra ikisi de semt-i selamete varabildi

- Kim bilir zavallı valide ne kadar şâdân, köy halkı da bu hareket-i merdânesinden dolayı delikanlıya senâhân oldular.

Şüphe mi var Efendim. Çocuğun ve delikanlının selameti üzerine tezâyüd etmekte olan tehlikeyi bir dakikalık unutmuş bile oldular.

- Bu delikanlı böyle tehlikeli işe canını atmak için mutlaka büyük bir cebr görmüştür.

- Hiçbir cebr görmedi. Onu icbar eden bir şey var ise;

O da vazife-i insaniyyettir.

- Köy ne hal kesb etti: Ne yolda iâneler, imdâdlar yetiştirildi; oraları öğrenmek zâidtir.

İçinizde kazâ-i bahrîye dûçar olan olmamalıdır. İnşallah hiç de olmazsınız. Kazâ-i bahrî indimde yangından seylâbdan dehhâştır.

Pîş-i nazarınızda vâsi' bir deniz getiriniz. Şiddetli bir fırtına, yer gök birbirine karışmış öyle bir derya-yı cûşân ortasında nokta gibi kalmış bir gemi, dağ gibi dalgaların üzerinde yumurta kabuğu kadar olsun hükmü yok. İçinde bulunanların imdâdına yetişecek ne komşuları ne de kaçıp sığınabilecekleri tepeler var. Yelkenler, direkler, sırtlar, hurdehâş, bir tarafta bir rahne hâdıl olmuş gemiy-i ka'r-ı deryâya çekip götürüyor. Hiçbir teşebbüs ümit vermiyor. Yolcular, kaptan, tayfalar sandallara binip denize açılırlar. Günlerce fırtınanın sevkine tab'an çalkalanıp denizin o dehşet-i efzâ olan enginlerinde mevtin vurûduna muntazır kalırlar.

Uzaktan diğer bir gemi nümâyan olur, yelkenlerini doldurmuş havayı yoluna uydurmuş gidiyor. Beriden küreklerin uçlarına câketler (*Ceket) ; kırmızı, sarı vesâir renkli neleri var ise bağlayıp sallamaya istimdâd etmeye başlarlar. O gemiden işaretler görülünce yolunu sapar, kazâzedeleri gelip kurtarır.

***

Gemi, yolunu sapmakla kaybettiği zamandan başka o kadar halkı beslemek mecburiyetinde de bulunur. O adamları bu hizmete mecbur eden nedir? Şüphe yok ki:

Vazife-i insaniyeleridir.

***

İmdi çocuklarım! İnsanlar yekdiğerinin felaketine çaresâz olmakla cemiyet-i insaniyeye layık bir uzuv olmuş olur. Biz çocukluğumuzla ne bir harîkzedeye ne bir seylâbzedeye ne de bir kazazedeye imdâda yetişebiliriz. Fakat kendi daire-i iktidarımızda olan felaketlere çaresâz olabilmek olsun elimizden gelir. Dün mektep âzâdında Murtaza düşmüş, Seyfullah oradan gelip geçtiği halde yoluna bir saniyelik kâsûb (?) muavenete rağbet göstermemiş yani yangına koşan halkın, rahatlarını feda bir seylâbzedeyi tahlîs için hayatını mehlekeye ilkâ kazazedegani kurtarmak için

kimisine inhâna i'tâ' edenler gibi vazife-i insaniyesini icrâ etmemiş oldu. Eminim ki ba'demâ bu vazifede o da kusur etmez.

Aziz çocuklarım! Büyüdüğünüzde, âlem-i insaniyete değerli muâvenetler edebilmek melekesini iktisâb etmek ister iseniz bugün elinizden gelebilen küçük küçük muâvenetleri icrâda tekâsül etmemelisiniz ki:

Vazife-i insaniyenizi îfâ edebilesiniz.[343]

"Hizmet, Mükafat" adlı metinde bir doktor anlatılır. Gemi yolculuğu yaparken başka bir gemiden, bir hasta için yardım çağrısı alırlar. Havanın çok kötü olmasına rağmen doktorun canını tehlikeye atarak diğer gemiye geçmesini ve hastayı ameliyat etmesini konu eden metin şöyledir:

HİZMET, MÜKAFAT

İnsaniyet saikasıyla (*Sebeb) edilen hizmetler maddi bir mukabeleye mazhar olmasa bile manevi mükafattan mahrum kalmaz. Failine surur ile mümteziç (*Birleşik) bir iftihar olsun bahşeder. Namını beynen naz hayr ve hürmetle yad edilmesine bâdi olur. Ekseriya maddi mükafatada nail etmekle failini muzâ'afen müftehir kılar.

Almanya etibbasından (*Doktorlar) "Doktor Maks" berveyer (?) namında bir zat ahiran Fransa Devleti canibinden Légion d'honneur tabir edilen bir nişan ile taltif edilmiştir ki, doktorun bu mükafata nailiyetine sebep olan vaka insaniyetkarı kendi lisanından nakledildiği gibi gazetelere derc edilmekle bizde aynen tercüme ve kariîn-i muhteremimizin nazar-i ibret ve istifadelerine vaaz ediyoruz.

Doktor diyor ki:

Roggia namında bir gemide hizmet-i tababetle (*Doktorluk) Newyork'a doğru gidiyorduk. Bu seyehat Amerika'ya ikinci seferim idi. Hava gayet şiddetli olmakla üç dört günden beri Atlantik Denizi'nin dalgaları arasında çalkalanıyorduk. Gemide yüz yirmi taife, yüz otuz yolcu ve sekiz yüz muhacir mevcut idi.

Bir ikindi üzeri deniz gayet fırtınalı rüzgar son derece şiddetli idi. Ufuk üzerinde görünen bir gemiden istimdad (*Yardım) işaretleri verildiğini haber verdiler. Kaptan Her (Almanca Efendi manasındadır) Eşmid [Şimid/Schmid] geminin burnunu oraya çevirdi. Gemiye takarrub (*Yaklaşma) edince müstacel (*Acele yapılması zorunlu olan) bir ameliyat icrası için bir cerrah mutalebe (*İstekler) ettikleri işaretlerini çektiler.

Kaptan Eşmid yanıma gelerek "Böyle bir fırtınada hayatınızı tehlikeye ilka (*Koymak) etmeye hiçbir mecburiyetiniz yoktur, ben gemiden ayrılmamanızı tavsiye ederim, her halde dilediğiniz gibi harekete muhtarsınız" dedi.

Ben de gemiden infikak (*Ayrılma) arzusunda değildim, fakat yirmi sekiz yaşında bir genç olduğumdan bu cesaretsizliğe havsalama yediremedim " Bu ecnebi gemisi üzerine gitmeye hazırım" cevabını verdim. Roggia durdu, tayfalar arasından fedailer aranıldı, bir güverte zabiti ile altı taife meydana çıktı, denizin şiddeti nazar-ı dikkate alınarak geminin tahlisiyye sandalı hazırlandı. Bu sırada bana muanevet için geminin berberini de gelmeye ikna etti âlâtımı lazım gelen ilaçları alıp sandal içine girdik. İçinde olduğumuz halde sandalı denize indirdiler zannediyordum ki Roggia yanından ayrılmak kabil olamayacak deniz o kadar şiddetle sandalı gemiye çarpıyor idi ki mutlaka parçalanacağını kıyas ediyorduk, kürekçilerin kuvvetli bir hamlesiyle denize açıldık. Büyük bir dalganın arkasına dalıp gemiyi görmez olduk. Gideceğimiz mesafe üç bin metreden ibaret idi, lakin seferimiz hayliden hayli intidad (*Uzayıp gitmek) etti. Dalgaların arasından hedefimizi görmek kabil olamıyordu. Nihayet

[343] İmzasız, "Vazîfe-i İnsaniyetkâr", Çocuklara Rehber Dergisi, 2/50 (1899), 1-2, 2/51 (1899), 1-2.

yanaştık (Wild Flor) namında petrol gazı yüklü bir İngiliz gemisi imiş; bir nerdiban (*Merdiven) indirip bizi almaya çalıştılar, fırtınanın şiddetinden mümkün olamadı. Âlâtımı gemi üzerine fırlattım. Kaptan kavrayabildi. Gemiden sarkıtılan iplere beraber sarıldık. Yukarıdan taifeler çekerek bizi bordo (*Geminin kenar ve üzeri) üzerine alabildiler. Cleman namında bir genç Fransız gemicinin bir eliyle bilek kısmı ezilip kırılmış olduğunu beyan ve şiddeti vecadan (*Acı) inlemekte olan zavallının yanına isâl (*Ulaştırmak) ettiler.

Denizin sarsıntısından ayakta durmak kabil olmadığından hastayı tutan gemiciler, ilaç koklatmakta olan muavinin beraber ve ben hepimiz güverte üzerine yüzükoyun uzandık. Öylece kolu kesmek ameliyatı icra edilebildi. Ne yolda hareket edeceklerine dair talimat-ı lâzimayı itaa (*Verme) ederek bir şey içmek üzere kaptanın davetiyle kamaraya indim, ikram edilen şeyi içtikten sonra sözü ücrete nakl edeceklerini görünce bundan bahsetmemelerini rica ettim. Birçok huluslar, teşekkürler ile gemiden ayrılmaya kalktı. Deniz daima muhafaza-i vahşet etmekte idi. Beklemekte olan tahlisiyye sandalına binmek ve sonrada Roggia'ya çıkmak için çekilen zahmet tarif edilemez.

Roggia üzerine çıkınca yalpanın şiddetinden beş altı kişinin yaralandığını haber verdiler. Hele bir Amerikalı gazeteci güverte üzerinde gezinirken yalpa zavallıyı geminin kenarına öyle bir çarpmış ki üç ense kemiğini hırpalamış.

Newyork'a vusûlümüzda Fransız taifesinin ifâket bulunduğu kemal-i surur ile istihbar ettim.[344]

İyilik değerinde üzerinde durulan bir husus da kötülük karşısında iyilik etmektir. "Ahlak" adlı metinde İngiltere kraliçesi Elizabet'in şu hikâyesi anlatılır:

AHLAK

En güzel intikam kötülüğe

Mukabil iyilik etmektir.

Bazı hükemâ ashab-ı fezâilin harîs-i intikam olmayacağını söyleyerek ahz-ı sâre teşne olanlar sahib-i fazilet olmayacaklarını iddia ederler.

Cidden uluvv cenab sahipleri ahz-ı intikam etmekten ziyade af ile muameleye meyyaldirler. Bunun içindir ki hâiz-i necâbet olan bir ruh asla müntakim olamaz.

Sevda-yı intikam zayıf kalp ve denâit-i ruha bir alamettir.

Nice bedbînân vardır ki bir alicenabın kendi hakkında diğer birinin vakıf olan hakaret nâbecâsına ehemmiyet vermeye tenezzül bile etmeyerek af ile muamele eylemesini bir nişâne-i acz ve meskenet gibi telakki etmek isterler. Fakat bir tahkîr nâbecâya atf-ı ehemmiyet etmeye adem-i tenezzül kadar büyük bir metanet tasavvur olunamaz.

Bu yoldaki hareket takbîh edilmek şöyle dursun ashab-ı akl ve irfanın mazhar-ı sitâyişi olmak tabiidir.

Zira nefs-i emmareye galebe ve hırs intikamı zabt etmek muzafferiyat-ı azîmeden ma'dûddur.

İnsanı musâvîye sevk eden en kavî sâik nefs-i emmare olduğu için ona galip gelmek ehemmiyetli bir muzafferiyet sayılır.

Avrupa hükema-yı meşhuresinden Karot der ki:

"Bana bir tahkîr vuku'nda kendimi o kadar ala etmeye çalışırım ki o hakaret bana asla vasıl olamaz."

[344] İmzasız, "Hizmet, Mükâfat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/22 (1899), 3-4.

Eâzım-ı eslâfın defter-i vekâyilerini mütâla'a ve tetebbu' edecek olur isen kötülüğe daima alucenap ile mukabele ettiklerini müşahede eyleriz.

İngiltere Kraliçesi meşhur Elizabet öyle bir azamet-i ruh ve necâbet-i kalbe malik idi ki kendini daima bil cümle arzu-yu intikamdan âlî tutardı.

Âtîdeki hikâye müşarun ileyhânın bu haline güzel bir misaldir. (Mary Lambereyu (?)) isminde İskoçyalı bir kız (İskoçya) Kraliçesi (Mary Stewart) nezdinde bir zaman istihdam olunduktan sonra teehhül etti. Kraliçemiz zevcine pek çok atiyeler vermişti.

Kütb-i tarihiye de münderic esbabtan dolayı İskoçya Kraliçesi Elizabet'in emriyle idam olundu. Bu vakadan müteessir olduğundan hizmetçinin zevci aynı günde vefat eyledi.

Mary Lambereyu gerek zevcinin gerek Mary Stewart bir muhabbetle sevdiğinden onların teleflerine mûcip olan Kraliçe Elizabet'ten intikam almaya tasmîm eyledi. Erkek elbisesi giyip ve ismini Andon Esbark namına tebdil edip yola çıktı. Birini Kraliçeye boşaltmak diğeriyle de kendini telef etmek için yanına iki tabanca aldı.

Bir gün Elizabet bahçede gezinmekte iken bir fırsat-ı münâsibe aramakta olan (Mary Lambereyu) işbu niyet-i müthişesini fiile çıkarmak istedi. Bir savlet-i delirânî ile Kraliçeye tekarrüb etmeye başladı. Fakat bu sırada tabancaların biri yere düşerek Kraliçenin muhafız askerleri görüp kendisini derhal tuttular.

Kraliçe onu huzuruna celb ile kim olduğunu sual eyledi. (Mary Lambereyu) de bî pervâ şu cevabı verdi: la ben (?) vâkıan erkek elbisesi giymiş isem de bir kadınım. Çok sene (…Mary Stewart) hizmetinde bulundum. Sen onu idam ettirdin. Bunun için ben de senden intikam olmaya ahdettim."

Hazır bulunanların çoğu mezbûrenin gerek sesinden ve gerek simasından kendisini tanıyordular ve (Mary Stewart) nezdinde görmüş olduklarını tahattur eylediler.

Bunun üzerine Kraliçe: "Mademki sen bu fikrini fiile getirmekle vâcibe-i zimmet ki icra edeceğini zannediyorsun, şimdi benim de sana ne yapacağımı zannediyorsun?" dedi.

"Bu suali bana Kraliçe sıfatıyla mı yoksa bir hâkim sıfatıyla mı îrâd ediyorsun?" dedi. Elizabet "Kraliçe sıfatıyla" cevabını verince Lambereyu "Öyle ise beni affedeceğini zannediyorum" dedi.

Bunun üzerine Kraliçe son bir alucenap ibrâz ederek mezbûre Lambereyu'yu İngiltere haricine çıkmak şartıla affeyledi.

Bu babta eşhâd edilecek daha o kadar vukûât-ı tarihiye mevcuttur ki her birini ayrıca yazmak kabil olamaz.

Hülasa-i kelam olmak üzere denilebilir ki en güzel intikam kötülüğe mukabil iyilik etmekle ahz olunan intikamdır.[345]

İyilik ve iyi kalplilik ile ilgili dergide yer alan bazı özlü sözler şunlardır:

* Defter-i a'mâl (*Ameller) daima hasenât ile mâlî (*Dolu) olmalıdır.[346]
* İyilik ediniz mehdini halka bırakınız.[347]
* İyilik etmek, Rıza-i Bârî'ye hizmet etmektir.[348]
* Muhtefî (*Gizli) olan a'mâl-ı hasene en ziyade şâyân-ı takdîrdir.[349]

[345] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/48 (1900), 1-3.
[346] İbrahim İhsan, "Mülahazât-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 9.
[347] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 4
[348] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/2 (1899), 8.
[349] İmzasız, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 6.

* Hulûs niyetle başlanılan işlerde muvaffakiyet vardır.[350]
* Fena düşünen fena hareket eder.[351]
* İyi bir kalbe mâlik olunuz.[352]
* İyi bir kalp güzel bir çehreye tercih olunur.[353]
* Fenalık ne kadar az olsa kalpte bir yanık iz bırakır.[354]
* İyilik bahara, fenalık hazana benzer, biri gonçe-i kalbi inkişâf ettirir, sevindirir. Diğeri onu soldurur, mahzûn eder.[355]
* İyilik iyiliği takip eder.[356]
*İyilik et denize at balık bilmezse Hâlık bilir.[357]

İyi olmak ve iyilik yapmak her insanda olması gereken özelliklerden biridir. Kazanılması gereken diğer olumlu davranışlar gibi bunun da küçük yaşta elde edilmesi gerekir. Bu yüzden Çocuklara Rehber dergisinde kahramanların iyilik yaptığı ve bunun sonucunda güzel şeyler yaşadığı hikâyeler, çocukların bu değerle bağ kurmasını amaçlar.

1.19. Kanaatkârlık

Sözlükte kanaat "elinde bulunan ile yetinip fazlasını arzu etmeme, kısmetine razı olma, tamahkâr olmama"[358] anlamlarına gelir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu konu ile ilgili şöyle olarak buyurmuştur: *"Gerçek zenginlik, mal çokluğu değil, gönül tokluğudur."* [359] Başka bir hadis-i şerifte ise *"(Şayet) biriniz, mali imkânlar bakımından ve bedenen kendisinden daha iyi durumda olanlara (imrenip) bakacak olursa; bir de (bu yönlerden) kendisinden daha kötü durumda olanlara baksın!"*[360] buyurarak açgözlülükten korunmanın yolunu öğretmiştir. Kur'anda, *"Hani Rabbiniz, 'Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim, nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım pek şiddetlidir' diye bildirmişti."*[361] buyrulmuştur.

Dergide sık sık işlenen konulardan biri kanaatkârlık ve zıttı olan açgözlülüktür. Kanaatkâr olmanın bir servet kadar kıymetli olduğu belirtilir.

"Ahlak" bölümünün bir kısmında kanaat şöyle anlatılmıştır:

> "Saadet-i hakîkiye servet ve mal ile hâsıl olmaz. Çünkü emvâl-i kârûna mâlik oldukları halde daima teksîr ve tezyîd servet fikri ve servet-i mevcûda dûçâr-ı ziyâ' olur endişesiyle rahat yüzü görmeyen nice zenginler mevcuttur.

[350] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 4.
[351] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 8.
[352] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/51 (1899), 4.
[353] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/2 (1899), 8.
[354] Âtıf Mağmûmî, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 8.
[355] Âtıf Mağmûmî, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 8.
[356] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 8.
[357] İmzasız, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/16 (1899), 5.
[358] Doğan, "Kanaat", 1175.
[359] Buhârî, Rikâk, 15.
[360] Buhârî, Rikâk, 30.
[361] el-İbrâhîm 14/7.

Asıl servet kanaattir. İnsan daima kendinden daha fakir daha bedbaht olanlara nazar-ı im'ân ile bakıp saadet-i haline şükür etmelidir." [362]

Kanaatkârlığın sadece mal değil kendini beğenip beğenmeme konusunda da karşımıza çıktığı görülür. "Böcek"[363] adlı şiirde zavallı bir böceğin, türlü türlü renklerdeki süslü bir kelebek karşısında kendisini beğenmemesi anlatılır. Kimsenin görünüşü dolayısıyla kendisine ehemmiyet vermediğini düşünüp üzülürken çocukların kelebekleri yakaladıklarını, kanatlarını çektiklerini, başlarını çekip öldürdüklerini görünce oldukça üzülür. Şiirin sonunda talihine küskün olmadığını, halinden memnun olduğunu, fazlaca parlamanın halkın dikkatini çektiğini ve sonucunun pahalıya mal olduğunu söyler.

Anlatılan hikâyelerde kanaatkârlık övülürken açgözlülük yerilmiştir. "Arslan ve Kaplan" adlı parça şöyledir:

"Arslan ma'rûf olan dehşet ve iftirâsıyla beraber âlî bir necâbet-i tab'a mâliktir. Kavi olduğu kadar şefîk, şefîk olduğu derecede celâlet ve celâdete mâliktir.

Kaplan, bütün bu meziyyât-ı ulviye ve ber güzîdeden mahrum olarak gadr ve zulm ile me'lûf bir hayvan-ı müfteristir. Arslan da gadr eyler fakat onun mezâlemi bir dereceye kadar adalete iktirân edebilir.

Kaplan ise hiçbir sebep ve vesile olmaksızın icrâ-yı tahrîp eyler. Kendisine cüz'i îrâs-ı hasâr eden olursa kâffe-i iktidar ve nüfûzunu sarf ederek ahz-ı intikam eylemekten çekinmez. Bu cihetle kaplan arslandan daha muhavvif daha mühliktir.

Arslan ekser azamet ve dehşet, sibâ'ânesini ferâmuş ederek sâkit sâkit hareket eder. Öyle zamanlarda kendisine dokunulmadığı takdirde mütesâdif olduğu insanlara savlet etmek hatırına bile gelmez.

Tasavvur edilemez derecede kanaatkârdır. Karnı acıkmayınca hiçbir şikârı parçalamaz ve zannedilir ki bu hayvan oldukça mütehassisdir."[364]

Parçanın devamında kaplanın ise güzergâhında bulunan her canlıyı aç olmasa da parçaladığı ve bundan mahzûziyet duyduğu anlatılır ve bu açgözlülük davranışı tasvip edilmez.

Tamahkârlığın sebep olduğu durumlardan biri de mahcubiyettir. Yine Letâif bölümünden alınan hem eğlendiren eğlendirirken düşündüren bir parça şöyledir:

"İngiliz'in biri Paris'te bir lokantada yemek yiyordu. Bittabi' her kap derûnunda ekl edilen yemeklerden bir miktar bâkî kalıyor idi. İngiliz iki kap yemeği midesine yerleştirdikten sonra sıra üçüncüye geldi. Şu üçüncü olmak üzere gelen tabakta gayet güzel kızartılmış üç piliç var idi. Evvelce getirilen yemeklerle midesi dolan İngiliz de artık pilici yerleştirecek yer kalmaz. Her ne kadar ikisini yiyebilirse de sıra üçüncüye gelince buna muvaffak olamaz. Tabakta terk etmeye de razı olmaz. Bir takrîb ile bunu cebine yerleştirmekte iken hizmetçinin gözüne ilişir. Latîfeci biri olan hizmetçi merkûmun yanına sokularak tabakta kalan salçayı da cebine devirir. Bunun üzerine İngiliz kemâl-i hayretle:

-Ne yapıyorsun? deyince

[362] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/37 (1899), 2.
[363] A.(Ayn) A.(Ayn), "Böcek", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/24 (1899), 4.
[364] Celal Hâverî, "Arslan ve Kaplan" , *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/9 (1899), 3.

-Pilici aldınız. Salçasını bu şereften mahrum etmek olur mu? Ma'lûmunuzdur ki bunlar birbirinden ayrılamaz.

Cevabıyla tama'kâr İngilize güzel bir ders vermiştir."[365]

Dergide yer alan özlü sözlerde kanaatkârlıkla ilgili şunlar yazar:

* Kanaat tükenmez hazinedir. Kanaat sahibini aziz kılar.[366]
* Sevilmekte bile kanaatkâr olalım.[367]
* Az hiçten iyidir.[368]
* Sahib-i kanaat aziz olur.[369]
* Azıcık aşım ağrısız başım.[370]
* Elinde bulunanı hıfz etmek senin için diğerinin elindekini aramaktan daha hayırlıdır.[371]
* Nefsin marazı hırstır.[372]

Görüldüğü gibi dergide kanaatkârlık çokça işlenip özendirilirken açgözlülük yerilip sakındırılmaya çalışılmıştır. Günümüz ailelerin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de sürekli daha fazlasını isteyen çocuklardır. Elindekiyle yetinmeyen ve daha fazlasını isteyen çocuklar ileride tatminsiz ve mutsuz bireylere dönüşebilir. Kanaat hırs, endişe ve kıskançlığı azaltarak psikolojik olarak sağlıklı bir hayat sürmeyi sağlar. Kanaatkârlık savurganlığı engeller. Kişi elindekinin farkına vardıkça daha az şikâyet eder ve hayatına pozitif bir bakış açısı kazandırır. Bu yüzden çocuklara küçük yaşta kanaatkâr olmanın önemini kavratabilmek ileride toplumsal hayata katılacak bireyler olan çocuklar için oldukça önemlidir.

1.20. Kıskanç Olmamak

Sözlükte haset, "başkasının sahip olduğu maddî veya manevi imkânların kendisine intikal etmesi veya kıskanılan kişinin bu imkânlardan mahrum kalması yönündeki istek ve niyeti ifade eder.[373] Kıskançlık ile haset, birbirinin yerine kullanılan sözcüklerdir.

Bazı hadislerde haset kelimesi hem yukarıdaki anlamda hem de "gıpta" mânasında kullanılmıştır. *"Ancak iki kişiye haset (gıpta) edilir. Bunlar, Allah'ın kendisine mal verdiği ve onu hak yolunda harcayan kimse ile Allah'ın kendisine (ilim ve) hikmet verdiği ve ona göre karar verip, onu başkalarına da öğreten kimsedir*"[374] buyrulur. Burada haset kelimesi "imrenme, hayırda rekabet" anlamında

[365] Fâzıl, "Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 7.
[366] İmzasız, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/16 (1899), 6.
[367] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 4.
[368] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 8.
[369] İbrahim İhsan, "Mülâhazât-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 5.
[370] İmzasız, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/22 (1899), 8.
[371] Ali Gâlib, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/27 (1899), 7.
[372] Fâtımâtüz-Zehrâ, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/9 (1900), 4.
[373] Çağrıcı, "Haset".
[374] Buhârî, Zekât, 5.

kullanılmıştır. Öte yandan bazı hadislerde "bir şeyi sahibinden kıskanmak, onu çekememek" mânasındaki haset hakkında oldukça uyarıcı ifadeler yer alır. *"Bir insanın kalbinde iman ile haset bir arada bulunmaz."*[375]*; "Ateşin odunu yakıp bitirmesi gibi haset de iyilikleri mahveder."*[376] buyrularak hasetten uzak durmak gerektiği ifade edilir.

Kur'an-ı Kerim'de *"...Haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım."*[377] buyrularak haset eden kişiden gelebilecek kötülükler konusunda uyarı yapılmaktadır.

Kıskançlık, kişinin sahip olduğu güzel özellikleri görmesini engelleyen bir duygudur. Haset duygusu beraberinde kin ve nefreti de getirir. Hasetten kurtulma yolu olarak dergide kendimizden aşağı durumda olanlara bakmak tavsiye edilmiştir. Bu durumun işlendiği manzum eser şöyledir:

KARGACIK!
Gördü cennet kuşunu öyle müzeyyen per (*Tüy) ü bâl
Zâğ (*Karga) zâde bakakaldı ona dembeste ü lâl
Baktı bir kendisine bir de o cennet kuşuna
Mütehayyir (*Şaşırmış), bu bakış gitmedi ama hoşuna
Bu neden böyle güzel, böyle zerendûz beden
Ben neden zişt (*Çirkin,kötü) ve sihten olayım böyle neden?
Niçin olsun o kadar dilber ve nâzende tırâz (*Sırma işlemeli ipek)
Çekemem doğrusu ser nâbakdem (?) zînetsâz (*Süsleyen, donatan)
Kuş ise ben de kuşum bende niçin yok bunlar
Çünkü yok bende niçin onda bulunsun şunlar?
Diye bir nâr-ı haset kalbine düştü. Pür-i kin
Döndü geldi evine validesi gördü hazîn
Dedi yavrum! Niye mahzûn duruyorsun öyle
Seveyim gel seni, karnın mı acıktı söyle
Kargacık ah çekip ağlayarak verdi cevap
Dedi ki açlık beni etmezdi bu rütbe bî-tâb
Keşke taş doğuraydın! Ne doğurdun beni ah
Serbeser (*Baştan başa) cism ve tenim, bâl ü perim (*Kol kanat) zişt ve siyah
Git! O cennet kuşuna bak! O ne bâl ve o ne per
Göze elmas saçıyor onda münevvir tüyler
Ben ise kapkara tüyler ile mestûr (*Örtülü) ve kabîh (*Çirkin)
Bana da böyle cehennem kuşu derlerse sahîh
Dinledi. Şöyle dedi validesi
Var mı kinin sana bir fâidesi
Haydi tuttun diyelim ki ona kin
Onu kinin edecek mi çirkin
Yine sen zişt, o güzel bir kuştur
Bu senin fikrin ise pek boştur
Nâfile nâr-ı hasetle yanma
Sözümü dinle! Kuzum aldanma!
Kargayız biz değiliz bir şehbâz
Yakışır mı bize nâzende tırâz?
Nerde cennet kuşu! Biz nerde baîd (*Uzak)?
Yer ile gök arası fark bedîd

[375] Nesâî, Cihâd, 8.
[376] Ebû Dâvûd, Edeb, 44.
[377] el-Felak 113/5.

Değiliz biz hele telli turna
Bize lazım mı gümüşlü zurna?
Hünerin doğrusu bîgânesiyiz
Kuşların biz dahî cingânesiyiz
Çekelim çerkeye doğru gidelim
Yine bu halimize şükür edelim
Yoksa da bizde o zînet ma'lûm
Bâl ü perden değiliz ya? Mahrûm
Biz de pervâz ederiz bâl açarız
Öteriz nağme ile fâl açarız
Ya o dîvâr kuşu derler fare
O ne yapsın uçamaz bîçâre
Kanadı yok, kolu yok, suratı bed
Ne sanırsın bize etmez mi haset?
Sen hemen bak! Olasın âzâde
Seni bir tutmaya merdum (*İnsan) zâde!
Tuttu mu? Gitti elinden per ü bâl
Seni cascavlak ederler derhal
Çok arasın bu per ü balı o dem
Fâide bahş olamaz anda nedem (*Pişmanlık)

"Senden ednâya (*Pek aşağı) bakıp şükür ile demsâz olmak
Senden a'lâsına reşk (*Kıskançlık) eylemenin merhemidir.[378]

"Taklîd-i Zînet" adlı manzum eserde bir tavuğun, tavus kuşunu kıskanması ve onu taklit etmesi anlatılır. Tavuk, Tavus kuşunun zarafeti, renkleri ve işlemelerine hayran kalır. Keşke benim de böyle kanatlarım olsa diye iç geçirir. Oraya düşen güzel tüylerden alır ve hotoz yapar. Eve gider. Annesi tavuğu bu halde görünce çok kızar ve bu ne hal diye söylenir. Babasının bu kıyafetle onu yaşatmayacağı ve bu haneye bu şekilde giremeyeceğini söyler. Ödünç güzellik olmayacağını, tavus kuşunun kendini halka beğendirmek isteyen bir süs yığını olduğunu söyler. Parçanın sonunda en güzel zinetin hüner ve minnet etmemek olduğu şu şekilde ifade edilir:

…Kendini halka beğendirmek için süsleniyor
Ne kadar olsa yine minnet ile besleniyor
Biz ise besliyoruz halkı budur zinetimiz
Elhamdülillah ki bizim kimseye yok minnetimiz.[379]

Dergide kıskançlık yerine olumlu anlamda rekabetin faydalı olacağını anlatılan parçalar vardır. "Küçük Bir Devri Âlem" adlı parçada rekabetin ilerlemeyi doğurduğu dile getirilir. Bir bölümü şöyledir:

"Bakınız Hoca Efendi! Ne düşünüyorum. Rekabet bir sınıf arkadaşları arasında da olabilir. Mesela: İki refîk sene içinde yekdiğerine tefavvuk eylemek için iki rakip tüccar gibi çâr su' ma'rifette müsabaka eylerler. Nihayet imtihan bütün heybetiyle

[378] Sirozdan Sadi, "Kargacık", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/41 (1900), 1-2.
[379] Sirozdan Sadi, "Taklîd-i Zînet", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/34 (1899), 2.

çatıp gelir. Her ikisi de iyi bir imtihan vermeye muvaffak olurlar. Eğer aralarında bu rekabet olmasaydı, matlûb-u terakkî o derece güler yüz göstermeyecekti." [380]

Hz. Ali'nin sözlerine yer verilen bir bölümde bu konuyla ilgili "Ashâb-ı hased için rahat yoktur."[381] buyurduğu görülür.

Dergide hasetin insanı mahveden bir maraz olduğu, bu marazın insanı rahat bırakmadığı ve dermansız bir dert olduğu özlü sözlerin yer aldığı bölümlerde şu şekilde işlenmiştir:

*Haset vücûd-u beşeri mahv ve izâbe eder bir maraz-ı vahîmdir.[382]
* Ehl-i hasede mâdâme-i ömr ârâm muhaldir.[383]
* Hased eden herdem mahrum[384]
* Her derde deva vardır ama hasede muhaldir.[385]
* Devası muhal dert varsa o da hasettir.[386]

Kıskançlık doğal bir duygu olsa da kontrol edilemediğinde hem kişiye hem de çevresindekilere ciddi zararlar verebilir. Sürekli kıyaslama hali kişinin kendini değersiz hissetmesine neden olabilir. Aile ve arkadaşlık ilişkilerini zedeler. Bu duyguyu kontrol etmek için kanaatkâr olmak ve şükretmek gerekir.

1.21. Kıymet Bilme

Kıymet, sözlükte "değer"[387] anlamına gelir. Çocuklara Rehber dergisinde kıymet bilmek değerinin farklı yönlerden ele alındığı görülür. Bunlar anne-babanın, mektebin, muallimin ve arkadaşın kıymeti şeklinde dört başlık altında toplanabilir.

1.21.1. Anne-Babanın Kıymeti

İslam'da anne-baba hakkı en önemli haklardandır. Ebeveynimize iyi davranmak, onların kalplerini kırmamak ve onlar için dua etmek gerekir. Kur'an-ı Kerim'de "*Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. 'Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster' diyerek dua et."*[388] buyrulur.

[380] A.(Ayn) H.(Ha), "Küçük Bir Devri Âlem", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/14 (1899), 3.
[381] İmzasız, "Kelâm-u Ali (r.a)" , *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 7.
[382] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/20 (1899), 7.
[383] Mehmet Nâzım, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 6.
[384] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 6.
[385] Mehmet Nâzım, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 6.
[386] Mehmet Nâzım, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/30 (1899), 5.
[387] Türkçe Sözlük, "Değer", 491.
[388] el- İsrâ 17/23-24.

Peygamber Efendimizin hayatına baktığımızda annesine duyduğu sevgiyi ve annesinden sonra kendisine annelik yapanlara gösterdiği hürmeti ve vefayı görürüz. İbn Mes'ûd'un (r.a) anlattığına göre, bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.v.), "Amellerin en üstünü hangisidir?" diye sorunca Peygamber Efendimiz şöyle cevap verir: *"Vaktinde kılınan namaz ve anne babaya iyilik etmektir. Sonra da Allah yolunda cihad etmek gelir."*[389] buyurmuştur.

Dergide anne-babanın, çocuğun hayatındaki yeri ve kıymetinin çeşitli metinlerde vurgulandığı görülür.

"Fena Arkadaşlar" hikâyesinin girişinde babanın önemi anlatılır. Çocuğun hayata karışacağı bir zamanda babayı kaybetmenin büyük bir felaket olduğu, babanın çocuğuna nasihatleriyle ve şefkatle yol gösterici bir hayat rehberi olduğu anlatılır. Hiçbir velinin ve hatta annenin de bir babanın yerini tutamayacağı söylenir. Hikâyenin girişi şöyledir:

> **FENA ARKADAŞLAR**
> (Küçük Hikâye)
> Zavallı çocuk, henüz on üç, on dört yaşlarında iken pederini kaybetmek felaketine dûçar olmuştu. En ziyade nezârete muhtaç olduğu böyle bir sinnde (*Yaş) pederinden mahrumiyet büyük bir musibettir. Çünkü bir çocuk halk arasına gireceği, maişet âlemine karışacağı zamanda en ziyade nasihate, delalete arz-ı ihtiyaç eder. Hiçbir veli, bir peder kadar çocuklara şefkatle, dikkatle nezaret edemez; hatta en şefkatli bir valide bile böyle bir sinnde oğlunu nezaret-i daime altında bulunduramaz; ânî bir tekayyüd-ü (*Mukayyet olma) kâmile ile takip edecek, nasihatiyle irşâd eyleyecek velhasıl âlem-i maîşet (*Geçim, yaşayış) ve hayatta ona esaslı bir meslek, emin bir tarîk-i selâmet gösterecek rehber-i sâdık ancak bir peder olabilir.
> Mektep insana yalnız ma'lûmât-ı nâfia ile insanın fikrini zengin eder, âtînin (*Gelecek) refah ve saadeti için ma'rifet ve hüsn-i ahlak ile çocuğu techîz (*Gerekli şeylerle donatma) eder. Lakin bu ma'lûmâtın mahal-i isti'mâlini, mevki'-i tatbîkini, tarîk-i istifadesini insan başlı başına bulamaz. Çocuk iken mektepte muallimlere muhtaç olduğu gibi, tecrübe mektebinin tecrübesiz şakirdlerine yani âlem-i maîşete ilk adımlarını cesaretle atıp da birden bire şaşırıp kalan mübtedîlere (*Bir şeye yeni başlayan kimse) bir muallim-i hayat, bir rehber-i hareket lazımdır. İşte bu rehber, ancak müşfik bir peder olabilir… [390]

"Müfettiş Efendi'nin Mektebi Ziyareti" adlı parçada bir müfettiş okul ziyaretine gelir. Muallimden hesapta en mâhir öğrenciyi ister. Sonra da bir anne-babanın çocuğunu yetiştirirken ne kadara mâl olduğunu hesaplatır. Çıkan yüksek meblağ sonrasında ise anne-babanın bu kadar emeklerine karşı onlara karşı nasıl davranılması hususunda konuşulur. Parça şöyledir:

> **MÜFETTİŞ EFENDİ'NİN MEKTEBİ ZİYARETİ**

[389] Buhârî, Tevhîd, 48.
[390] İmzasız, "Fena Arkadaşlar", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/30 (1898), 3-4.

Bugün birinci defa olarak Müfettiş Efendi sınıfımıza girdiği vakit Muallimden hesapta en mâhir bir şâkirdi istedi. Muallim Efendi beni kaldırdı. Müfettiş Efendi bana şu sual-i garîbi îrâd etti.

-Oğlum! Siz şimdiye kadar ebeveyninize ne kadara mâl oldunuz?

İşte bir sual ki bütün meçhul! Ben sâkit kaldım. Müfettiş Efendi dedi ki:

-Düşününüz böyle bir sual asla mûcib-i istiğrabınız (*Garip bulma) olmamalı. Beraber hesap edelim. Elbise, gıda bunlar için yirmi beş kuruş.

Ben bir tavr-ı müteaccibâne (*Şaşkınca) ile bunların pek az olduğunu söyledim. Müfettiş Efendi güldü.

-Bu ayda yüz elli kuruş ediyor. Şimdi, yavrum bir senede kaç ay vardır?

-On iki.

-Kaç yaşındasınız?

- On.

-Öyle ise hesap ediniz. On yaşına kadar ne kadara mâl oldunuz?

Ben hesap etmeye başladım. Kendi kendime: Bir ayda yüz elli kuruş sarf ediliyorsa on iki ayda yani bir senede 12x150=1800 kuruş eder. Eğer bir senede 1800 kuruş ederse on senede 1800x10=18000 (on sekiz bin) kuruş eder. Sonra kemâl-i hayret ve havf ile Müfettiş Efendi'ye tevcîh-i nazar (*Bakışı yöneltme) edip rakamları ağzımda bir silsile gibi uzatarak, on sekiz bin kuruş dedim. Bu kadar cesîm bir meblağa -benim gibi- rüfekâm da taaccüb etti.

Müfettiş Efendi bana kemâl-i dikkatle bakarak:

-Efendi oğlum! Daha tamam olmadı. Maazallah keyifsiz olunduğu vakit hekim mesârifi, ilaçlar, mektep maaşları, kitaplar.

Bunlardan mâ'adâ ebeveyninizin bî-nihâye zahmetlerini, meşakkatlerini de unutmayınız. Sizin için daima bir faaliyet ile çalışıyorlar. Daima sizi, sizin maişet ve tahsîl ve istikbâlinizi düşünüyorlar. Yavrum bu zahmetler, şefkatler, gayretler için de acaba bahâ tayini mümkün mü?

Ben bunun gayr-i kâbil hatta adîm-il imkân olduğunu söyledim. Müfettiş Efendi bir parça düşündü. Elini alnı üzerinden medîd (*Uzun, çok süren) bir surette geçirdikten sonra dedi ki:

-Pekala, mademki ebeveynin zahmeti meşakkati hakkında bir bahâ tayin edilemiyor, öyle ise onlara nasıl mukabelede bulunmalı?

Benim için işte daha bir müşkil sual.. Adeta hesap meselelerinden daha güç. Düşündüm, düşündüm. Küçük, zayıf beynimi ezercesine düşündüm. Nihayet muzafferâne başımı kaldırıp:

-Onları samimi hislerimizle sevmek, o emrine itaat eylemek. Onlar gibi yorulmak bilmez bir sa'y-ü mütemâdî ile çalışmak, hülâsa câlib-i müserretleri olacak ahvâl ve harekâtta bulunmakla… dedim. Müfettiş Efendi ince ince güldü. Aheste aheste yanıma yaklaşıp hafif hafif beni okşayarak:

-Aferin zeki, düşünceli yavru! İyi bir hareket,pak, lekesiz bir kalp,yorulmak bilmez bir gayret ve faaliyet, ciddi bir azm-i kavi..İşte ebeveyninize edâ-yı din için en güzel yollar. Sonra Müfettiş Efendi rüfekâma döndü:

-Küçük yavrular! İşte size ehemmiyetli bir ders ki umûmunuz onu icrâ ile mükellefsiniz. Düşününüz ki ebeveyn, üstâd hakları asla ödenmek kâbil değildir. Fakat ne kadar az olursa olsun -yine edâ-yı din için en iyi, en muhkem tarîk bunlardır. Çalışmalı, itaat etmeli, iyi bir kalbe mâlik olmalı, kimsenin fenalığını düşünmemeli, elden gelen muâveneti diriğ etmemeli, işte muvaffakiyet ve saadet kapıları.. Daima iyilik ediniz, iyilik fena bulmaz bir hazinedir. İyilik etmek saadet yolunda hatve endaz (*Adım atan) terakkî olmaktır, dedi ve beni tekrar bit-tekrar taltîf ederek yerime gönderdi.[391]

[391] Neyyire Hidayet, "Müfettiş Efendinin Mektebi Ziyareti", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/3 (1899), 9-10.

Dergide ebeveyne nasıl davranılması gerektiği anlatılırken onlara karşı itaatsizlikten sakınılması da vurgulanır. "Şeytanın Oğluna Nasihatleri" adlı manzum eserde şeytan çocuğuna bazı kötülükler öğretir. Bu kötülüklerden biri de anne-babaya itaatsizliktir. Manzum eserin bir kısmı şöyledir:

> …Şeytanât öğret yalan söylet alıştır fitneye
> Ziynete meyl ettirip baktır hemen âyineye
> Emr ve nehyi bilmesin Hakka ibadet etmesin
> Valideyne karşı gelsin bir itaat etmesin…[392]

Dergide konuyla ilgili "Akval-ı Hikemiyye" bölümünde Hz. Ali'nin şu sözüne yer verilir:

> * Sen pederine riâyet ve itâat et ki evlâdın da sana arz-ı hürmet ve mütâva'at (*Boyun eğme) eylesin.[393]

İncelenen sayılarda anne-baba hakkının paha biçilemez olduğu, hayat yolculuğunda bizlere rehber oldukları, onlara itaat etmenin, nasihatlerini dinlemenin ve onlara iyilik etmenin öneminin anlatıldığı görülür.

1.21.2. Mektebin Kıymeti

İslam dini öğrenmeye, öğretmeye ve araştırmaya büyük önem verir. Kur'an-ı Kerim'de *"..De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!"*[394] buyrulur.

Bilginin bu kadar kıymetli olması, bilginin öğrenildiği yerin de kıymetli olmasını sağlar. Peygamber Efendimiz döneminde yapılan suffenin ve sonraki dönemlerde inşa edilen medrese ve mekteplerin kıymeti, içinde verilen bilgilerden kaynaklanmaktadır.

Dergide hem eğitim-öğretimin hem de mektebin önemi ve kıymeti üzerinde sıkça durulduğu görülür. Bu, derginin ana konularından biridir. Bu metinlerden bazıları şöyledir:

"Talebâtın Mahsûlât-ı Kalemiyyesinden" adlı eserde mektebin ne kadar kıymetli olduğu şu cümlelerle anlatılır:

> **SA'Y Ü GAYRET**
>
> Mekteb bir dâr-ı feyz-i marifettir. Bu mukaddes mahalde iktisâb-ı feyz ve kemal ne büyük şan ve şereftir! Bir çocuk ilk terbiyesini ağuş-u mâderde iktisâba başlar, bunu ikmâle vasıta şüphesiz o âşiyâne-i saadet o feyzkâh marifettir.
>
> Mektep olmasaydı ilmi tahsili müteasır olur idi. Mektepsiz, ilimsiz, hiçbir şey icat edilemez. Nizâm-ı âlem malumat ile kâimdir. Mektepten mahrum olan halk medeniyetten, insaniyetten bâîd sayılır. Hayatın lezzetleri mektepte başlar. Mektebin fevâidi o kadar çoktur ki bizim gibi bezâsızlar fevâidini tahrîrden âcizdirler.

[392] Sirozdan Sadi, "Şeytanın Oğluna Nasihatleri", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/28 (1899), 2.
[393] Mehmed Nâzım, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/17 (1899), 6.
[394] Ez-Zümer 39/9.

Mektep! Zaman-ı şibâbın bir hadîka-i mütenâbehâsıdır.

Mektep! Bir derya-yı uzmâdır ki her tarafı sedefi marifetle memlûdur.

Mektep! Bir hazine-i ilim ve marifettir, muhtevî olduğu cevâhir ilminden ne kadar alınsa eksilmek bilmez.

Mektep! Bir merkâd-ı marifettir ki müdâvimlerinin zihinlerine keşâyış-i bahş ile ilmin âlî tabakalarına is'ad eyler. Gözlerimizi açtığımız vakit ufkumuzu tenvîr eden bu mâî semânın, bize rengarenk çiçekler arz eden bu fenâpezir arzın, sahilleri köpükler içinde bırakan bu deryâ-yı laciverdînin hâsılı kudreti ilahiyeye burhan-ı azîm olan bütün münâzır-ı tabî'iyyenin mâhiyetini bize mektep bildirir.

"Mektebin bahş ettiği mükâfat kadar değerli bir mükâfat tasavvur olunamaz, bu mükâfat ise ilimdir." Gözleri nûr-u zekâvetle parlayan, kalpleri meserretle, kollarının arası yaldızlı kitaplarla dolmuş bulunduğu halde bahtiyârâne gülümseyen çocuklar, mükâfatsız kalan arkadaşlarına güzel bir numûne-i imtisâl olabilirler. Bu mükâfatı kazanmak için sa'y ü gayret lazımdır. Sa'yin meziyeti atâlete galebe etmektir. Böyle bir zaman terakkide yaşayabilmek, herkes indinde hürmet ve itibar kazanmak için sa'y ü gayretten başka çare yoktur. Hülâsa pertev akıl ve irfânı tenvîr eylemek mektebin, kitabın gösterdiği hizmât-ı insaniyyeyi tamamiyle îfâ edebilmek için çalışmalı, bu kıymetli zamanları, bu feyzli evân-ı müsa'det neşâtı boş yere geçirmemelidir. Bunun için çalışalım sa'y ü gayret edelim.[395]

Bir babanın oğluna nasihatlerini içeren metinde, mektebin anne-baba kadar sevilmesi gerektiği, din ile dünyayı öğretecek olanın o olduğu, mektebe gitmemenin pişmanlığa ve cahilliğe sebep olacağı, cahilliğin ise ölmekten daha kötü olduğu şu manzum eserde işlenmiştir:

BİR PEDERİN OĞLUNA NASİHATİ
(Mektep Manzumelerinden)
Çocuğum dinle beni ben de çocuk olmuş idim
Kendi fikrimce bu dünyayı geniş bulmuş idim
Hep sanırdım ki gider öyle oyun, zevk ü sefa
Zannederdim ki bulunmaz keder ve ye's ve cefa
Yalnız olmasa (mektep) der idim âlemde
Ne güzel âlem olurdu bu cihan ol demde
Şu senin şimdiki halin gibi fehm etmez idim
Aldatırdım pederi mektebime gitmez idim
Bana mektep! Dediler mi sıkılırdım heyhat!
Büyüdüm ah! Meğer mektep imiş ayn-ı hayât
Ne oyun kaldı, ne zevk ve ne safâ var dilde
Şimdi hep renc (*Ağrı, zahmet) ve bela, ye's ve cefa var dilde
Ben bu dünyayı geniş bulmuş idim tenk (*Dar, sıkıntılı) imiş ah
Başka bir âlem imiş başka bir ahenk imiş ah.

Mümkün olsa daha bir kere çocuk olsam eğer
Ben bilirdim ne imiş mektep ve tahsîl-i hüner
Ah nâ-kâbil avdet, bu temennî muhâl
Derdnâk etti, şaşırdım ne desem istikbâl

[395] Ayşe Binti Şakir-Nefise İclal, "Talebatın Mahsulat-ı Kalemiyyesinden", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/49 (1899), 3.

Ben bilirdim ki cihan cahile zulmet âbad
Ben bilirdim ki o mekteptir eden âlemi şâd
Çalışırdım gece, gündüz çalışırdım o zaman
Böyle cahil kalarak etmez idim ah ve figan
Şu benim ah ve figanım sana olsun ibret
Çocuğum; yavrucuğum! Eyleme fevt-i fırsat
Mektebi sev! O kadar sev, o kadar sev ki beni,
Evdeki valideni, hem o kadar sevmesini
Din ve dünyayı sana bildirecek mekteptir
Din ve dünya ne saadet büyük matlabdır. (*İstenilen)
Cahilin vird-i zebânı (*Dilden düşmeyen) oluyor ve esefâ
Cahil olmaktan ise bencesi ölmek evlâ
Nur-i aynım! Sözümü dinle, çalış mektebe git
Sana sen lâzım isen kesb-i kemâl ve hüner et! [396]

"Mekteb-i Talebeye" adlı parçada mektebin, ahlaki kuralları ve adabı muaşeret kurallarını öğrettiği belirtilir. Mektepte geçen zamanın çok değerli olduğu, mektebe devam etmek gerektiği ve haylazlığın sonunun olmadığı bilgisi verilir. Parça şöyledir:

MEKTEB-İ TALEBEYE
-1-
Mektepte öğrenir hak ile hakikati
Mahlûku, halkî, Hâliki, hilkati
Mektep değil mi gözlere iğrenç gösteren
Caniliği, yalancılığı, fısk ve sirkati
Tahsinle, aferinle, mükâfat ile bütün
İlkâ eden gönüllere zevk u sadâkati
Tayin eden ihsanını hep mesâliğin
Tebeyyün eden mahâsin (*İyilikler) şer' (*Din kuralları) ve tarîkati
Vicdanlara serâir (*Saklanan) ulviye arz eden
Celb eyleyen kevâkibe enzâr-ı dikkati
Mektep değil mi adama insanlık öğreten?
Mektep değil mi kalbe verir hiss-i rikkati?
Bir zevk-i bî nihâyeti vardır fazîletin
Hâsıl eder bu neşveyi mektep şefkati.
Mektepte sebak (*Ders) eden emeği nisbetindedir
İnsanların saadete varsa liyâkati
Mektepte çok çalışmasının ecr-ü feyzidir
Zeyd'in vukûfu hikmeti, Amr'ın hazâkati (*Ustalık, maharet)
Mektepte öğrenilmede şart-ı muaşeret
Mektepte beller âdem usûl-ü refâkâti
Mektepli mektebin kadrini bilmez yazık
Âtîde olmadıkça giriftar firkati
Mektepte şimdi haylaz olan itiraf eder
Bir gün bu şeytanlara benzer hamâkati
Mektepte sa'y eden ise kalp eylemiş olur
Bir ömr-ü câvidâne hayat-ı muvakkati

[396] Sirozdan Sadi, "Bir Pederin Oğluna Nasihati", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/33 (1898), 1.

Mektep yegâne bâ'is-i ârâyiş-i (*Süs) bilâd (*Beldeler)
Mektep medâr-ı azam âsâyiş-i iyâd
Mektep dedikçe mektebim etmektedir hutûr
Mektep dedim de ettim o dar'ül yetimi yâd
Endişe: Ders! Korku: Ceza Çile: İmtihan
Tatillerse ezmine-i şâdî-i füvâd (*Kalp)
Gezmek, oturmak, uyumak ekser bölük bölük
Yatmakta, kalkmakta bütün vardır ittirâd (*Birbirine uyup gitmek)
Her fert bir rakip ile eyler müsabaka
Her hoca derste sebk-âmûz içtihat
Her sınıf olur gururnümâ kendi dûnune (?)
Rüchân-ı (*Üstünlük) fazlına ediyor çünkü itimat
Biz kardeşimle yan yana her dershanede
Biz kardeşimle ve hiddeti etmiştik i'tiyat
Ya Rab o neydi ah. O ne hoş bir zaman idi
Pek az değil sekiz sene etmişti imtidât (*Uzayıp gitme)
Vaktiyle girmeseydik evet, biz o mektebe
Evbâş ve serseri idik âlûde-i fesat
Rahmet-i mü'essisînine (*Kurucular), rahmet o cennetin
Olsun sirişk (*Gözyaşı) mahmedetle (*Şükür) umûmî şâd
Mekteplere devam edin, ikdâm edin, yazık
Ey bî haber çocuklar aman etmeyin inat
Haylazlığız neticesi yoktur bilin bunu
Çok serseriyi ortaya attı bu tündbâd (*Fırtına)
Çok muktedir dehân içinizden zuhûr eder
Mülkün(?) sizinle eyleyecek şânı ez diyâd (?)[397]

"Bir Maymunun Sergüzeşti ve Oğluna Nasihati" adlı manzum eserde yaşadığı yerden kaçırılan bir maymunun hayatı hikâye edilir. Çektiği zorluklar anlatıldıktan sonra mektepte marifet öğrenmesi ve bu sayede ailesinin geçimini sağladığı anlatılır. Mekteple ilgili oğluna nasihat verdiği manzum eser şöyledir:

BİR MAYMUNUN SERGÜZEŞTİ VE OĞLUNA NASİHATİ!
Nûr-u dîdem! Sergüzeştimden haberdar ol benim
Ben neler gördüm, neler çektim, ne yerdi meskenim
Dinle yavrum! Bunları ibretfezâdır sözlerim
Şâd görmektir seni daim cihanda gözlerim
Meskenimdi Afrika kavm ve kabile onda hep
Şâtirâne demgüzâr eyler idik yoktu te'ab (*Zahmet, müşkil)
Ben o çağlarda küçüktüm kâh söylerdi peder
Gitme tenha yerlere olma azizim derbeder
Ben bu pendi dinlemezdim zevk idi kârım benim
Öyle sanmıştım ki bu âlemde yoktur düşmanım
Gamdan âzâde gezip dağlarda vadilerde ben
Tırmanırdım meyveli eşcâra, gönlüm şâd-ü şen
Hile taklidi hep ta'allum ederdi valideyn
Hâsılı pek hoş geçerdi günlerim ey nûr-u ayn!
Ah bir gün bir kemingâha (*Pusu yeri) tesadüf eyledim
Berîd (*Haberci) bîdâda (*Zalim) düştüm bin teessüf eyledim

[397] İsmail Safa, "Mekteb-i Talebeye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/9 (1900), 1-2.

Etti ol zalim beni dâr-ı diyarımdan bâ'id (*Uzak)
Büsbütün bir başka hal oldu bedîd
Ey oğul! Bu gerdanım oldu o gün zincirgir
Gitti serbesti elimden ah ben oldum esir
Bir bu zincire bakardım bir o âdem vechine
Anlamazdım! Bunların ben ah ser ve vechine
Yâr ve mûnis (*Cana yakın) yok idi bir başka dil bilmem garip
Gördüğüm her şey bana dehşet verirdi pek acîb
Titriyordum, ah, havf-ı can ile girgân idim.
Hal-i âtî bence pek meçhul idi nâlân idim.
Belki benzetti beni derdim, bu âdem oğluna
Çünkü biz benzermişiz güya şu âdem oğluna
Bu teselli gah okşardı derûnem ol zaman
Yâda geldikçe fakat zincir ölürdüm pir-ü figan
Böyledir zincir gittim Avrupa iklimine
Verdiler bir mektebe girdim oyun talimine
Güç? Fakat kamçı elinde bir muallim'ül aman!
Canbalak dersinde bir yanlış olursa iş yaman
Muttasıl tekrar ederdim haydi takla, canbalak
Olmadı! Sağdan sola! Soldan sağa! Gelsin dayak!
Canbalakcı gitti mi? Hazır mukallid bir Frenk
Haydi gel taklide genci, ihtiyarı bî dernek
Ders istihzâ ve taklidi bana ezberletir
Bir unutursam! Kamçılarla ah canım cızlatır
Bu çıkar dershaneden sonra gelir bir mâtmazel
Gel! Nezaket dersine baygınca gözler sûz, ezel
Şiveler, nazik temanna, sanki ben bir nâzenin
Darbelerden kamçılardan ruhumu eyler enîn
Neyse tahsil eyledim mektepte böyle çok hüner
Öyle sanmıştım ki artık bu felaketler yeter
Bir de baktım geldi bir çingâne oldu mübtelâ
Sattılar aldı beni ama ne püsküllü bela!
Çıngıraklı bir külah giydirdi ol başıma
Kırmızı bir don ayağımda gezip sâ başıma
Ah! Gavril-i zâdeyi koydu bir âdem şekline
Şeklimi tebdîl ile baktı o kendi anlına
Kırmızı bir don ayağımda başımda bir külah
Barekallah bir felaket ki beni eyler tebâh
Suretimden meymenet ümit eder ol bed herif
Ben ona nisbetle hem dilber idim hem pek zarif
Başladık biz devr ile icrâ-yı sanat etmeye
Güldürüp halkı oyunlarla ticaret etmeye
Ben bile gâhi bakıp kendim gülerdim kendime
Çaresizdi herkesi hayran ederdim fendime
Fevc, fevc âlem beni seyr ederlerdi şitâb
Ya o! İnsan yavrusu karşımda bî hadd-ü hesâb
Gözleri hep bende, ben handan ederdim onları
Adeta kardeş gibi pek çok severdim onları
Böylelikle geçti günler ihtiyar oldum oğul!
Sen yetiştin hamdulillah bahtiyar oldum oğul?
Sergüzeştimden benim bûy-u şikayet alma sen!
Dikkat et tahsîle, icrâ-yı hünerden kalma sen!

Gitmeseydim mektebe, öğrenmeseydim marifet!
Kim bakar, beslerdi ben nerden bulurdum teselliyet?
Hoş geçindim marifetle çekmedim bir gâile
Hoş geçindi hem benim sayemde de bir aile[398]

"Hatıra"[399] adlı parçada bir kişi kitaplığını düzenlerken eline eski ders programı geçer. Kalbi teessür ve heyecan ile dolar. Mektep zamanlarını düşünmeye başlar. Mektep günlerinin kıymetinin pek ala ve muallimlerin sözlerinin pek haklı olduğunu söyler. Kimi zaman okulda işittiği tekdir ve çektiği cezaların hiç de boş olmadığını fark eder. Zamanında mektebi bir hapishane gibi gördüğü lakin şimdi ne kadar haksız olduğunu idrak eder. Hem arkadaşsız kalmanın hem de gece-gündüz maişet peşinde koşmanın zorluğu ifade eder. Parçanın sonunda mektep günlerinin çok kıymetli olduğu, son pişmanlığın fayda etmediği ve bu sebeple talebelerin bu günlerini en güzel şekilde değerlendirmeleri için tavsiye verilir.

"Bir Hatıra" adlı parçada Cavit Efendi işittiği azarlar ve aldığı cezalar sebebiyle mektepten kaçmak ister. Arkadaşı ise onu fikrinden vazgeçirmeye çalışır. Cavid Efendi'nin pişmanlığının anlatıldığı hatıra şöyledir:

BİR HATIRA

Mektebimizin üçüncü senesinde bulunuyordum. Bir gün tenefüs zamanı yanıma sınıf arkadaşlarımdan Cavid Efendi geldi.

- Aman birader! Bugünkü kadar muzdarip olduğumu hiç bilmiyorum. Cüz'i bir kusur ile Muallim Efendilerden işitmekte olduğum tahkîrler beni zaten me'yûs etmiş iken bugün dûçar olduğum hapis cezası artık gözümden mektebi büsbütün soğuttu. Of! Tekdîr, ceza hepsi benim için. Bundan böyle burada durmayacağım. Mektebin dîvârını göstererek, ben şu alçak dîvârdan atlayıp kaçacağım, dedi. Ben ise;

-Bu pek çirkin bir düşünce! Mektepten firar etmek kadar mûcib-i nedâmet bir hal olamaz. Bu hareket fesad ahlaka delalet eder gayet fena bir mualemeledir. Ebeveynimizin bin türlü fedakarlık ihtiyârıyla mahzan bizim te'mîn-i saadetimiz için îsâl ettikleri bir dâr-ı saadetten kaçmak herkes tarafından şâyân-ı ta'yîb (*Ayıplama) bir düşüncedir yollu söylediğim bazı sözler üzerine bu fikirden vazgeçmiş gibi göründü. Bir de ders zamanı Cavid Efendi'nin dershanede bulunmadığını gören Mubassır Efendi müdüriyete ihbâr-ı keyfiyet eyledi. Cavit Efendi'nin firar eylediği tebeyyün etti. Derdesti için mektep hademesinden biri gönderildi. Cavit Efendi o gün akşama kadar ötede beride serseriyâne dolaşıp nihayet hanesine gider, mahdûmlarının vakitsiz bir zamanda geldiğini gören ebeveyni bunun sebebini sorar. O da çâr naçâr firar ettiğini söyler.

Kendisine şefkatli olduklarına emin olduğu ebeveyni tarafından şikâyâtının dinlenerek hareketini mazur görecekleri zımmında iken bilakis gayet acı tekdîrler ile karşıladığını görünce fevkalade muzdarip, hareketinden dolayı son derece nâdim olur.

Pederinin ayaklarına kapanarak kemâl-i hicâb ile isti'fâ-yı kusûr eder.

Mektep tarafından göreceği her türlü cezaya razı olarak pederiyle birlikte mektebe gider. Bütün arkadaşları yanında mahcup ve muhakkir kaldığını görünce nedâmeti kat kat artar. Gösterdiği eser-i nedâmet üzerine cezası tahfîf olunur ise de hareketinin verdiği ızdırab-ı kalp kendisini nihayet derecede müteessir eder ve o günden itibaren bütün fena hareketlerini terk etmeye azm ederek büyük bir hâhişle

[398] Sirozdan Sadi, "Bir Maymunun Sergüzeşti ve Oğluna Nasihati", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/37 (1899), 1-2.
[399] H.(Ha) Osman, "Hatıra", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 5-6.

> çalışmaya başlar. Çalışıp öğrendikçe evvelki can sıkıntılarının yalnız atâletten ileri geldiğini anlar. Artık ceza yerine her gün taltif görmeye başlar. Kendisinin asla hatırından çıkmayan firarı, o fena hareketi mektepçe hemen unutulmuştur. Cavid Efendi mektebin en çalışkan, en namuslu şakirdlerinden biri olmuştur. Ne çare ki, bu hale gelinceye kadar pek acı günler geçirmiştir. Eğer o fena hareketi irtikâb etmezden evvel verilen nasihatleri tutmuş; gördüğü hüsn-i misallerle tevfîk hareket etmiş olsaydı; Kalbinde mazinin acı hatıraları kalmayacak; daha mes'ûdâne bir hayata nail olacaktı. Düşüncesizlik ve terbiyesizlikle hareket edip üzerimize musibeti davet etmektense ebeveyn ve muallimlerimizin sözlerini tutup ona göre hareket etmek en âkılâne bir tarîk-i harekettir. [400]

"Şeytanın Oğluna Nasihatleri" adlı manzum eserde şeytanın oğluna öğrettiği kötülüklerden biri de mektebi hapishane gibi göstermesidir. İlgili bölüm şöyledir:

> "…Kuş uçurttur kargacık tuttur hevâ-i meşreb et
> Mektebi mahbûs gibi göster cüdâyı müzehheb et!
> Sen de zevk ü şevke dâim inhimâk ettir hemân
> Sa'ye meydân kalmasın geçsin şu kıymetli zaman…"[401]

Mektep bireyin sadece akademik bilgi edinmesini sağlayan bir yer değil, aynı zamanda sosyal, duygusal ve kişisel gelişimine katkıda bulunan önemli bir kurumdur. Mektep disiplinli, sorumluluk sahibi, topluma faydalı kişiler yetiştirir. Dergiyi incelediğimizde mektebin bize hak ve hakikati öğrettiği vurgulanırken mektepten kaçmanın ilerleyen yıllarda pişmanlığa sebebiyet vereceğinin altının çizildiği görülür.

1.21.3. Zamanın Kıymeti

Zaman, kıymetli bir hazinedir. İslam'da zamanın güzel işlerle, ibadetlerle değerlendirilmesi tavsiye edilir. Peygamber Efendimiz, *"Beş şey gelmeden önce beş şeyin değerini iyi bilmelisin; ihtiyarlığından önce gençliğinin, hastalığından önce sağlığının, yokluğundan önce varlığının, meşguliyetinden önce boş vaktinin ve ölümünden önce hayatının."*[402] buyurmuştur. Boş zamanın gençlik, sağlık, varlık ve hayatta olmak kadar önemli olduğunu vurgulanır.

Kur'an-ı Kerim'de *"Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyandadır. Ancak iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler başkadır."*[403] buyrulur. Surenin zamana yemin ile başlaması zamanın ne kadar önemli olduğunu gösterir. Aynı zamanda bu zamanın değerlendirilmesi için iman etmek, yararlı işler yapmak, hakkı ve sabrı tavsiye ederek geçirmek gerektiği bilgisi verilir.

---

[400] Ali Surur, "Bir Hatıra", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/39 (1899), 3-4.
[401] Sirozdan Sadi, "Şeytanın Oğluna Nasihatleri", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/28 (1899), 1.
[402] Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 1/335.
[403] El-Asr 103/1-3.

Çocuklara Rehber dergisinde zamanın kıymetini anlatan parçalar mevcuttur. Özellikle ders çalışmadan geçirilen zamanlar için büyüdükten sonra nedâmet çekileceği vurgusu yapılır. "Mektep Şarkısı" adlı manzum eserin bir bölümü şöyledir:

"…Öyle israfa müsait mi şu kıymetli zaman
Boş geçirmez, çalışır âkil olanlar, bir an
Eder Allah'ımız elbet bize tevfîk-i ihsan
Arkadaşlar bir ağızdan olalım aminhan…"[404]

"Mektep Manzumelerinden" adlı bölümde geçen zamanın geri gelmeyeceği, geçen günün ömürden olduğu söylenir. Âkil olanların zamanı iyi değerlendirdiği ifade edildikten sonra âkil birinin zaman hakkındaki düşüncelerine yer verilir. Parça şöyledir:

MEKTEP MANZUMELERİNDEN
GEÇEN GÜN ÖMÜRDENDİR
Gün geçirmek ne demek? Bir âkil
Gün değil saniye durmaz âtıl (*Tembel)
Gün geçirmekle hayatı pâmal (*Ayaklar altına alınmış)
Edeni ağlatıyor istikbal
Gün geçer, sende geçersin günden
Bu güne faide yoksa dünden
Ya yarınki gün için neylersin?
Kimden ümit i'tâ eylersin!
Sana sen faide etmezsen eğer
Sana kimdir olacak faideker!
Gün geçirmek süfehânın (*Sefiller) işidir
Boş oturmak belhânın işidir
Âkili dinleyelim bak! Ne diyor
Ne güzel bizlere bir pend idiyor
ÂKİL
Bir günüm faidesiz geçerse benim
Sanırım ben o günü haste tenim
Mütessir olurum ki ne için
Geçti beyhude yere gitti bu gün
Cüz'i ömrümdü geçen gün elbet
Bilirim bir daha etmez avdet
Böyle nâ-kabil avdet bir dem
Beni eyler, beni eyler pürgam
Vakit, nakid olduğunu ben bilirim
Nakd ile âlemi gülşen bilirim
Eylemem vaktimi beyhude telef
Çalışır, kesb ederim şan ve şeref
Geceler uykumu tahdîd (*Sınırlama) ederim
Böyle ben ömrümü temdîd (*Uzatma) ederim
Boş oturmam, değilim tenperver (*Rahatına düşkün)
Bana gayrettir olan zevk âver
Severim sa'y-ı o dur mühtahsen

[404] Mehmed Ali, "Mektep Şarkısı", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/48 (1899), 3.

Görürüm tatlı mükâfatını ben
Ömrümü sarf edemem öyle yele
Hâsılı hoş yaşarım sa'yım ile
-Netice-
İnkılâbât zamanı düşünen
İhtiyâcât zamanı düşünen
Âkilin tuttuğu meslekte gider
Gün geçirmez, çalışır rahat eder
Söz budur; işte tarîk-i ihsan
Yarına koyma bu günün işini sen[405]

Dergide her şeyin vaktinde yapılması ve vaktin keskin bir kılıca benzetildiği özlü sözler şunlardır:

* Her şey vakit ve zamanında yapılmalıdır.[406]
* Beyhude vakit geçirmekten uyku uyumak evladır.[407]
* Vakit keskin bir kılıçtır.[408]

İncelenen sayılarda zaman konusu işlenirken özellikle çocukluk dönemi üzerinde durulur. Zamanın geçici olduğu, israf edilmeden çalışarak geçirilmesi gerektiği anlatılır. Günümüzün en büyük problemlerinden olan zaman israfını önlemek, zamanın geri alınamayan en değerli kaynaklardan biri olduğunun farkına varmakla engellenebilir.

1.21.4. Arkadaşın Kıymeti

İnsan sosyal bir varlıktır. Yaşadığı çevrede çeşitli kişilerle arkadaşlık ilişkileri geliştirir. İslam'da arkadaş edinirken dikkat edilmesi gerek husus ayette şöyle bildirilmiştir: *"Ey iman edenler! Müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyin…"*[409]

Peygamber Efendimiz de seçtiğimiz arkadaşın zamanla bizi olumlu ya da olumsuz etkileyeceğini şu hadisle bildirmiştir : *"İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın!"*[410]

Dergide konuyla ilgili metinlerde iyi arkadaş edinmenin öneminden çok, kötü arkadaştan uzak durulması konusunun işlendiği görülür. "Şakirdânın Mahsûlât-ı Kalemiyyesinden" adlı şiir bir babanın çocuğuna verdiği nasihatleri içerir. Kötü arkadaş edinmemesi ile ilgili bölüm şöyledir:

"…Hüsn-i ahlak sâhibi ol bir de sen
Gençliğinde hüsn-i ahlakla bezen
Gezme bedhû (*Kötü huylu) kimselerle hiç sen
Onların ef'âli (*Eylemler) terbiyet (*Eğitim, yetiştirme, görgü) şiken (*Kırıcı,kıran)

[405] Sirozdan Sadi, "Geçen Gün Ömürdendir", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/40 (1899), 1-2.
[406] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/2 (1899), 8.
[407] Mehmed Es'ad, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/14 (1899), 8.
[408] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/46 (1900), 8.
[409] en-Nisâ 4/144.
[410] Müslim, Birr, 146.

Sapma doğru yoldan aslâ doğru git
Râh-ı sıdkı dâima t'akîb et…"[411]

Dergide kötü arkadaş edindikten sonra huyların nasıl değiştiği ve sonunun nedamet ile bittiğine dair parçalar yer alır. Örneğin "Fena arkadaşlar" hikâyesinde babasını kaybeden Nedim, annesinin tembihine uymayarak kahvehaneye gider ve kötü huylu çocuklarla arkadaşlık etmeye başlar. Bundan bir süre sonra okula gitmemeye, kötü sözler söylemeye, kumar oymaya, kumar borcundan dolayı hırsızlık yapmaya başlar ve sonunda yakalanır. Çok pişmandır. Hikâyesinin sonunda şu cümlelere yer verilir:

> "Kiminle konuştuğunu bana söylersen senin kim olduğunu sana söylerim." derler. Pek doğru değil mi?
>
> Nedim'i bu kadar belalara dûçar eyleyen fena refîki olmadı mı?
>
> Çocuklar! Refîklerinizi hüsn-i intihâb (*Seçme) ediniz, fena bir arkadaş en terbiyeli bir çocuğu derke-i mezellet ve hakârete indirebilir. [412]

"Akrep ile Kaplumbağa" adlı manzum eserde ise tabiatı kötü biri ile arkadaşlık kurmanın sonucunda nasıl zarar görüleceği şu şekilde hikâyeleştirilmiştir:

AKREP İLE KAPLUMBAĞA
Bir akrep bed sirişt (*Yaratılış, huy) bedhû
Demkeşte giderdi zehr-i memlû (*Dolu)
Gelmiş idi rehgüzârına (*Yol üstü) âb
Düşmüş idi havf-i cana, bîtap
Geçmek ona müstehîl (*Mümkün olmayan), avdet
Müşkil idi kalmamıştı takat
Kalmış idi bir ramak ki ol âb
Etsin o habîsi gark (*Batmak) ve nâyab (*Yok)
Kaplumbağa çıktı bit-tesadüf
Gördü buna eyledi teessüf
Sandı o habîsi pak tıynet (*Huy)
Baktı ona etti rahim ve şefkat
Dermânde idi bu oldu derman
Aldı onu zahrı (*Sırt) üzere ol an
Kaplumbağa başladı murûra
Zahrında sada gelip zuhûra
Verdi ona ol vaktinde hayret
Durdu o sadaya etti dikkat
Akrep idi arkasında demzen
Kaplumbağa zannederdi rehzen (*Haydut)
Endişe edip dedi nedir bu?
Kimdir, bu ne ses, ne fitnedir bu
Verdi şu cevabı onda kejdüm (*Akrep)
Yok kimse ne fitne var ne merdüm (*İnsan)

[411] Fazlı Mağmûmî, "Şakirdanın Mahsulât-ı Kalemiyyesinden", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/18 (1899), 9.
[412] İmzasız, "Fena Arkadaşlar", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/30 (1898), 3-4, 2/31 (1898), 5-6, 2/32 (1898), 4-5.

Zahrınki zahîr (*Görünün) me'menimdir
Zahrındaki ben, bu ses benimdir
Ben zahr ki zehirnîşim ilkâ
Etmek dilerim dinlese de câ'
Yani bilirim ki bendeki tîr (*Ok)
Etmez sana gerçi kâr-u te'sir
Lakin bu benim tabiatımdır
Haysiyet tab' ve tıynetimdir
Fâriğ (*Vazgeçmiş) olamam ne yapsalar ben
Hâsiyyet (*Tesir eden) tab' ve tıynetimdir.
Kaplumbağa gûş (*Kulak) edince böyle
Bir kere düşündü, baktı şöyle
Islahı dedi bunun nen mümkün
Bu zehir ile nerde olsa sâkin
Îrâs mazarrata müheyyâ (*Hazır)
İhlâkını gördü onda evveli
Attı suya akrep oldu nâbut
Bu kıssa değil mi ibret-i efzûd (*Çoğalan)
Şer ve fitne ehline lütûf ve mürüvvet eylersen
Âkıbet kejdüm misâli zehirnâk eyler seni
Sen helâkından dem-i fırsatta gaflet eylersen
Ol şefî bedlikâ (*Çirkin yüz) onda helâk eyler seni[413]

Konuyla ilgili dergide yer alan bazı özlü sözler şunlardır:

* İyi ile konuşan çuvalına un doldurur.[414]
* Kötüden iyilik gelmez. Kara yanına varma kara bulaşır.[415]
* Üzüm üzüme baka baka kararır.[416]
* Arkadaşların en fenası cahildir.[417]

Arkadaş seçimi bireyin hayatını doğrudan etkileyen en önemli faktördür. Metinlerde çocukların iyi insanlarla beraber olmaları, kötü huylu kişilerin bu huylarından vazgeçmeyecekleri gibi çevresindekileri de olumsuz yönde etkileyecekleri, bu sebeple onlardan uzak durulması gerektiği, aksi takdirde bu kişilerle arkadaşlığın sonunun pişmanlık olduğu vurgusu yapılır.

1.22. Konuşma Adabı

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik akıl ve irade sahibi olmasıdır. Konuşmak, bu iki özelliğin yansımalarından biridir ve Allah'ın insana verdiği bir lütuftur. İslam, insana verilen bu nimetin en güzel biçimde kullanılması öğütler.

[413] Sirozdan Sadi, "Akrep ile Kaplumbağa", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/44 (1900), 1-2.
[414] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/23 (1899), 7.
[415] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/23 (1899), 7.
[416] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 4.
[417] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/31 (1899), 6.

Çocuklara Rehber dergisinde bulunan konuşma adabı ile ilgili metinleri az konuşmak, güzel söz söylemek ve yalan söylememek olarak üç başlıkta toplayabiliriz.

1.22.1. Az Konuşmak

İslam'da dili nasıl kullanmamız gerektiğine dair birçok ayet bulunur. Çünkü yapılması yasaklanan gıybet, iftira, su-i zan, yalan söylemek gibi davranışlar dilin doğru kullanılmaması ile gerçekleşir. Bu sebeple Allah'ı anmak, doğruları söylemek, insanları iyiliğe teşvik etmek gibi konuların dışında az konuşmak daha iyi görülür. Peygamber Efendimiz bir hadisinde "…*Allah'a ve Ahiret gününe iman eden kişi ya hayır söylesin ya da sussun."*[418] buyurmuştur.

Çocuklara Rehber dergisinde konuşma adabına dair bilgiler vardır. Tatlı dilli olmak, zarifçe ve az konuşmak ilgili nasihatler veren manzum eser şöyledir:

> **ÂDÂBI- I MECLİS**
> Kendini sevdirmek istersen bütün ihvânına
> Dikkat eyle meclisin âdâbına erkânına
> Ekşi sûretle oturma verme sıklet bezmesin
> Tatlı dilli ol, güler yüz göster, olma delişken
> Sözlerin olsun zârîfâne, fakat çok söyleme
> Söz kahırdır kadrini bil! Boş yere sarf eyleme…"[419]

Çocuklara Rehber dergisinde az ve kısa konuşmanın faziletine dair birçok tembihât bulunur. "Kelâm-u Ali (r.a)" başlığında Hz. Ali'nin şu hikmetli cümlesi yer alır:

> * Kelamın ahseni muhtasar olanıdır.[420]

Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerin olduğu metinde az ve doğru konuşmakla ilgili şunlar yazar:

> "…Ve her kim ki az ve doğru söyleye selamette daim olur."[421]

Özlü sözlerde sükût etmeninin konuşmaktan daha evla olduğu, az ve doğru konuşanın selamette olduğu, çok konuşmanın hataya sebep olacağına dair cümleler yer alır. Konuyla ilgili özlü sözler şunlardır:

> * Sükût etmek, söylemekten güçtür.[422]

---

[418] Ebû Dâvûd, Edeb, 122, 123.
[419] Sirozdan Sadi, "Adab-ı Meclis", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/26 (1899), 1.
[420] İmzasız, "Kelam-u Ali (r.a)", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 7.
[421] Mehmed Es'ad, "Hz. Lokman'ın Hikemiyyât-ı Aliyyesinden", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 7.
[422] İmzasız, "Güzel Sözler", Çocuklara Rehber Dergisi, 3/10 (1899), 8.

* Çok söyleyen kimsenin hatası da çok olur.[423]
* Az doğru söyleyen selamette daim olur.[424]
* Çok söz söyleyen gündüzleri ellerini ovuşturmaktan ve geceleri iki yana dönüp düşünmekten hali olmaz.[425]
* Zübânın (*Dil) hayırlısı sâkit (*Susan) olanı ve kelâmın hayırlısı da muntazam ve sâdık bulunanıdır. [426]
* Sukût hikmettir, onu yapan azdır.[427]
* Sukût aklın zînetidir.[428]
* Cenab-ı Hakk'ın insanda bir dil ile iki kulak halk buyurması, bir söyleyip iki dinlemek lüzum ve hikmetine mebnîdir.[429]
* İnsan ne çekerse dilinden çeker.[430]
* İşitmek söylemekten daha ziyade selamet bahşeder.[431]

Az konuşmak, sözleri tartarak söylemeye ve yanlış anlaşılmaları önlemede önemli rol oynar. İnsanlarla daha sağlıklı ve saygılı ilişkiler kurmayı sağlar. Aynı zamanda düşünerek konuşmak insanı gıybet, yalan gibi kötü davranışlardan da alıkoyar. Çocuklara Rehber dergisinde bu önemli haslete yönelik övücü yazılar bulunur.

1.22.2. Güzel Söz Söylemek

Konuşmak, iç dünyamızdaki bazı duygu ve düşüncelerimizin dışa vurumudur. Bu yüzden kişinin konuştuğu şeyler bize, o kişi hakkında bir takım bilgiler verir. Bir konu hakkında ne düşündüğümüz kadar onu nasıl ifade ettiğimiz de önemlidir.

İslam'da konuşurken karşıdakine karşı yumuşak bir üslup kullanmak gerektiği şöyle bildirilmiştir: *"…İkiniz beraber Firavun'a gidin, çünkü o sınırı çok aştı. Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer."*[432]

Peygamber Efendimiz güzel söz söylemenin ibadet hükmünde olduğunu şöyle dile getirmiştir: *"Vücuttaki bütün eklemler için her gün sadaka vermek gerekir. Bineğine binmek isteyen kişiye yardım etmek veya eşyasını bineğine yüklemek sadakadır. Güzel söz ve namaza giderken atılan her adım sadakadır. Yol göstermek sadakadır."*[433]

[423] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/11 (1899), 6.
[424] Mehmed Es'ad, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/14 (1899), 8.
[425] Mehmed Es'ad, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/43 (1900), 7.
[426] Mehmed Es'ad, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/43 (1900), 7.
[427] Fâtımâtü-z Zehrâ, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/6 (1900), 5.
[428] Fâtımâtü-z Zehrâ, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/6 (1900), 5.
[429] Müftîzâde Es'ad, "Kelâm'ül Kibar Kibâr'ül Kelam", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/4 (1900), 5.
[430] Müftîzâde Es'ad, "Kelâm'ül Kibar Kibâr'ül Kelam", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/4 (1900), 5.
[431] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/50 (1900), 6.
[432] et-Taha 20/43-44.
[433] Buhârî, Cihâd, 72.

Dergide güzel söz söylemek ile ilgili konuların genellikle özlü sözlerde yer aldığını söyleyebiliriz. Kötü sözün aslında zayıf akıldan neşet ettiği, insanın sözünden belli olduğu, dil yarasının kılıç yarasından keskin olduğu ifade edilir. Bunlardan bir kısmını şöyledir:

* Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır. (Acı söz insanı dininden.)[434]
* Kem kelam her mahallde merduddur.[435]
* Kelamından olur malum kişinin kendi miktarı[436]
* Kem söz, kem akça sahibinindir.[437]
* Kelam yarası kılıç yarasından daha şedîddir.[438]
* Hakaret, zayıf akl ve noksan muhakemeden neş'et eyler.[439]
* İnsanın şeref ve zîneti lisanının kemaliyle kaimdir.[440]

"Fazîlet-i İlim" adlı bölümde konuşma âdâbı hakkında şu şeklinde bilgi verilir:

> …Mülayim sözü herkes kabul eder. Tatlı kelâmı herkes dinler, nitekim Lokman Hekîm oğluna vasiyet edip 'acı olma, seni ağızdan atarlar ve pek tatlı dahi olma ki seni yutarlar.' demiştir." [441]

"Akvâl-ı Hikemmiyye" adlı bölümde ise Hz. Ali'nin (r.a) şu cümel-i hikemmiyyesi yer alır:

* İnsanın şeref meziyet ve kadr kıymeti söylediği sözüyle müsbettir.(Olumlu)[442]

Dergide, sözlerin insanı yansıtan bir ayna gibi olduğu düşünülerek kötü ve boş sözden kaçınmak gerektiği vurgulanır. Bununla beraber iletişim kurulan kişilere güzel sözle muamele etmenin önemi açıklanır. İnsanlarla iletişim kurmanın önemli bir yönü olan güzel sözlü olmak dergide ele alınan önemli konulardan biridir.

1.22.3. Yalan Söylememek

Yalan sözlükte, "aldatmak amacıyla gerçeğe aykırı olarak söylenen söz"[443] olarak tanımlanır. Yalan, Allah'ın insanların huzur ve güven içinde yaşabilmeleri için yasakladığı davranışlardan birisidir. Kişi yalan söyleyerek insanları aldatırsa insanların güvenini kaybeder.

Yalanın zıddı doğru sözdür. Kur'an-ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Allah'a itaatsizlikten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin, günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve resulüne*

[434] İmzasız, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 5.
[435] Mehmed Nâzım, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 6.
[436] İmzasız, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/21 (1899), 7.
[437] İmzasız, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/28 (1899), 7.
[438] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/48 (1900), 5.
[439] İbrahim İhsan, "Mülâhazât-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 5.
[440] Ali Gâlib, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/12 (1899), 4.
[441] İmzasız, "Fazilet-i İlim", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/37 (1898), 4.
[442] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/17 (1899), 7.
[443] Serinsu, *Dini Terimler Sözlüğü*, "Yalan", 388.

itaat ederse gerçekten büyük bir kazanç elde eder."[444] buyrulur ve insanların doğru söz söylemesi teşvik edilir.

Peygamber Efendimizin hayatı incelendiğinde henüz peygamberlik gelmeden evvel doğruluğu ile bilindiği bu sebeple "el-emin" unvanını aldığı görülmektedir. Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde *"Doğruluktan ayrılmayın. Çünkü doğruluk (insanı) iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi devamlı doğru söyler ve doğruluktan ayrılmazsa Allah katında "doğru/sıddîk" olarak tescillenir. Yalandan sakının! Çünkü yalan (insanı) kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Kişi devamlı yalan söyler, yalan peşinde koşarsa Allah katında "yalancı/kezzâb" olarak tescillenir."*[445] buyurarak yalancılığın sebep olacağı kötü sonuçlar hakkında insanları uyarmıştır.

Çocuklara Rehber dergisinde üzerinde sık durulan konulardan biri doğru sözlü olmak ve yalancılıktan uzak durmaktır. Küçük çocukları eğlendirmek veya şaka ile bile olsa yalan söyleyip onları henüz bu yaşlarda yalan ile tanıştırmamak gerektiği belirtilir. Yalancılığın vahim bir sonuca sebep olmasına dair bir hikâye şöyledir:

> **AHLAK**
> **YALANCILIK**
>
> Hafif meşrep olanlar ile hâ'iz (*Sahip) olmadıkları fâzileti benimsemek arzusunda bulunanlar yalan söylemekten çekinmezler. Ben böyle yaptım, şöyle ettim demekle güya halkın nazarında bir şeref ihrâz (*Elde etme) edecekleri zannında bulunurlar. Söylenen sözlerin yalan olduğu fark edilince muhâtaplarının nefretlerini kazanırlar, fark edilmeyip de i'timâd edilirse vahîm âfetlere sebep olurlar.
>
> Ne mektepte, ne evde; ne de hiçbir mahalde hiçbir vesîle ile yalan söylemek şenâ'atini (*Kötülük) irtikâb etmemelidir.
>
> Hâlâ bu yolda latîfeden bile ihtirâz eylemelidir. Küçük kardeşlerinizi eğlendirmek, avutmak vazîfesi size tahmîl edilecek olursa yalandan "Seni dadın mı dövdü? Bak ben onun kafasını keseyim!" yolunda avutmalara karşı o mini mini masumcuklar da "Dadım dövdü, Fatma vurdu ve bilmem ne oldu" diye mukâbele ederler ki yalancılığa daha sütte iken alışmaya başlamış olurlar.
>
> Bunun üzerine de i'tinâsıyla perverde olduğu dadısına hiç yoktan husûmet etmeye onları -Kesmek, öldürmek ne olduğunu bilmedikleri halde- herhalde ta'zîb (*Eziyet verme) edecek bir şey yapmak ihtimaline kuvvet vermeye küçük yaştan ibtilâ'ya bir yol açmış bulunurlar. Bundan başka söylenen yalanlardan bazıları kulaklarında yer ederek ve vehâmetini temyîz edemedikleri felâketlere bâ'is olurlar. Yalancılığın vehâmetini isbât eden binlerce hikâyelerden birini zikretmeyi mûcib-i ibret olur ümidiyle yazıyorum:
>
> Sâdık nâmında bir çocuk var idi ki mektepte bütün şâkirdânın en zekisi en ilerisi idi. Hele hikâye söylemekteki şîve-i ifâdesine, masal uydurmaktaki iktidarına rekabet edecek yok idi. Muallim Efendi bile zekâveti bir harika olduğunu ifadeden kendini alamazdı.
>
> Ne fâidesi var ki bu kadar fezâ'il ve mehâsini (*Güzellikler) ihlâl eden bir kusuru var idi ki o da yalan söylemeye olan inhimâki (*Fazla düşkünlük) idi. Her ne olsa bir yalan katar hiç aslı faslı olmayan şeylere bir yalan uydurur. Refîklerinden veya köy halkından birine bir hâl müsâdif oldu mu ehemmiyetli göstermek için hemen

[444] el-Ahzâb 33/70-71.
[445] Müslim, Birr, 105.

üzerine yalandan bir binâ yapar, i'zâm eder o hâlin o derecede kalmasına kâni' olmayarak peri masalları gibi bir şekle kor idi. Önünde görmediği veya bilmediği bir şeyden bahsedilince o şeye vukûf-u tâmmı var imiş gibi görünmek için hemen aslı yoktan îcâtlara makâlelere koyulur.

Mektepte muallimi, evde vâlideyni bu yalancılıktan vazgeçirmek için bir mücâhede-i dâime üzerinde bulunurlar. Bir türlü muvaffak olamazlar. Sâdık ta'âzum (*Kibirlenme) sevdâsıyla daha doğru yalan söylemek hevesiyle yalancılığında devam eder idi.

Bu çirkin, bu menfûr huyunu ancak bir vak'anın vehâmet-i te'sîriyle tashîh edebildi.

Bir akşam köy halkı tarlalardan avdette her ağızdan köyün ta nihâyetinde sâkin olan ve oldukça zengin zannedilen Ümüş Bacının öğleden sonra hanesinde maktûlen bulunduğunu rivâyet etmekte idiler.

Herkesi bir beht (*Şaşkınlık) ve herâs istilâ etti fakat birkaç dakika imtidâd (*Uzayıp gitme) eden bu dehşet üzerine her ağızdan bir söz çıkmaya her kafadan bu cinayetin fâili kim olabileceğine dair ihtimaller meydan bulmaya başladı. Biri diyordu ki:

- Bunu mutlaka o çapkın Mutuş(?) yapmış olmalıdır.

Bir diğeri cevaben dedi ki:

- Hay hay, ihtimali vardır, o edepsiz geçen gün Ümüş Bacının evi etrafında dönüp dolaşıyordu.

Bir üçüncü de şunu ilave etti:

- Eğer o tepelemiş ise mutlaka üzerinde kan lekeleri bulunacaktır.

Sadık için bir masal vücûda getirmek birkaç yalan söyleyebilmek için bu muhâvere lüzûmundan bile fazla idi. Hemen söze karışıp dedi ki:

- Adam siz de Mutuş'un üzerinde bir şey bile görülemez, üstünü başını derede yıkamıştı, derenin bütün suyu kandan kıpkızıl kesilmişti. Ben mektepten gelirken görmüştüm.

Sadık'ın bu sözleri kâmilen yalan idi. Hiçbir şey gördüğü yok idi. Lakin sözüne inanıldı. Hemen nâhiye müdürüne, candarma çavuşuna keyfiyet nakledildi. Mutuş'un hanesi taharrî edildik de tesâdüfen bir sepet ıslak çamaşır içinde Mutuş'un şelvârlarından mintanlarından sâ'ir üst çamaşırlarından da birkaç parça mevcut, Mutuş köy içinde hovardalık kavgazanlık çapkınlık ile şöhret almış bir derbeder, masûmiyetini katl gibi cinayeti irtikâb etmek hatırına bile gelmediğini söyleyerek müdâfa-i nefse çalıştıysa da dinleyen kim? Sadık'ın ifadesine mutâbık düşen ıslak çamaşırlar isnâd-ı vak'a bir emâre, herifi yaka paça derzindân ettiler.

Sadık bir ızdırâb-ı vicdâne, bir elem-i dilhırâşe (*İç parçalayıcı) dûçâr oldu. Gece gündüz yalanının bâdî olacağı neticeyi düşünür. Zavallı Mutuş'un hiçbir şeyden ilmi, haberi olmadığı halde halk arasında ellerine kelepçe vurularak iki jandarma arasında boynu bükük götürüldüğünü gözü önüne getirerek me'yûs, mahzûn olur; bu hatasını tamir etmek mümkün olduğunu düşününce meş'ûm (*Uğursuz) bir mahcubiyet kendini men' eder.

Bir sabah pederine bir kağıt gelir. Ertesi günü oğlunu alıp Müstantik Efendiye götürmesi yazılır. Sadık bu haber üzerine şiddetli bir ürpermeyi müteâkib bir helecana kapılır, sözlerinin yalan olduğunu söyleyeceği anda o meş'ûm mahcubiyet yine mâni' olur.

Müstantik Efendinin huzuruna getirildikte evvelki ifadesini tekrar ederek, cinayet günü Mutuş'u derede üstünü başını yıkamakla meşgul gördüğünü söyler. Fakat sesinde bir titreklik, yalancılara mahsus olan bir vaz' var. Müstantik bu gibi halleri binlerce kere görüp tecrübe etmiş, zaten Mutuş'un ithâm edilmesine elde kuvvetli bir karîne yok. Sadık'a bit-teveccüh memuriyetine yakışacak bir sadâ ile der ki:

- Oğlum dikkat et, bu söylediklerin gerçek midir? Bir hayal, bir uydurma şey olmasın, bilirsin ki yalan söylemek pek ayıp, gayet meş'ûm bir zemîmedir. İşi bildiğin gibi hakîkatini, ama sırf hakîkatini söylemelisin, bilmelisin ki adalete karşı irtikâb kizb edilmez.

Sadık bu ciddi ve ağır sözler üzerine irtikâb ettiği yalanın bâdî olduğu vehâmet ve felaketi teyakkun (*Şüphesiz bilme) eder. Boğazından bir hıçkırık kopup çehresini bir kızıllık sarar. Pederinin etekleriyle yüzünü setrederek naklettiği şeylerin hep düzmece yalan olduğunu ikrâr eder.

Bu vak'a bir daha Sadık'a yalan söylemek i'tiyâdını terk ettirir.[446]

Dergide yalancılığın, hakikat ile adaleti engellediği ve bir alçaklık olduğu ifade edilir. Şaka kastıyla olsa da yalan söylenirse zamanla bunun kuvvetleneceği ve insanı ele geçirebileceği vurgulanır. Yalanın eninde sonunda ortaya çıkıp söyleyeni mahcup edeceği vurgulanır. Dürüst olmanın ise çok kıymetli olduğu aşağıdaki parçada şu şekilde işlenmiştir:

AHLAK
YALAN VE HAKİKAT

Yalancı cemiyet-i beşeriye a'zasında
Addolunamaz- yalancılık alçaklıktır.

İlm-i ahlak füzelâ-i ülemasından Fenelun yalancılığı şöylece tarif ediyor:

"İrtikâb-ı kizb ile hakikat ve adaleti paymâl eden âdem-i din ve imanını tahkîr etmiş binâen aleyh vicdanını cerîhadâr eylemiş addolunur. Çünkü hakikatten inhirâf (*Bir tarafa yönelmek) vicdanı ezmek demektir."

Yalan söylemeye muktedir olan bir adam kendiliğinden o kadar tebâüd (*Birbirinden uzaklaşma) eder ki cemiyet-i beşeriye a'zâlından çıkmış bulunur.

Yalan alçaklıktır. Onu irtikâb eden adam ekseriya müstahak olduğu bir i'tâb ve tekdirden halâs olmak için ihtiyar eder. Hâlbuki cezadan kurtulmak şöyle dursun bu yolda bir hareketle evvelki cürümünü te'kîd etmiş gayri kâbil afv ü hatada bulunmuş olur.

Latîfe kastıyla bile yalan söylemeyi irtikâb etmeyiniz. Çünkü bu gayri ihtiyari bir suretle başlayan şey gittikçe kuvvetini artırır, hissedemeyeceğimiz bir suretle bizi teshîr (*Ele geçirme) etmiş bulunur.

O kadar muhibb-i hakîkat olunuz ki gözlerinize bakan bir adam, ruhunuzdaki sâfiyet ve hâlisiyeti (*Samimilik) an-ı vahitte okuyabilsin.

Yalan her halde belli olur. Ne kadar tedbirle hareket edilse ne kadar dû endişâne muhakeme edilse her halde meydana çıkar ve kâilini (*Söyleyen) mahcup eder. Meşhur meseledir. (Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.)

Hükemâdan biri:

"Cemiyet-i beşeriye arasında yalan söylemeyi bilmeyen hiçbir kimse bulunmazsa ne kadar iyi olacaktı." demiş.

Cidden insanlar arasında yalan gibi bir nifâk bulunmasaydı insanlar onun mazarratından (*Zararlar) masun bulunsalardı pekiyi olmaz mıydı?

İzlandalılar ne kadar bahtiyardırlar.

Geçenlerde bir Fransızca gazete yazıyordu. Koca İzlanda adası ahalisi içinde yalan söylemeye cür'et edebilecek bir adam yokmuş!

Ne kadar iyi; eğer umûm-u cemiyet-i beşeriye buna tabi' olsa derece-i tekâmmüle doğru pek büyük bir hatve atmış olacaktır.

[446] İmzasız, "Yalancılık", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/7 (1899), 2-3, 3/8 (1899), 3-4.

Hubb-u hakîkat şâyân-ı takdir bir meziyettir. Cemâhir (*Topluluklar) müttefika-i Amerika hükümetinin bânisi olan George Washington'nun bu babta meşhur bir hikâyesi var. Bunu bilmeyen hemen yok gibidir. George daha pek küçük iken bir gün kendisine akrabasından biri tarafından bir balta hediye edilmişti. Fevkalade mesrûr olduğu halde bahçeye inmiş; ve baştan başa sık meyve ağaçlarıyla mâlî olan şu bahçede tesadüf ettiği her şeye çarparak serseriyâne koşmaya başlar, önüne rast gelen küçük büyük her ağaç baltasının tahribine uğrar. Bahçede pederinin pek çok sevdiği bir portakal ağacı vardı.

Küçük şaşkın fert-i memnûniyetinin verdiği bir cür'et tesiri olarak baltasıyla bu ağaca da öyle bir darbe vurmuştu ki ağaç mahvolmaya ramak kalmıştı.

Peder, ağacın gayri kâbil-i tamir bir surette zedelendiğini gördüğü zaman son derece me'yûs olmuş, mücrimî (*Suçlu) şedîden düçar-ı mücâzât (*Cezalandırma) etmek fikriyle tahkîkâta girmişti.

Hanede mevcud, umum-u müstahdimîn (*İkamet eden) ve amele-i isticvâb (*Cevap istemek) istintâk (*Söyletmek) edilmiş heyhat ki meseleyi canlandıracak mücrimin meydana çıkmasına vesâit edecek hiçbir emâre ele geçmemişti. Peder bunun üzerine bir kat daha hiddetlenmişti.

Bir müddet sonra George pederinin yanında bulunuyordu. Pederi kendisine portakal ağacını kesenin kim olduğunu bilip bilmediğini -mücrimi şediden düçar-ı mücâzât edeceğine ilaveten- sual etti.

Çocuk bir müddet mütereddid kaldı. Sonra kemâl-i asaletle başını kaldırarak şu suretle cevap verdi:

- Aziz pederim, pekâlâ biliyorsunuz ki irtikâb-ı kizb edemem. Çocukluk, tedbirsizlik sevkiyle ağacı şu küçük baltamla ben zedeledim. Beni cezalayınız!

Peder bu derece-i safvet kalbin tesiriyle karşısında mütehayyır (*Hayrete düşen) kalmış ve oğlunu der-ağûş ederek:

- George; sen cidden muhib-i (*Seven) hakikat bir çocuksun! Son derecede sevdiğim bir ağacı mahvetmekle pek büyük bir kabahatte bulundun. Ma'mafih hakikati söylemekle bu hatayı yüz defa tamir etmiş bulundun!

Oğlumun bu fazileti gümüş çiçekleri altın meyveleri olan bin ağaca mukabildir.

Haydi oğlum! Bu portakal ağacı meselesi sende daima hakikati söylemek fikrini terk etsin "dedi ve kabahatini afv eyledi.[447]

"Küçük Sâdıka" adlı hikâyede bir defa yalan söyleyince insanların güvenlerini kaybetmek ve bu durumun telafisi konusu şu şekilde işlenmiştir:

KÜÇÜK SÂDIKA

Dün refîkâlarımdan birini ziyarete gitmiştim. Şüphesiz en ziyade çocuklar için konuştuk; Bu kadının beş altı yaşlarında güzel, sevimli bir kızı var idi. Bütün valideler gibi bu da kızının kabahatlerinden, fena huylarından müteessir olurdu. Bu kızın; bu sevimli, nazik kızcağızın da büyük bir kusuru var idi: Edilen nasihatlere rağmen yalan söylemekten bir türlü vazgeçtirilemiyordu. Bana bundan bahsederek bir çare soruyordu.

Ben cevap vermeye hazırlanırken oda kapısı birden bire gürültü ile açıldı. Küçük Sâdıka yüzü kızarmış, gözleri yaşlı olduğu halde hemen annesinin kolları arasına atıldı. Ağlayarak sordu, ki:

-Hisâb vazifemi başlı başıma yapmadım mı? Söyleyiniz annem, buna bir başkası yardım etti mi?

[447] İmzasız, "Yalan ve Hakikat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/44 (1900), 2-3.

-Evet, sen yalnız yaptın kızım; Lakin bu sual neden icap etti? Niçin ağlıyorsun, bu derece teessür, dalgınlık göstermenin sebebi nedir? Hatta Hanım Efendinin eteğini bile öpmedin?

Sâdıka kızararak hemen yanıma koştu. Kızcağızı kucaklayarak okşadım. Ağlamasının sebebini sordum. Küçüklere mahsus tatlı bir ifade ile anlattı ki: Hisâb vazifesini yalnızca çalışarak çok doğru yapmış. Muallime Hanım inanmayarak: "Bunu yalnız başına yapmadın değil mi?" diye sormuş, kendisine inanmamış. Ve ilâveten dedi, ki:

-Değil mi Hanım Efendi, Muallime Hanımın ettiği büyük bir haksızlık değil midir?

Hakîkati söylemeye mecbur oldum; Cevaben dedim ki:

-Hayır kızım; Muallime Hanımı pek haklı görüyorum; zira geçen gün yine valideni görmeye geldiğim sırada Muallime Hanımın vazifeni sınıf arkadaşlarından birinden çıkardığını ikrâr ettiğin için darıldığını söylüyordun.

-Doğru! Lakin bu defa yalnızca yapmıştım.

-Öyle ama bir defa yalan söylediğin anlaşılınca artık senden şüphe edilmemesi tabiidir. Hatta validen sana demişti ki: " Bir defa yalan söylediğin meydana çıkınca, bir daha doğru bile söylesen kolaylıkla inanılmaz."

Bu cevap üzerine çocuk son derece de müteessir oldu. Validesinin yanına sokularak:

-O halde annem, şimdi ben ne yapayım? Bana inansınlar diye nasıl hareket edeyim? İşte söz veriyorum, bir daha yalan söylemeyeceğim. Yarın bir zahmet et de Muallime Hanıma bu sözümü te'mîn eyle diye rica etti. Validesi cevap verdi:

-Hayır kızım! Bunu söyleyemem, dedi. Sen bundan sonra daima doğruyu söyle, nihayet Muallime Hanım sana inanmaya başlar. Biz de ancak bu suretle senden şüphe etmeyiz.

- Oo! Anne, bir daha ne olsa yalan söylemeyeceğim. Kabahatlerimi bile doğrudan doğruya haber vereceğim. Bana inanınız, göreceksiniz ki bir daha bu kusurda bulunmayacağım; Siz de Hanım Efendi, siz de emin olunuz. Daima doğruyu söyleyeceğim.

- Kız büyük bir teessürle, ciddi bir nedâmetle ağlıyordu. Artık ümit ederim ki, bu küçük kızcağız ismi gibi sâdıka olacak, bir daha yalan söylemeyecektir.[448]

Yalanın insanı zor durumda bırakması "Letaif"[449] bölümünde şöyle işlenmiştir:

LETÂİF

Köylünün biri eşeğini iâre etmesiçün komşusuna müracaat etmiş idi. Bunu vermekte imtinâ' gösteren köylü hayvanın diğer birine verildiğini beyân ile ifâ-yı mâzeret eyler. Fakat şu musâhabe esnasında eşek şiddetle anırmaya başlar. Bunun üzerine köylü:

-Eşeğinizi diğer birine verdiğinizi merkebiniz bizzat tasdîk ediyor. Doğrusu cömertliğinize hayran oldum.

-Estağfurullah aziz komşum. Ben de merkebime benden ziyade emniyet ettiğinize ta'accüb ediyorum.

Doğru sözün senetten daha kuvvetli olduğu, yalanın korkuya neden olduğu, kalpleri lekelediği ve kötü olduğuna dair bazı özlü sözler şunlardır:

[448] İsmet, "Küçük Sadıka", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/43 (1899), 4.
[449] İmzasız, "Letaif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 8.

* Namuslu kimseler indinde söz bir senet-i kavîdir. [450]
* Yalancı, hırsızın amcazâdesidir. [451]
* Yalan saf kalpleri lekedâr eder.[452]
***** Medhin en güzeli hakikate en ziyade karîn olandır.[453]
* İnsanları en fenası doğru sözü söylemek iktidarını haiz olduğu halde söylemeyendir.[454]
* Yalancılar menfûr ve medhûldurlar.[455]
* Menşe' kizb (*Yalan) havf ve haşyettir. (*Korkma)[456]

Dergide doğru sözlülüğün ve yalancılığın, çoğunlukla hikâye edilerek çocukların karakterlerle özdeşim kurup daha etkili olmasının amaçlandığı söylenebilir. Doğru sözlü olmak her zaman insanlara kazandıran bir davranıştır. Bu olumlu davranışın benimsetilmesi için Çocuklara Rehber dergisi de yazılarında çaba gösterir. Küçük yaşta bu özelliklerin kazanılmasının topluma katkı sunacak nesiller yetişmesine neden olacağı düşünüldüğünden doğru sözlü olmak gibi önemli bir değer dergide ele alınır.

1.23. Mahremiyet

Mahremiyet, "gizlilik, sır olarak saklanan, herkese açılmayan şeyler"[457] anlamına gelir. İslam'da insanların mahremiyetinin sağlanmasına büyük önem verilir. Kur'an-ı Kerim'de *"...Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın..."*[458] buyrularak mahremiyetin korunması istenmiştir.

Mahremiyetin ihlal edilmesi durumunda kullanılan kavram ise tecessüstür. Sözlükte "araştırmak, dikkatle bakmak" anlamındaki cess kökünden türeyen tecessüs "gözetlemek, bir haberi araştırmak, iyice öğrenmek" demektir. Ahlak terimi olarak bir kimsenin özel durumunu merak edip öğrenmek için onun bilgisi ve rızası dışında gizlice araştırma yapmayı ifade eder.[459] Peygamberimiz (s.a.v.) de *"... Birbirinizin konuştuğuna kulak kabartmayın, birbirinizin özel hallerini araştırmayın... Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun."*[460] buyurmuştur.

Dergide genellikle mahremiyetin önemi, tecessüs ile işlenmiştir. Tecessüsle ilgili "Ahlak" bölümünden alınan manzum eserin bir bölümü şöyledir:

TECESSÜS
Halkın esrarını teftiş ile meşgul olma
Kimse tutmaz ise raberannı mes'ul olma
Bilir misin sırrı bile (?) söylememek elzemdir

[450] Hüseyin Muhiddin, "Emsâl-i Hakikat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 8.
[451] Hüseyin Muhiddin, "Emsâl-i Hakikat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 8.
[452] Hüseyin Muhiddin, "Emsâl-i Hakikat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 8.
[453] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/50 (1900), 7.
[454] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/20 (1899), 7.
[455] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/1 (1899), 4.
[456] İbrahim İhsan, "Mülâhazât-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 6.
[457] Doğan, "Mahremiyet", 1494.
[458] el-Hucurât 49/12.
[459] Çağrıcı, "Tecessüs".
[460] Müslim, Birr, 28.

Keşf-i esrar ile sirkat-i ikisi (OKUNAMADI)

Gitti Sırrı Dedeye hâce merâkı bir gün
- Dost idi. Cuma günü hatırını sormak için
Masa başında kâğıt, hokka, kalem hazır idi.
Bunu gördüğünde merâkı: -Kalma, yaz yahu- dedi.
Yaz bitir mektubu, postayı fevt etmede biz
Vaktimiz çok… Konuşur, tatlıca sohbet ederiz.
Daldı Sırrı Dede mektubuna.. Lakin öteden
Gizlice bakmaya dalmıştı merâkı.. derken
Gördü aynada Sırrı bu fena hali, yine
Bunu sezdirmeyerek, başladı tekrar işine
Tarz-ı tahrîri değiştirdi fakat bu derhal
Gördü hayretle merâkı da değişmişti meal
Yazdı: "Vardı daha birçok yazacak şey ama
Yazamam, sen dahî mazûr görürsün, zira;
Ne yazarsam okuyor gizli merâkı bir bir"
Mütecessis bu güzel ders ile öyle şaşırır.
"Ya hu! Ben görmüyorum, eylemem böyle terzîl
Der, kalır anlayarak ettiğini sonra hacîl.

Keşf-i râz eylemeyi eyleme zinhâr adet
Seni nâdim eder âhir bu tecessüs elbet
Utanır sonra pişman da olursun ama
Sakınıp önce ceza görmemek elbet evlâ. "[461]

Parçada, insanların mahremiyet alanlarını ihlal etmemek gerektiği anlatılmaktadır. Dergide kişilerin özelini araştırmak, ayıp ve kusurlarını aramak ile bunu ortaya çıkmanın sonunun pişmanlık ve utanç olduğunu anlatılır. Bu konu ile ilgili başka bir olayda ise tek gözü gören bir çocuğun, kamburu olan biriyle yaptığı konuşma şu şekildedir:

AYIPÇI OLMAYIN
Ayıpçı olmayın redâettir
Sonu da mûcib hacâlettir
Ediyorlardı bir sabah mürûr
Yekçeşm bir çocukla bir kambur
Bir sokaktan dedi maayibcu
Yekçeşm: "Bu telaş nedir yahu
İltifât etmeden alelacele
Geçivermek revâ mıdır böyle?
Sırtınızda nedir o çekmeceniz?
Bir cevâhir-i kupîse (?) gizleseniz."
Kambur hazır cevap bir adam
Olduğundan cevap verip ol dem
Dedi: "Oğlum ya siz de söyleseniz
Neye mesdûd durur o pencereniz?
Pek karanlık değil mi bir mesken
Yalnız onda varsa bir revzan?

[461] Necip Vecdî, "Tecessüs", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 1.

Görmüyorsun bu hal ile hatta
Kendi nakş sevâdını asla."
Boynunu eğdi çok hacâletle,
Yekçeşm, fi'iline nedâmetle
İşte bu fukaradan alıp ibret
Bu fena huydan eyleyin nefret
Hüsn-i te'vîl edip de tut ma'zûr
Görme bir başkasında ayb ve kusur
Sana lazım ise kusur aramak
Nefsine dikkat et, kusuruna bak
Ayıpçı olmayın redâettir
Sonu da mûcib hacâlettir."[462]

Dergide başkalarının kusurlarını aramak yerine kendi kusurlarımızı görmenin asıl önemli olduğu vurgulanır. Dergide yer alan özlü sözler içeren bölümlerden bu konu ile ilgili şu bilgiler verilir:

* İnsanların en efdali kendi ayıbını görüp diğerinin ayıbını görmekten ağmaz-ı nazar edendir.[463]
* Eğer insan kusurdan ârî olmasa idi kusur görmekte bir lezzet bulamazdı.[464]
* Birisinin aybını sana beyan eden, senin de kusurunu âhire ayan eder.[465]
* Efdal nâs, kendi nekâyıs (*Eksiklikler) ve uyûbunu görüp diğerlerinin kusurlarını tahkîk ve tecessüs etmeyendir.[466]

Mahremiyet başlığı altında sır saklamak hususunda gerekli özenin gösterilmesi de tavsiye edilmiştir. Bu konu ile ilgili mizahi bir örnek şöyledir:

LETÂİF

Rica ederim birader, bu söylediklerimi sakınıp kimseye faş etmeyesin.

- Ondan emin ol, dadımdan başka kimseye sır tevdî' etmem. Kendisine her gün ne kadar mühim sırlar söylediklerini bana nakletmesine bakınca bu hal son derece ketum olduğuna delildir.

-Evet, esrâr-ı delâli olduğuna.[467]

Sır saklamanın büyük bir fazilet olduğu, sır saklamak için metanetli bir kalbe sahip olmak gerektiği, sırrı açıklamanın çoğunlukla pişmanlıkla sonuçlanacağı anlatılır. "Ahlak" başlığında yer alan eserin bir bölümü şöyledir:

KETM-İ ESRAR

Sır, bir emanettir. Onu uhre-i tevdi' etmek en büyük bir şenâ'at tir. (*Kötülük)

İnsan kâtim-i (*Gizleyen) esrâr olmak için metânet-i kalbe mâlik bulunmak behme hâl elzemdir.

[462] Fazlı Mağmûmî, "Ayıpçı Olmayın", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/50 (1899), 4.
[463] Ali Gâlib, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/15 (1899), 8.
[464] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/17 (1899), 6.
[465] Müftîzâde Es'ad, "Kelâm'ül Kibâr Kibâr'ül Kelâm", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/6 (1900), 5.
[466] Müftîzâde Es'ad, "Kelâm'ül Kibâr Kibâr'ül Kelâm", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/15 (1900), 5.
[467] İmzasız, "Letâif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 8.

> Sır bir vedîadır (*Emanet). Ona hıyânet etmek büyük bir cinayet; onu sıyânet eylemek ifâ-yı vazifeye gayrettir.
>
> İki kişinin ma'lûmu olan bir şey artık sır olmaktan çıkmıştır. Sır ona derler ki kişinin nefsinden dışarı çıkmasın.[468]

Akvâl-ı Hikemiyye bölümünde de sır saklamak ile ilgili şu hatırlatmalar yapılır:

> * Kitmân-ı (*Sır saklama) sır mûcib-i selamet ve muvaffakiyet olup ifşâsı dahi bâis-i nedamettir.[469]
> * Esrâr-ı nehânın kalbinde durdukça senin esirindir, ifşa ettiğin halde sen onun esiri olursun.[470]

Birinin kusurlarını araştırmak ve başkalarına anlatmak, onun insanlık onuruna zarar vermektir. Bu durum toplumda güvensizlik ortamı doğurur. İnsanlık ilişkilerini zedeler. Bu sebeple dergide başkalarının mahremiyet alanına girilmemesi, insanların ayıp ve kusurlarının araştırılmaması, sırların ifşa edilmemesi gerektiği detaylıca işlenmiştir.

1.24. Merhamet

Sözlükte, "acımak, şefkat göstermek" anlamında masdar, "acıma duygusu, bu duygunun etkisiyle yapılan iyilik, lütuf" anlamında isim olarak kullanılan merhamet ve aynı mânadaki rahmet kelimeleri öncelikle Allah'ın bütün yaratılmışlara yönelik lutuf ve ihsanlarını ifade etmekte, bunun yanında insanlarda bulunan, onları hemcinslerinin ve diğer canlıların sıkıntıları karşısında duyarlı olmaya ve yardım etmeye sevkeden acıma duygusunu belirtmektedir.[471]

Ayetlerde Allah insanlara merhameti öğütler ve kendinin en merhametli olduğunu vurgular. Bir ayette "*Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak güçlüdür, engin merhamet sahibidir."*[472] buyrulur.

Peygamberimiz, merhametiyle insanlığa örnektir. O bir hadisinde, *"İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez."*[473] buyurarak her can sahibi varlığa merhametle muamele etmek gerektiğini belirtir.

Dergide merhamet değeri işlenirken çocuklara örnek olması bakımından genellikle bir çocuğun çeşitli durumlarda hissettiği merhamet duygusu anlatılır. Bunlardan biri "Şeker Şerbeti"[474] hikâyesidir. İki arkadaştan biri, dokuz on yaşlarındaki anısını nakleder. Hikâyeyi anlatan kızın dokuz on yaşlarında iken yakalandığı sıtma hastalığının tesiriyle huyunda garip bir değişim olur. Sebepsiz olarak daimi bir

---

[468] İmzasız, "Ketm-i Esrar", Çocuklara Rehber Dergisi, 3/47 (1900), 1-2.
[469] Ali Gâlib, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/50 (1900), 7.
[470] Ali Gâlib, "Akvâl-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/32 (1899), 6.
[471] Çağrıcı, "Merhamet".
[472] eş-Şuarâ 26/9.
[473] Buhârî, Tevhîd, 2.
[474] Rauf, "Şeker Şerbeti", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/6 (1899), 4-5, 3/7 (1899), 5-6.

can sıkıntısı hisseder. Yapmadığı yaramazlık kalmaz fakat her eğlencenin sonunda kalbini kin ve hasedin kapladığını fark eder. Ağlamalarından artık hane halkı usanmıştır. En küçük şeyi bahane ederek uzun uzun ağlıyordur. Günlerden bir gün şeker şerbeti yapar ama tadı çok ağırdır, içemez. Şerbeti ocağın yanına bırakır. Arada bir gelir bakar ki eğer birileri onu kaldırdıysa bahane ederek ağlasın. Fakat akşama kadar kimse dokunmaz. Derken akşam herkesin sakince oturduğu bir vakitte şeker şerbeti aklına gelir ve bakmaya gider ki altmış beşlik zenci dadısı elinde beyaz bir fincanla duruyor. Bunu görünce sanki cinayet keşfetmiş gibi feryat eder. O da yetmez dadının kafasını yumruklamaya başlar. Dadı ise boynunu büküp bu hakarete karşı tahammül eder.

Çocuk hırsını alamaz, bütün bunların üstüne bir de dadının saçını çekmeye başlar. Bunun üzerine canı yanan dadı yakınarak bir fincan şerbet için bu kadar hakaret reva mıdır? Elli senelik hizmetim demek hep boşa gitmiş diyerek gözlerinden yaşlar yuvarlanmaya başlar. Çocuk bu manzara karşısında pişmanlık ve rikkat hisseder ve ağlayarak dadısına sarılır. En âli duygu olan merhamet ve rikkat kalbinde uyanmıştır. Ruhu kötülükten kurtulur.

Hastalıktan kalktıktan o güne kadar devam eden bir aylık zaman zarfında ahlakı için sarf edilen itinalar ve vaadlerin, mağdur bir kalbin döktüğü gözyaşı tanesi kadar tesir etmediğini söyler. O günden itibaren büsbütün değişir ve güzel şeyler yapar. Dadısı bu olaydan iki ay sonra vefat eder. Ne zaman birini kıracak bir söz söyleyecek olsa bu olayı hatırlar ve pişman olmamak için dikkat eder. Hikâyenin sonunda hikâyeyi anlatan çocuğun gözleri yaş ile doludur. Dinleyen çocuk da teessüründen ağlamış gibi olur.

Bir çocuğun ebeveyni ile gezmeye çıktıklarında gördüğü fakir bir kişi karşında merhamet duygusuyla hissettikleri şöyle dile getirilmiştir:

> **MERHAMETLİ ÇOCUK**
>
> Mevsim, mevsim-i bahar idi. Ağaçlar müzehher.. Kuşlar nağmeperdâz.. Sahra yeşillenmiş.. Kuzular çemenzârda şetâretli. Şetâretle sıçrar.. Rengîn kanatlı kelebekler; Mülevven çiçekler üzerinde uçuşurdu.
>
> Sahra-yı bahar safâ-yı bârek bir levha-i zî sâfası, bir mevki'i dilârâsı. Bir sahne-i uyûn pîrâsı idi.
>
> Mini mini merhametli bir çocuk ebeveyni ile tenezzühe çıkmış bir hâl-i mesrûrane. Bir tavr-ı mütebessimâne ile sıçrayarak gidiyordu.
>
> Yolun bir kenarında oturmuş; beti benzi uçmuş, gözleri kapanmış fakir bir çocuk gördü! Felek bîçarenin gözlerine bir perde-i siyah çekmişti. Merhametli çocuğun çehre-i mütebessimi derhâl mübeddil-i hüzn oldu. Çeşmân-ı ma'sûmânesi sirişk te'sirle doldu. Bir âh-ı derûnî etti. Zavallıya takarrüb ederek dilsûz bir mülâhazaya daldı. Dilenciye demek istiyordu ki:
>
> "Zavallı çocuk! Senin için dünya daima zalâm-u âlûd!.. Sen ne semâ-yı mükevkebi, ne de ezhâr-ı rengarengi görebilirsin.! Sen arkadaşların ile şu yeşil çimenler üzerinde ne sıçramaya ne koşmaya ne de oynamaya muktedirsin.! Hayatın ne kadar da felâketbâre , herkesin câlib-i dikkati oluyorsun.! Ebeveynine doğru bir tavr-ı mahzûnâne ile rücû' etti. Biçare kûru çocuk elceğizleriyle irâe ederek: "Çabuk geliniz! Rica ederim. Şurada bir bîçâre var. Ona büyük bir para veriniz. Çünkü câlib-i merhamet bir bîçâredir.!" dedi. Merhametli çocuk, bu halinden pek müteessir

olmuştu. Âlîcenâb olan kalbi daima her gördüğü bedbahtı böyle müteselli etmek istiyordu…[475]

"Bir Yetim" adlı şiirde bir adamın yanına yetim bir çocuk gelir. Ebeveyninin vefat etmesi sebebiyle mahzundur. Adamın yetim çocuğa merhametle yaklaşması ve ona verdiği ferahlatıcı tavsiyelerin yer aldığı şiir şöyledir:

BİR YETİM
Bir tıfl-ı edîb elinde (*Rehber)
Geldi yanıma fakat mükedder
Me'yûs idi durdu, çehre solgun
Mahzûn idi gözlerse dolgun
Aldı elimi öper iken ah
Bir gözyaşıdır boşandı nâgâh
Verdi bana bir garip hayret
Kimdir bu çocuk, nedir bu hâlet?
Şefkatle dedim o derdmende
Derdin ne bu ağlayış ne sende?
Mühtezz (*Titrek), helecanlı, rikkat-i âvâr
Bir sesle dedi ki; Ey sühanver! (*Şair)
Geldim sana gözyaşımla feryad
Oldum bu yaşımda kerih (*İğrenç) mu'tâd
Bedbahtım efendim, ah bedbaht
Ben tıfl- zebûn, tâlim (*Talih) saht
Elindeki rehberde münderiç "bir çocuğun ebevenine duasını" irâe ile.
Yazdın bu duayı Barekallah
Lakin bana oldu bâis (*Yol açan) ah
Zira ne peder, ne validem var
Heyhat! Bana hayat düşvâr (*Zor)
Etfâl ebeveynine dualar
Ettikçe benim de ruhum inler
Ya ben kime eyleyim duayı?
Bu derdime kim bulur devayı?
Ver kalb yetime tesliyet (*Teselli etme) sen
Al der yetimi işte benden
Çek rişte-i (*İplik) nazma der nisâr et
Bir gamlı yetime yadigar et
Zehir etti felek hayatımı ah
Kahır etti bana cihanı billah
Dünyaya figan için mi geldim?
Mihnetlere imtihan için mi geldim?
Ben geldim ise pederle mâder
Gitmek ne revâ idi beraber
Verdi cereyân eşke (*Gözyaşı) ruhsat
Gösterdim o demde rûy-u (*Yüz) şefkat
Gözyaşlarını elimle sildim

[475] İmzasız, "Merhametli Çocuk", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 9.

Bir öksüze bir peder kesildim
Oğlum, diye başladım cevaba
Bilsen! Nasıl sevindi bu hitâba.
Oğlum! Bu ne lafz rûhperver (*Cana can katan, moral veren)
Oğlum! Bu nidâ-yı şefkat-i âver
Biçareye tâb (*Güç) verdi güya
Yok belki açıldı ayn-ı a'mâ
Verdim şu zeminde bir teselli
Haktan bu imiş dedim tecelli
Me'yûs ve mükedder olma bî sûd (*Sevdalar, fayda, kazanç)
Ma'bûd! Seni eylemezse mesut
Neyler sana bir pederle mâder
Her neyse olur kuzum mukadder
Gözyaşları, ah ve vah tedbir
Hükm kaderî eder mi tağyir?
Def'i gam için yegane çare
Kur'an okumaktır âşikâre
Kur'an oku! inşirâh-ı kalb et
Hem onlar için de nef'i celb et
Ma'bûd ki eyle sen ibadet
Eyler seni mazhar-ı saadet
İlahına eyle istinâdı
Ahkâmına eyle inkiyâdı
Kur'an'da buyurdu Hak Teala
Kahır etmeyiniz yetime asla
Haşa sana kahır eder mi Allah?
Aç dîde-i gafleti ol âgâh
Yoksa bu nur-u dîde
Olmaz mı derûnun ârâmîde?
Yad eyle şehenşeh (*Şahinşah, büyük padişah, imparator) zamanı
Sultan Hamid Han-ı Sâni
Hâmî ve rahîm, pederden eşfak (*En müşfik)
Metbû'(*Uyulan, tabi olunan) cihan; sâye-i hak
Eşfâk-ı bütün cihana şâmil
Şâhân arasında yok mümâsil (*Benzer)
Dünyada vücud pâkî akdes (*En kutsal)
Hakk'a ki halife-i mukaddes
Acizlerin en büyük zâhiri
Bî vâyelerin (*Naip, kısmet) o destgîri
Eşfâk-ı eylemez mi i'lâm
Darülaceze, darüleytâm
Açtı nice mekteb-i sanâyi'
Eytâmın (*Yetimler, öksüzler) olur mu ömr-ü zâyi
Bî vâye, yetim onunla handân
Handân onunla derdmendân
Mâtemzedeler onunla haram
Manasıza döndü lafz-ı mâtem
Devrinde cefa ve gam nihândır
Devrâne safâ-yı firûşândır
Varken o şehenşeh muazzam
Zan etme ki yol bulur sana gam
Etfâl ebeveynine dualar

Ettikçe sen olma gerye âver
Sen de elin aç duaya başla
Ya Rab! De onu bize bağışla
Bî vâyelerin odur penâhı
Gösterme ona keder ilahi!
İclâlini ömrünü füzûn (*Fazla) et!
Avnın (*Yardım) ile hasmını zebûn et!
Şâd eyle ki şâd ondan âlim binler yaşasın o şah efham (*En yüce, en ulu)
Etmişti bu tesliyet diğer gün
Mahzûn idi geldi, gitti memnûn[476]

Dergide Allah'ın merhametinin tecellilerinden de örnekler verilir. "Güneş" adlı parçada bir cümle şöyledir:

> …İnsanların, hayvanların, nebâtâtın hayatı olan Güneş, Cenab-ı Hakk'ın en büyük en âlî bir eseri kudretidir. En parlak bir burhân-ı lütuf ve merhametidir…[477]

Konuyla ilgili bir özlü söz şöyledir:

> * Kendi mâdûnunda (*Alt derece, aşağı) olanlara merhamet et ki mâfevkinde (*Üstün) olanlar da sana ihtirâm etsin. [478]

Merhamet, dünya üzerinde yaşayan her canlıya karşı uygulanması gereken bir davranıştır. Merhametin olduğu bir toplumda kolay kolay sıkıntılar baş göstermez. Bu yüzden dergi, merhamet duygusunu küçük yaştan aşılamaya çalışır.

1.25. Nasihat Dinlemek

Nasihat sözlükte, "öğüt, akıl verme, yol gösterme, doğruya yönlendirme, güzel tavsiyede bulunma"[479] anlamlarına gelir. Nasihat eski zamanlardan beri bir eğitim metodu olarak kullanılır. İslam'a baktığımızda insanları doğru yola yönlendirmek için nasihat edildiği görülür. Bazı ayetlerde Peygamberlerin insanlara nasihat ettiği bildirilir. *"(Hud, kavmine dedi ki:) 'Size Rabb'imin gönderdiklerini tebliğ ediyorum ve ben size nasihat eden güvenilir biriyim."*[480]

Dergide nasihatin iki yönüne değinilmiştir. Bazı metinlerde tecrübe sahibi kişilerin nasihatlerine yer verilir ve bundan ders çıkarmaları tavsiye edilir. Bazı metinlerde ise nasihat dinlememenin sebep olacağı olumsuz sonuçlar anlatılır.

Anne sözü dinlememenin sebep olacağı olumsuz sonucun anlatıldığı şiir örneği şöyledir:

---

[476] Sirozdan Sadi, "Bir Yetim", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/27 (1899), 1-3.
[477] Fazlı Mağmûmî, "Güneş", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 9.
[478] Müftîzâde Es'ad,"Kelâm'ül Kibar Kibâr'ül Kelam", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/4 (1900), 5.
[479] Serinsu, *Dini Terimler Sözlüğü*, "Nasihat", 274.
[480] el-A'râf 7/68.

NASÎHAT DİNLEMEYEN CEZASINI BULUR

Yaramaz bir küçük çocuk vardı
Hiç alınmaz idi önü ardı
Söylenen sözlere kulak vermez
İdi terbiye râhına girmez
Annesiyle tenezzühe bir gün
Çıktı, etraf şukûfetliydi bütün
Durdular bir nehir kenarında
Meşcerin zîr-i sâyedârında
Annesi: "Oğlum! Ayrılıp benden
-Dedi- gitme sakın diğer yere sen"
Yaramaz bu nasihati asla
Görmedi hoş ve etmedi izgâ
Annesinden yavaşça bir takrîb
Ayrılıp oldu cuybâre (*Dere) garîb
Su kenarında bir çiçek gördü
Onu almak için kadem sürdü
Ayağı ol zaman kayıp nâgâh
Düştü nehre, boğuldu gitti o ah!
Annesi ağladı saçın yoldu
Ah bîçâre gark-ı eşk oldu!
Olmasın anneniz dûçâr-ı keder
Eyleyin pende her zaman dikkat
Yaramaz huydan eyleyin nefret! [481]

Fabl türünden bir şiirde ise baba sözü dinlemediği için avcıların eline düşüp özgürlüğünü kaybeden bir maymunun, oğluna verdiği nasihatlerin bir kısmı şu şekilde dile getirilmiştir:

BİR MAYMUNUN SERGÜZEŞTİ VE OĞLUNA NASİHATİ!

Nûr-u dîdem! Sergüzeştimden haberdar ol benim
Ben neler gördüm, neler çektim, ne yerdi meskenim
Dinle yavrum! Bunları ibret fezâdır sözlerim
Şâd görmektir seni daim cihanda gözlerim
Meskenimdi Afrika kavm-i kabile onda hep
Şâtirâne demgüzâr eyler idik yoktu ta'b
Ben o çağlarda küçüktüm kah söylerdi peder
Gitme tenha yerlere olma azizim derbeder
Ben bu pendi dinlemezdim zevk idi kârım benim
Öyle sanmıştım ki bu alemde yoktur düşmanım
Gamdan âzâde gezip dağlarda vadilerde ben
Tırmanırdım meyveli eşcâra, gönlüm şâd-ü şen
Hile ve taklidi hep ta'allum ederdi validem
Hasılı pek hoş geçerdi günlerim ey nûr-u ayn!
Ah bir gün bir kemingâh (*Pusu yeri) a tesadüf eyledim
Berîd-i (*Haberci) bîdâda (*Adaletsizlik) düştüm bin teessüf eyledim
Etti ol zalim beni dâr-ı diyarımdan bâ'id (*Uzak)
Büsbütün bir başka hal oldu bedîd

[481] Fazlı Mağmûmî, "Nasihat Dinlemeyen Cezasını Bulur", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/21 (1899), 8.

Ey oğul! Bu gerdanım oldu o gün zincirgir
Gitti serbesti elimden ah ben oldum esir…[482]

Seksen yaşına gelmiş bir adamın hayata dair verdiği nasihatler şöyledir:

SEKSEN YAŞINDA BİR GENÇ ÖMRÜNDE GÖRMEMİŞ RENC (*SIKINTI, ZAHMET, EZİYET)
Bir pir ile hemsohbet idim pir keremkar
Herhal ile her tavr ile tekrîme (*Saygı gösterme) sezâvâr
Artırdı benim hayretimi sinnî en evvel
Seksen idi siması tarâvette (*Tazelik) mükemmel
Zahir idi âsâr-ı zekâvet nazarında
Dendânı (*Diş) beyaz inci gibi yerli yerinde
Saçlarla sakal gerçi ağarmış idi ama
Bir nura bürünmüş gibi meşhûd idi sima
Tavrında nümâyân idi gamkîn ve metanet
Vechinde firûzân idi envâr-ı salâbet
Nur-u ehadiyyet akıyor sanki yüzünden
Dürdane-i hikmet saçıyor halka sözünden
Mazbûti idi bir nice âsâr ve rivâyât
Şu hane, zarifâne eder nakl-i hikâyât
Göz bakmaya, can dinlemeye doymaz o piri
Olmuştu gözüm, gönlüm onun sanki esiri
Söz tarzı maîşet ile sıhhatle idi pir
Etti şu zemin üzere bu bahsi bana takrir
"Ey nur-u basar! Ömrü beşer saate benzer
Hep muntazaman işletilirse o da işler
Bir arızaya uğradı mı? İşlemez ol dem
Hıfz etmelidir arızadan sıhhati adem"
Büniyâd-ı beden devr-i şibabta da harabe
Başlarsa çabuk defn olunur zira turaba
Sıhhatte, maîşette benim tecrübe dîde
Bak! Ben nasıl oldum idi bu sene-i reside
Erken yatarım az uyurum az yerim evladım
Bunlar bana oldu küçücükten beri mu'tâd
Bir asra garîb oldu vücudum yine zinde
Mesut ve mükemmel yaşarım işte bu sinnde
Beş vakti cemaatle eda eylerim el-yevm
Gündüz uyumam şuglüme (*İş, uğraşı) galip gelemez nevm
Muhtaç tabip olmadı ömrümde vücudum
Terk eylemedim ben ne kıyâmım ne sucûdum
Tahrib-i vücut eylemedim ıyş ve tarabla (*Sevinç)
Ettimse tenezzüh o da namus ve edeple
Bir kurt gibi kalbi kemiren gayz (*Öfke) garazdan (*Kötü niyet)
Yoktur bir eser bende o dehşetli marazdan
Bir kimseyi incitmemeye cehd ederim hep
Bir kimse de etmez beni âlemde muazzeb (*Eziyet çeken)
Hala çalışır kesb-i nukûd eylerim işte
İşsiz duramam rahat ruhum benim işte

[482] Sirozdan Sadi, "Bir Maymunun Sergüzeşti ve Oğluna Nasihati", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/37 (1899), 1.

İş kalbime revnak veriyor cismime kuvvet
İştir bana lezzet yine iştir bana servet
İşten kazanırım sarf ederim sanma sefilim
İsrafı da sevmem ne harîsim ne bencilim
Kiminde (?), Yemekte severim sadeliği ben
Bu sayede buldum yine azadeliği ben
Etmez teni fersûde bu vaz' ve harekâtım
Asude geçer böyle şeb ve rûz-u hayatım
İster misiniz? Zinde vücut olmayı her dem
Bir pend edeyim ben size bu cümleden akdem
Doldurmayınız midenizi hazma yer olsun
Yani bırakın midenizi hazm ile dolsun
Yorgun gelerek terli iken içmeyiniz su
Bâdî olur emrâza yemek üstüne uyku
Her kim ki tutar payını germ ve serini sert
Ol cisme kolaylıkla duhûl eylemez dert
Dikkat ediniz bir de nezâfetle havaya
Bunlardır olan cisme safâ, sıhhate mâya
Sıhhat gibi hıfz ile budur işte nasihat
Sıhhat ne saadet, ne saadet yine sıhhat
Bin gence bedeldir bu sözü pir-i zarifin
Ömrün gibi bil kadrini bu pend-i latîfin[483]

Nasihatle ilgili yer alan bazı özlü sözler şunlardır:

* Nâsa nasihat edip kendisini mütenassıh olmayan elinde fener bulunan a'maya benzer.[484]
* Halk arasında nasihat etmek tekdirdir.[485]
* Nasihat, iyi telakkî (*Anlama) olunmalıdır.[486]
* Âkilâne verilen nasihat netîce-i hasene tevlîd (*Meydana getirme) eyler.[487]

Dünyada güngörmüş tecrübeli insanlardan nasihat dinlemek yol göstericidir. Genelde çocuklar büyüklerinin onlara nasihat vermesinden hoşlanmasa da yaşları ilerledikçe bu nasihatlerinin kıymetini anlarlar. Çocuklara Rehber dergisi de çocukların nasihat dinlemenin öneminin erken yaşta kavranması gerekliliğini yazılarında ortaya koyar.

1.26. Nezaket

Sözlükte "naziklik, zariflik, incelik, terbiye, edep"[488] anlamına gelen nezaket, sosyal hayatın düzeni için gerekli bir değerdir. Her yönüyle insanlığa en güzel örnek olarak gönderilen Peygamberimiz bir hadis-i şerifte, *"Allah Refîk'tir; nezaketi, yumuşaklığı, kolaylığı, lütuf ve ihsanı, şefkat ve merhameti*

[483] Sirozdan Sadi, "Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/10 (1900), 1-2.
[484] Müftîzâde Es'ad,"Kelâm'ül Kibar Kibâr'ül Kelam", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/4 (1900), 5.
[485] Fâtımâtüz-Zehra, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/6 (1900), 6.
[486] İbrahim İhsan, "Mülâhazât-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 6.
[487] İbrahim İhsan, "Mülâhazât-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 6.
[488] Doğan, "Nezaket", 1762.

sever. Kaba saba bir tavır karşısında esirgediğini, nezaket ve yumuşaklık karşısında bol bol ihsan eder.'"[489] buyurur.

Dergide nezaket, güzel ahlak içinde tanımlanmıştır. Terbiyeli ve nezaketli çocuk yetiştirmede annenin rolü anlatılır. Metin şöyledir:

> **AHLAK**
>
> Hüsn-i muâşeret namuslu ve nazik
>
> Şeyler düşünmesini ilham eder.
>
> Hüsn-i nuâşeret bugün ehemmiyetsiz bir şey addedilmeyip diğer dersler gibi bir ders-i mühim telakkî olunur. Evvelleri bir mektep bahçesinde sokaklarda çocukların yekdiğerine karşı olan tarz-ı muameleleri şimdikinden pek çirkin idi. Bu gün elhamdülillah o evvelki galîz ve müstehcen ta'bîrât bir dereceye kadar ortadan kalktı.
>
> Muallimlerimizin talim-i nezakette dûçar-ı müşkilât olmasına ekseriyâ validelerin hatasının pek büyük dahl ve tesiri vardır.
>
> Çocukların terbiyesiz olması, onları daire-yi hüsn-i muâşerete idhâlde muallimin adem-i muvaffakiyeti hep validelerin kusurundan ileri gelir.
>
> Niçin mi? Çünkü çocuk ilk terbiyeyi âgûş-u mâderde istihsâl ediyor. Halbuki şu gördüğü terbiye pek nâkıstır.
>
> O kadar aileler tanırız ki çocuklarına kavâid-i nezaket ve usûl-u muâşeret ta'lîmini gayri kâbil ihtiyâr bir külfet gibi telakkî ederler. Bizde ekseriyetle valideler çocuklarının esbâb-ı maddiyelerini ihzâr ederek terbiye-i maneviyesini ihmâl ederler. İşte asıl mebde'i hata buradadır. Bir şeyde esas kavî olmayınca onda terakkî mümkün değildir. Mademki çocuğun ilk terbiyesi ihmâl edildi muallim onu tamir etmekte bittabi' güçlük çeker. Bir hasta vücudunda alâim-i maraz hissettiği anda tabibe müracaat etmezse, onun tevessü'ne bol bol meydan verirse tabip onu tedavide dûçâr-ı müşkilât olur. Validenin ufak bir hatayı ihmâli de oğlunun terbiyesiz olmasına sebeptir.
>
> Âğûş-u mâderde hüsn-i suretle terbiye edilmeyen bir çocuğu muallimin dest-i terbiyesine tevdî' ediyoruz. Muallim ona levâzım-ı muâşereti talim ile bir dereceye kadar perver-i şiyâb edep olmasına çalışıp çabalıyor. Lakin nezaket ve terbiye denilen şeyin yalnız nazâriyâtla tahsili kâbil değildir. Nezaketin icrâsını icap ettirdiği öyle kavâid vardır ki biz de onların icrası pek de hoş görünmüyor.
>
> Bir çocuğun kendinden büyüklerine (ben) demesi kanun-u ahlak muvâfık görmüyor. (Bendeniz) denmesini tavsiye ediyor. Fakat -umumiyetle değil- ekseriyetle biz bu tarzı kabulde müterediddit bulunuyoruz.
>
> Maksad-ı yegânemiz muallimîn ile ebeveynin nazar-ı dikkatini bu cihet-i mü'tenâye celp etmekle beraber küçük, sevgili kâri ve kâriyelerimize bazı nesâyıh-ı i'tâ etmektir.
>
> Gelecek nüshalarımızda sırası düştükçe kâri ve kâriyelerimize usul-u muâşeret hakkında takibi iktizâ eden kavâidi şerh ve izah edeceğiz. [490]

Aşağıda verilen hikâyede nazik davranılmaması sebebiyle kurnazca alınan intikam konu edilir. Hikâye şöyledir:

> **MÜTENEVVİ'A**

[489] İbn Hanbel, I, 112.
[490] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 4-5.

> Hayvanlar hakkında yazdığımız bir çok makalelerde fillerin zeka hususundaki mümtaziyetlerini söylemiştik. Ahiren Fransız Gazetelerinin birinde " Bir filin intikamı" serlevhasıyla bir vak'a-i garibe meşhudumuz olmakla tercüme ediyoruz:
>
> Hindistan'da bulunan İngiliz me'murin mülkiyesinden bir zatını hanesinde genç bir fili vardı. Hayvan ta'am esnasında sofranın yanında bulunur ve bila teklif tabaklardan meyveleri alarak ekl eyler idi. Bir gün zabıtan-ı askeriyeden biri mumaileyhin hanesinde öğle ta'amında hazır bulunuyordu. Fil ber-mu'tad sofra yanında bulunuyordu. Zabitin tabağında meyve almak isteyince zabit çatalıyla biçarenin hortumuna batırır. Bu nezaketsizlikten münfail olan fil cenabları oradan çekilerek gaib olur. Bir müddet sonra üzerinde Hindistan'a mahsus bir nev tehlikeli karınca ile mali bir ağaç dalını hamil olduğu halde avdet eder.
>
> Tam zabitin bulunduğu mahalleye giderek üzerine silkeler. Biçare misafir bu haşerat latahsânın (?) ısırıklarıyla cür'etinin cezasını çeker. [491]

Konuyla ilgili bir özlü söz şöyledir:

> * Nezaket namuslu ve nazik şeyler düşünülmesini îcâp eder.[492]
> * Misafirine takdîm ve ikram edilecek şey, - evvel emrde- güler yüzlü olmalıdır.[493]

Nezaket, insan ilişkilerinde köprü kuran, iletişimi kolaylaştıran, güzelleştiren ve toplumda uyumu sağlayan temel bir erdemdir. İletişimde kibarlık ve anlayış, ilişkilerin daha sağlam, güven temelli ve uzun ömürlü olmasını sağlar. Çatışmalar azalır. Sosyal çevrede ise saygınlığı artırır. Bu sebeple dergide nezaketin işlendiği görülür.

1.27. Obur Olmamak

Yeme-içme, bir ihtiyaçtır. İslam, beslenme ve tüketim konularında itidal ile davranmayı teşvik eder. Oburluk, kişinin ihtiyacından fazlasını tüketmesi olduğundan israf kapsamında değerlendirilebilir. Zira bu durum, kişinin beden ve ruh sağlığına zarar vereceğinden oburluktan uzak durmak tavsiye edilir.

Kur'an-ı Kerim'de, *"Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez."*[494] buyrulur. Peygamber Efendimiz bu konuda *"İnsan, midesinden daha kötü bir kap doldurmamıştır. Halbuki birkaç lokma insanın belini doğrultmaya yeter. Eğer mutlaka bu miktarı geçecekse, midesinin üçte biri yemeğe, üçte biri içeceğe ve diğer üçte biri de (boş kalarak) nefes alıp vermeye ayrılmış olsun."*[495] buyurarak yeme-içme konusunda bize rehberlik eder.

---

[491] İmzasız, "Mütenevvi'a", Çocuklara Rehber Dergisi, 3/12 (1899), 9.
[492] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/35 (1899), 5.
[493] Fâtımâtüz-Zehra, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/6 (1900), 5.
[494] el-A'râf 7/31.
[495] Tirmizî, Zühd, 47.

Çocuklara Rehber dergisinde oburluk ve oburluğun sebep olacağı olumsuz sonuçlar ele alınır. "Küçük Hikâye" adlı bölümde anne-babasının okul ihtiyaçlarını karşılaması için verdiği parayı, meyve ve şeker gibi şeyler alarak harcayan Rasim'in düştüğü zor durum şu şekilde anlatılmıştır:

KÜÇÜK HİKÂYE
OBURLUK SEYYİESİ

Rasim, obur bir mektepli idi. Her gün kendisine lazım olan kağıt, kalem, defter vesaire için ebeveyni tarafından verilen kırk parayı; münhasıran meyveye, şekere sarf ediyordu. Mektepte kağıt, defter sorulunca "yırtıldı, bitti" gibi cevaplar veriyordu. Bu hal sene sonu nihayetine kadar devam etti. Mektep levâzımının fıkdânı derslerin kemaliyle öğrenmesini eşkal etmiş, birkaç ders çocuğun bu fena huyuna kurban olmuştu. İmtihan-ı umumiyelerde huzur-u lazım gelen mümeyyizin-i kirâm arasında Rasim'in akrabasından bir zat da mevcut idi.

İmtihana girmek zamanının helecan-ı aver te'sirâtı en ziyade bizim obur şakir üzerinde icra-yı nufûz ediyordu. İmtihan günleri sırasıyla geçiyor, zeki ve çalışkan şakirdler bir emniyet ve iftihar ile "oh! Tam numara kazandım. Zannedersen hiç numara kırılmadı" gibi sözlerle ilan-ı surûr itm'nân ederlerken bizim Rasim - bir iki ders müstesna olmak üzere-derslerinde ızhâr-ı memnuniyet edemiyordu. Numaralar okununca sınıfta kalanlar meyânında isminin okunduğunu kemâl-i hicâb ile işitti.

Ebeveyni vâkıf oldukları bu acı hakikat üzerine Rasim'e evvelki hüsn-i nazarla bakmıyorlar, adem-i hoşnutu göstermiyorlardı. Rasim bunu kemâl-i nedametle görüyorsa da geçen vakit artık ibrâz-ı müsaade eylemez idi. Kağıtlar, defterler yerine istihlâk edilen yemişlerin, şekerlerin celb ettiği te'essüf-ü azîm ve o nâm ile teşhîs edilemiyorsa da nasıl bir müsamahakar olduğu nedameti takiben nazarında tecessüm etmekte "eyvah zamanımı niçin boş geçirdim?" sözleriyle geçen eyyâmın hâtırât etmesine karşı teessüfhan olmakta idi.

Nedamet ekseriya intibahı davet edebilir, yoksa zayi' olan vakti tazmin edemez. Bunun için bu netice ona bütün hevesât-ı tıflânesinden, ahlak-ı mezmûmesinden nefret sa'y ü gayrete rağbet ettirmiş, çalışmaya kaviyyen azm eylemiş idi. Bundan ma'ada ebeveyni evvelince şefkat-i tekayyüd ile çocuğun ef'âl ve harekatını teftişe başladıklarından bu nezâret-i daima iyi bir te'sir vermekte idi. Kâbil olsa hemen buna ihtiyaç bırakmayacak surette tashîh-i if'al ediverecek idi.

Bunun netâyıc-i hasenesinden olarak ikinci sene çocuktaki cehd ve ikdama izminan eden tekayyüdât-ı kâmile semere-i matlubeyi bahş etti. Hem kendisi, hem de ebeveyni memnun oldular; hüsn-i ahlakça temiz etmiş bir şakird tanındığı gibi, sınıfın birinciliğini de ihrâz eylemiş idi.

Bir şakird mesleğinde nâil-i muvaffakiyet olmak için evvel emirde fena huylarından, münasebetsiz hallerinden ihtirâz eylemeli. Meyve, şeker mukabilinde israf edilen paralar mekteb-i levâzıma sarf edilerek ve kemaliyle çalışarak malumat-ı lâzıme iktisâb edilmelidir. [496]

"Oburlara" adlı manzum eserde obur bir çocuğun başına gelenler ve oburluğun ölüm sebeplerinden olduğu şu şekilde anlatılmıştır:

OBURLARA
(Mektep Manzumelerinden)
…
"Meşhurdu oburlukta bizde bir obur vardı

[496] R.S.(Sin), "Oburluk Seyyiesi", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/34 (1898), 5-6.

Doymazdı gözü; aç tok her buldukça yutardı.
Bir hoşça nebât gördü, turfanda kiraz sandı
Kaktı dişini derhal, aldandı canı yandı.
Rengi kiraza benzer, şeklen de müdevverdi,
Ta'mı acı, gayetle hoş renkli biberdi.
Bir gün de şurup sandı; içti acı bir şerbet
Etmişti oburlukta müthiş bir ölüm davet
Bir dâi müsemmindi nûş eylediği zira
Bu vartada geçmişti; bin zahmet ile amma.
Etti nice gün perhiz, mahrum ta'm oldu
Tatlı yerine şimdi türlü acılar buldu.
Bir başka misal vardır, pek ibret-i câliptir
Her yerde ekûlânâ îrâdı münasiptir
Bir gün melekül mevt emrâzı edip da'vet
Kimdir edecek sordu kim emrâza riyaset?
İskâl ve ilel bir bir hizmetlerini ta'dîd
Etmek ile gösterdi bu hizmeti isti'dâd
İlk önce sarı sıtma, ardınca kara humma
Hanakla kızıllıkta kıldı riyâset da'vâ
Sillü'r- rie (*Akciğer veremi) Tâûn susturdu, verenden de
Sesin çıkmadı gizlendi dehşetle dedi: "Bende
Bir başka meziyet vardır namımla olur lerzân
Alem. Alırım zira bir hamlem ile bin can.."
En sonra oburluk da etmişti söze cür'et
Çünkü ona en sonra vermişlerdi nöbet;
"Şimdi bütün emrâzı def' etmededir alem
Teşhiş-i etıbbâdan rahat yüzü yok bir dem
Belki bana her yerde bin türlü riayet var
Halktan bana rağbet var, Lakin size nefret var
Lezzetli bulur herkes bir tatlı semim vardır
Alemde bana rağbet etmez bulunur nadir"
Ol dem melekul mevt de buldu onu en râhic
Emrâza riyes ettim; sensin dedi -en salih-[497]

"Kestane Fedaisi" adlı manzum eserde oburluğu sebebiyle ders esnasında bile bir şeyler yemeğe çalışan Ahmet'in, muallime yakalanması ve yaşananlar şöyledir:

KESTANE FEDAİSİ
(Mektep Manzumelerinden)
Verdi üstat, Cılız Ahmet'e bir hafta ceza.
Çoktan olmuştu o haliyle mücazata sezâ.
Pisboğaz ders arasında bir iki kestane
Atıvermişti hemen ağzına mecnunane.
Hiç olur şey mi bu dershanede kestane yemek.
Bu ne kestane fedaisi bu divane demek
Çiğneyip, yutmaya derken nazar-ı üstada
İlişip kaldı olur mu ona fırsat dâde?
Gözünü dikti muallim cılızın gözlerine.
Geldi hacletten onun kırmızılık yüzlerine
Taht-ı enzâr muallimde o havf ve helecan

[497] Necip Vecdi, "Oburlara", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/36 (1898), 1-2.

Şaşırıp kaldı ne yapsın cılızın hali yaman
Yüz şişik, öyle dudaklar kapalı, yok hareket
Ezilip durdu bu vaziyet ile bir müddet
Kıvranıyordu ne çıkarmak, ne de yutmak kabil
Cılızın şişmiş avurdu duruyor velhasıl.
Gözünü ondan ayırmaz idi üstat öyle.
Nazar-ı tahtına almış eziyordu şöyle.
Elini ağzına doğru götürürken, nâgâh
Sen Oku! Emrini verdi ona üstat eyvah!
Ağlamak mı Cılızın haline, gülmek mi gerek?
Biz de şaşırmıştık ona handemizi zapt ederek
Açamaz ağzını üstat ise emrini tekrar
Ediyordu. O zamanda Cılız Ahmet nâçâr.
Onu yutmakta iken gözleri fırlar dışarı
Emr-i üstat ile ol demde alırlar dışarı.
Ne fena bir harekettir boğulup da gidecek
Pisboğaz kendini kestaneye kurban edecek
Bu idi pisboğazın derste bile mutatı.
Böyle celp etmiş idi bu nazar-ı üstadı
Çok yemekten cılız olmuş idi Ahmet ama.
Çekti bir hafta yemeksiz evde mektepte ceza.
Bu ceza üstüne terk etti o bed âdeti.
Bildi bu sayede hem sıhhatinin kıymeti.
Çok yemek cisme zarardır yemeği az yemeli
Hem yerinde yemeli, Hâlık'a şükür eylemeli[498]

Üç sayı devam eden "Şeker Hanım'ın Köşkü" isimli hikâyede obur bir kızın yaşadığı pişmanlık anlatılır. Ders bölümünde denir ki:

"Şu eski darb-ı meseli unutmayalım: Oburlar, mezarlarını dişleriyle kazarlar."[499]

Oburluk ile ilgili bir özlü söz şöyledir:

*****Kesret-i ekl (*Yemek) , fetanet ve zekâveti izale eyler.[500]

Sağlıklı olmak ve bu şekilde yaşam sürmek insan için önemlidir. Küçük yaşta oburluğa karşı alınan önlemler ileriki yaşlarda rahat bir yaşam sürmeyi beraberinde getirir. Bu yüzden Çocuklara Rehber dergisinde oburluk olumsuz bir özellik olarak ele alınır. Fazla yemekten kaçınmak ise çeşitli sözlerle ve hikâyelerle çocuklara benimsetilmeye çalışılır.

1.28. Öfkeli Olmamak

[498] Sirozdan Sadi, "Kestane Fedaisi", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/38 (1899), 1-2.
[499] İmzasız, "Şeker Hanım'ın Köşkü", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/3 (1899), 4.
[500] Fâtımâtüz-Zehrâ, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/6 (1900), 5.

Sözlükte öfke, "şiddetli kızgınlık hissi, hiddet, gazap"[501] öfke olarak tanımlanır. Öfke duygusu sınırlarını aştığında bazı olumsuzluklara sebebiyet verebilecek bir duygudur. Bu sebeple İslam öfkeye hakim olmak gerektiği vurgular. Allah-u Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de *"Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever."*[502] buyurmaktadır.

Peygamberimizin (s.a.v.) örnek hayatına baktığımızda öfkeden uzak durduğunu görmekteyiz. Nitekim uzun yıllar hizmetinde bulunan Hz. Enes: "Resûlullah'a on sene hizmet ettim. Vallahi bana bir kez olsun *'Öf!'* bile demedi. Herhangi bir şeyden dolayı, *'Niçin böyle yaptın?'* demediği gibi, *'Şöyle yapsaydın ya!'* da demedi"[503] diye rivayet eder.

Dergide öfkeli olmanın sebep olacağı pişmanlıklar anlatılır. Sonucu düşünmeden öfke ile hareket etmenin tehlikeli olduğu, sakin olmanın ise takdir edilecek önemli bir özellik olduğu belirtilir.

Dergide "Letâif" adlı bölümde yer alan "Hadîd Bir Zatla Misafirleri"nde hiddeti sebebiyle bir adamın yaşadığı mahcubiyet şu şekilde anlatılır:

> **LETÂİF**
>
> Hadîd (*Öfkeli) herifin biri hanesine ehibbâsından (*Dostlar) birkaç misafir davet eder. Sahip hane uşaklarına, işçisine hiddet edip sofrada çatal, bıçak, tabak, bardak her ne var ise hanesinin âlet katına atar. Bir de misafir hep birden ayağa kalkınca hadîd herif kemâl-i hiddetle nereye böyle efendiler deyince misafirler:
>
> - Alet kata yemek yemeğe gidiyoruz.[504]

Kardeşler arasında yaşanabilecek öfke hali "Bir Valide Mücessem Bir Şefkattir" başlığında şöyle hikâye edilir:

> **BİR VALİDE MÜCESSEM BİR ŞEFKATTİR (Monolog! Söyleniş)**
>
> Beş akşam idi. Mektepten çıktıktan sonra evde oyunu terk ile ilmihal defterimi tebyîze koyulmuştum. Mektepten on buçukta âzâd edildiğimiz halde on ikiye kadar tamam beş akşam mütemadiyen birer buçuk saat bu vazife ile uğraşıyordum. Muallim Efendi'nin vaad ettiği nişâne-i aferini kazabilmek hevesiyle defterimin intizâmına, yazıların düzgün olmasına, ötesinde berisinde leke bulunmamasına dikkat ediyordum. Beşinci akşam son satırı yazdıktan sonra defteri baştan aşağı bir gözden geçirdim.
>
> Doğrusu ya! Kendimi mükâfata pek müstahak buldum. On beş sahifelik bir defter içinde bir ufak leke bile göremezdiniz. Bu muvaffakiyete sevinerek defterimi masa üzerinde açık bıraktım. Biraz oyun oynamak fikriyle bahçeye indim. Meğer bu meserretin altında büyük bir keder gizli imiş; bunu size tafsîlâtıyla anlatmak isterim. Anlatmazsam korkarım ki mükâfattan mahrumiyetimi gayretsizliğe hüküm edersiniz. Benim üç yaşında söz anlamaz, her şeyi karıştırır çapkın fakat sevimli Akif isminde küçük kardeşim var. Oyuna daldığımı nasılsa görmüş; kendisinde kâtiplik hevesi uyanmış; gizlice odaya girer, sandalyeye çıkar, kalemi kırmızı mürekkebe batırarak

[501] Doğan, "Öfke", 1817.
[502] el-Âl-i İmrân 3/134.
[503] Müslim, Fedâil, 51.
[504] Sadık, "Hadîd Bir Zatla Misafirleri", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/33 (1899), 8.

defterimi çizgilerle doldurmaya başlar. Tamir kabul etmeyecek kadar defterimi bozduktan sonra, vazifesini hüsn-ü îfâ etmiş bir mektepli gibi; bahçede oynamak üzere sandalyeden aşağı inmek ister cüssece pek küçük olduğundan inerken masaya dayanır. Hokkadaki mürekkep tamamıyla defterim üzerine dökülür. Tesadüf bu ya! Ben de o sırada odaya girdim. Beş akşam saatlerce göz nuru sarf ederek yazdığım defter üzerinde kırmızı mürekkepten küçük derecikler, gölcükler hâsıl olduğunu mini mini bir çayın da defterden geçerek çantama doğru cereyan ettiğini görünce aklım başımdan gitti. Kendime lâyık gördüğüm mükâfâtı kazanamadıktan başka cezaya çarpılacağım şimşek gibi gözüm önünden geçti. Masa üzerinde bulunan yazı kurutmaya mahsus merdaneyi kardeşimin üzerine attım, felâket felâketi takip eder: merdane Akif'in alnına isâbet ettiği için yumruğum kadar bir şiş peydâ oldu. Kardeşim en yüksek sadâsıyla feryâda başladı. Vâlidem yukarıdan bu feryadı işitir işitmez aşağı indi. Akif'in halini gördü. Benim vurduğumu öğrenince ellerimi şamarladı. Ben de ağlamaya başladım, işi anlamadan beni dövdüğü için valideme isyanı andırır bir iki söz söyleyerek kendisini gücendirdim. Muallim Efendi'den ceza almak korkusu, defterimi tekrar yazmak zahmeti, çok sevdiğim kardeşimin hali, validemden yediğim tokatların acısı, pederimin o zelzeleye benzeyecek dehşetli sadâsı küçücük kalbimi üzüyor, üzüyor, üzüyordu. Valideme ricâya tenezzül etmedim; yemek yemedim. Doğruca yatağıma çıkıp yattım. Çok geçmeden uyumuşum.

Gecenin bir vaktinde birden bire "Bom! Bom!" iki top patladı. "Aman, yangın var!" dedim uyandım. Bir kere pencereden etrafa baktım. Komşu evden çıkan ateş bizim çatıyı tutmuş. Pederim küçük kardeşimi kucağına almış kaçırıyor. Amcalarım evin eşyasını taşımakla uğraşıyor. Tulumbalar ateşi söndürmeye çalışıyor. Evin içi insanla dolmuş. Herkes bir hizmete koşuyor fakat ateşi söndürmek kâbil olmuyor. Alev tekmîl evi sarmış, benim yatağım odayı dahî kül edecek. Korkumdan ne yapacağımı şaşırdım. Gördüm ki kimse beni düşünmüyor. İmdâdıma yetişecek, halime merhamet edecek bir adam yok. Sesimin çıktığı kadar feryâda başladım. Sedamı işittirmek mümkün olmuyordu. Ayak üzerinde hazan yaprağı gibi titriyordum. Alevin yaklaştığını görünce nefesim darlaşıyor. Feryada muktedir olamıyordum.

Nihayet büyük bir metânetle pencereyi açtım. Kendimi aşağıya fırlattım. Yere düşeceğim sırada birisi beni tutmuş, beynimin parça parça olmasına mâni' olarak hayatımı kurtardı. O dakikada şefkatli bir sadâ "Yavrum, gözüm nuru; sana ne oluyor?" dediğini işittim. Gözlerimi açtım. Meğer bu gördüklerim hep rüya imiş. Kalbimdeki ızdırap ile uykuya yattığım için dehşetli bir rüya görmüşüm. Uykumda bağırmaya çağırmaya başlamışım. Validem bunları işiterek derhal kusurumu affetmiş, gelmiş, kendimi yataktan aşağı atacağım sırada tutmuş. Beni kucağına almış. İşte o dehşetli rüya validemin ne kadar şefkatli olduğunu gösterdi. Ondan sonra haklı bile olsam yalnız valideme değil kimseye hiddet etmemeye küçük kardeşimi dövmemeye yemin ettim.[505]

Dergide yumuşak huyluluğun güzel sonuçlar verdiği belirtilirken öfkenin insanlar gibi başka canlılar üzerinde de olumsuz tavırlara sebep olacağı anlatılmıştır. "Sırtlan" adlı hikâyede sırtlan hayvanı hakkında biraz bilgi verdikten sonra şöyle bir hikâye anlatılır:

"…Tabî'inden Meşhur Franklin hikâye eder ki bir hayvanat bahçesinde halk arasında serbestçe gezer, bir benekli sırtlan var imiş. Bir zengin köylü bunu satın almış. Boğazına geçirdiği bir tasma ve ip vasıtasıyla çekip götürüyormuş. Bu bir ecnebi memlekete götürüp temâşa ettirmek için kafese koymuş. Fakat kafes içinde gördüğü

[505] İmzasız, "Bir Valide Mücessem Bir Şefkattir", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/46 (1899), 2-3.

şiddetli muameleler üzerine serkeş bir hale gelmiş ve yine eski vahşetini almış. Nihayet hastalanarak ölmüş.

Bu da ispat ediyor ki tatlı, mülâyimâne muamele, vahşi ve en tehlikeli zannolunanları bile mûnis ve halîm eder. Haddinden aşırı cebr, hiddet ve şiddet ise bilakis huşûnet-i tab'i tezyîd etmekten, sû' netice vermekten başka bir işe yaramaz." [506]

"Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc" adlı manzum eserde yaşlı bir adamın gençlere verdiği nasihatler yer alır. Öfke ile ilgili bölümü şöyledir:

…Bir kurt gibi kalbi kemiren gayz (*Öfke) garazdan (*Kötü niyet)
Yoktur bir eser bende o dehşetli marazdan
Bir kimseyi incitmemeye cehd ederim hep
Bir kimse de etmez beni âlemde muazzeb[507] (*Eziyet çeken)…

Özlü sözler içeren bölümlerde öfke yerine mülayimliğin daha çok iş gördüğü ve öfkeye galebe ettiğini, barış içinde yaşayanların rahat olduğu, öfkeye mağlup olmanın helak ve pişmanlığa sebep olduğu anlatılır ve yumuşak huyluluğu teşvik eden sözler söylenir. Bunlardan bazıları şunlardır:

* Mülâyemet ekseriyâ şiddetten ziyâde iş görür.[508]
* Sulh ve salâhla yaşayan rahat ve refah ile uyur.[509]
* Mülayim söz şiddetli hiddete galebe eder.[510]
* Senin kahr ve şiddetinden havf eden mevtini arzu eyler.[511]
* İnsanın hüsn-i hilm ile kâimdir.[512]
* Hiddete mağlup olmak bâis helâk ve nedâmettir.[513]
* Halîm, zenb-i (*Kabahatlar) azîmi affeden kimsedir.[514]
* Söz söylediğin vakit sıdkı, iş işlediğin vakit Rıfkı (*Yumuşak huyluluk) iltizâm et.[515]
* Hiddet, câlib tehlikedir.[516]

Çocuklara Rehber dergisinde ele alınan konulardan biri de öfkenin olumsuz davranışlardan olduğudur. Öfke kişinin hem kendisine hem de çevresine zarar verebileceği tehlikeli bir duygudur. Her insanda fıtri olarak bulunan öfkeyi kontrol altına alabilmek önemlidir. Bu yüzden dergi sıklıkla öfkenin kötülüğüne dikkat çeker. Küçük yaştan bu duygunun törpülenebilmesi için oldukça üzerinde durulur.

[506] İmzasız, "Sırtlan", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/52 (1899), 3.
[507] Sirozdan Sadi, "Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/10 (1900), 2.
[508] Hüseyin Muhiddin, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/51 (1899), 4.
[509] İmzasız, "Güzel Sözler (Tercüme) ", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 7.
[510] İmzasız, "Güzel Sözler (Tercüme) ", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 8.
[511] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/46 (1900), 8.
[512] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/1 (1900), 5.
[513] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/31 (1899), 6.
[514] Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/49 (1900), 4.
[515] Müftîzâde Es'ad,"Kelâm'ül Kibar Kibâr'ül Kelam", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/4 (1900), 5.
[516] İbrahim İhsan, "Akvâl-ı Alâ Kerremallahu Veche", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/11 (1900), 5.

1.29. Sabır-Sebat

Sabır sözlükte ahlaki terim olarak "hoşa gitmeyen olaylar, nefse ağır gelen şeyler ve insanı zorlayan durumlar karşısında ruhsal dengeyi bozmamak için, dünya ve ahiret yararlarını düşünerek insanın kalbinde yer tutan sükûnet ve dayanma kuvveti, Allah'a sığınıp güvenerek bela ve felaketlere direnç gösterme"[517] şeklinde tanımlanır.

Allah, inananlara sabrı tavsiye eder.. Bir ayette, *"Sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin…"*[518] buyurur. Peygamber Efendimiz hayatı boyunca çeşitli zorluklara sabır göstermiştir. Bir hadis-i şerifte *"...Kim sabrederse, Allah ona dayanma gücü verir. Kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ikram verilmemiştir."*[519] buyurur.

Dergide sabır konusu farklı yönlerden ele alınır. Yapılan işte, derslerde, icat yaparken, zorluklar karşısında sabır ve sebat göstermek öğütlenir. En ziyade derslerde gösterilen sabır-sebat vurgulanır. Derslerde ve işlerde sabır-sebat göstermenin önemini anlatan üç hikâye şöyledir:

> **AHLAK**
> Adım adım çok uzağa gidilir yahut damla damla göl olur
> Bir emele hasr-ı nazar eyledi mi onda muvaffakıyet mutlaktır:
> Şakirdin biri ezberlenecek bir dersi olunca, dünya gözüne zindan kesilir, bir türlü o dersi ezberlemeye muvaffak olamaz, ders günlerinde mutlaka ya bir tekdir ya bir cezaya dûçâr olurrmuş. Yine ezberlenecek böyle bir dersi olduğu bir sabah bahçeye inip bir kanepeye geçmiş, can sıkıntısıyla alık alık etrafına bakınırken gözüne bir salyangoz ki bizim taraflarda sümüklü böcek tabir edilen bir hayvancık tesadüf etmiş. Ma'kûl hayvan evi, yuvası, muhafazası ne derseniz deyiniz şu üzerindeki kabuğunu sürükleyerek duvarın yukarısına doğru his olunur olunmaz aheste bir reftâr ile çıkmaya başlar. Çocuk bu halden intibâh hâsıl ederek ben de şu böcek gibi yavaş yavaş fakat sıkılmayarak inkıtâ' etmeyerek dersime devam edersem belki ezberlemeye muvaffak olurum der. Dersi cümle cümle, fıkra fıkra tekrar ede ede bizim tabirimizce sular gibi öğrenir. Mektepte sıra kendisine gelince gerek Muallim Efendi gerek sınıf arkadaşları bir alay kekelemeler, öksürmeler, baş kaşımaları beklerken bir hüsn-i suret ve edâ ile dersin takrîr edildiğini görünce kendilerini hayretten alamazlar. Bu tebeddül halin hikmeti ne olduğunu çocuğa sorarlar. O da salyangozun hareketinden ibret alarak dersini nasıl ezberlediğini ve salyangozun duvarın aşağısından yukarı çıkınca o da dersini bir uçtan öbür uca kadar hıfza muvaffak olduğunu masumane, safdilâne nakl eder; Muallim tarafından takdirlere, refikleri cânibinden hayretle mümtezic tebrikât-ı kalbiyeye mazhar olur.
> *****
> Şu yazdığım hikâyeyi bir kıraat kitabında okumuş idim de Fransızların adım adım çok uzağa gidilir darb-ı mesellerine karşı bizim damla damla göl olur darb-ı meseli hatırıma gelmiş idi. Bu hînde idi ki bu hikâyenin esas hikmetine nezîr olan iki fıkra daha zihnime hutûr etti ki onları da burada zikretmeyi arzu ettim.
> ****

[517] Serinsu, *Dini Terimler Sözlüğü*, "Sabır", 314.
[518] el-Bakara 2/45.
[519] Müslim, Zekât, 124.

Eski Yunan hükemâsından ismini tahattur edemediğim sokratlardan, bukratlardan biri köyünde pederinin verdiği nasihate rağmen tahsîl-i ilim edeceğim, âlim, hakîm, olacağım diyerek o zaman münşîr-i ulûm olan Atina'ya varmış bir sene mütemâdiyen dârulfunûna devam ettiği halde bir mes'ele-i ilmiyye bile zabt ve tahsil edemediğini görerek pederinin evvelce kendisine verdiği nasâyih dihkânının isabetini tasdik edip köyüne avdete karar vermiş.

Esnâ-yı rahde bir kuyuya tesadüf eder, kuyu ağzına mevzû' bulunan bir bilezik taşının etrafında her gün gördüğü halde nazar-ı dikkatini celb etmeyen bir takım oyuklar bu gün kendisine bâdî-i merak olur. Bu oyuklar tabii midir? İnsan eliyle mi hak edilmiştir? diye zihninde evirip çevirerek hale çalışır o sırada kuyu başına takarrüb eden bir çobana: "Abe arkadaş! Bu taş üzerindeki oyuklar zaten var mı idi? Yoksa sonradan bir sebeple mi vücuda getirildi? Yolunda bir sual îrâd eder. Çoban cevabında: "Ne aslında var idi, ne de bir kimse oyup vücuda getirdi. Su çekmek için her defa ipi aşağı salıp yukarı çektikçe ip gide gele kim bilir ne kadar seneden beri çalışarak bu oyukları vücuda getirdi." diyerek hal-i müşkil eder.

Talip me'yûs çobanın beyânâtından intibâh hâsıl ederek, nisbeten yumuşak bir ip gide gele şu katı mermer üzerinde böyle oyuklar hâsıl edince nasıl olur ki küllü yevm tekrar eden ta'rîfât Muallim benim zihnime nüfûz etmesin, muhâkemesiyle yine Atina'ya avdet ve ciddi bir gayret icrasıyla nihayet zamanının medâr-ı iftihârı ve âlem-i insaniyetin ebedi-yül iştihâr bir hakîm-i zî funûni olur ki bu da adım adım çok uzağa gidilir darb-ı meselinin hikmetini isbat eder bir hakikattir.

Bir çiftçi oğlunu büyük bir tarlanın başına götürüp sürmesini tembih eder, kendisi çekilip gider. Delikanlı bir kere tarlaya göz gezdirince vüs'at ve imtidâdından yılar, bu iş öyle başa çıkılacak bir iş değil, hiç dünya kadar vâsi' böyle bir tarla sürülür mü? Bunun bir ucundan öbür ucuna gidince akşam olur diyerek bir taraftan o öküzleri ovaya salar, diğer taraftan kendi de bir ağacın altına yaslanıp akşamı eder.

Köye avdetinde güngörmüş pederi oğlunun hal ve tavrından o cesîm işi gözüne kestiremeyip fütûr gösterdiğini teferrüs eder, ertesi günü tekrar oğlunu, o gözleri alıp tarla başına vardıklarında "Abe çocuk hiç bu koca tarlayı sürmek, bâhusûs sonra da ikileyip üçlemek insan kârı mıdır? Benim dün sana "sür" diye tembih ettiğim yalnız buracıktan şuracığa kadar dört beş el saban çekmeden ibâret idi." der. Delikanlı bu izâhât üzerine "Öyle olunca bu işten bile değil" cevabıyla işe koyulur ve akşama kadar tayin edilen miktarı ikmâl eder.

İhtiyar peder her gün (buracıktan şuracığa kadar) ta'yîrâtıyla bir gün gelir ki tarla arzu edilen hale girer, son günün hitâm ameliyyâtında peder oğluna " Bir kere şu tarlayı boydan boya bir gözden süz de sürülmesi kabil olup olmadığını bana söyle" der. Filvâki' delikanlı ameliyyat mütemâdiyesiyle bir hal diğer kesb eden tarlaya med nazar dikkat edince bu işi nasıl olup da vücuda getirdiğinden kendi bile hayret içinde kalır. Cevabında "Hakikaten sıkılmamak, usanmamak, ardını arasını kesmeyerek bir işe tevessül edince muvaffakiyet mutlak olduğunu teslim ediyorum." der.

Şu hikâyelerden hâsıl ettiğimiz netîce-i hükm, hisse-i hikmet şu oluyor ki; çocuklar derslerinde, büyükler işlerinde ne kadar müşkilâta tesadüf ederlerse etsinler, yavaş yavaş çalışa çalışa ona muvaffak olurlar. Çünkü bir emele hasr-ı dikkat edildi mi onda muvaffakiyet mutlaktır. [520]

Sabır-Sebat göstermekle ilgili bazı özlü sözler şunlardır:

* Sabr cennetin anahtarıdır. Sabır acıdır ama sonu sarı altın. Sabır maksadın en kestirme tarikidir.[521]

[520] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/2 (1899), 3-4, 3/3 (1899), 3.
[521] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/19 (1899), 5.

* Gül dikensiz sümbül şikensiz (*Kıvrım) yar engelsiz olamaz.[522]
* Sabır ve sebat; müntic muvaffakiyât, vasıta-i necâttır.[523]
* Sabrın kıymetini takdir, ancak sabır ile hâsıl olur.[524]
* Terakkide güçlük ilk hatvededir.[525]

Sabır ve sebat kişinin bir işte başarılı olmasının sırlarından biridir. Fakat insanoğlunun doğuştan gelen özelliklerinden biri aceleci olması ve bir işin hemen olmasını istemesidir. Dergide ele alınan bu meselede sabrın ne kadar kıymetli olduğu aktarılmaya çalışılır.

1.30. Sadakat

Sadakat, "dostluk, bağlılık, güven duyma, vefalı olma, sözünde durma, doğruyu söyleme"[526] anlamlarına gelmektedir. İnsan ilişkilerinde olmazsa olmaz değerlerden biridir. Peygamber Efendimizin hayatına bakıldığında O'nun davasına sadakatini ve bu yolda O'na sadık olan Hz. Ebubekir ve Zeyd b. Harise gibi sahabilerin sadakati örnek olarak görülür.

Kur'an-ı Kerim'de, *"Müminlerden bazı kimseler Allah'a verdikleri sözü yerine getirdiler, kimileri onun yolunda can verdiler, kimileri de ecellerini bekliyorlar; (vaadlerini) asla değiştirmediler. (Böyle oldu ki) Allah, sözünde duranları sadakatleri sebebiyle ödüllendirsin, münafıkları da dilerse cezalandırsın, dilerse bağışlasın! Allah çok bağışlayıcı, ziyadesiyle esirgeyicidir."*[527] buyrulmaktadır.

Sadakat, dergide övgüye vesile olan bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle hayvanların, özellikle de köpeklerin sadakatinden örnek verilerek çocukların ders çıkarması istenir.

"Bir Köpeğin Derece-i Teessürü" adlı hikâyede Yunanistan'da geçen bir olay anlatılır. Hikâyeye göre bir adam hastalanır. Bu adamın bir köpeği vardır ve sahibine pek alışkındır. Adam vefat edince köpek onunla mezara kadar gider ve defin yapılırken hiç durmadan haykırıp ulur. İnsanlar hayret eder. Olayın devamında köpeğin yaptıkları şöyledir:

> "…Nihayet eve dönmüş fakat rahat durmamış, köpeği bağlamaya mecbur olmuşlar. Ferdâsı (*Yarın) günü bir takrible boynuna geçirilen ipi koparak doğruca Efendisinin mezarına gitmiş ve orada topraklar üzerinde yuvarlana yuvarlana haykıra haykıra can vermiş imiş.
>
> Hayvanâtta hele köpeklerde bu gibi hissiyât-ı sadakatkarane hikâyelerine çok tesadüf edilmektedir." [528]

[522] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/22 (1899), 7.
[523] Âtıf Mağmûmî, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 8.
[524] Âtıf Mağmûmî, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 8.
[525] İmzasız, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 7.
[526] Serinsu, *Dini Terimler Sözlüğü*, "Sadakat", 315.
[527] el-Ahzâb 33/23-24.
[528] İmzasız, "Bir Köpeğin Derece-i Teessürü", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/36 (1899), 7-8.

"Ahlak"[529] adlı parçada İskoçyalı bir çobanın hikâyesi anlatılır. İngiliz gazetecinin anlattığına göre bir çoban, üç dört yaşlarındaki çocuğunu yanında götürür. Onu bir yere bırakır ve ayrılmaması için tembihler. Oradan biraz uzaklaşmıştır ki birden etrafı kalın bir sis kaplar. Çocuğunu bulmak için aşağı iner, gezinir, seslenir ama bir cevap alamaz. O gece büyük bir ızdırap çeker. Sabah olunca akrabalarıyla beraber aramaya devam eder lakin çocuğu yine bulamaz. Çobanın yüreği yaralıdır. Bu sırada köpeğin iki gün üst üste ekmek alıp bir yere götürdüğünü fark edince onu takip eder. Zor yollardan, kayalıklardan geçer. Sonunda görür ki çocuğu bir kayalığın içindedir ve köpek ona ekmek götürmüştür. Çocuk nasıl olduysa babasının tembihini dinlememiş ve uçurumdan, kayaların bulunduğu derin bir yere yuvarlanmış, şelalenin sesinden ise seslenmeleri duymamıştır. Köpeğin yaptığı bu davranış, sahiplerine olan bağlılık ve fedakârlıkları anlatılarak övülmüştür.

Başka bir sayıda yer alan "Sadakat"[530] bölümünde ise Fransız bir gazetecinin haberine yer verilir. Kundura boyacılığı yapan bir adam rakiplerinin bulunmasından dolayı az kazanıyordur. Kunduracının bir köpeği vardır ve ona gelen geçen kişilerin kunduralarını pislemeyi talim eder. Köpek pençelerini çamur içerisine sokar ve yolculun üzerlerini çamurlu pençeleriyle pisler. O civarda başka kunduracı olamadığından bu kunduracıya gelirler. Yine böyle potinleri köpek tarafından pislenen bir İngiliz, boyacıya müracaat eyler. Boyacının potinlerini temizlediği sırada köpek gelip Efendisinin yanına oturunca bunun bir hile olduğunu anlar. Önce hiddetlenir sonra hiddeti hayrete dönüşür ve köpeği satın almak ister. Boyacı önce satmak istemezse de teklif edilen büyük meblağlar sonucunda köpeği İngiliz'e satar. İngiliz, köpeği İngiltere'ye götürür. Vatandaşlara köpeğin marifetlerini göstermek ister fakat köpek sahibinden ayrılmanın üzüntüsüyle hiçbir şey yapmaz. Ne müşfikane muameleler ne nefis yiyecekler onun dikkatini çekmez. Ve bir gün köpek kapıyı açık bulunca oradan firar eyler. Üç dört ay sonra boyacı mahalinde otururken sadık köpeğinin kendisine doğru geldiğini görür. Köpek, ona muhabbet ve vefakârlığını göstermeye çalışır. Köpek önce iskeleye inmiş oradan da tüccar vapurlarına binerek sahibine ulaşmıştır. Namuslu boyacı İngilize macerayı bildirmeyi vicdani bir sorumluluk görerek eğer arzu ederse köpeği yahut ücretini göndermeye hazır bulunduğunu bildirir. Fakat bu numune-i sadakat karşısında hayrette kalan İngiliz, köpek için verdiği ücreti geri istemek şöyle dursun böyle sadık bir köpeğe mâlik olduğu için kendisini tebrik ile pabuççunun sadakatine mükâfaten dahi evvelce verdiğinin bir mislini hediye eder.

Dergide sadakatin bağlı olduğu bir konu olarak dostluk üzerinde de durulur. Dostlukta olmazsa olmaz olan şeylerden birinin sadakat olduğu, ahmak kimselerin sadakatine itimat edilmemesi gerektiği vurgulanır.

[529] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/29 (1899), 2.
[530] İmzasız, "Sadakat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/44 (1900), 4.

* Dostluk sadakat ile kâimdir.[531]
* Ahmak kimselerin sadakatine katiyen itimat edilmemelidir. Zira menfaat yapmak ister iken sâika-i hamâkatla daha çok mutazarrır (*Zarar gören) eder.[532]

Sadakat sağlıklı ilişkilerde bulunan sevgi ve saygı temelli bir değerdir. Sadakat güven ve bağlılık duygularını pekiştirir. İnsanda vicdani rahatlık sağlar. Bireyler birbirine sadık kaldığında sözler ve anlaşmalar yerine getirilir. Bu da toplumsal düzenin sağlanmasına yardımcı olur. Bu sebeple dergide, küçük yaşta sadakat duygusunun benimsenmesi için gayret gösterilir.

1.31. Sevgi

Sevgi, insanları birbirine bağlayan en güçlü duygulardan biridir. Sevgi, hayatın devam etmesini sağlar. İnsanlar bu duygu sebebiyle bir başkasına fedakârlıkta bulunur. Diğer bütün güzel değerler sevgiden neşet eder.

Sevgi hayatı güzelleştirirken sevgisizlik bunun tersine sebebiyet verir. Savaşlar, zulümler, kin , nefret.. vb. şeylerin en büyük kaynaklarından biri sevgisizliktir.

Dergide sevgi değerinin birçok farklı konuda ele alındığını söyleyebiliriz. Allah sevgisi, anne-baba sevgisi, muallim sevgisi, mektep sevgisi, muallimlerin öğrencilerine duyduğu sevgi, hayvan sevgisi..vb. bunlardandır. Bu çalışmada üzerinde en çok durulan anne-baba sevgisi ile hayvan sevgisini açıklanacaktır.

1.31.1. Anne-Baba Sevgisi

Anne ve baba, insanın sahip olduğu en büyük nimetlerdendir. İnsan, diğer birçok canlının aksine bakıma muhtaç olarak dünyaya gelir. Bu bakımı yerine getiren, besleyip büyüten ve koruyup kollayan anne-babadır. Bu sebeple hakkı çoktur.

İslam'da anne-baba hakkı, üzerinde önemle durulan bir konudur. İslam'da anne-baba hakikatinin unutulmaması için namazlarda okunan Rabbena duaları ile günde beş defa hatırlatma yapılır. Anne-babaya bakmanın cihat etmek kadar faziletli olduğu, cenneti kazandıracak bir amel olduğu vurgusu vardır. Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde *"Anne baba, kişinin cennete girmesine vesile olacak ana kapılarından birisidir. Bu kapıdan girme fırsatını kaybetmek ya da değerlendirmek artık senin arzuna kalmış!"*[533] buyurarak anne-baba hakkına riayet etmeyi tavsiye eder.

[531] Âtıf Mağmûmî, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/29 (1898), 8.
[532] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/49 (1900), 4.

[533] Tirmizî, Birr, 3.

Çocuklara Rehber dergisinde anne-baba sevgisi, onlara hürmette bulunmak ve dua etmek, onları üzmemekle ilgili parçalar bulunur. Anne-babanın çocuğun hayatındaki önemi anlatılır. Bir çocuğun anne-babasına duası ve onları kaybetmesi korkusunun işlendiği manzum eser şöyledir:

BİR ÇOCUĞUN EBEVEYNİNE DUASI
Ya Rabbi bağışla peder ve validemi sen
Ta eğlerler kalbimi nurun ile Rûşen (*Aydınlık)
Ben bir küçücük kulcağızım âciz ve masum
Bir şey bilemem birliğin ancak bana malûm
Malûm değil mi sana? Onlarsız ilahi
Sizden bileyim kudretini ben de kemâhî (*Hakkıyla)
Cahil kalayım bilmeyeyim mi? Seni ya Rab!
Öğrenmeyeyim mi ne demek din ile mezhep
Yazmak, okumak, bilmeyeyim böyle zamanda
Zulmette mi geçsin bu zamanın şu cihanda
Dünyaya niçin geldiğimi anlamadan bir
Dünyaya veda eyleyeyim hâib (*Yoksun) ve hâsir (*Zarar gören)
Dünyaya getirdi beni onlar küçüktüm
Kundaklar içinde hele bir canlı bebektim
Bin türlü nihan (*Sıkıntılar) çekti, büyüttü beni mâder (*Anne)
Mâder yalnız mı eb (*Ata,baba) eb de müşfik beraber
Şimdi verecekler beni bir mektebe onlar
Tahsîl-i ulûm etmeyen âlemde ne anlar?
Onlar beni sevk eyleyecek râh-ı (*Yol) sevaba
Onlar beni teşvik edecek ilim ve kitaba
İnsanlığımı öğretecektir bana onlar
Ya Rab! Beni takrîb (*Yaklaştırma) edecektir sana onlar
Dünyada peder, validedir rehber-i etfâl
Bilmez misin? Onsuz bırakırsan ne olur hal?
Gösterme o dehşetli hayatı bana Allah!
Lütfun ile mesud büyür, eyleme gümrah (*Yolunu kaybetmiş kimse)
Kimler büyütür, besleyecek kim bakacaktır
Eyvah, gözümden nice yaşlar akacaktır
Kimdir bana telkin edecek din-i mübîni (*İyi ve kötüyü ayıran)
Bir tıfl-ı (*Küçük çocuk) yetimin kim olur yâr ve muini (*Yardımcı)
Dergâhına açtım küçücük ellerimi ben
Bu âciz ve masum ki bir merhamet et sen
Koyma beni onlarsız ilahi kerem ile
Şaad et beni de, onları da muhterem ile
Çıktıkça nidâ-yı emelim semt-i semâya
(Amin) diyor cümle melekler bu duaya.[534]

Dergide bir kişinin anne-babasını severse onların yadigârı olan şeyleri de seveceği konusu bir hikâye ile anlatılır Bu hikâye Amerika'da harp gemisinde geçer. Bir asker setresini denize düşürür ve denize atlar. Savaş firarisi zannedilerek hapse atılır fakat işin iç yüzü şöyledir:

[534] Sirozdan Sadi, "Bir Çocuğun Ebeveynine Duası*", Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/22 (1899), 1.

BİR VALİDE TASVÎRİ

Âhiren sahâif-i matbûât-ı imla eden bahriyesinden Maynila (?) Amerika kumandanı "top başına" emrini verir vermez taifeden birinin setresi denize düşer. Merkûm (*Yukarıda adı geçen) setresini almak için denize atlamak ister. Kendisine mümâneat (*Mâni olma) olunur. Geminin diğer cihetine giderek durması için verilen emre itaat etmeyerek yine denize atılır, setresini elde eder. Bunun üzerine kendisine harp firarisi nazarıyla bakılarak hapse lüzûm görülür. Amiral merkûmu taht-ı istintâka (*Sorguya çekme) alarak sebeb-i firarını sual eyledik de cebinden bir tasvîri çıkararak " Dünyada her şeyi feda edebilirim, fakat sevgili validemin yâdigâr-ı yegânesi olan bu tasvîri kaybetmeye razı olamam. Öyle dehşetli bir dakikada ulul emre itaat etmemek sebebi de budur." der. Bu hüsn-i âlîcenâbâneye meftûn olan amiral "Validesinin bir yâdigârı uğrunda fedâ-yı canı ihtiyâr eden bir yürek sahibi onu vatanı uğrunda da esirgemez" diyerek kabahatini affeder. [535]

Anne-baba sevgisi bu kadar önemli iken onları üzmüş olmanın pişmanlığı ve nasıl telafi edilebileceği de dergide işlenmiştir. Annesinin tebessümünün en kıymetli hazine olduğunu söyleyen bir çocuğun başından geçenler anlatılır. Çocuk, annesinin işi varken bir müddet kardeşi ile oynar. Sonra gözüne bir erik ağacı ilişir. Erikten yerken kardeşi de ister. Kardeşine de verir. Yedikleri erik birkaç taneyle kalmaz ve çok yerler. Bu açgözlülüğün sonucu kardeşi rahatsızlanır. Hikâyenin devamı şöyledir:

MÜKÂFÂTIN KIYMETİ

…

O gece çok sevdiğim kardeşim Akif dehşetli bir mide sıtmasına tutuldu. Ateşler içinde yanmaya başladı. Annem bu halin o gün yediğimiz eriklerin tesirinden olduğunu anladı. Çocuğun yanından bir dakika ayrılmamaya başladı. Kardeşimin harareti gittikçe artıyordu. İşe vâkıf olan pederimin üzerime açtığı gözlerden ürkerek yatağıma çekildim. Uykuyu dehşetli rüyalar içinde geçirdim.

Ertesi sabah uyandığımda validemi Akif'in yanında buldum. Hararet eksilmemiş yine eski şiddetle devam ediyordu. Zavallı kardeşimin yatak içinde kıvranıp durduğunu gördüğüm vakit dayanamadım. Ağlamaya başladım. Korkuyordum, titriyordum. O gün de aksine imtihanım vardı. Mektebe gittim. Kalbimdeki ızdırap ile nasıl imtihan verdiğimi görse idiniz hale acırdınız. Akşam eve geldim. Doğru kardeşimin yanına gittim. Validemi yine başı ucunda buldum. Gözleri kızarmış idi. Ağladığına hükmettim. Çocukta hararet hala şiddetini muhâfaza ediyordu.

Pederim: " Bak başımıza ne felaket getirdin." dedi. Ben artık tahammül edemedim. Hüngür hüngür ağlamaya başladım. Kederimden o gece uyku uyuyamadım. Sabah erkenden kalktım. Akif'in yanına gittim. Validemi uykuda buldum. Gönlüm az buçuk rahatlandı. Pederime sordum. "Daha iyidir." cevabını verdi. Rahatça bir nefes aldım. O akşam mektepten dönüşümde hararetin eksildiğini büyük validemden öğrendim: Cenâb-ı Hakk'a şükrettim, birkaç gün içinde kardeşim iyileşti. Ben de memnun oldum. Fakat tedbirsizliğimin cezası bununla nihayet bulmuş olmadı. Annem çektiği ızdıraplardan dolayı son derece de bana gücenmiş. Her ne söylesem beğenmiyor, her bir hareketimi fena görüyordu. Vâkıâ bunda haksız değildi. Kendimi affettirmek çarelerine teşebbüs eyledim. Ah! Bilmez misiniz bir validenin gücenmesi insanı ne kadar azap içinde bırakıyor. Bir iki gün böyle geçti. Bir gece:

[535] İmzasız, "Bir Valide Tasviri", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/11 (1899), 9.

"Anneciğim, size çok ızdırap verdim. Kusurumu affediniz!" titreye titreye söyledim. "Senin kabahatin affedilir kabahatlerden değil ki" dedi. Hışım ile yüzüme baktı.

Izdırabım gittikçe artıyordu. İster istemez tahammül eyliyordum. Birkaç gün geçirdim. Yine sabır edemedim pederime mürâcât ettim. Tarafımdan o rica etti. Validem beni zâhiren affetti.

Lakin kalben yine beni sevmiyordu. Çünkü elini öptüğüm zaman çehresinde evvelleri gördüğüm tebessümü görmedim. Yine me'yûs yine mahzun kaldım. Sabrettim. Birkaç gün daha geçirdim. Fakat yine duramadım. İhtiyar büyük valideme işi anlattım. "Validem sizin sözünüzü kırmaz. Bir kere rica edin. Belki beni tamamen affeder." dedim. Valideme gönderdim. Fakat bu defa da muvaffakiyet göremedim. Affetti lakin yine yüzünde o beklediğim tatlı tebessüm yok idi. Kalben hala kızgın idi. Çaresiz sabrettim. Mektebin tevzî'-i mükâfât gününden bir gün evvel valideme bir tezkire yazmayı da düşündüm. O gün masa başında hep bunun ile uğraştım. Validem ara sıra yanımdan geçtikçe neler yazdığıma gizli gizli bakar ta'accüb edermiş. Ben ise farkında değildim. Üç satır yazı yazmak için bir gün çalıştım. Nihayet bitirdim. Güzel tebyiz (*Temize çekme) ettikten sonra bir kere gözden geçirdim. Şu sözleri yazmış idim :

"Sevgili Valideciğim!

Büyük bir kabahat işlediğimi inkâr edemem. Tedbirsizliğimin size hâsıl ettiği ızdırabı biliyorum. Vah o günden beri hiçbir gece rahat uyku yüzü görmedim. Beni kalben affetmediğinizi gördükçe ne yapacağımı bilemiyorum. Dehşetli bir ye's içindeyim. Yarın tevzî'-i mükâfâtta vazifem var. Bari muvaffakiyetim için dua etmenizi olsun rica edemez miyim? Beni o şefkatli tebessümlerinizle affediniz!"

Tezkireyi büyük validem vasıtasıyla gönderdim. Cevabına muntazır (*Bekleyen) oldum. Fakat heyhat! Yine bir cevap alamadım.

Yine mahsûn, yine me'yûs kaldım.

Tevzî'-i mükâfât sabahı esvâbımı son derece bir kederle giyinmiştim. Dünyada bundan büyük felâket mi olur. Meserretime iştirâk edecek olan validem bana gülmüyordu. Kapıdan çıkarken akıttığım gözyaşlarımı görse idiniz siz de merhamet ederdiniz.

Nihayet Latif-i Hakk imdâdıma yetişti. Tevzî'-i mükâfâtta hüsn-i gayretime mükâfât yaldızlı bir kitap aldım.

Mektepten çıkar çıkmaz gönlümde büyük bir ümit, çehremde fevkalade bir sevinç ile eve geldim. Mükâfâtımı doğruca anneme götürdüm. İpekli kurdeleler içinde sarılmış olan o yaldızlı mükâfâtı eline alır almaz yüzü güldü. Beklediğim tebessüme artık nâil olmuştum. Kitabı açtı, üzerindeki "Feyz-i Sıbyân Mektebi İbtida-i Birinci Sene Talebesinden 93 numaralı Abdi Neşet Efendi'ye hüsn-i gayretine mükâfâten verilmiştir." yazılı varakayı okudu. Sevinerek: "İşte şimdi seni affettim." dedi. Arkamı okşayarak gözlerimden öptü.

Bana validemin tebessümünü kazandıran şu kitap artık bir hazine değmez mi? Sevgili kitabım! Seni her vakit nüshâ-i hayat gibi sinemde saklarım. Dünyada valide tebessümünden kıymetli ne olabilir. O tebessümü kazanmak isteyen arkadaşlarıma da ah senin gibi çoklarını nasîp eylesin! [536]

Anne-baba sevgisi çocuk için temel bir ihtiyaçtır. Çocukların kendilerini güvende hissetmelerini ve duygusal olarak huzurlu olmalarını sağlar. Anne-babasını seven çocuklar, onları örnek alırlar. Bu

[536] İmzasız, "Mükâfatın Kıymeti", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/24 (1899), 5-7.

sebeple anne ve babalar ile çocukların, sevgi, saygı ve şefkat ekseninde iyi geçinmeleri dergide işlenen konulardandır.

1.31.2. Hayvan Sevgisi

Hayvanlar, insanlar gibi yeryüzünün sakinleridir. Bir ayette, *"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve gökyüzünde iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi sizin gibi topluluklardır…"*[537] buyrulur.

İslam, hayatımızı düzenlerken Allah ile, diğer insanlarla ve çevre ile olan ilişkilerimize açıklık getirir. Hayvanlar da yakın çevremizde bulunan canlılardır. Peygamberimiz bir hadis-i şerifinde *"Her canlıya yapılan iyilikte bir sevap vardır."*[538] buyurarak hayvanlara iyi davranmayı teşvik etmiştir.

İslam, hayvanlara iyi davranmayı tavsiye ederken onların haklarını gözetmeyi de emretmiş. Hayvanlara taşıyacağından fazla yük yüklememek, su ve yemleri konusunda hassas davranmak gerekir. Onların yaşama hakkına saygı konusunda Peygamberimiz, *"Hiçbir kişi yoktur ki bir serçeyi yahut ondan daha büyük bir canlıyı haksız yere öldürsün de Yüce Allah ona bunun hesabını sormasın!"*[539] buyurmuştur.

Çocuklara Rehber dergisinde hayvanlar konusu iki farklı şekilde karşımıza çıkar. Biri onlara soğuk havalarda yiyecek temin etmek hususundadır. İkincisi ve en yoğun olarak ise hayvanların mahpus edilmemesi, avcılık sebebiyle öldürülmemesi ve işkence edilmemesi üzerinedir. Hayvan sevgisi ile ilgili bir örnek manzume şöyledir:

KÜÇÜK SABİHA
Hava soğuktu. Bütün kühsâr (*Dağlık yer) ile sahra
Düşüp ölen kelebeklerle şimdi süslendi.
Küçük Sabiha her akşam toparlayıp, tenha,
Düşen kırıntıları sofradan mu'tâdî
Atardı bahçeye.. Kuşlar bu merhametli kızın
Hediye ettiği kırıntılar ile memnun..
Bu tatlı kalbe diyor "aferin" değil mi? Sizin
Küçük sevimli ve şefkatli kalbiniz; bir gün
Küçük kızın pederi, annesi bu şefkatini
Durup da seyrediyorlardı gizli bir yerden;
Bu fiil-i hayrı görünce peder çağırdı onu,
Dedi: "Niçin bunu yaptın?" Sabiha şâtır ve şen:
- Bu karların, bu kalın buzların soğuk, ısıran
Göğüslerinde o kuşlar nasıl gıda bulacak?
Fakire, açlara, yoksul yetimlere her an
Bizim vazifemiz elbette destgîr (*Yardımcı) olmak
Dedi, peder yine sordu: "Kızım ya sen yalnız
Nasıl gıda vereceksin umûm-u tuyûra? (*Kuşlar)" Çocuk,
-Nasıl-dedi müteaccib- nasıl? Neden yalnız?!

[537] el-En'âm 6/38.
[538] Buhârî, Müsâkât, 9.
[539] Nesâî, Sayd, 34.

Niçin umûmunu ben besleyeyim? Benim gibi çok,
Bütün bu kuşları teayyüş eden küçük kızlar,
Nasıl ki yardım ederse fakire zenginler. [540]

Dergide avcılığın sebep olacağı olumsuz sonuçlar anlatılır. Kuş avcılığı yapan bir çocuğun gözlerini kaybetmesini anlatan manzum eser şöyledir:

AVCILIK BELASI
Küçüklükte neye meyl ve muhabbet etse bir adam
Onunla i'tiyâd eyler, olur erbâbına hemdem
Eğer nîk (*İyi, hoş) ve eğer bedhep(?) netice ibtidâdındır
Bütün iş ibtidâda ihtimâm ve itinadır
Bizim mektepte vardı bir çocuk hemsınıf idik hatta
Çalışmazdı, merakı yoktu derse mektebe ama
Bütün gün zikr ve fikri avcılık sayd-ü şikâr (*Av,avlayan) etmek
Şikâr ardınca koşmak, avcılıkta iştihâr etmek
Çocukluk hali böyle aksi işler iltizâm (*Tercih etme) eyler
Düşünmez bir netice, faide ondan devam eyler
Şikâra mübtela olmuştu mektepten kovulmuştu
Gidip birkaç meraklı avcılarla hemdem olmuştu
Gece, gündüz, bayırda, çölde, gölde sayd ile meşgul
Köpekler, hayvanlar, saçmalar bir zevk idi mebzûl (*Çok, bol)
Devam etti şikâra bir zamanlar şu bizim seyyâd
Tükendi sayd kehte(?) saçması çok sürmedi feryat
Evet tutmuş idi bunca zavallı kuşların âhı
Kazâen kendinin olmuş idi kendi nişangâhı
Peder, mâder figanda, kendisi hûn ile âlûde (*Bulaşan)
Gidip gördüm o halde bin nedâmet, ah beyhûde
Nedamet çaresâz olmaz iki göz zahimnak (*İrin) olmuş
Yanıp kavrulmuş eller saçmalardan çâk çak olmuş
Yatakta kaldı bir yıldan ziyade böylece ama
Etibbâ gayri yok der çaresi gözden kalır a'mâ
Aman Ya Rab! Ne müşkil bir felaket bir peder, mâder
Önünde nur-u aynı dîdeden mahrum, derd âver
Etibbâya, devaya bunca müddet sarf edip para
Yine ferzend (*Oğul) derdmendine yok onların çare
Peder bîçâresi sermayesin bu yolda sarf etti
Diyâr-ı ecnebiye aldı nur-u aynını gitti
Tedavi ettirip bir hayli müddet kaldılar onda
Zavallı maderi giryân iken hasretle bir yanda
Gelir bir nâme ki "Sat haneyi gönder bize para"
"Diyarı ecnebide parasız kaldık âvâre"
Satıldı hane gitti akça bunlar ettiler avdet
Gidip hoş âmedî eyledikti arz-ı cemiyet
Açılmış sol gözü sağ gözde sunî göz idi gördüm
Oturmuşlardı me'yûsâne ben hâtır, gönül sordum
Gidip gelmekte çekmişler ne türlü, türlü muhannetler
Bunu hem söylüyor, hem ağlıyordu bin nedâmetler

[540] A.(Ayn) A.(Ayn), "Küçük Sabiha", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/39 (1900), 7.

Çocuklar! İşte acı işte ibret, işte avcı
Tüfeği, saçması, merğani, saydı, dânesi, dâmı
Netice gözden oldu kaldı cahil, renc-i bîgâye
Satıldı hane, bî mesken, sefâlet, gitti sermaye
Bela-yı saydî kaydet, meyl-i sayd etme nedâmettir
Yazıktır kuşlara can yakma encâmı felakettir.[541]

Kuşların kafese konulmamasını öğütleyen, kafesteki çocuklar için bir kuş iken aslında yavrularına yemek aramaya çıkmış şefkatli bir baba olabileceği söylenerek onları yerinden ayırmamak gerektiği şu parçada işlenmiştir:

Fransızca'dan mütercim
ŞÂKİRDÂNIN MAHSÛLÂT-I KALEMİYYESİNDEN
MAHBÛS KUŞCAĞIZ

Çocuklar! Zincîr-i esâretinize geçirdiğiniz bir kuşun neşve-i gâlibiyetiyle çehrenizden buhâr-ı meserret feverân eyliyor. Siz bu muvaffakiyetinizle şâdân olduğunuz bir zamanda bîçâre yavrucak mazlum bir kafes içinde âh-u zâr eder, lakin siz onun istimdâdını bir nağme-i memnûniyet sûretinde telakkî edersiniz.

Onu pençe-i tasarrufunuza düşürmek için pek çok çalıştınız; o çalılıktan nağme-i perdâz olduğu sırada siz lerzedâr (*Titrek) olarak saklanır, topraklara sürünür ihrâz-ı muvaffakıyet için kendinizi inzârından (*Korkutma) ihfâ (*Gizlenme) ederdiniz. Zavallı kuşcağız sizi yarına kadar eğlendirebilecektir; siz bu mahzûziyyet-i muvakkate (*Az süren) için kanatlarını yolar, firâr edememesi için mukâvemetli kafesler, emin mahbesler içinde terk eylersiniz bir saatten beri nâzik gagasını parmaklığın tellerine çarparak incindiğini, tahlîs-i nefs için her cihete koşuştuğunu, bir çâre-i selâmet aradığını görür, rencîde olan bu ruh-u ma'sûmun şikâyet-i mütevâliyesini (*Peş peşe gelen) işitirsiniz. Ormanın ceyyid-i havasını teneffüse, ağaçların üzerinde neşîde-i münâcâtını kıraata alışan bir mahlûk zarîf-i tesellî için kafesini ezhâr-ı mütenevvi'a ile ta'tîr ü tezyîn edersiniz, fakat bunlar ne o hayat-ı mes'ûdâneyi, ne o evkât-i (*Vakitler) mesrûrâneyi iâde edebilirler.

Kafesin tellerini gagalayarak bu kuşcağızın ne demek istediğini, enzâr-ı (*Bakışlar) lâkaydınıza neler ifşâsına çalıştığını biliyor musunuz? Yavruları yuvalarında ona intizâr ediyorlar. Eğer o sizin için bir kuş ise berikiler için bir pederdir. Evet; bir pederdir. Kendi pederiniz kadar şefîk rahîm bir pederdir. O artık yavrularına fezâda tayerân (*Uçma) etmeyi Cenâb-ı Hakk'a arz-ı ubûdiyet eylemeyi ta'lîm ederek nesâyıhını nağmelerinde telkîn eyleyen bir pederdir.

O her sabah, latif olan eşyâne-i sefâlarını bir az yiyecek tedâriki için terk ile onları büyütmek ıttırâdsız (*Düzensizlik) sadâlarının bir nağme, o nâzik tüyceğizlerine bir kanat olduğunu görmek ister.

Hâlık-ı Teâlâ ufacık bir kuşu nazr-ı âtâsından dûr (*Uzak) tutmaz, çiftçinin ettiği birkaç başak onun gıdâsını te'mîn eder. O faydasız birçok tecrübelerden sonra kulağını bir cihet-i mechûleye atf ile bilâ hareket durursa bilmiş olunuz ki yavrularının sadâ-yı istimdâdını, sen gelmezsen biz ne oluruz, şikâyet-i mağdârânesini işitiyor. Ve elde pederin getireceği nafakadan mahrûm olmakla beraber yuvayı terk edemez çünkü sadâkat ve şefkat mâderâne onu evlatlarının yanında kalmaya mecbûr eyler. Fakat muhabbetine ve kanatlarının teşkîl ettiği me'mine rağmen yavrularını bir nağme-i meserret, bir ahenk-i tarab (*Sevinç) işittiremeyerek terk-i âlem eyleyeceklerdir.

[541] Sirozdan Sadi, "Avcılık Belası", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/41 (1900), 1-2.

Bir hareketi, bir hali ile size bu kadar şeyler anlatmak isteyen bu kuşu teb'îd (*Uzaklaştırma) ediniz.. Bir gül fidanından, sahradan, saf havadan ve lacivert semâdan ayırmayarak yalnız koklayınız, zîrâ Allah'ın halk ettiği şeylere dest-i beşer yalnız temâs etmekle bile zarar îrâs eder. [542]

Şeytanın oğluna verdiği kötü nasihatleri içeren manzum eserde şeytan, çocuklarına öğüt olarak, çocukların hayvanlara işkence ettirmeyi öğretmesini öğütlediği görülür:

ŞEYTANIN OĞLUNA NASİHATLERİ
…Bir kedi ya bir köpek enciklerin eğlence et
Ettirip işkence itlâfa alıştır rence (*Sıkıntı) git
Şimdiden can yakmayı öğret hülasa onlara
Durma teşcî'(*Yüreklendirme) ile ki kıysınlar onlar canlara… [543]

Görüldüğü gibi dergi, en yakınımız olan anne-babadan başlayarak çevremizdeki canlılara kadar iyi olan her şeyi sevmeyi, onları üzecek veya zarar verecek davranışlardan uzak durmayı tembihler.

1.32. Şükür

Şükür, "görülen iyiliğe karşı söz ve davranış ile hoşnutluk gösterme ve yapılan iyiliğin kıymetini bilme"[544] anlamına gelir. İslam'da şükür kavramı üzerinde önemle durulur. Allah'ın verdiği sayısız nimetler anlatılarak O'na şükredilmesi istenir. Bir ayette, "*Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin ve Allah'a şükredin; eğer O'na kulluk ediyorsanız."*[545] buyrulur. Peygamber Efendimiz Allah'a şükür, insanlara teşekkür edilmesini şu şekilde ifade etmiştir: *"İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez."*[546]

Dergide Allah'a şükür konusuna değinilmiştir. Küçük yaş grubuna hitap edilen şiirlerde bu değer karşımıza daha fazla çıkmaktadır. Allah'ın bu dünyayı yaratması, bezetmesi ve O'na şükrü anlatan bir şiir şöyledir:

VALİDE SINIFINA MAHSUS KÜÇÜK MANZUMELER
MİNİ MİNİ HAYRİYE'NİN SABAHI
Gün doğar, sabah olur
Yine tembeller uyur
Değilim öyle tembel
Kalkarım güzel güzel
Yatağımdan çıkarım
Ben yüzümü yıkarım
Annem tarar başımı

[542] İsmail Kemal, "Mahbûs Kuşcağız", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/16 (1899), 9.
[543] Sirozdan Sadi, "Şeytanın Oğluna Nasihatleri", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/28 (1899), 2.
[544] Serinsu, *Dini Terimler Sözlüğü*, "Şükür", 344.
[545] el-Bakara 2/172.
[546] Tirmizî, Birr, 35.

Hazır eder aşımı
Bismillah ile yerim
Allah'a şükür ederim
Allah bizi yarattı
Bu dünyayı bezetti
Annem babam severler
Beni okşar öperler
Tatlı oyun eğlence
Mektep vakti gelince
Ellerini öperim
Mektebime giderim[547]

Şükür kavramının zıddı olan nankörlük bilmecede şöyle tarif edilir:

BİLMECE

Hangi a'mâdır ki ekmeği başında gezdirir fakat a'mâlar şâyân merhamet iken bu müstehak nefret olunur? [548] Cevap : Nankör

Her durumda şükredilecek bir tarafın olabileceği şu latife ile anlatılmıştır:

LETÂİF

Nekra (*Belirsiz olan) günün biri eşeğini kaybetmiş, şehir içinde şükür ederek dolaşıyormuş. "Niçin şükrediyorsun?" demişler.

"Eşeğin üzerinde bulunmadığım için" yoksa ben de kaybolalı bugün dört gün olurdu!" demiş.[549]

Dergide şükür değeriyle ilgli yer alan bazı özlü sözler şunlardır:

*"Elhamdülillah alâ küli hâl" e daima müdâvim olursan her umûrda vâsıl-ı âmâl olursun.[550]

* İkbal ve nimet zamanında şükür şiddet hengâmında dahi sabûr (*Çok sabırlı) ol.[551]

* Fukara ile ihtilât (*Görüşme) izdiyâd-ı (*Artış) şükre bâdîdir.[552] (*Sebep olan)

* İzhâr-ı servet şükürden ileri gelir.[553]

Şükür, elindekinin kıymetini bilme veya elindekiyle yetinme olarak düşünüldüğünde insan nefsine zor gelen bir durumdur. Çünkü kişi, her zaman daha fazlasını isteyen bir yapıya sahiptir. Fakat elindekiyle yetinmeyen ve buna şükretmeyen kişi çoğu zaman elindekilerden de olur. Bu yüzden dergide çocukların diliyle konuşarak onlara şükür davranışının önemi aktarılmaya ve benimsetilmeye çalışılır.

1.33. Tasarruf

[547] Sirozdan Sadi, "Valide Sınıfına Mahsus Küçük Manzumeler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/42 (1899), 1.
[548] İmzasız, "Bilmece", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/7 (1900), 8.
[549] İmzasız, "Letaif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/11 (1900), 8.
[550] Mehmed Nâzım, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/29 (1899), 7.
[551] Ali Gâlib, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/50 (1900), 7.
[552] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/1 (1900), 5.
[553] İbrahim İhsan, "Güzel Sözler", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/1 (1900), 6.

Tasarruf, "idareli kullanma, masrafı kısma, para birktirme vb."[554] anlamına gelir. Tüketim ve harcamanın en aşağı derecesi cimrilik, ortası iktisat, aşırısı ise israftır. Allah, israf ve cimriliği yasaklamıştır. Bir ayette, *"...giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez."*[555] buyrulur. Peygamber Efendimizin hayatına bakıldığında cimrilik ve israftan uzak durduğu görülür. O, bir hadis-i şerifte, *"Allah, annelere hürmetsizlik etmeyi, kız çocukları diri diri gömmeyi ve (vermeniz gereken şeyleri) vermeyip (hakkınız olmayan şeyleri) almayı size haram kılmıştır. Dedikodu etmeyi, (anlamsız) çok soru sormayı ve malı israf etmeyi ise sizin için hoş karşılamamıştır."*[556] buyurur.

Dergide tasarruf değerine az rastlanır. "Telhîs-i Mübâdî İlm-ü Servet"[557] adlı parçada kişinin kazandığı kadar harcadığı takdirde sermayesinin artmayacağı belirtilir ve tasarruf anlatılır.

"Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc" adlı parçada konuyla ilgili şu beyitler yer alır:

> …İşten kazanırım sarf ederim sanma sefilim
> İsrafı da sevmem ne harîsim ne bencilim…[558]

Tasarrufun selamet kaynağı olduğu, kişinin gelirine göre harcama yapması gerektiği, çokların azlardan meydana geldiğini ifade eden bazı özlü sözler ise şöyledir:

> * Kişi yorganına göre ayağını uzatmalıdır.[559]
> * Damlaya damlaya göl olur düşman gözü kör olur.[560]
> * Kuruşlar lirayı teşkil eder.[561]

Tasarruf, birikimlerin değerlendirilmesini sağlar. Kişinin mali bağımsızlığını arttırarak borç yükünün stresinden kurtarır. Toplumdaki genel tasarruf alışkanlığı ekonominin büyümesine ve sağlıklı hale gelmesine olanak sağlar.

1.34. Tedbir

Tedbir sözlükte, "bir işin sonunu hesaplama, bir işin yürütülmesi ile ilgili zorlukların çaresini önceden düşünme"[562] demektir. Ayet ve hadislerde Müslümanlara tedbirli olmaları emredilir. Bir ayette, *"Ey iman edenler! Tedbirinizi alın.."*[563] buyrulur. Nitekim Enes b. Mâlik'in anlattığına göre bir adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Devemi bağlayıp da mı Allah'a tevekkül edeyim, yoksa bağlamadan mı tevekkül edeyim?" diye sordu. Resûlullah (s.a.v.) da, *"Önce onu bağla, sonra Allah'a tevekkül et!"*[564] buyurdu.

---

[554] Doğan, "Tasarruf", 2219.
[555] el-A'râf 7/31.
[556] Buhârî, İstikrâz, 19.
[557] İmzasız, "Telhîs-i Mübâdî İlm-ü Servet", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/16 (1899), 2-3.
[558] Sirozdan Sadi, "Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/10 (1900), 1-2.
[559] İmzasız, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/16 (1899), 6.
[560] İmzasız, "Akval-ı Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/21 (1899), 6.
[561] Hüseyin Muhiddin, "Emsâl-i Hakikat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/40 (1900), 8.
[562] Doğan, "Tedbir", 2243.
[563] en-Nisâ 4/71.
[564] Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 60.

Dergide tedbir değeri te'emmül kelimesine yakın anlamda kullanılır. Te'emmül, "bir işi ayrıntılarıyla düşünme, düşünüp taşınma."[565] demektir. Akıllı olanların bir işe başlamadan önce sonunu düşünerek, tedbirli davranarak hareket ettiği belirtilir. Bununla ilgili bir manzum eser şöyledir:

Mektep Manzumelerinden
TE'EMMÜL
Her bir işin akıl iledir gâyeti
Nîk ve bedin akla olur nisbeti
Aklını sen ilm ile tenvîr kıl
Rehber edip kendine tedbir kıl
Bunca vekâyi' bize ibretfezâ
Cahil olanlar çekiyor bin ezâ
Cehl ile kalma ki olursun zelîl
İster isen bunda kevâh ve delil
Bir derecâtı-ı fâzılâyı düşün
Bir derekât-ı cehlâyı düşün
Bir midir elmas ile bak hacer
Bir midir altınla bakır et nazar
Hâsılı sa'yında kusur eyleme
Cehl ile tedvîr-i umûr eyleme
Bir işe sen başlamadan, ibtidâ
Aç gözünü sonra çekersin belâ
Dûr-u derâz ile te'emmül onu
Kalmaya meydanda onun bir yanı
Kar ve zarar her ne ise hesap et
Sonra nedâmet getirir bil şitâb
Kendi düşüncen ile de başlama
Ehline bir sor yüreğini haşlama
İşte te'ennî ile tedbire bak
Sureti meşrûâda tedvîre bak
Faidemend olmak için bir fesâd
Eyleyen olmaz ebedi bir merâd
Böylece birçokları çekti ziyan
Böylece mahvoldu nice hânumân
Âkil olan akıbet-i endîş olur
Akıbet-i kârı o, evvel bulur.
Akıl iledir sıhhat ve zevk vucüd
Akıl iledir servet ve mal ve nukûd
Cehl iledir illet ve ye's ve keder
Cehl iledir zillet ve acz ve zarar[566]

"Ahlak" adlı metinde tedbir ile emniyet arasındaki güçlü bağ anlatılır. Tedbirsizliğin sebep olacağı hazin son şöyle hikâye edilmiştir:

AHLAK

[565] *Güncel Türkçe Sözlük*, "Te'emmül".

[566] Sirozdan Sadi, "Te'emmül", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/32 (1898), 1.

Bugünkü işini yarına bırakma

Tedbir, emniyetin validesidir. Kavl-i hekimânesi ne kadar doğrudur. Bugün yapılması kabil olan bir işi yevm-i ahire ta'lîk etmek bir hareket-i âkılâne addedilemez. Çünkü tasavvur edemeyeceğiniz bir takım nev-i zuhûr mâni'âlar o işin icrasını akîm (*Neticesiz) bırakabilmesi melhûz (*Düşünülen) olduğu gibi birçok vukuât da bunu te'kîd ve te'yîd eder. Her halükarda tedbir ile hareket eylemek bu günün yarınını düşünmek mazarratı mûcib olmamak şöyle dursun hatta netâyic-i müfîde ve müstahsene tevlîd eder.

Hüsn-i tedbir ile müştehir (*Ünlü) bir dava vekiline bir köylü müracaat ile kendisine bir mesele sual etmek arzusunda olduğunu beyan eder. Avukat da ruy-u rıza gösterir. Köylü der ki:

- Avukat Efendi, sizden bir fikir almaya geldim.
- Şüphesiz bir davanız olmalıdır?
- Hayır Elhamdülillah. Komşularımın cümlesiyle güzel geçinirim.
- Pek iyi. İhtimal ki bir kontrat akdetmek istiyorsunuz?
- Hayır o hiç değil.
- Öyle ise ne istiyorsunuz?
- Ne mi istiyorum yalnız bir fikir.
- Fikir fakat nasıl? Neye ait?
- Efendim, zatınızın akl ve dirayetle temyiz etmiş olduğunuzu işittim. Bunun için size müracaat ediyorum.

- Avukat muhatabının ne demek istediğini tamamıyla anlamamakla beraber ve yalnız izâe (*Aydınlatma) vakit etmemiş olmak için yazıhanesine çekilerek bir kağıt üzerine birkaç kelime yazarak bir zarf derununa vaz' edilmiş olduğu halde köylüye verir.

Matlûbunun (*İstek) is'âf edildiğinden mahzuz olan köylü talep olunan ücret-i cüz'îyi ba'del edâ kemal-i meserretle çiftliğine avdet eder.

Hanesine girdiğinde vukû' hali zevcesine nakl eder. Merkûma zevcenin hamâkatini takbîh etmek isteyince köylü aldığı zarfı zevcesine uzatır. Açılıp bakıldığında kâğıdın üzerinde atîdeki satırda muharrir olduğu görülür:

"Bugün yapabileceğiniz bir işi hiçbir vakit yarına ta'lîk etmeyiniz."

Kadın zevcinin bir satır yazı için öyle büyük bir meblağ sarf ettiğine adeta hiddet eder. Köylü bu gürültü ve patırtılara zerre kadar ehemmiyet vermeyerek kendi kendine "Güzel bir nasihat onunla âmil olan için hazinelere muâdildir." der ve bu fikrini fi'ilen icra etmek için derhal işe başlar.

Kesilip kurutulmuş olan otlarını tarlada terk etmiş ve ambarlara istif eylemeyi yarına bırakmıştı. Alelacele hizmetçileriyle birlikte otları nakletmeye başlar.

Bütün köy ahalisi bîçâre herifin bu telaşını görüp kendisiyle istihzâ etmeye başlar. Akşam gurûbdan sonra tarlada böyle mütelâşi bir surette çalışmak alışılmamış bir şey olduğundan cümlesinin nazar-ı taaccübünü (*Hayret etme) celb eder.

Komşularının iğne gibi delici sözlerini işitmekle beraber köylü fikrinden vazgeçmez. Birdenbire gökyüzü kararmaya bulutlar her tarafı ıslatmaya başlar. Şedîd bir rüzgar vezân serseriyânesiyle cümlesini tedhîş eder.

Az bir müddet geçince yağmur nüzûl etmeye ve gittikçe teşdîd kuvvet eylemeye başlayınca evvelce kendisiyle istihzâ edenler dûçâr endişe olurlar. Hâlbuki tedbirli köylü bütün otlarını hüsn-i muhafazaya aldığı cihetle kulübesine çekilerek o geceyi kemâl-i istirâhatle imrâr eder.

Sabah olunca umum köy ahalisi tarlaya koşarlar. Ve bütün mallarının seyl (*Sel) altında mahv u harâb olduğunu görürler. Ve evvelce komşularını istihfâf ve istihkâr ettiklerine fevkalade mahcup ve nâdim olmakla beraber bütün mesailerinin tedbirsizlik neticesi olarak fevt (*Elden çıkma) olduğuna kederlenirler.[567]

[567] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/43 (1900), 1-2.

Konuyla ilgili bir özlü söz şöyledir:

* İnsan birden bire işe teşebbüs ederse belaya uğrar.[568]

Tedbir, hayatın her alanında karşılaşılabilecek risklere karşı önlem almaktır. Dergide bir iş yapmazdan önce iyi düşünmek gerektiği, tedbirsiz işin failini mahcup edeceği, işe başlarken sonunu düşünerek işe girilmesi gerektiği anlatılır.

1.35. Temizlik

İslam dininin en büyük nişanelerinden biri temizliktir. Temizlik, maddi ve manevi olarak iki bölüme ayrılır. Maddi temizlik, görünen kirlerden arınmak iken manevi temizliği günahlardan arınmaktır.

Peygamberimize gönderilen ilk emirlerden birinin temizlikle ilgili olduğu görülür. Ayette, *"Elbiseni tertemiz tut. Her türlü pislikten uzak dur."*[569] buyrulur. İbadetlerin temel şartlarından biri de temizliktir. Resûlullah bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Temizlik imanın yarısıdır"*.[570]

Bu çalışmada dergide yer alan maddi temizlik konusu ele alacağız. İslam Ahlakı konusunda değerleri çok dikkatle işleyen derginin, maddi temizlik konusunda İslam'daki önemine binaen az işlendiğini söylenebilir.

Dergide sıhhati korumanın en önemli yolunun temizliğe dikkat etmek gerektiği belirtilir. Temizliğin eksik olduğu zaman hastalıkların ortaya çıkabileceği anlatılır. Bununla ilgili bir metin şöyledir:

> **HIFZ-I SIHHAT**
> **MUHAFAZA-İ BEDEN**
>
> Dâhili ve hârici mükemmel bir makine mesâbesinde olan vücud insan fevkalade nahîf ve nazik bulunduğu cihetle avârız-ı hariciyeye karşı mukâvim bulunabilmek için kemâl-i i'tinâ ile muhafaza olunmak ihtiyâcât-ı beşeriyyenin en birincilerindendir.
>
> Vücudun emr muhâfazasında edilecek en birinci i'tinâ nezâfet cihetidir.
>
> Küçük büyük herkesin vücudunun muhafazası hastalıktan vekâyesi için hastalığın husûlüne bâdî olan esbabtan evvelce sakınmakla kabil olacağından emrâzın ne suretle vücudu istila eylediğini onun tesirâtından ne vecihle sakınmak kâbil olacağını evvelceden tefehhüm etmek elzemdir.
>
> Emrâz-ı mestûliyede mümkün olduğu kadar ictinâb edebilmek nezâfete kemal derecede riayet etmekle kabil olur.
>
> Öteden beri zannolunduğu vecihle sebebi yegane maraz burûdet ve rutûbet değildir. Filvaki' rutubet ve burûdet tesiriyle birçok hastalıklar serzede-i zuhur olabilirse de onlar sebeb-i yegane-i maraz diye telakki olunamazlar. Çünkü bir insan vücudunu rutubet ve burûdetten vekâye etmekle ârız olacak diğer emrâzdan kendisini korumuş olamaz. Fakat bundan maksadımız bu suretle vekâye-i bedeni adem-i tavsiye

[568] Mehmed Es'ad, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/14 (1899), 8.
[569] el-Müddesir 74/4-5.
[570] Müslim, Tahâret, 1.

değildir. Çünkü gerek hafif gerek vahim birçok hastalıklar tevlîd edilen bu iki ârıza vücudu emraz-ı saireyi celbe nehiyya ve müsteid kalabileceğinden şayan-ı ihtirazdır.

Umumi bir kaide olarak söylenilemezse de herhalde denilebilir ki ekseriyetle sebeb-i maraz noksan-ı nezafettir…[571]

Parçanın devamında "hülasa denilebilir ki hastalıktan kendini berî etmek için nezafete dikkat şart-ı azamdır" denilir ve "Temizlik imandandır" hadis-i şerifi ile yazılanlar desteklenir.

"Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc" adlı manzumede temizlik ile ilgili şu nasihatlere yer verilir:

…
Dikkat ediniz bir de nezâfetle havaya
Bunlardır olan cisme safâ, sıhhate mâya
Sıhhat gibi hıfz ile budur işte nasihat
Sıhhat ne saadet, ne saadet yine sıhhat…[572]

Sağlık en kıymetli hazinelerdendir. Çocuklara Rehber dergisi kişinin sağlıklı olabilmesi için temizliğe dikkat etmesi gerektiğini ve bu önemli alışkanlığı edinmelerini tavsiye etmiştir.

1.36. Tertip-Düzen

Tertip-düzen, yapılan işlerin düzgün ve güzel yapıldığının bir göstergesidir. İslam dini her türlü alanda müslümanın işini en güzel şekilde yapmasını tavsiye eder. Bununla ilgili bir ayette**, "***Yaptığınız işi güzel yapın; Allah işini güzel yapanları sever."*[573] buyrulur. Peygamberimiz ise bir hadis-i şerifinde, *"Yüce Allah, yaptığınız işi sağlam ve iyi yapmanızdan hoşnut olur."*[574] buyurarak Müslümanın en güzelini yapmasını öğütlemiştir.

Çocuklara Rehber dergisinde tertip-düzen konusu az işlenmiştir. Bununla ilgili bir parça şöyledir:

AHLAK

En ziyade beğenmediğim takbîh (*Çirkin bulma, kınama, ayıplama) ettiğim şeylerden biri de intizamsızlıktır. Her şeyin yerli yerinde bulunmaması cidden nazara pek çirkin görünür. Muallimler daima fırsat düştükçe, intizama riayet olunmasını tavsiye ve tembih etmekten geri kalmazlar ise de ekser talebe bu tenbihâta kulak asmayarak kitap ve defterlerini darmadağın bırakıyorlar, diğer husûsda da âsâr lakaydı gösterirler.

Bir aile halk tanıyorum ki bunlar peder valide ve iki evlattan mürekkeptir. Çocuklardan büyüğü ki Tal'at tesmiye (*Adlandırma) olunurdu tembel ve haşarı olmakla beraber fevkalade intizamsız idi. Bir defa ders odasına girildi mi evvela

[571] İmzasız, "Hıfz-ı Sıhhat", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/49 (1900), 7-8.
[572] Sirozdan Sadi, "Seksen Yaşında Bir Genç Ömründe Görmemiş Renc", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/10 (1900), 2.
[573] el-Bakara 2/195.
[574] Beyhâkî, Şu'abu'l-İmân, 4/334.

vaziyeti tebdîl edilmiş bir yazı masası, üzerinde perişan halde bırakılmış defteri kitap vesaire masanın altında dikkatsizlik eseri olarak ezilmiş bir kamış kalem de ötede duvara asılmaya üşenilmiş ve bu sebeple yerde bırakılarak parçalanmış bir harita.. El hasıl bir ders odası ki derûnunda ciddi olarak çalışabilmek hemânda kâbil değil.

Küçük birader; bu da biraderinin eserine iktifâ etmiş her hususta ona bir ikinci, bir müşârik (*Katılımcı, katılan) olmaktan çekinmemiştir.

Ebeveyn çocuklarının tefeyyüz (*Feyiz alma) ve tekâmülü için ihtiyâr etmeden fedakarlık bırakmıyorsa da bunlar kendileri hakkında icra edilen bilcümle takyîdâta (*Kısıtlamalar, kayıtlar) rağmen çalışmamak fikrinde sâbit kalıyorlardı.

Çocukların derslerine nezaret etmek üzere tayin edilen bir hususi Muallim evvela bu adem-i (*Yokluk, olmama, bulunmama) intizâm cihetini tashîhe ehemmiyet vermeyerek derslerce olan noksanı tamire cehd (*Çaba, çabalama) ve ikdâm ediyordu. Halbuki hiçbir netice-i hasene istihsâline muvaffak olmuyor, bir kitap bulununcaya kadar yarım saat program aramakla bir saat zaman izâ'a ediliyordu.

Muallim nihayet ders odasından ziyade başka bir şeye benzeyen bu mahalin taht-ı intizâma alınmasına lüzûm, kat'i bir lüzum hissetti. Bir defa mutâla'ahane düzeltip zaten yavaş yavaş uyanmaya başlayan arzu-yu tahsil bir derece daha kesb-i kuvvet etti mi evvelkinden pek büyük bir eser terakkî hissolunmaya başlar.

Bir yandan Muallimin teşvîkâtı ve diğer yandan intizâmın izâ'asına meydan vermediği vakit derece-i matlûbenin (*İstenen) az zamanda istihsâline yardım eder.

İntizam hakkında pek âdî bir misal olan şu hikâye hiç olarak farz edilebilir. İntizamın mûcib olduğu terakkiyât şu âdî zemin mübâheseden en âlî tabakâta kadar vâsıl olur.

Bir maksadın meydan-ı husûle gelmesi sa'y ve sebâta muhtaç ise daha seri' daha metin ve daha esaslı olarak vücûd bulmasına intizam sebep olur. İhtimal ki intizam bir işin hüsn-i suretle icrasında sebeb-i yegâne olmaz fakat bir sebep bir bahane olabilir.

Elhasıl bir işin muntazaman icrası kaviylik ve mükemmelliğine berâiyedir. Kâriinlerimize bu nazariyeye tevfîk-i hareket eylemelerini tavsiye eyleriz. [575]

Düzensizliğin çirkin olduğu, işleri zorlaştırdığı ve vakit kaybına sebebiyet verdiği anlatılır. Başarının tek yolu olmasa da bir sebebi olduğu belirtilir.

1.37. Tevazu

Tevazu sözlükte, "alçak gönüllü olma, kibirlenmeme, yumuşak huylu ve mütevazı olma"[576] anlamına gelir. Tevazunun zıddı kibirdir. İslam'da kibir yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de, *"Gurura kapılarak insanlara burun kıvırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez."*[577] buyrulur. Peygamberimiz bir hadisinde, *"Allah bana, mütevazı olup birbirinize karşı övünmemenizi ve birbirinize karşı haddi aşan davranışlarda bulunmamanızı vahyetti"*[578] buyurur.

[575] İmzasız, "Ahlak", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/32 (1899), 2-3.
[576] Serinsu, *Dini Terimler Sözlüğü*, "Tevazu", 364.
[577] el-Lokmân 31/18.
[578] Müslim, Cennet, 64.

Dergide tevazu değeri en çok üzerinde durulan değerlerden biridir. Tevazu, büyük ölçüde zıddı olan gurur ve kibirle anlatılır. Gurur ve kibirin mahcubiyet sebebi olacağı birçok hikâye ve manzum eserlerde işlenmiştir. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

BİR TAVŞANIN CESARETİ

Fıkra-i Ahlakiye

Tavşanın biri korkaklığından utanarak kendisini cesarete alıştırmak için daima fırsat gözetir, köyün velvelesine alışmak için de bazen çitlerin arasından bir köylünün lahana bahçesine giderdi. Hatta çoban köpeklerinin yanından geçmeye bile cesaret ederse de köpekler buna o kadar ehemmiyet vermediklerinden yalnız tavşanın arkasından havlamakla iktifâ ederler, tavşan da bunu cesaretine haml ederek kendisini (herkül) gibi kahraman sayardı. Bu büyük seyahatinden fevkalade mağrur olur, avdetinde alâmet-i zafer olan defne yapraklarını yuvasına taşırdı. Başına topladığı komşu tavşanlara, düşmanlarına vermiş olduğu korku ve dehşetleri, kendi cesaret harikuladesini, yapmış olduğu hud'aları ta'dîd ve beyan ederdi.

Her sabah Cenâb-ı Hakk'a düşmanlarına ihrâz-ı galibiyet için tazarru' ve niyaz eder, cesaret-i kahramânesinden dolayı arz-ı şükran eylerdi.

Bir gün ada tavşanı bununla mübâhaseye girişerek bir tavr-ı mühtehziyâne ile:

"Dostum! Bu azamet ve gururunla seni bir sürü av köpeklerinin ortasında görmek isterim. O halde (Herkül) bile senin yerinde olsa dûçâr-ı dehşet olup kaçardı.

- Ben! Bütün köpek cinsi üzerime hücûm etseler yine kaçmam! cevabını verdi.

Bu esnada çalılar arasında havlayan bir köpek (Fino)'nun sadâsını işitti ve derhâl dili tutularak titremeye başladı. Gözleri dönerek olduğu yerden kendisini aşağıya attı. Bu hâli gören ada tavşanı ininden:

- İşte bizim bî muhâbâ kahramanımız! İşte arzı canavarlardan temizleyecek olan (Herkül)ümüz! diye bağırdı.

"Gurur câlib-i mahcûbiyettir."[579]

AĞUSTOS BÖCEĞİ İLE KARINCA (Tercüme)

İş edip kendine ahenk ile zevk eylemeyi
Yazı beyhûde geçirmişti Ağustos Böceği.
Kaldı birden bire vakten zaman sermâ
Başladı kaht-u (*Kıtlık) galâ (*Karışıklık) olmaya dehşet fermâ.
Ne örümcek kurusu var, ne de bir sivrisinek
Yok idi hasılı bir habbecik olsun yiyecek.
Şiddet-i cû'ile bîçâre ezildi, bitti;
Komşusu mûra gidip halini i'lâm etti.
Sâl-i âtiye kadar eylemeye sedd-i ramak(?)
Bir iki habbe ödünç istedi çok yalvararak.
Dedi ki: "Hem de hulûl etmeden evvel mevsim
Ma'a fazla ödemek üzere size söz veriyorum."
Etmemiş âdet ödünç vermeyi mûr
Kendisinden bu idi -varsa- bir parça kusur
Bu cihetle böceğe sordu ki: vakt-i germâ
Ne idi meşgûleniz bilsek olur mu acaba?

-Böcek-

[579] Saadet, "Bir Tavşanın Cesareti", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 2/32 (1898), 7.

Bari ma'zûr görün eylediniz çünkü sual
Şevk ile türkü çağırmaktı işim rûz ve leyâl

-Karınca-
İşiniz çünkü teganniymiş Efendim! O zaman;
Durmayıp şimdi de raks eyleyiniz bari heman![580]

KARINCA İLE AĞUSTOS BÖCEĞİ
Bu Ağustos Böceği bildiğimiz eski fakir
Şimdi say ile olmuş idi bir şahsı dilîr.
Âdeti olmuş iken raks ve tarab hem de düğün,
Yazı ihzâr levâzımla geçirmişti bütün.
Çınarın bir kovuğunda yaparak mahzenini
Yiyecekler ile doldurmuş idi meskenini
Say ü gayretle olup mâlik-i emvâl cihân
Ne kadar fahr ediyor sahib-i âvâz ü keman
Buna elbette o geçen sel felaketi sebep;
O nesâyıh, o serencâm o musibetti sebep.
Geldi birden bir sermâ gamîn zâti ubûs
Eyledi her tarafı garka seylâb. Efsûs!
Kaldı açlık ile biçare karınca bîtâb;
Oldu seylâb ile çünkü yuvası mahv u harab.
Böceğe geldi o dem fakrîni etti i'lâm,
Bir iki habbe ödünç almak idi bundan merâm.
Etti ibrâz sehâ (*Cömertlik) gösterek hüsn-i kabul,
Dedi; bol bol yiyiniz, ben de zehâir mebzûl.
Sâl-i âtiye kadar olmak için kuvvet size
Alınız her ne kadar lazım ise destinize.
Fakat ahvalden ibret alınız ey koca mûr!
Her zaman bâ'is-i edbâr oluyor çünkü gurur.
Mütevazi olunuz âcizi tatbîb ediniz!
Zu'efaya bakınız, kimseyi incitmeyiniz! [581]

Fransızca'dan Muktebes
TEVÂZU' MUKTEZÂ-YI EDEBTİR
Bir çayırda otluyordu bir inek
Kondu karnı üstüne sivrisinek.
Böyle âlî bir makamda bî fütûr
Eyliyordu evveldem-i izhâr-i gurur
Durdu bir müddet sinek: "Yahu niçin
Münfa'il durmaktasın bilmem bugün?
Ker ağır geldim ise söyle bana
Belki cismim pek girân geldi sana?"
Haddini bilmeksizin böyle hitap
Eyledi. Verdi inek şöyle cevap:
"Ey akılsız! Pek küçüksün pek küçük!
Kendini beyhudedir görmek büyük.
Çöp kadar bir cisme mâlikken nasıl
Kendini âlî görürsün? Bedasıl!
Karnıma kondukta hissettim mi ben?

[580] Recaizâde Mahmud Ekrem, "Ağustos Böceği ile Karınca", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/8 (1899), 1.
[581] Celal Hâverî, "Ağustos Böceği ile Karınca", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/8 (1899), 2.

Bence hep birdir, kalıp uçmasan da sen.
Arkadaş olsun nasihat bu sana!
Olma mağrur, kıl tevâzu' daima"
Nâdim olmuştu sinek de ol zaman
Haddini bildi uçup gitti hemen.
Ol çocuklar ki gururdur âdeti
Kimsenin indinde kalmaz kıymeti[582].

Mektep Manzaralarından başlığında anlatılan "Zâhire Aldanmayınız" sekiz sayı devam etmiştir. Hikâyede Fitnat Hanım, Naifa, Ülfet mektep arkadaşlarıdır. Müzeyyen ise mektebe yeni gelmiş bir köylü kızıdır. Üç arkadaş kibirlidir ve Müzeyyen ile fiziki görünüşü, kıyafeti, yürüyüşü, saçı, manevi değeri olduğu için taktığı yüzüğü, kunduraları, maddi durumları ve babasının mesleği hakkında alay ederler. Lakap takarlar. En sonunda durumu fark eden Muallime Hanım onları uyarır. Yaptıklarının yanlış olduğunu anlatmak için bir hikâye nakleder. Hikâye şöyledir:

"GURUR"
Ettiler kurbağa ile tavşan
Bir bahîre kenarını mesken.
Bunları gördü karşıdan ördek
Dedi: Kalmam yabanda böylece tek
Geldi bunlara oldu şimdi refîk
Kendine derdi bir refîk-i şefîk
Bahs açıldı biraz meziyetten
Medeniyetten, ademiyetten.
Kimi ta'n etti nev' insana
Kimi bu kavle kaldı bîgâne
Ba'dehu bahsi eyleyip tebdîl
Yeni bir bahs ettiler teşkîl
Dediler hangimizde var rüchân?
Bu sual oldu bâis im'ân
Evvela ördek etti bed-i kelâm
Şu zeminde ederdi bast merâm
Tavşan kardeşim kaçar yalnız
Hele şu kurbağaya bir bakınız
Su içinde gezer durur dâim
Olamaz sath-ı arzda kâim
Ben de var sizdeki fazîletler
Sizde yok bendeki meziyetler
Çünkü ben yeryüzünde gezerim
Su içinde mükemmelen yüzerim
Beni ürkütseler ovalarda
Cevelân eylerim havalarda
Görmeyip kendi câhiliyetini
Etti ta'dâd kâbiliyetini
İddiâsına eyledi ıtrâ
Nefsini etti nakzdan ibrâ
Sürmedi gurur çok zaman fakat

[582] Fazlı Mağmûmî, "Tevazu Mukteza-yı Edebtir", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/11 (1899), 8.

Aşikâr oldu her kelâmı sıkt
Çünkü etmez Cenâb-ı Hak ihmâl
Gerçe bazen ederse de imhâl
Süzülüp geldi nâgehan karakuş
Savleti etti bunları medhûş
Tavşan kaçtı, kurbağa daldı
Müftehir ördek ortada kaldı
Mütekebbir tutuldu minkâre
Boş nedâmetler etti bîçâre
İşte böyle gururun encâmı
Getirir adama ser encâmı[583]

Muallime, Müzeyyen'in güzel ahlak sahibi ve başarılı bir talebe olduğunu söyler. Yanlışlarından vazgeçmeleri konusunda nasihat eder. Fitnat Hanım, Nafia ve Ülfet, Müzeyyen'den söyledikleri için özür dilerler.

Hz. Lokmanın oğluna verdiği öğütlerde şu beyitler yer alır:

Ve her kim ki kendini beğene helak olur
Ve her kim kendini büyük göre rezil olur.[584]

Dergide tevazu ile ilgili yer alan bazı özlü sözler şunlardır:

* Kişinin medâr-ı terakkî ve teâlisi tevâzu' sayesindedir.[585]
* Bir tasvîr için gölge ne kadar lâzım ise bir insan için de tevâzu o nisbette elzemdir. Zîrâ ona kadir şeref veren odur.[586]
* Mütekebbir, lisan-ı hal ile mezellet (*Alçaklık) nefsini ihbâr, mütevazi kerem tabiatını izhar eder.[587]
* Kendini beğenen kimse sonunda helak olur.[588]

Kendini beğenmişlik ve diğer insanlardan üstün olma düşüncesi olumsuz bir davranış biçimidir. Bu şekilde davranmak nedamete sebeptir. Tevazu ise her daimkişiye kıymet ve şeref verir. Derginin bu değere önem verdiği görülür.

1.38. Uyanık Olmak

İslam, kişinin aynı hatalara tekrar düşmemek için veya zarar gördüğü bir yerden tekrar zarar görmemesi için uyanık olmasını öğütler. Genelde farklı şekillerde yorumlanan fakat bilinen bir hadiste, *"Müslüman bir delikten iki defa sokulmaz."*[589] buyrulur.

[583] Osman Şevkî, "Gurur", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/20 (1899), 4-5.
[584] Mehmed Es'ad, "Hz. Lokman'ın Hikemiyyât-ı Aliyyesinden", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/10 (1899), 7.
[585] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemmiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/17 (1899), 7.
[586] Mehmed Nâzım, "Akvâl-ı Hikemmiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/17 (1899), 7.
[587] Müftîzâde Es'ad, "Kelâm'ül Kibâr Kibâr'ül Kelâm", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 4/6 (1900), 5.
[588] Mehmed Es'ad, "Cümel-i Hikemiyye", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/14 (1899), 8.
[589] Buhârî, Edeb, 83.

Dergide uyanık olmak, hakkını başkasına yedirmemek ve kişinin hakkına girilmesini engellemek ile ilgili az da olsa birkaç yerde değenilir. Bununla ilgili iki örnek şöyledir:

> **LETAİF**
> **İKİ KÖYLÜ ARASINDA**
> Birinci- Komşunun tavukları yine seni taciz ediyorlar mı?
> İkinci- Elhamdülillah onlardan kurtuldum. Artık komşum tavuklarını kümeste saklıyor.
> Birinci- Bu neticeye nasıl vasıl oldun?
> İkinci- Pek basit bir surette. Sabahleyin komşumdan gizli yere birçok yumurtalar gömerdim. Akşamları onun gözü önünde çıkarırdım. O da tavuklarının meydana getirdiği yumurtaların benim elime geçtiği zannına düşerdi. Nihayet bu hale geldi.[590]

> **BİR A'MÂNIN HİLESİ**
> A'mânın biri mâlik olduğu servetin bir kısmını bahçesinin bir köşesine gömmüştü. Gayet dessâs olan komşusu bunu görmüş ve ertesi gece herkesin uykuda bulunduğu bir zamanda gidip servet-i medfûnu dercîb eylemiş.
> Sabah olup da definesinin yerinde bulunup bulunmadığını anlamak üzere kör yeri kazarsa da hiçbir şey zuhûr etmez. Komşusunun ahvaline tamamiyle vakıf olduğundan paranın onun tarafından aşırıldığına emin olarak kendisine müracaatla der ki:
> -Bir miktar param vardı. Bunun bir kısmını bir yere gömdüm. Diğer kısmını da gömmek arzu ediyorum. Onu da aynı mahallemi yoksa diğer bir mahalle mi defnedeyim?
> Merkûm bir müddet düşünerek ve şayet ikinci defaki yeri göremez havfiyle onun dahi oraya defnedilmesini tensîb eder. Ama oradan ayrılır ayrılmaz herif çaldığı akçeyi gidip aldığı yere kor. Bundan da maksadı refikinin parasını bulamayınca şüpheye düşmesi ihtimalini düşündüğü idi.
> Bu suretle a'mâ parasını alarak komşusuna gider ve kendisinin ondan daha kör olduğunu ma'l iftihâr söyler. [591]

Görüldüğü gibi dergide, kişinin hakkını koruması adına bulacağı bazı çözümler anlatılır. Bu durumun başkasını aldatmak için değil, hakkını korumak için kullanıldığı görülür.

1.39. Zararlı Alışkanlıklardan Uzak Olmak

Toplum, bireylerden oluşur. Bireylerin sağlıklı olması, toplumların huzuru ve geleceğe güvenle bakmaları için kaçınılmazdır. Dinin en temel amaçlarından biri, bireyin dünyada ve ahirette mutlu olmasını sağlamaktır. Bu sebeple bireyleri iyi ve güzel olana yönlendirir. Kötülüklerden uzak durmasını teşvik eder. Çünkü bu kötülüklerin bir kısmı bireyde bağımlılık yapabilir. Zararlı alışkanlık denilen bu bağımlılıklar kişinin sağlığını ve ahlakını bozabileceği gibi sorumluluklarını yerine getirmesine engel olabilir.

[590] İbrahim İhsan, "Letaif", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/45 (1900), 8.
[591] İmzasız, "Bir A'mânın Hilesi", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/43 (1900), 6.

İslam'da yasaklanan zararlı alışkanlıklardan bazıları şunlardır: İçki ve uyuşturucu, kumar, yalancılık, zina, hırsızlık iftira, rüşvet, haset, gıybet vb.

Dergide, zararlı alışkanlıklar olarak kumar oynamak ve hırsızlık konuları ele alınmıştır.

1.39.1. Hırsızlık Yapmak

İslam'da çalışmak ve helal kazanç en önemli ekonomik ilkelerdendir. Helal kazancın zıddı olan olan haram yollar ise bireyin ve toplumların refahı için yasaklanmıştır. Bu haram yollardan biri de kişinin kendisine ait olmayan mala el uzatması olan hırsızlıktır. Hırsızlık günahı küçük iken terk edilmezse zamanla alışkanlığa dönüşebilir.

Kur'an-ı Kerim'de, *"Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin…"*[592] buyrulur. Bu konuda Resûlullah (s.a.v.) ise şöyle buyurmuştur: *"Kim (bir malı) yağmalarsa bizden değildir."*[593]

Dergide hırsızlık yapılmaması, yapıldığı takdirde pişmanlıklara sebebiyet vereceği anlatılır. "Bir Hırsızın İtirafı" adlı manzum eserde hırsızlık yaptığı anlaşılan ve bu sebeple dışlanan bir çocuğun, memleketinden çıkmak zorunda kaldığı anlatılır. Yolda başka bir hırsız ile tanışır ve hırsızlık yapmaya devam ederler. Sonunda yakalanıp hapse atılırlar. Bu hırsız çocuğun yaşadıkları ve pişmanlıkları şöyle anlatılır:

BİR HIRSIZIN İTİRAFI
NEDÂMET!
Küçükten eylemiştim meyl-i sirkat
Bugün zincir bendim işte ibret
Küçüktüm çaldığım şeyler küçüktü
Ehemmiyet verilmezdi büyüktü
Evet! Mektepte evde gâhi (*Bazen) sirkat
Ederdim kimseler etmezlerdi dikkat
Peder, mâder uyur kalkar idim ben
Çalardım para, para kesesinden
Peder saymaz mı, bilmez miydi bilmem
Alıştım bu fena huydan kesilmem
Bu bî-kaydî bana vermişti cür'et
Bunu ben adderdim bir maharet
Dadandım lezzet aldım gitti artık
Alıştım hırsız oldum bitti artık
Çoğaldı zâyiât-ı hane, sirkat
Fakat kimdi eden bu fiile cür'et?
Dayak yer tard olur hizmetçi kızlar
Kasem-i billah eder ağlar da cızlar
Döverler muttasıl ben çalmadım der
Efendim! Görmedim ben almadım der
Ne isterse desin artık hayırsız
Bu evde var mı ondan başka hırsız

[592] el-Bakara 2/188.
[593] Tirmizî, Siyer, 40.

Peder, mâder beni etmezdi mes'ul
Nasıl etsin? Ederler miydi me'mul
Anahtar uydurup sandıklar açtım
Zer ve ziynetleri beyhude saçtım
Zavallı validem dilhûn olurdu.
Peder günden güne medyûn olurdu.
Peder medyûn, mâder gerçe dilhûn
Fakat sarraf-ı bî-insâf-ı memnun.
Ne mecnûnâne sirkattir bakın siz!
Bir adam hanesinde kendi hırsız.
Bunu farkında olmazdım çalardım
Evi tenhaca buldum mu dalardım
Ne varsa evde kıymettar eşya
Aşırmaktır işim bî havf ve pervâ
Yolunda derdim iş böyle giderse
Fenalık gizli kalmazmış meğerse
Nihayette rezil oldum duyuldum
Peder tard etti mektepten kovuldum
Yüzüm yok kimsenin nezdinde asla
Bana hırsız diyordu pîr ve bernâ
Refîkânım firar eylerdi benden
Bana kaldı firar etmek vatandan
Sezâ-yı nefret oldum töhmetimle
Belayı bulmuş oldum sirkatimle
Benimçün gayri mahvolmuştu âtî
Dedim ben neyleyim böyle hayatı
Firara ferceyâb olmaktı çare
Nasılsa ben kadem bastım firara
Savuştum hayli dağlar aştım ama
Karanlık bastı kaldım yolda tenha
Hayaletler ne dehşet, dîde-i bî-hâb
Ne ekmek var ne yoldaş bense bîtap
Sabahı intizâr ettim o yerde
Göründü bir çoban vakti seherde
Çoban zannettiğim de çıktı sârik
Hemen olduk onunla yâr-i sâdık.
Beraber sirkat ettik hayli müddet
Refîkimle tutulduk en nihayet
Atıldık hapse hayfen bitti namus
Yazıldık deftere sirkatle mahbûs
Teessürle bugün his eylerim ben
Ki ölmek hapisten bin kere ehven
Çocuklar! İşte sirkat işte ibret
Sonu elbet nedâmettir nedâmet[594]

"Bir Papağana Aldanış" adlı metinde meyve hırsızlığı yapan bir çocuğun yaşadığı bir olay sonrasında hırsızlığı bırakma hikâyesi anlatılır. Olay şöyledir:

[594] Sirozdan Sadi, "Bir Hırsızın İtirafı", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/16 (1899), 1-2.

BİR PAPAĞANA ALDANIŞ

"Bir korkmuş.. Bir korkmuş.. Bir korkmuştum ki şurada, şu karşıki köşkte.

Efendi Amcam yeni bir köşk aldı; beni oraya götürdüler. Oraya varır varmaz en birinci işim bahçeleri dolaşmak oldu.

Aman efendim! Benim Efendi Amcam diğer Efendi Amcamlara hiç benzemez; (çocukları çok sever) der ki; çocuklar bağlarda, bahçelerde, kırlarda, ovalarda gezip oynamalı ve güzel, havalı, müferrih (*Rahatlık veren, iç açıcı) yerlerde yaşamalıdır. Ne doğru fikir Efendi Amcamın yeni köşkü cidden görülmeye layıktır. Büyük hem de gayet büyük bir bahçesi vardır. Bahçedeki ağaçların çiçeklerin haddi hesabı yok fakat bir büyük kusuru var o da güzelim ağaçların hiç birisi meyveli değil. Çiçek çok ne yapayım? Yenilmez ki! Efendiler! Size gayet hafî (*Gizli, saklı) söylerim ki ben öteden beri mahallede mektepte meyve aşırıcılığı ile iştihâr (*Meşhur olma) etmiştir. Yolumun üzerinde rast geldiğim manav, yemişçi dükkânlarından aşırdığım, yakaladığım meyveleri arkadaşlarımın önlerine döker, onlarla birlikte safa-yı hatr ile yerim.

Bu bir gün değil, iki gün değil. Hemân her gün tekrar ediyor, hem bana öyle olur olmaz duvarlar, çitler, parmaklıklar vız gelir. Evelallah şöyle bir atladım mı kendimi öte tarafta bulurum. Elhamdülillah gayet güzel işitir ve kedi gibi keskin görürüm. Bunun için şeytan kulağına kurşun daha bir defa olsun yakayı ele vermedim. Amcamın bahçesi büyüktür demiştim. Büyüklüğünden ne yapayım? Meyve olmadıktan sonra hiç olmayı versin. Mahzun mahzun öteye beriye dolaşırken bahçenin taa öbür tarafına varmışım. Nihayetinde bir duvar, duvarın komşu cihetinde cesîm bir kiraz ağacı var. O halen ağzımın suyunu akıtan kırmızı kirazlar, dalları basmış; bunu görünce mal bulmuş mağribîye (*Batı) döndüm. Hemen fesimi başımdan, setremi arkamdan, kunduralarımı ayaklarımdan çıkardım. Bir iki üç der demez kendimi ağacın üstünde buldum. Bulduğuma da değdi. Kirazlar o kadar mebzûl (*Bol, çok) o kadar yetişmiş ki lisan-ı hal ile: " Yiyebildiğin kadar beni ye" diyor. Hemen işe başladım. Şu beriki olmuş; şu öteki daha iri; bu beriki tatlı, sert diyerek bir iki, bir iki mideye indirdim. Öyle ki karnım davul gibi gerildi. Yarını düşünmek de lazım. Bunun için pantolonumun ceplerinden tut da ta yeleğimin ceplerine kadar kiraz doldurdum. Bulunduğum mahal üç büyük dalın çatıştığı rahatça bir yer idi. Derken üzerime bir ağırlık düştü. Tatlı tatlı esnemeye, gerinmeye başladım. Bu hallere lisan-ı avamda (kiraz buharı) derler. Oraya oturdum. Başımı arkamdaki dala dayadım. Uyumuş kalmışım. Ne kadar uyudum; kim bilir. Yalnız şu kadar bilirim ki kalın ve kaba bir ses birdenbire beni uyandırdı. Gözlerimi açınca ne göreyim? Bahçıvan, zebâni çehreli koca bir herif ağacın altına gelmiş, parmağıyla beni göstererek "Yakaladım, yakaladım seni çapkın seni hırsız" diyordu. Hakikaten fena halde tuzağa tutulmuş idik. Cesaret-i yalan para etmezdi. Zırva tevil götürür mü? Ağaçtan inmek icap ediyordu. Kemal-i rezalet ile indik. İner inmez o haydut herif büyük eli ve kalın parmaklarıyla beni ceplerimin hizasında sımsıkı tuttu. Dizlerimden, bacaklarımdan aşağı çoraplarımın içine doğru serin bir suyun aktığını hissettim. Kirazlar ezilmişti. O gitti biz gittik. Nihayet sıkıla sıkıla büyük bir köşkün önüne vardık. Bahçıvan orada beni bir hizmetçiye teslim etti. Hizmetçiyle birlikte büyük bir salona girdik. Hizmetçi çekilip gitti. Ben orada yapayalnız kaldım. Dört tarafa bakındım.

En evvel düşündüğüm iş kimseye görünmeksizin gizli bir kapıdan sıvışmak idi. Muvafık bir kapı buldum; gürültüsüzce açmak istedim. Fakat kapının iç tarafında çatlak bir sesin yüksek perdeden " Kimdir o? Hazır ol silâh başına" diye bağırdığını işitmeyeyim mi? Aklım başımdan gitti. Anladım ki bulunduğum mahal şaka götürmüyor. Nöbetçi var, tüfenk dipçiği var; bizi bekliyorlar. Ağlamadan ricadan başka çare-i halâs yok. Başladık " Aman Efendim: Müsaade ediniz. Korkuyorum, vallahi bir daha yapmayacağım."

Evvela bu ricama cevap veren olmadı. Sonra yine o çatlak ses " Seni çapkın seni, dur, dur" diye bağırmasın mı? O dem patladı; bu sonra da gözüme bir ocak ilişti; yanına vardım. Cebimde ezilmiş olan kiraz küspelerini oraya boşalttım anlıyorsunuz ya? Niyetim biri gelip soracak olursa inkâr etmek idi. Bu aralık " Karnın aç mı? Yemek yedin mi?" diye bir şey işittim.

Hiç şüphe yok bizimle eğleniyorlardı mahpus adama yemek mi olur? Sualin ardı sıra "Evet, evet evet" diye bir şeyler işittim. Bizle alay-ı mükemmel derken bir kahkaha koptu. Aman ne kahkaha, ne iter, ne biter, fevkalade kızdım.. Benimle bu derece eğlendiğine tahammül edemeyerek kapıya doğru atlamak istedim. Fakat yine o çatlak sada " Nişan al ateş" diye bağırmaz mı? Canın isterse kapıyı aç. Birdenbire pek geriden geriye çekildik. Beş, on kiraz için adam mı öldürülür? Bağırmak istedim. Sesim boğazımda kısıldı. Kaldı. Bu sırada kapı açıldı. Ben bir koltuk arkasına gizlendim. Faide etmedi. İçeriye giren beni görmüş; uzun boylu, yaşlı bir efendi idi. Asla intizar etmediğim gayet yavaş bir sesle "Oğlum niçin gizleniyorsun" diye sordu. Hayretimden dona kaldım. Büyük bir hiddet ve şiddet beklerken böyle mülayim-i hal bana garip geldi. Tebessüm ederek dedi ki " Evladım, niçin gizleniyorsun. Amcanız büyük bir telaş içindedir. Aratmadığı yer kalmadı. Kuşluk vaktini bir saat geçti. Elinizi veriniz de sizi amcanıza vereyim"

Bunlar iyi, kirazlardan da ses, sada yok, kulaklarıma inanamayacak oldum. Başka bir şey de düşünmeksizin Efendinin ardı sıra gittim. Ma'hûd odaya girdik. Odadan çıkacağımız esnada yine evvelki çatlak ihtiyar ses " Nişan al! Ateş! Bam, bim, bum" diye bağırmasın mı? Fevkalade korktum. Başımı arkama çevirdim. Ne göreyim? Bir papağan kafesinde süngü üzerinde bu emirleri verir; eğlenirmiş. Kendimi zapt edemeyerek gülmeye başladım. Bütün bu kadar iç üzüntüsü, ızdırap hep çaldığım beş on paralık kiraz belası idi. O günden itibaren bu çirkin ve fena huyu terk ettim. Bir daha beni böyle meyve hırsızlığında gören ve işiten olmadı.[595]

Görüldüğü gibi hırsızlıktan uzak durmak gerektiği, hırsızın eninde sonunda cezalandırılacağı ve pişmalıklara sebep olacağı vurgulanmıştır.

1.39.2. Kumar Oynamak

Kumar, İslam'da uzak durulması gereken zararlı alışkanlıklardan birisidir. Bu konuda Allah şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."*[596]

Dergide az da olsa kumara değilinildiği görülür. Kumarın neticesinin sebep olacağı vahim durumlar anlatılır. Kumara alışma sebebi olarak genellikle kötü arkadaş edinme olduğu belirtilir. Bu konuyla ilgili bir örnek şöyledir:

KUMARIN NETİCESİ

Kumârın her sinnde, her meslekte hatta her mezhepte ne kadar muzır, ne derecelerde vahîm olduğunu bilmeyen, işitmeyen yok gibidir.

[595] İmzasız, "Bir Papağana Aldanış", Çocuklara Rehber Dergisi, 3/41 (1900), 5-6, 3/42 (1900), 5-6.
[596] el-Mâide 5/90.

Kumâr, yalnız servet ve emvâlin değil, nâmûs ve haysiyetin hüsn-i ahlak ve terbiyenin bir düşman-ı zî nüfûzudur.

Kumara mübtelâ olanlar hemen külliyen insânlığa, insâniyete ait vezâifeden mahrûmdurlar. Çünkü bu illet-i müdhişe sefâlet ve atâlet denilen iki hasm-ı mezellet efzânın iki vâsıta-i sefâlet nişânın refîk-i tabî'si, yâr-ı dâimisidir.

Bir kumarbazın gece ve gündüz düşüncesi, meşgûlesi hep kumara ait şeylere münhasırdır.

Evet! Kumarbazlar insanlığa, insaniyete ait vezâiften mahrûmdurlar. Çünkü ta akşamdan başlayıp da gece saat onlara belki de sabahlara kadar kumar masasının başında ayrılmayan ve oyunun bahş eylediği neşve-i hırs ve tam'le midesini mütenevvi' ispirtoya arz eden ve neticede bir de zâyiât-ı nakdiyyeye uğrayarak evinin kapısını zor bulan bir kumarcıda ne aile ve ihbâsını görecek göz, ve ne de idâre-i beytiyyesini, muâmelat-i zâtiyyesini düşünecek fikir kalmayacağı tabî'idir.

Gündüzünü geceye tebdîl eden ve bu hâle devam edip duran bir adamda hiss-i insani ve insaniyetten eser olmayacağı ve esâsen insan bu hissiyât ile mütehassis olsa bile takip eylediği nâhemvâr kendisine meydan vermeyeceği bedîhîdir. Hele kumarcılığın gençlere, sinn-i şebâbta olanlara te'sîri daha vahîm olup hatta bu yüzden sirkat, katl gibi bir çok cinayetler vuku'a geldiği ve gelmekte bulunduğu inkar olunamaz.

Aşağıda nakl edeceğim bir hikâye-i sahîha kumarın derece-i mazarratını tayine kâfîdir.

İhsan, Münib iki karındaşlar. İhsan on bir on iki ve Münib dahi sekiz dokuz yaşlarında iken pederleri vefat eder. Aradan az bir vakit geçer geçmez vâlidelerinin kendilerine olan muhabbetinden terbiye ve idareleri emrindeki za'f-ı kalbinden istifâde eden bu iki birader mektebe gitmemeye ötede beride oyunla çapkınlıkla vakit geçirmeye başlar. Münib daha zeki olduğu için takip eyledikleri bu yeni tarîkin âkıbeti ne derecelerde hatarnâk olduğunu te'emmül ederek büyük biraderini ikna'a çalışır ise de muvaffak olamaz. Nihayet kendisi mektebe devama başlayarak İhsan'ı o meslek-i nahemvârda terk eder.

İhsan bütün evkâtini mahalle kahvehanesinde iskambil oynamakla geçirir. Eline geçen parayı o yolda yani oyunda sarf ve mahveder, vakit geçtikçe oyuna hırslanan ve hempâlarının ahlak ve terbiyesizliğine alışan İhsan daima kötü kötü sözler söylemekten terbiye ve edebe muhâlif harekâtta bulunmaktan çekinmez. Az vakit içinde ahlak ve terbiyesi bozulmuş olan bu çocuğa vâlidesi ve biraderi tarafından icrâ olunan nesâyih-i (nasihatler) kârgiz (?) te'sîr olmaz. Artık İhsan'da korkudan, terbiyeden hüsn-i ahlaktan eser kalmadığı için geceleri de eve gelmemeye kahvelerde, kumarhanelerde yatmaya başlar.

Kumarda daima kaybedegeldiği cihetle para tedâriki emrinde muzattar kalarak nihâyet evden öte beri eşya ve müzeyyenât çalıp satmaya ve pederinin terk ettiği emvâlin ve eşyayı bu yolda mahv ve sarf etmeye başlar. Kumardaki zâyiât ve israfâtının günden güne çoğalması hasebiyle hanede alınıp satılacak bir şey kalmaz. İhsan'ın bu hâli zaten fakir ve zarûret içerisinde yaşayan ailesini büsbütün mezellet ve sefâlete tenzîl (*İndirme) eder. Artık evde sefâletten ihtiyâçtan başka bir şey bulunmadığını gören İhsan evin semtine bile uğramaz. Gece ve gündüz düşüp kalktığı arkadaşlarıyla kahvelerde, hanlarda vakit geçirir ise de oyun için muhtaç olduğu parayı tedârik husûsunda muzattar kaldığı ve arkadaşlarına da birçok borçlandığı cihetle kumarhanelerde kabul olunmamaya başlayınca para tedârikine bir tarîk arar; düşünür, taşınır sermâyesiz def'aten para kazanmak için sirkatten başka bir çare olmadığını anlar. Bir sirkate bir cinayete teşebbüse kendi kendince, karar vererek esbabını tehyî'ye başlar. Hanelerine muttasıl olup küçüklüğünde gidip geldiği orta hâlde geçinir, nâmûskâr bir ailenin evine girip bunların servet-i nakdiyyelerini sirkat etmeyi kararlaştırır. Oyun arkadaşlarından kendisine bir refîk, bir muâvin dahi tedârik

eder. Velhâsıl İhsan bir gece şerîk sirkatiyle kendi hanelerinin alçak duvarından nâmûskar komşularının evinin bahçesine atlar. Bir müddet etrâfı tecessüs ettikten sonra yavaş yavaş "nerdibâne" merdivene yaklaşır. Kemâl-i ihtiyât ve ihtirâz ile yukarıya çıkar. Komşusunun para muhâfaza ettiği odayı zaten tanıdığı ve hanenin her tarafını güzelce bildiği cihetle amâc-ı fikr-i cinâyatkârîsi olan noktayı bulmakta zahmet çekmez. Kapıyı açtığı zaman hâsıl olan gıcırtıdan bir hareket-i cismiyyenin vuku'a geldiğini hissederse de ehemmiyet vermeyerek içeriye girer.

Anne, anne sen misin? Sûretindeki sadâ-yı istîzâhtan odada yatan Galip isminde yedi sekiz yaşlarında komşunun çocuğu olduğunu anlar. Sadâ-yı sualin tekrar etmesi İhsan'ı, mütecâsir-i sâriki titretir ise de her arızanın sûret-i def'i çaresini evvelden düşünmüş, kararlaştırmış olan İhsan hemen çocuğun üzerine hücûm ederek boğazına yapışır. Hiçbir şeyden haberi olmayan ma'sûm, bî günâh Galip kendisini müdâfâya çabalar ise de zaten nahâfet-i vücûdiyyesine inzimâm eden kuvvetsizliğe, küçüklüğü hasebiyle muvaffak olamaz.

Çaresizlikten hissettiği tazyik-i ta'b fersâdan istimdâdı andırır bir sûrette hırıldamaya boğuk boğuk ses çıkarmaya başlar. Gerek bu sadânın gerek ara sıra vuku'a gelen hareketin dışarıdan işitilmesi vahîm netîceler tevlîd edeceğini düşünen İhsan, Galip'in işini bitirmekten başka çâre-i halâs olmadığını teyakkun etmekle pençe-i zâlimânesi çocuğun boğazında olduğu hâlde diğer eliyle kamasını çıkararak bilâ te'emmül çocuğun kalbi üzerine sokar. Bîçâre Galip bir iki saniyecik içinde teslîm-i ruh eder.

Cânî İhsan düşmanına galebe çalmış bir yılan gibi Galip'in o nâhıkk yere kanına girdiği masumun boğazını bırakarak para sandığına hücûm eder ise de sandıkta bir şey bulamaması ve takip eylediği emel-i menfûrine muvaffak olamaması hain İhsan'ı şaşırtır. Öteyi beriyi araştırır ise de ilk defa olarak irtikâb eylediği cinâyet-i müdhişenin te'sîriyle hiçbir şeyi alamayarak avdet eder.

Evden çıktıktan sonra tesadüf eylediği müşkilâtı îfâ eylediği cinayeti arkadaşına nakleder.

Ertesi gün şüyu' bulan bu vak'adan dolayı Galip'e acımadık, o bîçâre masum için ağlamadık kimse kalmaz.

Tahkîkât-ı icrâsı, cinayetin meydana çıkarılması için o dâr-ı el-hüzn ve matem olan mukattele girip çıkan adliye ve polis memurları al kanlar içinde yatan Galip'in cesedini, o manzara-i cânşikâf görerek ağlamaktan kendilerini alamazlar.

Her ne maksada mebni ise câninin komşunun duvarından atlamış olduğu bahçedeki izleri delâletiyle kanaat hasıl olduğundan İhsan'ın vâlidesiyle biraderi hemen taht-ı tevkîf ve isticvâb'a alınır. Bir taraftan da polis memurları İhsan'ı o hain cânîyi taharrîye koyulurlar. Fakat İhsan kendisinin maruz olduğu tehlikeyi bildiğiçün daha geceden savuşur. Firâr eder velhâsıl etrafa, cânînin kaçabilmesi melhûz olan mahallelere telgraf yazıldığı, hâfiyen memurlar gönderildiği cihetle dört beş gün zarfında o hain katil kolları bağlı olduğu hâlde hükümete, pençe-i adalete teslim olunur. Vuku' bulan istintâkaât ve isticvâbâtta i'tirâf-i cürm eyledikten mü'ebbed gören cezasıyla mahkûm edilir. [597]

Dergide kumar oynamakla ilgili bir uyarının bulunması ilginçtir. Çünkü kumar daha büyük yaş gruplarında ortaya çıkan bir alışkanlıktır. Bu da derginin çocukları sadece o anki tehlikelere karşı değil, gelecekte karşılaşabilecekleri durumlara da hazırlamakta olduğunu gösterir.

[597] Leman, "Kumarın Neticesi", *Çocuklara Rehber Dergisi*, 3/11 (1899), 7-8.

2. Çocuklara Rehber Dergisindeki Ahlaki Değerlerin İçeriği ve Eğitici Rolü

Değerler eğitimi, çocukların toplumsal hayata uyum sağlamasında ve ahlaki ilkeri benimsemesinde büyük bir öneme sahiptir. 1897–1900 yılları arasında yayımlanan Çocuklara Rehber dergisi, Osmanlı döneminin çocuklara yönelik en uzun soluklu ikinci yayın organıdır. Derginin ana amacı, çocukları eğitmek, eğlendirmek ve ahlaki değerleri kazandırmaktır. Çocukların ahlaki ve etik gelişimlerine katkıda bulunmak için hadisler, hikâyeler, şiirler ve fıkralar gibi farklı içerik türleri kullanılmıştır.

Dergide en çok işlenen ahlaki değerler şunlardır:

İlme önem vermek, çalışkanlık ve azim, doğruluk ve adalet, cömertlik ve yardımlaşma, dostluk ve fedakârlık, güzel ahlak ve hürmet, dini değerler ve ibadet bilinci. Bu değerler genellikle hikâye, şiir ve özlü sözler aracılığıyla çocuklara kazandırılmaya çalışılmıştır.

İlim öğrenmek, doğruyu yanlıştan ayırmayı sağlar. Cahillik, zulmün kaynağıdır ve hem bireyleri hem de toplumu yanlışa sürükler. Ayrıca ilim öğrenmek sadece bilgi edinmek değildir. Bunun yanında aklı kullanmak, merak etmek, araştırmak ve doğruyu bulmaya çalışmaktır. İlim sadece zihinsel değil, aynı zamanda ahlaki gelişimi de destekleyen bir olgudur. İlim öğrenen kişi, çevresine rehberlik ederek toplumun ilerlemesine katkıda bulunur. İlim, hak, hukuk ve adalet gibi kavramların sağlam temellere oturmasını sağlar. Bu sebeple hem ilim öğrenmek ve mektebe gitmek dergide üzerinde önemle durulan bir değer olarak karşımıza çıkar. İlim öğrenmenin olmazsa olmazı çalışmak ve azimli olmak, okuyuculara kazandırılması gereken bir özdisiplin konusu olarak işlenir. Bu değer, bireyin hayat boyu karşılaştığı engelleri aşmasını, hedeflerine ulaşmasını sağlayacak bir unsurdur. Eğitim açısından ise bu değer, öğrencilerin hem akademik hem de kişisel gelişimlerinde önemli bir rol oynar. Azimli bir kişinin, bir amaç için kararlı oluşu, zorluklar karşısında mücadele ederek çözüm arayışına girdiği ve elde edilen başarı sonrasında bireye özgüven sağlayıp çevresine örnek olduğu görülür. Günümüzde de bu değer önemini hala korumaktadır. Ekinci, azim eğitim programının azim ve motivasyonel kararlılık düzeylerine etkisini incelelemek için ortaöğretim öğrencilerine 10 hafta süreyle haftada bir kez olmak üzere psiko-eğitim programı uygulanmıştır. Sonuçta, 'azim psiko-eğitim programının ortaöğretim öğrencilerinin azim düzeylerini artırmaktadır' ifadesinin doğrulandığı görülmüştür.[598] Dergideki azim ile ilgili metinlerin de çocuklar üzerinde benzer etki oluşturabildiği söylenebilir.

Dergide ilim sahibi olan kişilerin güzel özellikleri anlatılır. İlim sahibi olanlara, öğretmenlere ve büyüklere hürmet göstermek gerektiği vurgulanır. Öğretmene hürmet, öğrenme ortamını disipline eder ve verimli hale getirir. Hürmet aynı zamanda ailede sevgi-saygı bağlarını, okulda öğretmen-öğrenci ilişkisini, toplumda ise dostlukları güçlendirir. Kuşaklar arasında bağın kurulmasını ve büyüklerin

[598] Nezir Ekinci vd., "Azim Eğitim Programının Azim ve Motivasyonel Kararlılık Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi", *OPUS International Journal of Society Researches* 16/28 (2020), 982.

değerinin bilinmesini sağlar. Kişiye, başkasına saygı duymayı, alçakgönüllü olmayı, duygu ve düşüncelerinde dikkatli davranmayı öğretir.

Bireyin, söz ve davranışlarında doğruluktan ayrılmaması dergide kazandırılmaya çalışılan bir diğer değerdir. Derginin, farklı edebi türler kullanarak önemle üzerinde durduğu bir konudur. Günümüzde doğruluk, hem ailelerin hem okulun çocuklara öğrettiği bir değerdir. 8.sınıflarda yapılan bir araştırmada "doğruluk değeri eğitiminin uygulandığı deney grubunun son test puan ortalamaları, ön test puan ortalamalarından daha yüksektir" şeklinde kurulan hipotezin doğrulandığı görülmektedir. Deney grubunda doğruluk değeri eğitimi sonrası anlamlı derecede değişikliğin olması, doğruluk değeri eğitiminin, öğrencilerin doğruluk tutum ve davranışları üzerinde olumlu yönde etkili olduğunu gösterir.[599] Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin, insani değerler ölçeği ile sınanması hakkında yapılan araştırmada, 15 deney ve 15 kontrol grubundan oluşan öğrencilere 14 oturumluk İnsani Değerler Eğitimi Programı uygulanmıştır. Bu programda Sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, dürüstlük ve hoşgörü olmak üzere altı temel insani değer işlenmiştir. Bu eğitimin öğrencilerin, hoşgörü, sorumluluk alma, kendisine ve çevresiyle olan ilişiklerinde dürüst davranma düzeylerini arttırdığı, dostluk ve arkadaşlık bakımından ilişki kurabilme, çevresiyle ve kendisiyle barışık olma ve kendisiyle çevresindekilere ilişkileri süresince saygı düzeylerini yükselttiği bulunmuştur.[600] Toplumsal ve bireysel huzur için derginin o dönemde benimsetmeye çalıştığı değerleri, farklı eğitim metotları ile biz de günümüzde kazandırmaya çalışmaktayız.

İnsan ilişkilerini güçlendiren cömertlik ve yardımlaşma kişide bencilliği azaltan, merhameti geliştiren bir erdem olarak teşvik edilir. Bu değerler bireyin maddi şeylere aşırı düşkün olmasını önlerken kanaatkâr bir karaktere sahip olmasını sağlar. Toplumda, dayanışmanın sağlanmasını ve kişide toplumsal sorumluluk bilincinin gelişmesine katkıda bulunur. Tüketim toplumunda yaşadığımız bu çağda, israf yerine cömertlik ve yardımseverliğin önemi daha çok ortaya çıkmıştır. Aydın'ın yapmış olduğu "Sorumluluk ve Yardımseverlik Odaklı Karakter Eğitimi Programının 7. Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyine Etkisi" adlı çalışmasında 10 deney ve 10 kontrol grubu olmak üzere 20 öğrenci üzerinde "Karakter Eğitimi Programı"nı uygulamıştır. Bunun sonucunda, kontrol grubunun ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilmemişken buna karşılık karakter eğitim programına katılan deney grubunun ön test ve son test puanlarının karşılaştırılmasında son test lehine manidar bir farklılık olduğu gözlenmiştir. Bu sonuç uygulanan "Karakter Eğitimi Programı"nın etkili

[599] Furkan Sobi, *Ortaokul Öğrencilerine Yapılan Doğruluk Değeri Eğitiminin Öğrencilerin Doğruluk Tutum Ve Davranışları Üzerindeki Etkisi* (Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 66.
[600] Bülent Dilmaç, *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 92-93.

olduğunu göstermiştir.[601] Dergideki bu değere ait metinler, o dönemin karakter eğitim programı gibi düşünülebilir.

Tolumsal huzurun sağlanmasında en önemli konulardan olan adalet ve dürüstlük ilkesi, dergide örneklerle işlenmiştir. Böylece haksızlıklara karşı duyarlı davranan, vicdanı güçlü, kul hakkına dikkat eden, bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Dergide, fedakârlığın ise iyilikleri yaşatmanın ve derinleştirmenin bir yolu olduğu ifade edilir. Fedakârlık, kişide empati yeteneğini arttıran, sevgi ve bağlılığı güçlendiren, kişiyi olgunlaştıran önemli bir unsurdur.

Kur'an-ı Kerim'de kalbin katılaşmasından (Bakara 2/74, Maide 5/13, Al-i İmran 3/159, En'am 6/43), paslanmasından (En'am 6/25), sertleşmesinden (Tevbe 9/60, Enfal 8/63), hastalanmasından (Bakara 2/10, Maide 5/52, Enfal 8/49, Tevbe 9/125, Hac 22/53, Nur 24/59) bahsedilmektedir. Yapılan bu vurgularda merhamet duygusuyla kalp arasında bir bağlantı olduğu vurgulanmakta; kalbin katılaşmasıyla merhametsizlik ifade edilmektedir.[602] Dergiyi incelediğimizde çocuklara, hem insanlara hem de diğer canlılara yönelik merhamet duygusunun kazandırılmaya çalışıldığı görülür. Bu değerin günümüzde çocuklardaki etkisi üzerine Genç'in yaptığı araştırmada, deney grubuna 8 oturum merhamet eğitimi verilmiştir. Sonuçta, deney grubuna verilen eğitimle saldırganlık eğiliminin azaldığı ifade edilirken kontrol grubunda ise saldırgan eğilim ile ilgili önemli bir değişiklik belirlenmemiştir.[603] Her türlü şiddetin arttığı bu dönemde, farklı yöntem ve tekniklerin yanında, dergideki merhamet değeri içeren metinlerin de kullanılabileceği düşünülmektedir.

Şükür kavramı için dergide birçok farklı örnek verildiği görülür. Anne-babanın varlığına şükür, yiyecek içeceğe ve giyeceğe sahip olduğu için şükür gibi. Şükür, kişinin iyi halde kalmasını sağlayan bir farkındalıktır. Bu değer, önemini muhafaza etmektedir. "Şükür, kaygı ve psikolojik iyi hal arasındaki ilişkiler üzerine deneysel bir çalışma: şükür eğitimi" adlı çalışmada deney ve kontrol grupları oluşturulduktan sonra her ders bir etkinlik olmak üzere haftalık 2 dersten toplamda 4 haftalık 8 ders süresince farkındalık eğitimi deney gruplarına uygulanmıştır. Kontrol gruplarıyla normal müfredatla ders işlenmeye devam edilmiştir. Son testler 4 haftalık 8 ders süren farkındalık eğitimi sonucunda uygulanmıştır. Yapılan eğitimin sonucunda "farkındalık düzeyi yükseldikçe şükür düzeyi de yükselmektedir." hipotezinin desteklendiği görülmektedir.[604] Buna göre katılımcıların şükür düzeyleri artarken psikolojik iyi oluş düzeyleri de artmakta, sürekli ve durumluk kaygı düzeyleri azalmaktadır.[605] Göcen'in yaptığı çalışmada ise 11-12 yaş grubundaki çocuklardan "şükür günlükleri" tutmaları

[601] Özkan Aydın, *Sorumluluk ve Yardımseverlik Odaklı Karakter Eğitimi Programının 7. Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyine Etkisi* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi/Yayınlanmamış, 2008), 43-54.
[602] Muhammet Fatih Genç, "Merhamet Eğitiminin Saldırganlık Davranışını Azaltmadaki Rolü*", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Aralık 2018), 69.
[603] Genç, "Merhamet Eğitiminin Saldırganlık Davranışını Azaltmadaki Rolü*",* 75.
[604] Faruk Karaca vd., "Şükür, Kaygı Ve Psikolojik İyi Hal Arasındaki İlişkiler Üzerine Deneysel Bir Çalışma: Şükür Eğitimi", *Bilimname: Düşünce Platformu* 52 (Ekim 2024), 582.
[605] Karaca, "Şükür, Kaygı ve Psikolojik İyi Hal Arasındaki İlişkiler Üzerine Deneysel Bir Çalışma: Şükür Eğitimi", 584.

istenmiştir. Amaç, çocukların hayat memnuniyetleri ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlarında fark oluşturmaktır. Deneyin sonunda 20 gün boyunca şükür günlükleri tutan deney grubundakilerin şükretme tutumlarında ve buna bağlı olarak yaşam memnuniyetlerinde artış gözlemlenmiştir. Şükür günlüğünün çocukların genel olarak tüm yaşamına gülen bir yüz gibi yayıldığı, genel bir memnuniyet ve mutluluk sağladığı görülmektedir. Tüketim kültürüyle birlikte çoğalan kanaatsizlik ve yaşam memnuniyetsizliğinin yaydığı mutsuzluğa karşı çocukları paylaşmak, elindekilerin değerini bilmek, iyiliksever olmak, şükreden mutlu çocuklar olarak sağlıklı bir ahlaki gelişim sergilemelerini sağlamak için, şükür günlüklerinin faydalı olduğu gözlemlenmiştir.[606] Sonuç olarak, hem derginin hem de bugün yapılan çalışmaların aynı amaç için uğraşması, insanların ihtiyacı olan değerlerin öneminin zamana göre değişmediği hatta arttığı şeklinde yorumlayabiliriz.

Mahremiyet insanın benliğini şekillendiren ve çevresindeki insanlarla sağlıklı iletişim kurmasına katkı sağlayan, birey ve toplum için vazgeçilmez bir öneme haiz bulunduğu kabul edilen temel bir insan hakkı ve çok önemli bir değerdir. Mahremiyetin ihlal edilmesi veya kaybedilmesinin birey ve toplumu pek çok yönden etkileyen sonuçları bulunmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalarda bu sonuçların yol açtığı olumsuzluklar yüksek sesle ifade edilmektedir. [607] 2020-2021 eğitim-öğretim yılında, İstanbul'da bulunan biri devlet diğer ikisi vakıf üniversitesi olan Marmara, Medipol ve 29 Mayıs üniversitelerinden lisans düzeyinde farklı bölümlerde öğrenim gören 1129 öğrenciye uygulanan Mahremiyet Yönelimleri Ölçeği, Dindarlık Ölçeği, Dini Kimlik Ölçeği ve son olarak Değerler Ölçeği'nden elde edilen bulgular ve yapılan tartışma neticesinde ortaya çıkan sonuçlardan biri de din eğitiminin sosyal medyada mahremiyet yönelimleri üzerinde etkisi bulunduğudur. Gerek lise gerekse de üniversite düzeyinde din eğitimi alan katılımcılar -ilahiyat fakültesi ve imam hatip lisesi mezunları- almayanlara göre daha yüksek mahremiyet puanlarına sahip olmuşlardır.[608] Bu, dergide bulunan mahremiyet konulu yazıların önemini göstermektedir.

İyi arkadaşın, kişinin gelişimini iyi yönde etkilerken kötü arkadaşın nelere sebebiyet verebileceği de derginin birçok metinde üzerinde durduğu bir konudur. Arkadaş, kişinin düşüncesini ve alışkanlıklarını şekillendiren güçlü bir etkendir. İyi bir arkadaş edinildiği takdirde kişiyi yanlışlardan uzak tutan, vefakarlık, çalışkanlık, güzel huyluluk, sabır ve azimlilik gibi olumlu karakter özellikleri kazandıran, sosyal ilişkilerde gerekli olan sadakat, güven, iletişim ve empati duygularını geliştiren, kitap okuma, spor yapma gibi olumlu alışkanlıklar edindiren, yardımlaşma, dürüstlük gibi ahlaki değerlerin öğrenilmesi ve pekiştirilmesine katkı sağlayan bir kazanım elde edilmiş olunur. Kötü arkadaş seçiminde ise her türlü olumsuz etkiye kapı aralanır.

---

606 Gülüşan Göcen, "Bir Değer Eğitimi Örneği Olarak Şükür Günlükleri", *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (2012), 253-256.
607 Hatice Başar Altınel, *Din Eğitiminin Mahremiyet Yönelimleri Üzerindeki Etkisi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 167.
608 Altınel, *Din Eğitiminin Mahremiyet Yönelimleri Üzerindeki Etkisi,* 168.

Derginin okuyuculara kazandırmak istediği durumlardan biri ise öfke kontrolüdür. Öfkenin nasıl olumsuz sonuçlara yol açabileceği örneklendirilir. Yapılan bir araştırmada 9. sınıf öğrencilerinden, sürekli öfke düzeyleri, öfkeyi içte tutma ile öfkeyi dışa vurma düzeyleri ortalamanın bir standart sapma üstünde olanlar ve öfke kontrolü ve iletişim becerileri düzeyleri ortalamanın bir standart sapma altında olan öğrenciler belirlenmiştir.[609] Bu kriterleri karşılayan 28 öğrenci ile ön görüşme yapılarak bu çalışmaya katılmak isteyen 25 öğrenci deney (2 kız, 6 erkek), kontrol (6 kız, 3 erkek) ve plasebo (5 kız, 3 erkek) gruplarına yansız olarak atanmıştır. Deney grubundakilere her biri bir ders saati (45 dakika) süren ve 10 oturumdan oluşan çözüm odaklı yaklaşıma dayalı öfke kontrolü psiko-eğitim programı verilmiştir.[610]Araştırma sonucunda çözüm odaklı yaklaşıma dayalı öfke kontrolü programının deneklerin sürekli öfke, öfkeyi dışa vurma ve öfkeyi içte tutmayı azaltmada ve öfke kontrolünü arttırmada etkili olduğunu göstermiştir.[611]

Dergide kullanılan ahlaki değerler, hem bireysel gelişim hem de toplumsal bilinç açısından oldukça önemlidir. Değerler, yazılarla birlikte soyut birer kavram olmaktan çıkıp yaşamla bağdaşır. Okur, dergideki olay ve kahramanlar aracılığıyla benzer durumlarda nasıl davranılması gerektiğini öğrenir. Olaylar anlatılırken sadece doğru öğrenilmekle kalınmaz, doğruyu okuyucu kendi aklıyla değerlendirir ve seçme becerisi kazanır. Yine dergilerde birçok dini ve kültürel kodlar kullanılarak değerlere kıymet veren, manevi gelişimini önemseyen bireyler yetiştirmek hedeflenir.

SONUÇ

Bu çalışma, Çocuklara Rehber dergisini merkeze alarak ahlaki değerlerin çocuklara kazandırılmasında kullanılan yöntemleri ve bu değerlerin çocuklar üzerindeki etkilerini incelemektedir. Osmanlı'nın son döneminde modernleşme ve sekülerleşme ile dönüşen toplumsal yapının ahlaki eğitime nasıl yansıdığı, derginin içeriği üzerinden analiz edilmiştir. Bu bağlamda, dergide öne çıkan değerler

[609] Diğdem Müge Siyez vd., "Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolü ve İletişim Becerilerinde Çözüm Odaklı Psiko-Eğitim Programının Etkisi", *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal* 5/41 (Nisan/2014), 14.
[610] Siyez vd., "Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolü ve İletişim Becerilerinde Çözüm Odaklı Psiko-Eğitim Programının Etkisi", 15.
[611] Siyez vd., "Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolü ve İletişim Becerilerinde Çözüm Odaklı Psiko-Eğitim Programının Etkisi", 18.

hem bireysel hem toplumsal düzeyde değerlendirilmiş; aktarım yöntemleri sistematik biçimde ele alınmıştır.

Derginin sunduğu içerikler, ahlaki değerlerin öğretiminde geleneksel ve dini unsurların yoğun biçimde kullanıldığını göstermektedir. "Aklı Kullanmak", "Alay Etmemek", "Azimli Olmak", "Cömertlik", "Çalışkanlık", "Dini Değerler" ve "Doğruluk" gibi başlıklar altında toplanan temalar, bir yandan çocuğun toplumsal yaşama uyumunu gözetirken diğer yandan ahiret inancına dayalı manevi sorumluluk bilincini güçlendirmeyi hedefler. Bu başlıklar çerçevesinde yer alan hikâyeler, şiirler, özlü sözler ve bilmeceler; dikkat çekme, anlama kolaylığı sağlama ve davranışa dönüştürme amacıyla pedagojik bir tasarımla kullanılmıştır.

Değer aktarımında benimsenen üslup, didaktik anlatımı eğlendirici öğelerle dengeler. "Aklı Kullanmak" temasında akıl, sorumluluk üstlenmeyi mümkün kılan bir nimet ve doğru kullanımı teşvik edilmesi gereken bir lütuf olarak konumlandırılır; cehalet ise mizahi örneklerle eleştirilir. "Dini Değerler" başlığı altında dua, Allah'ın kudreti ve zekât gibi konular, çocukların kavrayabileceği sadelikte; şiir, hikâye ve özlü sözlerle somutlaştırılır. Böylece bireysel örneklerin yanı sıra toplumsal dayanışma ve yardımlaşma gibi kavramlar da görünür kılınır.

Metin türlerinin çeşitliliği dönemin pedagojik yaklaşımını yansıtır. Hikâye ve fıkra biçimleri, ilgi uyandırma ve kalıcılığı artırma işlevi görür; örneğin "Azimli Olmak" kapsamında yer alan "Âma İşçi" hikâyesi, azim ve gayretle başarının mümkün olduğunu somut bir vaka üzerinden anlatır. "Cömertlik" ve "Çalışkanlık" gibi değerler, cimrilik ve tembellik gibi zıt tutumlarla karşılaştırılarak işlenir; "Hasîsin Encâmı" başlıklı manzume, cimriliğin bireyi nasıl güç duruma düşürdüğünü dramatik biçimde sergilerken cömertliği bireysel mutluluk ve toplumsal huzurla ilişkilendirir. Özlü sözlerle desteklenen bu anlatım, derginin öğretici yönünü güçlendirir.

Elde edilen bulgular, Çocuklara Rehber'in Osmanlı toplumsal dönüşümünde artan sekülerleşme eğilimlerine karşı geleneksel ve dini değerleri görünür kılarak bir denge kurma çabası içinde olduğunu göstermektedir. Dergi, modern hayatla gelen yenilikleri bütünüyle reddetmeksizin, çocukların ahlaki bir bilinçle yetişmesini toplumsal düzen ve bireysel mutluluk açısından vazgeçilmez görür. Bu yaklaşım, yayın politikasına da yansıyarak çocuğun zihinsel ve manevi gelişimini birlikte önceleyen bir çizgi oluşturur.

Osmanlı'nın terakki ile uğraştığı bu dönemde dergi, 80–173. sayılar boyunca çalışkanlık, ilim öğrenmek, azim, doğruluk, sabır/sebat, saygı/hürmet, yardımseverlik/merhamet, hak/adalet, tasarruf/iktisat ve vatanseverlik/vatandaşlık gibi değerleri düzenli ve sistemli bir çerçevede işler. Bu değerler, günlük yaşam sahneleri, aile ve okul bağlamlı durumlar ile rol model kişilikler üzerinden somutlaştırılır. Manzume, hikâye, tiyatro, özdeyiş, anekdot/fıkra, musahabe, biyografi ve bilmece gibi

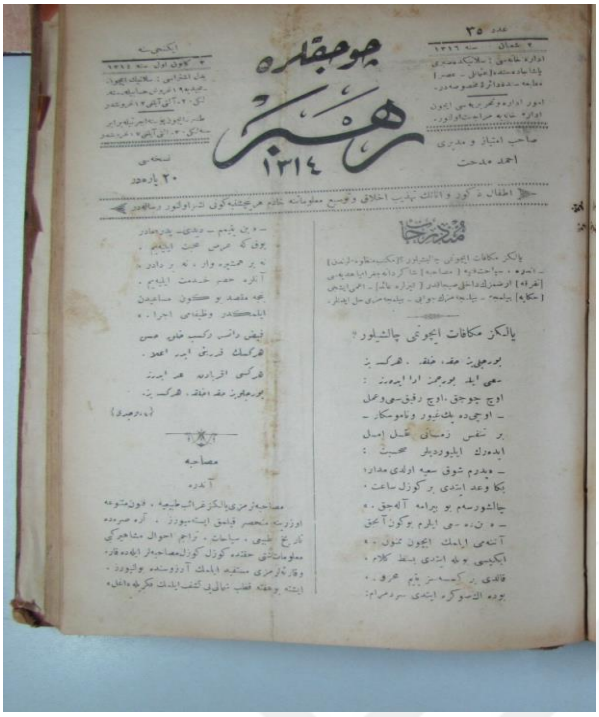
kısa ve etkisi yüksek türler geniş ölçüde kullanılarak nasihat ile örnek olay kurgusu birleştirilir; böylece dikkati canlı tutan, davranışı yönlendiren ve içselleştirmeyi kolaylaştıran bir pedagojik dil üretilir. Bu dilde dini-kültürel referanslar, "yararlı bilgi" ve düzen/tertip vurgusuyla birlikte işler; gelenek ile yenilik arasında kurulan denge çocukluk tasavvuruna da yansır. Sonuçta bireysel düzeyde karakter inşası (özdenetim, çalışkanlık, doğruluk), toplumsal düzeyde ise düzen, adalet ve yardımlaşma normları pekiştirilir; aile–okul ekseninde "iyi çocuk" ve "iyi yurttaş" ideali etrafında bütüncül bir değer haritası ortaya çıkar.

Bu çerçeve, Çocuklara Rehber'i yalnızca ahlaki öğütleri sıralayan bir yayın olmaktan çıkarır; edebî türlerin imkânlarını kullanarak değerleri, davranışa dönüştüren ve çocuk okurun tahayyül gücünü çalıştıran bir "pedagojik araç" konumuna taşır. Tiyatro metinleri ve diyaloglu sahneler empati ve muhakemeyi tetiklerken; manzum ve özdeyiş biçimleri kısa, çarpıcı ve tekrar edilebilir ifadelerle kalıcılığı artırır. Günümüz değerler eğitimi açısından, bu tema zenginliği ve tür çeşitliliği; hikâye, drama ve kısa formlar üzerinden etkileşimli, katılımcı ve deneyim temelli etkinliklere dönüştürüldüğünde güçlü bir referans sunabilir. Bu tür uyarlamalarda tarihsel bağlam korunmalı; dogmatik aktarımın yerine tartışma, problem çözme ve toplumsal katılımı önceleyen yöntemler ile eşitlikçi/kapsayıcı bir dil tercih edilmelidir.

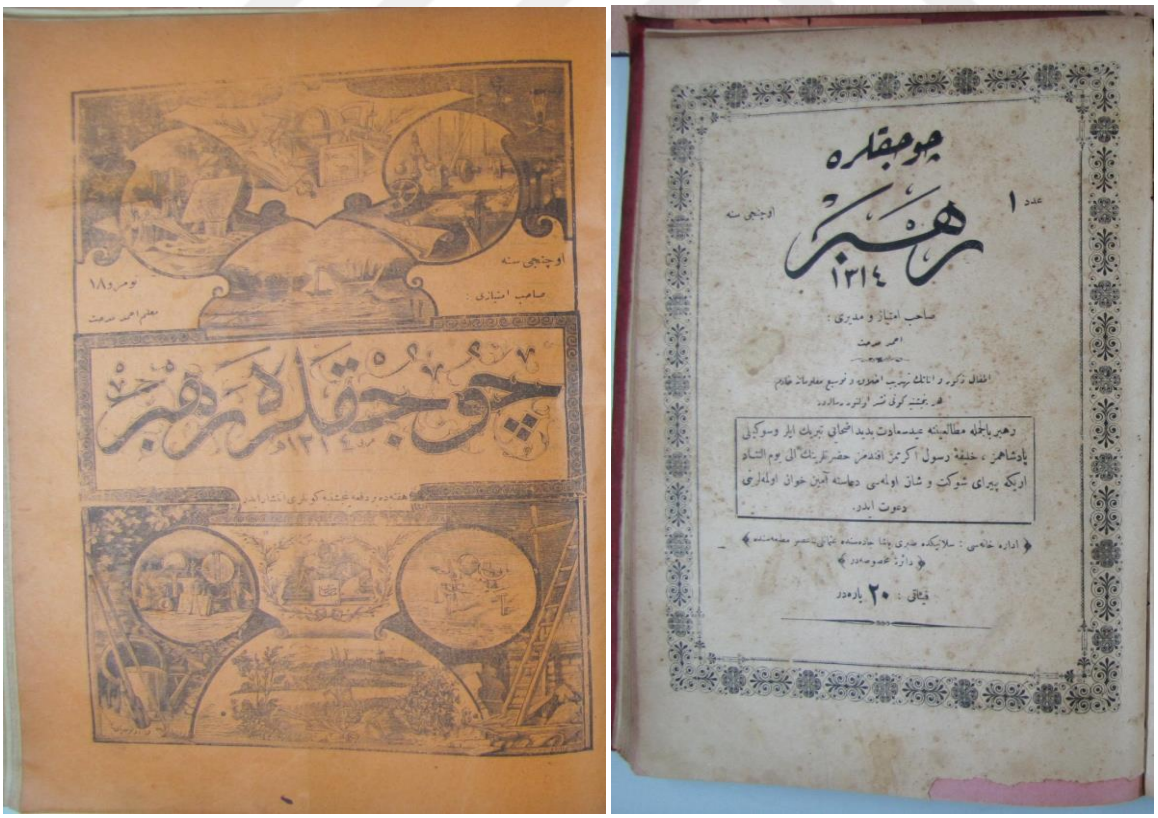
Çocuklara Rehber dergisi, dönemin pedagojik yaklaşımlarını ve toplumsal değerlerin çocuklara aktarım yöntemlerini anlamak için önemli bir kaynaktır. Derginin çocukların ahlaki eğitimine yönelik katkıları, modern pedagojik uygulamalara da ışık tutabilecek niteliktedir. Gelecek araştırmalarda, benzer yayınların modernleşme sürecindeki diğer pedagojik araçlarla karşılaştırılması; bu araçların farklı toplumsal kesimler üzerindeki etkilerinin ve bugünün eğitim sistemine uyarlanma imkânlarının daha ayrıntılı biçimde incelenmesi önerilir. Böylelikle geçmişte kullanılan yöntemlerin güncel eğitim süreçlerindeki olası rolleri daha net biçimde ortaya konabilir.

EKLER

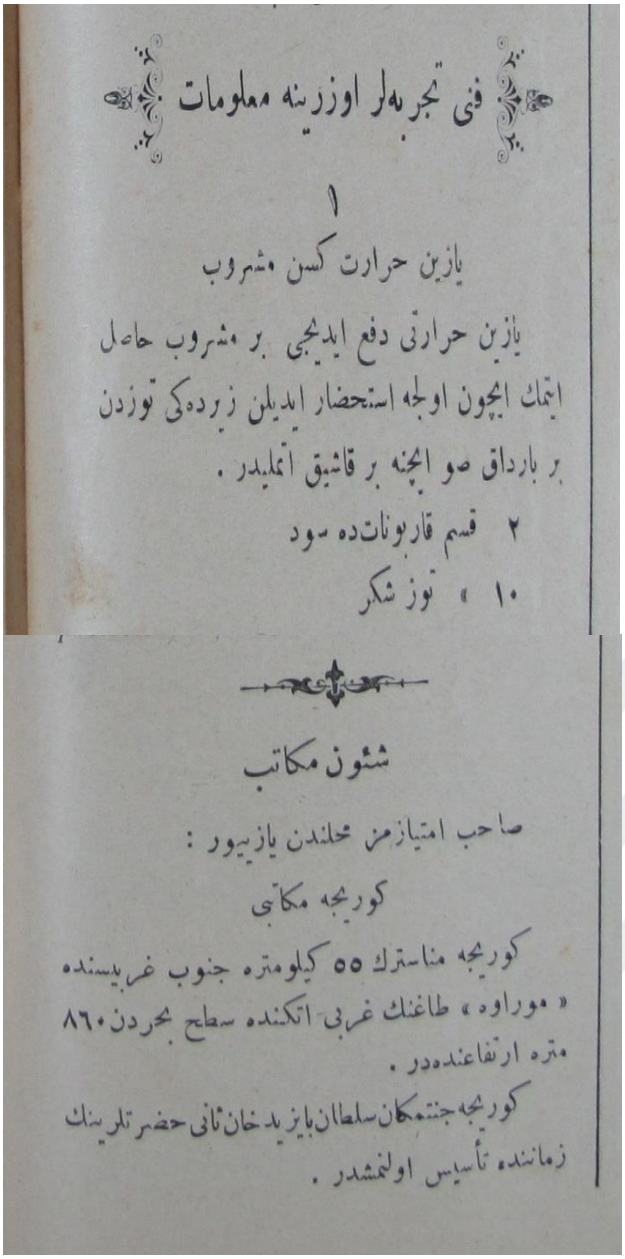
EK 1: Çocuklara Rehber'de Bir Manzum Eser Örneği

EK 2: Çocuklara Rehber'de Ön Kapak Örnekleri

EK 3: Çocuklara Rehber'de İç Motif Örnekleri

فنی تجربه‌لر اوزرینه معلومات

۱

یازین حرارت کسن مشروب

یازین حرارتی دفع ایدیجی بر مشروب حاصل ایتمك ایچون اولجه استحضار ایدیلن زرده‌کی توزدن بر بارداق صو ایچنه بر قاشیق اتمیلیدر .

۲ قسم قاربونات‌ده سود

۱۰ » توز شکر

شئون مکاتب

صاحب امتیازمز محلندن یازیپور :

کوریجه مکاتبی

کوریجه مناسترك ۵۵ کیلومتره جنوب غربیسنده « موراوه » طاغنك غربی اتکنده سطح بحردن ۸۶۰ متره ارتفاعنده‌در .

کوریجه جنتمکان سلطان بایزید خان ثانی حضرتلرینك زمانلرنده تأسیس اولنمشدر .

EK 4: Çocuklara Rehber'de ek sayfaya ve ihtar uyarısına örnek

KAYNAKÇA

Ada, Şükrü-Akan, Durdağı. "Değişim Sürecinde Etkili Okullar". *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 16 (2007), 343–373.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnavut-Adil Mürşid, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 14292–008.

Akbaş, Oktay. *Türk Millî Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim İkinci Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi/Yayımlanmamış, 2004.

Akpınar, Burhan-Özdaş, Faysal. "İlköğretim Değer Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Nitel Bir Analiz". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/2 (2013), 105–113.

Altıntaş, M.Esat. "Bireycilik ve Toplumculuk Tartışmaları Bağlamında Değerler Eğitimi Yaklaşımları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/24 (2012), 31–52.

Avcı, Nazmi. *Toplumsal Değerler ve Gençlik*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1. Basım, 2007.

Aydın, Mehmet Zeki- Akyol Gürler, Şebnem. *Okulda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.

Aydın, Mehmet Zeki. *Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011.

Aydın, Mustafa. "Değerler, İşlevleri ve Ahlak". *Eğitime Bakış Dergisi* 19 (2011), 209–223.

Aydın, Özkan. *Sorumluluk ve Yardımseverlik Odaklı Karakter Eğitimi Programının 7. Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyine Etkisi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi/Yayımlanmamış, 2008.

Balcı, Ahmet. *Çocuklara Rehber Dergisinin Çocuk Eğitimine Katkısı Açısından İncelenmesi*. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Başar Altınel, Hatice. *Din Eğitiminin Mahremiyet Yönelimleri Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Başaran Taş, Elvan. *Türkiye'de Çocuk Dergilerinin Çocuk Eğitimine Katkısı ve Milliyet Kardeş Dergisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Bayraktar, Mehmet Faruk. *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8. Basım, 2010.

Beyhakî, *Şuabü'l-İmân.* thk. Muhammed b. el-Said. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1429/2008.

Bolat, Yavuz. "Sosyal Değerleri ve Değerler Eğitimini Anlamak". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 29 (Ağustos 2016), 322–348.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, Ebû Abdullah. *Sahih el-Buhârî*. Dımaşk: Müessesetü'r-Risale, 1436/2015.

Çağlayan, Ahmet. *Ahlak Pusulası-Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 1. Basım, 2005.

Daryal, Ali Murat. *Dini Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1994.

Demiryürek, Gökçe. "TRT Çocuk Dergisi'nin Yapısal Özellikler Bakımından Değerlendirilmesi". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 20/3 (2012), 1017–1034.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 26. Basım, 2010.

Dilmaç, Bülent. *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi/Yayımlanmamış. 1999. (Tyree, C.- Vence, M. "Teaching Values To Promote A More Caring World", Journal For, A Just-Caring Education, 1997, Vol:3-2)

Dilmaç, Bülent. *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği ile Sınanması*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar), 2018.

Dini Kavramlar Sözlüğü. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Doğan, Mehmet. *Doğan Büyük Türkçe Sözlük 1-2*, Ankara: Yazar Yayınları, 2020.

Duran, Erol-Dolaylar Özkul, İncinur. "Türk Çocuk Dergileri ile İlgili Öğrenci Görüşlerinin Belirlenmesi". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2018), 467–478.

Durmuş, Mustafa. *Üniversiteler için Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2010.

Ekinci, Nezir-Hamarta, Erdal. "Azim Eğitim Programının Azim ve Motivasyonel Kararlılık Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi". *OPUS International Journal of Society Researches* 16/28 (2020), 962–996.

Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

Emiroğlu, Öztürk. *Tanzimat'tan 1928'e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi/ Yayımlanmamış, 1992.

Emiroğlu, Süleyman. *Hayati Hökelekli, Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Ergül, Selda. *Çocuklara Rehber Dergisi ve 19. yüzyıl Osmanlı Çocuk Eğitimindeki Yeri*. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Genç, Muhammet Fatih. "Merhamet Eğitiminin Saldırganlık Davranışını Azaltmadaki Rolü*". Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Aralık 2018), 61–82.

Gençel, Şeyma. *Çocuk Dergileri, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)*. 185–202. İstanbul: Gelişim Yayınları, 1. Basım, 1984.

Gezmen, Başak. "Bir Eğitim Aracı Olarak Çocuk Dergileri: 'Mavi Kırlangıç' Çocuk Dergisi". *Erciyes İletişim Dergisi*, 6/1, (2019), 59–80.

Göcen, Gülüşan. “Bir Değer Eğitimi Örneği Olarak Şükür Günlükleri”. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (2012), 237–259.

Güler, Büşra. *Çocuk Dergilerinde Değerler Aktarımının İlköğretim Programları ile İlişkilendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*. Niğde: Ömer Halis Demir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Gümrükçüoğlu, Süleyman. “Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü”, *III. Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Adaleti: Kadın ve Aile Kongresi* (2017), 39–60.

Güngör, Erol. *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, 1. Basım, 1993.

Güngör, Erol. *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. Ötüken Neşriyat, 2010.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid b. Mâce el-Kazvînî. *Sünen İbn Mâce*. Dımaşk: Müessesetü’r-Risale, 1434/2013.

Kanar, Mehmet. *Arap Harfli Alfabetik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım, 2010.

Kaplan, Mehmet. *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000.

Kar, Merve. *Çocuklara Rehber Mecmuası (İnceleme, Tahlili Fihrist, Seçme Yazılar)*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Karaca, Faruk-Acuner, Hacı Yusuf-Dilek, Yunus-Atabay, Muharrem. “Şükür, Kaygı ve Psikolojik İyi Hal Arasındaki İlişkiler Üzerine Deneysel Bir Çalışma: Şükür Eğitimi”. *Bilimname: Düşünce Platformu* 52 (Ekim 2024), 571–597.

Karabulut, Mustafa. “Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum”. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2016), 49–65.

Kaya, Umut. “Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilâtı: Ahîlik”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (Aralık 2013), 41–69.

Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 3. Basım, 2020.

Kıncal, Remzi Yavaş. *Vatandaşlık Bilgisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2007.

Koloğlu, Orhan. *Osmanlı'dan 21. yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları, 1.Basım, 2006.

Kuyucu, Mihalis. "Çocuk Dergileri ve Reklam: Türkiye'de Yayınlanan Çocuk Dergilerinde Kullanılan Reklamlara Yönelik Bir İnceleme". *Sosyal Bilimler Dergisi/The Journal of Social Science* 8 (Eylül 2016), 145–170.

Lickona, T. (1992). *Educating for character (How our schools can teach respect and resposibility*. New York: Bantam Books., akt. Barış Uzun, *Değerler Eğitimi Yaklaşımlarının Değerler Eğitiminde Rolü Olan Paydaşlar Bağlamında İncelenmesi*, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Macit, Muhsin- Soldan, Uğur. *Edebiyat Bilgisi ve Teorileri El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.

Okay, Cüneyd. *Eski Harfli Çocuk Dergileri*. İstanbul: Kitapevi Yayınları, 1999.

Özafşar, Mehmet Emin vd. (ed.), *Hadislerle İslam*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2020.

Özensel, Ertan. "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3 (2003), 217–240.

Özkan, Recep. "Toplumsal Yapı, Değerler ve Eğitim İlişkisi". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 19/1 (Ocak 2011), 333–344.

Sami, Şemsettin. *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık, 2012.

Saydam, Abdullah. *Yenileşme Döneminde Osmanlı Toplumu*. Ankara: YeniTürkiye Yayınları, 2002.

Serinsu, Ahmet Nedim (ed.), *Dini Terimler Sözlüğü*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2. Basım, 2009.

Siyez, Diğdem Müge- Tan Tuna, Dilek. "Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolü ve İletişim Becerilerinde Çözüm Odaklı Psiko-Eğitim Programının Etkisi". *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal* 5/41 (2014), 11–22.

Sobi, Furkan. *Ortaokul Öğrencilerine Yapılan Doğruluk Değeri Eğitiminin Öğrencilerin Doğruluk Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Şimşek, Hüseyin. "XIX. yüzyıl Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine". *Millî Eğitim Dergisi* 151 (Temmuz, Ağustos, Eylül 2001).

Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 20. Basım, 2020.

Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1985.

Tuncer, Asuman. *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Medya Okur-Yazarlık Düzeyleri (İzmir Örneklemi)*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.

Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981.

Ulusoy, Kadir. *Karakter, Değerler ve Ahlak Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2. Basım, 2021.

Ülken, Hilmi Ziya. *Bilgi ve Değer*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 4. Basım, 2022.

Yaman, Ertuğrul. *Değerler Eğitimi Eğitimde Yeni Ufuklar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

Yazıcı, Kubilay. "Değerler Eğitimi'ne Genel Bir Bakış". *Türklük Bilimi Araştırmaları* 19 (2006), 499–522.

Yorulmaz, Bilal. *Ailede Değerler Eğitimi*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2017.

http://www.hadisveritabani.info/

https://islamansiklopedisi.org.tr

https://kuran.diyanet.gov.tr

https://www.lugatim.com/

https://www.luggat.com/

https://www.turkedebiyati.org/